

KROJ AKO INŠPIRÁCIA

JÚLIA MARCINOVÁ (ZOST.)
LUCIA FRANICKÁ MACKOVÁ
KATARÍNA MIČICOVÁ
ROMANA HABARTOVÁ

Interreg

Spolufinancovaný
Európskou úniou

FOND MALÝCH
PROJEKTOV

ER BBK
KUKORCOVNÝ STYL - HOBLE KARPÁTY

Slovensko - Česko

**KI
RA** KRAJSKÁ
INOVACNÁ
ROZVOJOVÁ
AGENTÚRA

**TT
SK** TRNAVSKÝ
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ

Uherský
Ostroh

úľuv

SLOVÁCKO

LIDOVÉ
TRADICE A REMESLA

PIEŠŤANY
REZORT

Trenčín
Region

TATRA

PhDr. Júlia Marcinová, PhD. (zost.)
Mgr. Lucia Franická Macková, Ph.D.
PhDr. Katarína Mičicová, PhD.
PhDr. Romana Habartová

Kroj ako inšpirácia

Trnava, 2025

Vedecký garant projektu:	PhDr. Júlia Marcinová, PhD.
Zostavovateľ:	PhDr. Júlia Marcinová, PhD.
Autorky:	© Mgr. Lucia Franická Macková, Ph.D., 2025, SK © PhDr. Katarína Mičicová, Ph.D., 2025, SK © PhDr. Romana Habartová, 2025, CZ
Grafická úprava:	Mgr. Matej Somr, PhD.
Jazykové korektúry:	Bc. Beáta Heglasíková (SK) PhDr. Romana Habartová (CZ)
Vydávateľ:	KIRA n.o.
Miesto vydania:	Trnava
Rok vydania:	2025
Vydanie:	prvé

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie.

Bezplatná publikácia.

Obsah

Zoznam ilustrácií	13
Úvod	23
Časť I. Piešť'ansko	25
1 Tradičné odievanie z okolia Piešť'an.....	26
1.1 Komparácia medzi 1. a 2. variantom ženského a mužského odevu.....	27
1.2 Formy tradičného odevu	28
1.2.1 Všetdný odev	28
1.2.2 Sviatočný odev.....	29
1.2.3 Obradový odev.....	29
1.3 Delenie tradičného odevu na detský, ženský a mužský	30
1.3.1 Detský odev	30
1.3.2 Ženský odev.....	30
1.3.3 Mužský odev.....	35
1.4 Techniky zdobenia a farebnosť tradičného odevu.....	37
2 Prvý odevný variant Ľavá strana Váhu	39
2.1 Piešť'any.....	40
2.1.1 Detský odev	40
2.1.2 Ženský všetdný odev	41
2.1.3 Ženský sviatočný odev	41
2.1.4 Ženský obradový odev.....	45
2.1.5 Smútočný odev.....	46
2.1.6 Úprava hlavy - účes a pokrývky hlavy	46
2.1.7 Obuv a zimný odev	47
2.1.8 Mužský všetdný odev	48
2.1.9 Mužský slávnostný odev.....	49
2.1.10 Mužský obradový odev.....	50
2.1.11 Zimný odev	50
3 Druhý odevný variant Pravá strana Váhu	51
3.1 Krakovany.....	51
3.1.1 Detský odev	52
3.1.2 Dievocký odev.....	53
3.1.3 Obradový odev nevesty	55
3.1.4 Ženský odev.....	57

3.1.5 Smútočný odev.....	61
3.1.6 Úprava hlavy - účes a pokrývky hlavy	62
3.1.7 Zimný odev.....	62
3.1.8 Mužský odev.....	63
3.1.9 Mužský sviatočný odev	63
3.1.10 Mužský obradový odev	64
3.1.11 Zimný odev	65
Zoznam použitých zdrojov	67
Prílohy.....	69

Časť II. Slovácko a jeho podoblasti Uherskohradištsko, Kunovicko, Uherskoostrožsko a Vlčnov.....83

1 Slovácko – príhraniční region na území Zlínského a Jihomoravského kraje.....	84
2 Dolňácko a jeho podoblasti	88
2.1 Vymezení subregionu Uherskohradištsko	88
2.2 Vymezení subregionu Kunovicko	90
2.3 Vymezení subregionu Uherskoostrožsko.....	93
2.4 Vymezení lokality Vlčnov	94
3 Lidový oděv a jeho zhotovování.....	96
3.1 Doklady odívání.....	99
3.2 Ikonografické doklady	101
3.3 Lidový oděv – znak nositele	106
3.4 Co je lidový кроj?.....	107
3.5 Rekonstrukce, stylizace, imitace tradičního lidového oděvu	108
4 Uherskohradištsko	111
4.1 Polešovický typ кроje	117
4.1.1 Polešovice кроjové znaky.....	117
4.1.2 Vážany кроjové znaky.....	118
4.1.3 Ořechov кроjové znaky.....	119
4.1.4 Tučapy кроjové znaky.....	119
4.1.5 Nedakonice кроjové znaky.....	120
4.1.6 Kostelany nad Moravou кроjové znaky.....	121
4.1.7 Boršice u Buchlovic кроjové znaky	123
4.1.8 Zlechov кроjové znaky	124
4.1.9 Tupesy кроjové znaky	125
4.1.10 Újezdec u Osvětiman кроjové znaky	127
4.1.11 Medlovice кроjové znaky	128

4.1.12 Stříbrnice krojové znaky.....	129
4.1.13 Hostějov krojové znaky	129
4.1.14 Stupava krojové znaky.....	130
4.1.15 Osvětimany krojové znaky	130
4.2 Typ velehradsko-spytihněvského kroje.....	133
4.2.1 Velehrad krojové znaky.....	133
4.2.2 Salaš krojové znaky	134
4.2.3 Modrá krojové znaky	135
4.2.4 Babice krojové znaky	136
4.2.5 Huštěnovice krojové znaky.....	137
4.2.6 Jalubí krojové znaky	138
4.2.7 Jankovice krojové znaky.....	140
4.2.8 Košíky krojové znaky.....	140
4.2.9 Kudlovice krojové znaky.....	141
4.2.10 Spytihněv krojové znaky	141
4.2.11 Sušice krojové znaky.....	143
4.2.12 Traplice krojové znaky	144
4.2.13 Staré Hutě krojové znaky.....	145
4.3 Staroměstsko-jarošovský kroj.....	146
4.3.1 Obecná charakteristika.....	146
4.3.2 Staré Město krojové znaky	147
4.3.3 Mařatice krojové znaky.....	148
4.3.4 Jarošov krojové znaky.....	149
4.4 Typ kroje bílovického	149
4.4.1 Krojové znaky obecně	149
4.4.2 Bílovice krojové znaky.....	150
4.4.3 Místřice krojové znaky.....	152
4.4.4 Kněžpole krojové znaky.....	153
4.4.5 Topolná krojové znaky	154
4.4.6 Březolupy krojové znaky	155
4.4.7 Nedachlebice krojové znaky	156
4.4.8 Svárov krojové znaky.....	157
4.4.9 Zlámanec krojové znaky.....	157
4.4.10 Částkov krojové znaky	158
5 Kunovicko	167
5.1 Dětský oděv.....	173
5.1.1 Čepičky – patákovice.....	174
5.1.2 Šatičky – sukně, kanduš, kombeluša, němkyne.....	174

5.1.3	Úprava hlavy.....	175
5.2	Oděv starších dětí.....	175
5.3	Ženský oděv	176
5.3.1	Spodní košile – košula (rubáč).....	178
5.3.2	Košile svrchní – rukávce slavnostní a obřadní	179
5.3.3	Rukávce sváteční, polosváteční	180
5.3.4	Rukávce všední (prací).....	182
5.3.5	Sukně zadní – bílý fěrtoch a kytky, černý šorec a tráčky	182
5.3.6	Vestička – kordulka.....	185
5.3.7	Svrchní kabátek – lajbl.....	187
5.3.8	Svrchní kabátek – kabaňa, moldonka.....	188
5.3.9	Svrchní kabátek – zimní kacabaja-upjačka.....	190
5.3.10	Svrchní kabátek – jupka, halenka.....	190
5.3.11	Svrchní kabát – kožich, pás	191
5.3.12	Obutí	193
5.3.13	Obřadní plachty – úvodnice (plachetka) a koutnice	193
5.3.14	Úprava hlavy – čepec a šatka.....	196
5.3.15	Šátky	198
5.3.16	Vázání šátků – obálenska, kanka, haděrka	199
5.3.17	Obřadní věnec – čepení, pentlení.....	200
5.4	Mužský oděv.....	201
5.4.1	Košile (košula) všední, prostá.....	201
5.4.2	Košile – dudovice	203
5.4.3	Kompletní vyšívání k mužskému kroji.....	203
5.4.4	Košile – sámkovice.....	204
5.4.5	Kalhoty – gatě (třaslavice)	204
5.4.6	Kalhoty – nohavice.....	205
5.4.7	Vesta – kordula	207
5.4.8	Svrchní kabátek – lajbl.....	208
5.4.9	Kabát (plášť) – halena	209
5.4.10	Kožich (kožuch)	210
5.4.11	Pásek – opasek (řemeň).....	212
5.4.12	Šátečky – merínky.....	212
5.4.13	Pokrývky hlavy – čepice (vydrovice, širáky, beranice, astrigánky, klobúky).....	213
5.4.14	Vonice, voničky z kvítí	214
5.4.15	Obutí	215
5.4.16	Mužské boty	215
5.4.17	Výzdoba oděvu	216

5.4.18	Výšivka na těžké krejčovně.....	216
5.4.19	Výšivka na lehké krejčovně.....	218
5.4.20	Vyšívání.....	219
6	Uherskoostrožsko	220
6.1	Dětský oděv.....	224
6.1.1	Obřadní kroj dětí.....	229
6.2	Ženský oděv.....	229
6.2.1	Spodní košile – rubáč, spodnice.....	231
6.2.2	Ženské rukávce.....	232
6.2.3	Kompletní vyšívání na ženské rukávce.....	235
6.2.4	Sukně zadní – černá šorec a obřadní bílý fěrtoch.....	235
6.2.5	Navázané stuhy na zadní sukni – štruple, tráčky.....	237
6.2.6	Přední sukně – fěrtůšek.....	238
6.2.7	Stuhy (pentle) na přední sukni.....	240
6.2.8	Vestička – kordulka.....	241
6.2.9	Geometrická výšivka – podle počítané niti.....	243
6.2.10	Výšivka podle předkresleného vzoru.....	245
6.2.11	Svrchní kabátek – lajbl, marýnka, jupka, kacabajka.....	247
6.2.12	Svrchní kabát – kožíšek, kacabajky, vlnáky.....	248
6.2.13	Obřadní úvodní plachta – úvodnice.....	248
6.2.14	Úprava hlavy.....	251
6.2.15	Obřadní pokrývky hlavy – pentlení.....	252
6.2.16	Krojová obuv.....	254
6.2.17	Všední a polosvátečně oděv.....	254
6.3	Mužský oděv.....	255
6.3.1	Slavnostní košile – dudovice.....	255
6.3.2	Kalhoty – nohavice, třaslavice.....	258
6.3.3	Vesta – kordula, svrchní kabátek – lajbl.....	260
6.3.4	Svrchní kabátek – lajbl.....	262
6.3.5	Svrchní oděv – haleny, kožichy.....	262
6.3.6	Kožich.....	263
6.3.7	Pokrývky hlavy.....	263
6.3.8	Obutí.....	264
6.3.9	Obřadní oděv mužů.....	264
6.3.10	Všední oděv mužů.....	266
7	Vlčnovský krojový okrsek.....	267
7.1	Druhy vlčnovského kroje.....	268
7.2	Dětský oděv.....	269

7.2.1	Oblečení dětí školního věku	270
7.3	Ženský oděv	272
7.3.1	Spodní košile – košula, opléčko	272
7.3.2	Ženské rukávce	273
7.3.3	Svrchní kabátek – lajbl, kabaně, kacabaje, jupky	274
7.3.4	Vesta – kordulka	277
7.3.5	Zadní sukně – bílý fěrtoch, černý šorec	278
7.3.6	Přední sukně – fěrtůšek	278
7.3.7	Stuhy – tráčky, harase	280
7.3.8	Úprava a pokrývka hlavy	281
7.3.9	Obutí.....	284
7.3.10	Svrchní kabát – kožich	285
7.3.11	Obřadní kroj.....	285
7.4	Mužský kroj	287
7.4.1	Slavnostní košile s výšivkou.....	287
7.4.2	Pokrývky hlavy	292
7.4.3	Obutí.....	293
7.4.4	Svrchní kabátek – lajbl.....	293
7.4.5	Svrchní kabát – halena.....	293
7.4.6	Svrchní kabát – kožich.....	294
7.4.7	Svrchní kabát – mentyk, kmotrovský kabát	294
	Seznam použitých zdrojů	296

Zoznam ilustrácií

Obr. 1 Dievka vo sviatočnom odeve, 1. tretina 20. storočia (archív autorky)	43
Obr. 2 Konce opasovačky, 1. štvrtina 20. storočia (archív autorky).....	44
Obr. 3 Nevesta a ženích, Piešťany, okolo roku 1920 (archív autorky)	45
Obr. 4 Ženský letný sviatočný odev, 1. tretina 20. storočia, Piešťany (archív autorky).....	47
Obr. 5 Žena v beláku, Piešťany, 1. tretina 20. storočia (archív autorky)	48
Obr. 6 Detské šaty. Krakovany, 1. tretina 20. storočia. Foto z výstavy V druhom stave, organizovanom CTK v Myjave (súkromná zbierka Daniely Piscovej).....	52
Obr. 7 Dievocký odev na tanečnú zábavu. Krakovany, 1. polovica 20. storočia (súkromná zbierka Daniely Piscovej, archív CTK Myjava)	53
Obr. 8 Sviatočný dievocký odev. Krakovany, 2. tretina 20. storočia (súkromná zbierka Daniely Piscovej)	55
Obr. 9 Tri svadobné páry. Krakovany, 1. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu).....	56
Obr. 10 Detail ženskej svadobnej zástery. Krakovany, 1. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)	56
Obr. 11 Všetdný ženský odev. Krakovany, 2. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)	58
Obr. 12 Ženský sviatočný odev - staršia žena, mladá žena a dieťa. Krakovany, 1. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)	60
Obr. 13 Sviatočné sirkové rukávce. Krakovany, 1. polovica 20. storočia (Zdroj: krojaren.sk)	60
Obr. 14 Sviatočné sirkové rukávce - detail. Krakovany, 1. polovica 20. storočia (Zdroj: krojaren.sk)	61
Obr. 15 Smútočný odev a odev starších žien. Krakovany, 2. polovica 20. storočia	61
Obr. 16 Nohavice. Krakovany. 1. tretina 20. storočia (Zdroj: krojaren.sk).....	64
Obr. 17 Rôzne typy mužského odevu do chladných dní. Krakovany, 1. polovica 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)	65
Obr. 18 Mapa regionu Slovácko, zpracovala Romana Habartová pro publikaci Na paletě krojů, 2009	86
Obr. 19 Rodina ve svátečním oděvu. Ořechov, kolem roku 1920 (rodinný archiv)	89
Obr. 20 Rodina Vaňkova ve slavnostním kroji. Modrá, 1910 (soukromý archiv)	89
Obr. 21 Dívky ve slavnostním kroji. Polešovice, 1908 (soukromý archiv)	89
Obr. 22 Současná podoba slavnostních krojů hodové mládeže. Současná podoba kroje. Polešovice, 2005 (foto: Romana Habartová)	90
Obr. 23 Rodina ve slavnostním kroji, matka v úvazu na rožky, dcery na záušnice a pod bradu, mladíci ve slavnostní košili, korduli a drlách, ale i v selském oděvu. Kunovice, kolem roku 1900 (rodinný archiv)	91
Obr. 24 Nevěsta a družice v obřadních krojích a ve věncích. Z Památníku mor. Slovácka. Pohlednice. Autochrom F. Sukaného v Uherském Hradišti. Kunovice, kolem roku 1910 (foto: Romana Habartová)	91
Obr. 25 Slavnostní varianta kroje z Kunovicka oblékaná pro příležitost Slováckých hodů s právem. Současná podoba kroje. Kunovice, 2011 (foto: Romana Habartová, rodinný archiv) ...	92
Obr. 26 Rodina ve slavnostních krojích, ženy mají na sobě hedvábné (dívky) i soukenné vestičky (starší ženy). Ostrožsko, kolem roku 1900 (soukromý archiv).....	93
Obr. 27 Rodina v ostrožském typu kroje, ve slavnostní a obřadní (družička) variantě na pouti u Sv. Antonínka. Současná podoba kroje. Blatnice u Sv. Antonínka, 2013 (soukromý archiv).....	94
Obr. 28 Vlčnovjané ve slavnostních krojích. J. Klvaňa. Vlčnov, 1890 (soukromý archiv)	95

Obr. 29 Současná podoba vlčnovského kroje, sváteční, slavnostní a obřadní varianta (J. Tymonek, 2009)	95
Obr. 30 Podoba mužského a ženského kroje z Kunovic, mládenec v astrigánci bez příkras, dívka s obřadním věncem, děvče v úvazu na záušnice, vlevo dvě dívky ve slavnostním kroji z Ostrožské Nové Vsi, 1890 (foto: Josef Klvaňa)	97
Obr. 31 Lidový oděv chudých obyvatel Kunovic, kolem roku 1900 (soukromý archiv)	100
Obr. 32 Rodina ve slavnostních krojích, muž v slavnostním kabátě-mentýku. Ostrožsko, Blatnice pod Sv. Antonínkem, 1892. Foto Josef Klvaňa (archiv Slovákckého muzea).....	103
Obr. 33 Stařeček v kožichu. Komňa, Foto: J. Koula, kolem roku 1900 (soukromý archiv)	103
Obr. 34 Kolorovaná litografie Wilhelma Horna. Mladý pár v lidovém kroji. Bzenecké panství, 1836 (reprodukce z knihy)	104
Obr. 35 Pout' u svatého Antonínka v Blatnici, 1894. Joža Uprka, výřez z obrazu (foto: Romana Habartová)	105
Obr. 36 Rekonstrukce obřadního kroje z Uherskoostrožska, podle muzejních sbírek kolem 1890 (vpravo) a 1920 (vlevo) navrhla Romana Habartová. 2012 (foto: Romana Habartová)	109
Obr. 37 Stylizace krojů ze Strání. Dětský folklorní soubor Děčka z Kunovic. Rožnov pod Radhoštěm, 2015 (foto: Romana Habartová).....	109
Obr. 38 Imitace kroje pro děti, Střílky, kolem roku 2007 (archiv obce)	110
Obr. 39 Dívky ve slavnostním kroji. Polešovice, 1908 (soukromý archiv)	111
Obr. 40 Dívky ve slavnostním kroji. Boršice u Buchlovic, kolem roku 1900 (soukromý archiv)	111
Obr. 41 Podoba slavnostního a svátečního kroje. Medlovice, kolem roku 1900 a 1910 (soukromý archiv)	112
Obr. 42 Podoba slavnostního a svátečního kroje. Stříbrnice, kolem roku 1900 (soukromý archiv)	112
Obr. 43 Soubor snímků – podoba slavnostního a svátečního kroje. Modrá, kolem roku 1910 (soukromý archiv)	113
Obr. 44 Družičky v obřadním kroji, Mařatice, kolem roku 1890 a novomanželé v obřadním kroji, Staré Město, 1905 (z fondu Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)	114
Obr. 45 Sváteční kraj starší generace. Bílovice, kolem roku 1890 (foto: Josef Klvaňa)	114
Obr. 46 Mapa Slovákcka – detail. Ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně (foto: Romana Habartová).....	115
Obr. 47 Výzdoba klobouků mláďenců hodové chasy. Polešovice, 2005 (foto: Romana Habartová)	117
Obr. 48 Slavnostní kraj. Současná podoba kroje. Nedakonice, 2009 (foto: R. Habartová).....	120
Obr. 49 Slavnostní kraj. Současná podoba kroje. Nedakonice, 2009 (foto: Romana Habartová)	120
Obr. 50 Rodina ve slavnostním a svátečním kroji. Kostelany, 2015 (soukromý archiv).....	121
Obr. 51 Obřadní úprava hlavy nevěsty, Kostelany, 2010 (foto: Romana Habartová).....	122
Obr. 52 Boršice, obřadní kraj dívky k 1. sv. přijímání (F. Horenský, kolem roku 1928).....	123
Obr. 53 Slavnostní kraj. Současná podoba kroje. Tupesy, 2009 (foto: Romana Habartová)....	126
Obr. 54 Slavnostní kraj. Současná podoba kroje. Újezdec u Osvětiman, 2009 (foto Romana Habartová)	127
Obr. 55 Slavnostní kraj. Současná podoba kroje. Medlovice, 2009 (foto: Romana Habartová).....	128
Obr. 56 Starobylá podoba slavnostního kroje v obci Osvětimany. Osvětimany, kolem roku 1890 (soukromý archiv)	130
Obr. 57 Současná podoba slavnostního kroje v obci Osvětimany, odklon od Hradišt'ska, dnes se tu nosí severokjovský kraj. Osvětimany, 2009 (soukromý archiv)	131
Obr. 58 Slavnostní kraj. Současná podoba kroje. Velehrad, 2009 (foto: Romana Habartová) .	133

Obr. 59 Slavnostní kroj dětí a hodové mládeže. Současná podoba kroje. Velehrad, 2009 (foto Romana Habartová)	133
Obr. 60 Slavnostní kroj hodové mládeže. Babice, 2025 (foto: Romana Habartová)	136
Obr. 61 Slavnostní kroj hodové mládeže. Huštěnovice, 2009 (foto: Romana Habartová)	137
Obr. 62 Slavnostní kroj hodové mládeže. Jalubí , 2009 (foto: Romana Habartová)	139
Obr. 63 Slavnostní kroj hodové mládeže. Spytihněv , 2009 (foto: Romana Habartová)	142
Obr. 64 Slavnostní kroj hodové mládeže. Sušice, 2009 (foto: Romana Habartová)	143
Obr. 65 Slavnostní kroj hodové mládeže. Traplice, 2009 (foto: Romana Habartová)	144
Obr. 66 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Staré Město, 2015 (soukromý archiv).....	147
Obr. 67 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Mařatice, 2015 (foto: Romana Habartová)	148
Obr. 68 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Bílovice, 2009 (foto: Romana Habartová)	150
Obr. 69 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Bílovice, 2009 (foto: Romana Habartová)	151
Obr. 70 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Bílovice, 2009 (foto: Romana Habartová)	151
Obr. 71 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Kněžpole, 2009 (foto: Romana Habartová)	153
Obr. 72 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Březolupy, 2009 (foto: Romana Habartová)	155
Obr. 73 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Částkov, 2009 (foto: Romana Habartová)	158
Obr. 74 Detail motivu tureckých šátků (foto: Romana Habartová)	159
Obr. 75 Detail zdobení mužské vesty – přednice, kapsa, Boršice u Buchlovic (foto: Romana Habartová)	159
Obr. 76 Detail zdobení mužské vesty – zadní díl, kapsa, Polešovice (foto: Romana Habartová)	159
Obr. 77 Detail zdobení mužské vesty – přední díl, kapsa, Jalubí (foto: Romana Habartová)	160
Obr. 78 Detail zdobení mužské vesty – zadní díl, Jalubí (foto: Romana Habartová)	160
Obr. 79 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Staré Město (foto: Romana Habartová)	161
Obr. 80 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Uherské Hradiště (foto: Romana Habartová)	161
Obr. 81 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Polešovice (foto: Romana Habartová)	161
Obr. 82 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Uh. Hradiště (foto: Romana Habartová)	162
Obr. 83 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Staré Město (foto: Romana Habartová)	162
Obr. 84 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Staré Město (foto Romana Habartová)	163
Obr. 85 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Polešovice (foto: Romana Habartová)	163
Obr. 86 Výšivky podle počítané niti, na hrubý výřez, Boršice, Nedakonice (foto: Romana Habartová)	164
Obr. 87 Výšivky podle počítané niti, na jemný výřez, Babice (foto: Romana Habartová)	164
Obr. 88 Rukávce s kordulkou, kadrle a baně s kadrlemi, Břestek (foto: Romana Habartová)	165

Obr. 89 Postup práce, bílá dírková výšivka, tráčky na zadní bílou sukni-fěrtoch (foto: Romana Habartová)	166
Obr. 90 Mladá rodina ve slavnostních krojích kunovického okrsku. Kolem roku 1915 (rodinný archiv)	167
Obr. 91 Obřadní oděv kunovického okrsku - nevěsty, ženicha, družiček a družby. Kunovice. Kolem roku 1935 (soukromý archiv)	168
Obr. 92 Dívka v pentlení z Kunovic, pohled zezadu na tzv. ocas, 1890 (foto: Josef Klvaňa)	169
Obr. 93 Družičky v současné podobě kroje, v obnoveném obřadním pentlení. Kunovice, 2024 (foto: Romana Habartová)	170
Obr. 94 Družičky v současné podobě kroje, v obnoveném obřadním pentlení, zezadu. Kunovice, 2024 (foto: Romana Habartová).....	170
Obr. 95 Matka s dětmi ve slavnostních krojích kunovického okrsku. Kolem roku 1915 (rodinný archiv)	175
Obr. 96 Chlapci ve svátečním kroji s klobouky na hlavách. Kunovice, polovina 20. století (soukromý archiv)	176
Obr. 97 Současná podoba slavnostního kroje pro mladou chasu o hodech. Kunovicko, 2009 (foto: Romana Habartová)	178
Obr. 98 Současná podoba slavnostního kroje Kunovicka, 2008 (foto: M. Potyka)	180
Obr. 99 Detail svátečních rukávců, pohled na podkládaný obojek a přednice zdobené tyranglovou kanicí-krajkou, a na zdobení rukávu s kadrli. Kunovicko, kolem roku 1930 (foto: Romana Habartová).....	181
Obr. 100 Detail polosvátečních rukávců, pohled na jednoduše vyšivanou přednici s krajkou. Kunovicko, kolem roku 1950 (foto: Romana Habartová)	181
Obr. 101 Současná podoba slavnostního kroje k hodové tradici - pohled za zadní sukňě-šorce s navázanými mašlemi-tráčky. Kunovice, 2021 (foto: Romana Habartová)	184
Obr. 102 Současná podoba slavnostní dívčí a ženské kordulky Kunovicka z brokátu, atlasu (foto: Romana Habartová)	186
Obr. 103 Detaily zdobení předního a zadního dílu slavnostní kordulky z oblasti Kunovicka (foto: Romana Habartová)	187
Obr. 104 Starší žena v obnovené sváteční podobě kroje Kunovicka, v zimním lajblu a lipském šátku uvázaném na rožky, detail výšivky. Kunovice, 2015 (foto: Romana Habartová)	188
Obr. 105 Vdané ženy ve sváteční podobě kroje Kunovicka, v zimním kabátku-upjačce a fialové kabani, v tureckém šátku uvázaném na rožky, na záušnice a pod bradu. Kunovice, 2015 (foto T. Habartová)	189
Obr. 106 Mladší varianta polosvátečního oděvu z Kunovicka, žena v jupce a třásňovém brokátovém šátku. Popovice, 2. polovina 20. století (soukromý archiv)	191
Obr. 107 Žena v kožichu a tureckém šátku uvázaném na rožky, muž v haleně a v beranici-astrigánci, Kunovice, 20. století (soukromý archiv)	192
Obr. 108 Rekonstrukce obřadního kroje kolem roku 1870–1880 pro nevěstu podle návrhu R. Habartové. Kunovice, 2018 (foto: Romana Habartová)	194
Obr. 109 Rekonstrukce obřadního kroje kolem roku 1925 pro nevěstu a družičky podle návrhu R. Habartové. Kunovicko, 2018 (foto: Romana Habartová)	195
Obr. 110 Čepec se starobylym vyšitým dýnkem a šatka s výřezovou výšivkou. Kunovice, kolem roku 1830. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	197
Obr. 111 Rekonstrukce slavnostního kroje z Kunovicka kolem roku 1860 podle sbírek Slovákého muzea v Uh. Hradišti podle návrhu R. Habartové. Kunovice, 2025 (soukromý archiv)	197
Obr. 112 Ukázka tureckých šátků z Kunovicka (foto: Romana Habartová).....	198
Obr. 113 Detaily rekonstruovaných částí dívčího obřadního pentlení pro Kunovicko (foto: Romana Habartová).....	201

Obr. 114 Hodové páry oblasti Kunovicka ve slavnostním kroji, současná podoba kroje (foto: Romana Habartová)	202
Obr. 115 Ukázka mužského výřezového vyšívání – detail nárameníků. Kunovicko, 2025 (foto: Romana Habartová)	203
Obr. 116 Detail mužských soukenných kalhot zdobených šňůrováním na předním a zadním dílu. Kunovicko (foto Romana Habartová).....	206
Obr. 117 Současná podoba slavnostního kroje Kunovicka. Kunovice, 2025 (foto Romana Habartová).....	207
Obr. 118 Mužská halena oblasti Kunovicka, starý muž v plátěných třaslavicích, zástěře a vestě, mladší muž v nohavicích, Kunovice, 20. století (soukromý archiv).....	209
Obr. 119 Mužská pokrývka hlavy beranice-astrigánka s obřadní ženichovskou vonicí (Kunovicko, 2013)	214
Obr. 120 Ukázky proměny výřezového vyšívání od začátku 19. století do současnosti (foto: Romana Habartová)	218
Obr. 121 Zleva: Děvče od Uherského Ostrohu, kolem roku 1910. Joža Uprka. Reprodukce pohlednice. (foto: Romana Habartová)	220
Obr. 122 Naše mamičky (Na hřbitově), Uherskoostrožsko, 1893. Joža Uprka. Reprodukce pohlednice (foto: Romana Habartová)	220
Obr. 123 Matka s dcerkou-školačkou ve slavnostním ostrožském kroji, žena v módním městském šatu. Ostrožsko, začátek 20. století (soukromý archiv)	222
Obr. 124 Rodina ve slavnostních krojích, batole v plátěných šátkách a čepičce, školní děti již ve zmenšenině dospělých krojů, chlapec v poměštěném selském oblečku. Ostrožsko, 1920 (soukromý archiv).....	223
Obr. 125 Pout' u Sv. Antonínka nad Blatnicí – v popředí lidé z Ostrožska a Kunovicka. Blatnice, 1894. Joža Uprka. Reprodukce pohlednice (foto: Romana Habartová)	223
Obr. 126 Matky s dětmi ve slavnostních krojích, tzv. kanduších, na hlavách mají pupy s frčou. Uherskoostrožsko, kolem roku 1915 (F. Sukaný)	224
Obr. 127 Ženy ve slavnostních krojích Ostrožska, ve svrchním kabátku-kabani a v lajblech, matka s kojencem v úvodní plachtě. Ostrožská Lhota, 1908 (soukromá sbírka).....	225
Obr. 128 Děvčátka v tradičním lidovém oděvu – v šatičkách-němkyních a šátku. Ostrožská Lhota, 1908 (soukromá sbírka).....	225
Obr. 129 Současná podoba lidového oděvu batolete – rekonstrukce podle návrhu R. Habartové. Děvčátko v v šatičkách-kanduších. Ostrožsko, 2020 (soukromý archiv).....	226
Obr. 130 Matka s chlapcem ve slavnostním kroji – dítě v košili-dudovici s vyščivanou náprsenkou a širokými dudovými rukávy, má kalhoty -třaslavice se zástěrou, v kloboučku s pérkem. Blatnice pod Sv. Ant., kolem roku 1915 (soukromý archiv).....	227
Obr. 131 Matka s dítětem ve slavnostním kroji , matka v sametové jupce, dítě v kanduších-němkyni. Blatnice pod Sv. Ant., kolem roku 1910 (soukromý archiv).....	227
Obr. 132 Mladá rodina ve svátečním kroji, muž v selském kabátě, matka v jupce a třásňovém šátku, kojeneček v plátěné košilce. Ostrožsko, kolem roku 1920 (soukromý archiv).....	228
Obr. 133 Ženský slavnostní kroj, dívka v hedvábné kordulce, volných baňatých rukávcích a v úvazu šátku na náušnice. Ostrožsko, začátek 20. století (soukromý archiv)	228
Obr. 134 Matka s dětmi ve slavnostních krojích (Ostrožsko, 1920).....	229
Obr. 135 Novomanželský pár v obřadním kroji. Ostrožsko, první polovina 20. století (soukromý archiv).....	230
Obr. 136 Současná podoba obřadního kroje Ostrožska s honosnou přední sukni s brokátu, vytkávaném kovovými nitěmi, dívka-družička má na hlavě obřadní pentlení. Ostrožsko, 2010 (foto: Romana Habartová).....	231
Obr. 137 Spodní košile-rubáč ušitý z konopného a lněného plátna z konce 19. století a košile z bavlněného plátna z 20. století (Ostrožsko).....	231

Obr. 138 Zleva: Dívka v soukenné kordulce, volných baňatých rukávcích a v polosvátečním úvazu šátku „na ocas“. Ostrožsko, 1892 (foto: J. Klvaňa)	232
Obr. 139 Dívka v hedvábné kordulce, volných baňatých rukávcích a v úvazu šátku „na naušnice dole konce“. Ostrožsko, 1892 (foto: J. Klvaňa)	232
Obr. 140 Dívka v hedvábné kordulce, volných baňatých rukávcích a v úvazu šátku „na zaušnice hore konce“. Ostrožsko, 1898 (foto: J. Klvaňa)	232
Obr. 141 Rekonstrukce slavnostních dívčích ostrožských krojů z let 1870-1920, podle návrhu R. Habartové, dívky jsou v hedvábných atlasových kordulkách, volných baňatých rukávcích, v úvazu šátku „na zaušnice konce dole i hore“, v šatce. Ostrožsko, 2012 (foto: Romana Habartová)	233
Obr. 142 Obřadní kroj Ostrožska – volně lomené rukávce žen bez vycpávek s obřadním pentlení dívčích hlav. Blatnice pod Sv. Ant., počátek 20. století (soukromý archiv)	234
Obr. 143 Slavnostní ženský kroj Ostrožska – volně lomené rukávce žen bez vycpávek s úvazy „na naušnice konce hore“. Ostrožsko, kolem roku 1915 (soukromý archiv)	234
Obr. 144 Současná podoba ženského svátečního (vycházkového) kroje, ženy v jupkách s velkými krajkovými límci. Ostrožsko, 2013 (foto: Romana Habartová)	235
Obr. 145 Zleva: Ženský slavnostní oděv z oblasti Ostrožsko, baňaté volně vrapené rukávce, délka sukni pod polovinou lýtek, vysoké holínkové boty, Ostrožská Nová Ves, 1892 (foto: Josef Klvaňa)	236
Obr. 146 Svatební pár v obřadním kroji s viditelnou proměnou tvaru rukávců a jejich vypodložení a lomení, zkrácení sukni, proměna obutí do lodiček, místo oobřadního pentlení má na hlavě věneček z umělého kvítí. Ostrožsko, kolem roku 1940 (soukromý archiv)	236
Obr. 147 Zleva: Plátěný fěrtoch s geometrickou výšivkou přes vrapy, Uherskoostrožsko. Kolem roku 1890 (soukromý archiv)	236
Obr. 148 Bílý zadní šifonový fěrtoch s našitým pruhem výšivky přes vrapy. Ostrožsko, kolem 1925 (soukromý archiv)	236
Obr. 149 Zdobení šorce jemnou žlutou geometrickou výšivkou přes vrapy, vpravo s plochou výšivkou s naturalistickým květinovým. Blatnice pod Sv. Antonínkem, 20. století (soukromý archiv)	237
Obr. 150 Stuhý na zadní bílou sukni-fěrtoch. Ostrožsko. Kolem roku 1900-1930 (fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)	237
Obr. 151 Vývojová řada zadních stuh na zadní černou sukni šorec (fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant., 20. století)	238
Obr. 152 Různé materiály předních sukni v průběhu první poloviny 20. století: vlněný-kašmírový, (merinový), vlněný štof-pruhokvět, brokát, oblíbený dodnes (fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)	238
Obr. 153 Detaily atlasových předních sukni-fěrtůšků (osnova hedvábí, útek bavlna). Ostrožsko, začátek 20. století (fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)	238
Obr. 154 Rekonstruovaná podoba ženského a mužského obřadního kroje svatebních párů podle muzejních sbírek dle návrhu R. Habartové (zleva 1920 a 1890). Ostrožsko, 2012 (foto: Romana Habartová)	239
Obr. 155 Současná podoba ženského svátečního kroje s viditelnou pestrostí předních sukni s kaničkami. Ostrožsko, 2009 (foto: Romana Habartová)	240
Obr. 156 Typy tkaných stuh-opasovaček do pasu používaných v průběhu 20. století (zleva: geometricky vytkávané povijany, malované saténové stuhý, trháčky vytkávané rostlinným motivem, stuhý hladké i zdobené technikou Chiné á la branche. Průběh 20. století (fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant.)	240
Obr. 157 Tmavě modrá až černá soukenná ženská kordulka, zdobená ruční výzdobou-cifrováním a výšivkou, Ostrožsko, přelom 19. - 20. století (fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant.)	241

Obr. 158 Rekonstrukce - tmavě modrá soukenná ženská kordulka, zdobená ruční výzdobou - cifrováním a výšivkou, hedvábná atlasová kordulka, rukávce s kompletním vyšíváním (kolem roku 1890) - podle návrhu R. Habartové. Ostrožsko, 2013 (foto: Romana Habartová).....	241
Obr. 159 Atlasová kordulka s rypsovou stuhou zazadu, začátek 20. století; sametová kordulka s naturalistickou výšivkou kolem výstřihu a s kovovou krajkou,. 2. polovina 20. století. Ostrožsko (fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant.)	242
Obr. 160 Ukázka proměny ženského vyšívání z Ostrožska a rukávce s výšivkou na výřez. Období 1890-1930. Soukromá sbírka a fond Slovákého muzea (foto: Romana Habartová)....	243
Obr. 161 Detail výšivky na jemný výřez – roh šatky jako pokrývky ženské hlavy. Ostrožsko, kolem roku 1830. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	244
Obr. 162 Rekonstrukce - detail výšivky na jemný výřez – dýnko a konce šatky jako pokrývky ženské hlavy a čepec s šatkou konce hore. Ostrožsko, podle návrhu R. Habartové, kolem roku 1830. Práce L. Farkašové, 2025 (foto: Romana Habartová).....	244
Obr. 163 Nárameník, vzor „na složitý kalich“, kalich je tvořen dvěma tulipány a květem. Kontrastní dvoubarevná výšivka na jemný výřez doplněná v detailech neutrální bílou (krémovou) barvou. Velikost výšivky je 190 x 50mm. Blatnička, kolem roku 1870 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)	246
Obr. 164 Výřezová výšivka ženského nárameníku s motivem „na kalich a cestu“ (na kola a cestu, na tragač a cestu). Kalich se skládá ze dvou koleček a tulipánu. Kontrastní dvoubarevná výřezová výšivka doplněná v detailech neutrální bílou (krémovou) barvou. Velikost výšivky je 190 x 50mm. Blatnička, kolem roku 1870 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)	246
Obr. 165 Výšivka z kadrli ženských rukávců s motivem „na dubový list“. Vyšito bílým, zlatožlutým, červeným, zeleným, modrým a černým hedvábím. Velikost výšivky je 710 x 30mm. Blatnice, 1870 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti).....	246
Obr. 166 Dívky v jupkách různého druhu s obršlákem-obojkem z krajek. Ostrožsko , kolem roku 1920 (soukromý archiv).....	247
Obr. 167 Staří lidé v kožíšku a haleně, mladá žena v bílém lajblu. Ostrožsko, 20. století (soukromý archiv).....	247
Obr. 168 Obřadní kompletní kroje z Ostrožska (zleva současná podoba, rekonstrukce podle návrhů R. Habartové – uprostřed cca podoba kolem roku 1920, vpravo kolem roku 1890) podle muzejních sbírek (foto: Romana Habartová)	249
Obr. 169 Družička v pentlení a v úvodnici. Ostrožsko, 20. století (foto J. Klvaňa)	249
Obr. 170 Úvodní plachta přes ramena ženy, rekonstrukce podle návrhu R. Habartové podle muzejních sbírek – střed úvodnice je necovaný s motivem na grumle, pruhy tvoří pracná výšivka podle počítané niti podle předlohy kolem roku 1880. Práce L. Farkašové. Ostrožsko, 2013 (foto: Romana Habartová)	250
Obr. 171 Zleva: Střed úvodní plachty s geometrickou výřezovou výšivkou. Blatnice, kolem roku 1890. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	250
Obr. 172 Střed úvodnice, výšivka provedená plochým stehem, vlnou. Blatnice, kolem roku 1930. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	250
Obr. 173 Rodina ve svátečním oděvu, různé typy obuvi, starší žena má vysoké boty holínkového typu, děvčata mají šněrovací střevice, muž již v městském oblečení, rozdílná pevnost a forma úvazu šatku u staré ženy, mladší ženy a děvčat, Blatnice, počátek 20. století, Muzeum Blatnice (soukromý archiv).....	251
Obr. 174 Rodina ve slavnostních krojích z Ostrožska, kolem roku 1900 (soukromý archiv) ...	252
Obr. 175 Obřadní pentlení, obnovované květy, v barevnosti převládá červený odstín tkaných pentlí (původní svatební barva = červená). Ostrožsko, kolem roku 1900. Ukázky barevnosti a vzorů starých stuh-pentlí. Ostrožsko, kolem roku 1900 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)	253
Obr. 176 Obřadní ženské pentlení, v barevnosti pomalu mizí dominantní červená barva. Ostrožsko, kolem roku 1925b(fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti).....	253

Obr. 177 Věnečky z umělého textilního a voskového kvítí. Blatnice, 1. polovina 20. století (fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)	253
Obr. 178 Ženská krojová obuv vysokého typu se špičatou tupou špičkou, původně se sklady v nártní části boty, projmutí tvar podpatku u paty vytváří elegantní dojem tvaru obuvi. Ostrožsko, kolem roku 1880 (fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)	254
Obr. 179 Svatebčané v obřadním a slavnostním kroji z Ostrožska. Hluk, 1928 (soukromý archiv)	255
Obr. 180 Mužská košile-dudovice, kombinovaná výšivka provedené hedvábím. Blatnice, 1890 (fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)	256
Obr. 181 Slavnostní mužská košile-dudovice. Rekonstrukce uvedené košile výše podle návrhu R. Habartové. Blatnice, 1890. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	256
Obr. 182 Přednice, část nárameníku a obojku mužské košile-dudovice, výšivka provedená plochým stehem lesklými lacetkami. Blatnice, 1930. Fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant (soukromý archiv)	257
Obr. 183 Současná podoba kroje Ostrožska. Slavnostní kroje pro chladnější počasí, muži v lajblu a haleně, v košilích-červenících, ženy a lajblu a plyšovém kabátku-jupce. Hluk, 2009 (foto: Romana Habartová)	257
Obr. 184 Fragment mužské košile, kombinace geometrické a malované výšivky, barevnost žlutá, červená a černá, Blatnice, 1900. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	258
Obr. 185 Šňůrování na mužských kalhotách. Ostrožsko (Blatnice, 1890)	258
Obr. 186 Zleva: Opasek ke kroji, zdobený vybíjenými kroužky vzorem do vlnovky. Ostrožsko, kolem roku 1930 a opasek jemně zdobený vyráženým vzorem do vlnovky. Ostrožsko, 1890. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	259
Obr. 187 Mužská kordula z Ostrožska. Blatnice, 1925. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	260
Obr. 188 Zleva: Mladí muži ve slavnostním kroji z Ostrožska. Hluk, 1999. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: L. Chvalkovský)	260
Obr. 189 Mužská kordula z Ostrožska zezadu. Rekonstrukce kolem roku 1890 podle návrhu R. Habartové. Blatnice, 2012. Podle fondu Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	260
Obr. 190 Slavnostní kroj i poměštěný selský mužský oděv. Ostrožsko - Hluk, kolem roku 1920 (soukromý archiv)	261
Obr. 191 Slavnostní a obřadní kroje. Ostrožsko. Kolem roku 1920	261
Obr. 192 Mladý muži ve slavnostním kroji – v korduli, starší formě kloboučku a v haleně z Ostrožska. Rekonstrukce kolem roku 1890 podle návrhu R. Habartové. Blatnice, 2015. Podle fondu Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová).....	262
Obr. 193 Mladý muži ve slavnostním kroji – v korduli a beranici-astrigánce. Ostrožsko. Hluk, 2009 (foto: Romana Habartová).....	264
Obr. 194 Mladá rodina ve slavnostních krojích, muž v honosném kabátě-mentýku, žena v úvazu šátku „na zaušnice hore konce“, volné rukávce, dítě v kanduších s čepičkou-frčou .Ostrožsko – Blatnice pod Sv. Ant., 1892 (foto: J. Klvaňa).....	265
Obr. 195 Současná podoba slavnostního a svátečního kroje. Vlčnov, 2009 (foto: Josef Tymonek)	267
Obr. 196 Pestré sváteční oblečení školních dětí. Vlčnov, první polovina 20. Století (soukromý archiv)	269
Obr. 197 Zleva: Kojenecká čepička, tzv. portovica, zdobená stužkami a portami. Vlčnov, 1900. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Ladislav Chvalkovský)	269
Obr. 198 Batole v šatičkám- tibétce a čepičce-portovici. Vlčnov, 2024 (foto: Romana Habartová)	269

Obr. 199 Zleva: Dětský kroj z Vlčnova, chlapec v košili a třaslavicích a děvče v šatičkách-kanduškách. Vlčnov, 2024 (foto: Romana Habartová)	270
Obr. 200 Chlapci v košili, třaslavicích a kloboučku. Vlčnov, 1945-1946 (foto: František Tomíšek)	270
Obr. 201 Dětský kroj z Vlčnova, chlapec v košili, kalhotech z mašestru a kloboučku, děvče v jupce, štofce a šátku na babušu. Vlčnov, 1945-1946 (foto: František Tomíšek)	271
Obr. 202 Zleva: Slavnostní ženské rukávce z Vlčnova, kolem roku 1920 a 1930. Soukromý archiv (foto: Romana Habartová).....	273
Obr. 203 Slavnostní ženské lomené rukávce z Vlčnova. Současná podoba kroje. Vlčnov, 2009 (foto: Romana Habartová).....	273
Obr. 204 Ukázka pracného výřezového vyšívání k ženskému kroji. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová).....	273
Obr. 205 Ženský soukenný lajbl z Vlčnova, přední a zadní díl. První polovina 20. století. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová).....	274
Obr. 206 Vdaná žena z Vlčnova v lajblu a ve specifickém úvazu šátku. Vlčnov, 2008 (foto: Romana Habartová)	275
Obr. 207 Mladé ženy z Vlčnova v zimních kabátcích-jupkách a kabaních, ve specifickém úvazu šátku. Vlčnov, 2008 (foto: Romana Habartová)	275
Obr. 208 Mladá žena z Vlčnova v kabátku-kacabajce, s velkým krajkovým límcem. Vlčnov, 2008 (foto: Romana Habartová).....	276
Obr. 209 Mládež ve svátečním kroji z Vlčnova, chlapci v košili, kalhotách z mašestru a kloboučku, dívky v jupce, štofce a šátku na babušu. Vlčnov, 1945-1946 (foto: František Tomíšek)	276
Obr. 210 Mladé ženy z Vlčnova v soukenné kordulce s málo rozvinutým třepením-kytami a v rukávcích s malými volnými baňkami. Vlčnov, začátek 20. století (soukromý archiv).....	277
Obr. 211 Mladé ženy z Vlčnova v soukenných kordulkách s velkým rozvinutým třepením a rukávci s lomenými rukávy a velkým krajkovým límcem. Vlčnov, 2011 (foto: Romana Habartová).....	277
Obr. 212 Ženy a dívenky z Vlčnova v jupkách a předních sukních s našitými pentličkami. Vlčnov. Kolem roku 1930 (soukromý archiv)	279
Obr. 213 Dívky z Vlčnova v obřadním kroji s věncem na hlavě, v bílých zadních sukních-fěrtoších a předních sukních s našitými pentličkami. Vlčnov, kolem roku 2024 (foto: Romana Habartová).....	280
Obr. 214 Anna Chovánková ukazuje tzv. malované vyšívání na harasech - stuhy na přední sukni k vlčnovskému ženskému slavnostnímu kroji. Vlčnov, 2016 (foto: Romana Habartová).....	281
Obr. 215 Vzácná dýnko z čepců vyšitá pracnou výřezovou výšivkou. Vlčnov. Kolem roku 1850. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	282
Obr. 216 Vlčnovjané ve svátečním oděvu. Vlčnov, 12891 (foto: Josef Klvaňa)	283
Obr. 217 Starý pár v starobylé podobě vlčnovského kroje, muž v kožichu, žena v soukenné vestě bez příkras a volných rukávcích. Vlčnov, začátek 20. století (soukromý archiv).....	284
Obr. 218 Vlčnovské dívky v obřadním kroji ve věncích. Vlčnov, 2009 a 2024 (foto: Romana Habartová).....	285
Obr. 219 Vlčnovské dívky v obřadním kroji ve věncích. Vlčnov, 2011 (foto: Romana Habartová, soukromý archiv)	286
Obr. 220 Ukázka mužského výřezového vyšívání na slavnostní košile. Vlčnov, 20. století. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová).....	288
Obr. 221 Šňůrování na mužských nohavicích z Vlčnova (stehno, zadní sedlo). Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová).....	289
Obr. 222 Mužská vesta z Vlčnova – přednice levá a pravá strana s cifrovanou výšivkou. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová).....	290

Obr. 223 Mužská vesta z Vlčnova – zsdní díl s cifrovanou výšivkou. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti; mladý muž ve slavnostní soukenné korduli. Vlčnov, 2009 (foto: Romana Habartová)	290
Obr. 224 Mužská vesta z Vlčnova – přední a zadní díl s cifrovanou výšivkou. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)	291
Obr. 225 Starší muži v halenách a v typickém vlčnovském klobouk. 2011 (foto: Romana Habartová)	292
Obr. 226 Současná podoba vlčnovského slavnostního a obřadního kroje. Vlčnov, 2009 (foto: Romana Habartová).....	294

Úvod

Výskum tradičnej odevnej kultúry v dedinskom prostredí sa stáva s plynutím času stále náročnejšou výzvou. **Etnológia**, ktorá okrem iného skúma tradičné odievanie, zakladá zdrojovanie svojich poznatkov na dvoch základných pilieroch: **výskum v teréne a pramenný materiál** (literatúra, výskum v múzeách, archívoch a podobne). Práve **výskum v teréne**, ak hovoríme o tradičnom odievaní, ktoré strácalo svoje pevné miesto nenávratne po 2. svetovej vojne, sa stáva čoraz náročnejším. Sú obce, v ktorých výskum tradičného odevu nikdy neprebehol a informátori v súčasnosti väčšinou podávajú informácie o vývine odevu sprostredkované cez spomienkové rozprávanie predkov, nie na základe vlastných skúseností s nosením tradičného odevu. Predložené **výsledky výskumu hovoria o oblasti okolia Piešťan**, ktorý sa v literatúre delí na **piešťansky a krakoviansky variant**, no ďalším výskumom etnologičiek sa ukázalo, že je vhodné aj ďalšie členenie.

Zadaný výskum odkryl práve spomínané biele miesta na mape výskumov (v pozícii podvariantov) a vyzdvihol nutnosť výskum postaviť **na historických reáliách a opisoch samotných odevných súčiastok**. Z nich vyplývajú rozdiely, ktoré sú medzi oboma skúmanými variantmi a ich podvariantmi uvedené. **Uvedený výskum predstaví oba varianty tradičného odevu**, aj rozdiely medzi nimi. Nechýba opis jednotlivých odevných súčiastok a zároveň ich lokálne pomenovanie s akcentom na nárečie. Sústreďením výsledkov výskumu do tejto podoby vznikla najmä **potreba zachytiť vývoj jednotlivých odevných variantov**, pretože tie sa postupom času menili. Z praxe vieme, že šitie krojov pre súčasné potreby folklórnych kolektívov nie je častokrát vôbec postavené na výskumnom základe. Sme svedkami miešania odevných súčiastok z rôznych vývojových etáp a variantov, a celkovo narážame na nepochopenie historických súvislostí. **Výsledky výskumu** preto jasne predstavujú vývojové varianty, správne pričlenenie jednotlivých odevných súčiastok k správnej vývojovej etape a tie sú a môžu byť pre záujemcov veľmi užitočné. Prax neustále dokazuje, že pre dobrý výsledok musí byť zrealizovaný kvalitný výskum.

K samotnému výskumu je potrebné dodať, že súčasťou je prelinkovanie na **Fond tradičnej ľudovej kultúry a ÚEUV**, ktoré disponuje nákresemi oboch variantov odevu z výskumov, ktoré sa robili ešte v minulom storočí, s uvedením ako krakoviansky variant. Súčasťou sú aj **fotografie z Krakovian zo súčasnosti**. Z toho dôvodu nebolo potrebné prekresľovanie odevných súčiastok nanovo, pretože starší výskum zachytáva archaické podoby odevu a jeho vývoj vo vizuálnej podobe. Výskum v teréne a pamäťových inštitúciách spočíval v konečnom dôsledku v sumarizácii získaných informácií dvoch etnologičiek: **Mgr. Lucie Franickej Mackovej, Ph.D.** a **PhDr. Kataríny Mičicovej, Ph.D.** Sú realizátorkami výskumu, autorkami textovej časti a pripravili taktiež výber obrazového materiálu.

Keďže ide o **medzinárodný projekt Interreg CZ-SK**, súčasťou výskumu je aj **moravská oblasť**, ktorú skúmala a spracovala etnologička **PhDr. Romana Habartová**. V pôvodnom zadaní projektu spracovala štyri rozsiahle oblasti: **Uherskohradištsko, Kunovicko, Uherskoostrožsko a Vlčnov**. Vo výskume podrobne predstavuje skúmaný región aj v historickom kontexte, a podáva tak komplexný pohľad na oblasť pre všetkých záujemcov o vedomosti k vývoju tradičného odievania v spomenutej oblasti.

Na základe výskumov sa bude môcť záujemca nielen vzdelat' a naštudovat' si rozsiahly výskum, ale bude sa môcť tiež rozhodnúť, ak je v praxi s folklórnymi kolektívami, či si dá na základe výskumu spraviť **repliku na základe rekonštrukcie** tradičného odevu alebo štylizovaný odev, či jeho imitáciu. **Pre vysvetlenie:** ak hovoríme o rekonštrukcii tradičného odevu, ide v zásade o jeho čo najvernejšiu kópiu. Pri nej sa dodržiava čo najviac špecifik, ktoré sú pre daný tradičný odev typické: **typ tkaniny alebo látky, zdobenie odevu, techniky zdobenia, dodržanie počtu súčiastok tradičného odevu, jeho farebnosť aj prislúchajúce komponenty** (napr. pri odevu nevesty parta). Pri štylizovaní odevu už nejde o vernú kópiu tradičného odevu, ale o jeho zjednodušenie. Deje sa tak predovšetkým vo folklórnych kolektívoch, kde je potrebné často sa prezliekať do iných krojov, a preto je potrebná jednoduchšia verzia. **Kroje** sa v tomto prípade šijú z látok, ktoré sa dobre udržiavajú a sú tiež finančne menej náročné. V treťom prípade hovoríme o imitácii, ktorá už s pôvodným tradičným odevom nemá takmer nič spoločné a často ide iba o to, aby na javisku vznikol dojem, že oblečený je kroj. Je to len určité napodobnenie pôvodného odevu bez dodržania štýlotvorných prvkov. Pri správnej terminológii využívame pojem tradičný odev, no pod pojmom kroj rozumieme odev zhotovený pre potreby scény.

Predstavený výskum v teoretickej a ilustračnej rovine **predstavuje tradičný odev v uvedených vývojových fázach** a ponúka záujemcovi možnosti, ako pracovať v scénickom folklorizme práve s krojom (v tomto prípade označenie odevu na scéne), ktorý má vychádzať z tradičného odevu noseného v pôvodnom dedinskom prostredí.

V závere dodávam, že pre každú zo strán výskumu sme sa rozhodli ponechať citačnú normu tak, ako je zaužívaná u výskumníčov. Z toho dôvodu je slovenská a česká citačná norma uvedená rozdielne, v oboch prípadoch správne.

PhDr. Júlia Marcínová, PhD.

Časť I.

Piešťansko

1 Tradičné odievanie z okolia Piešťan

Lokality, v ktorých sa táto forma tradičného odevu nosila, ležia v severnej časti Trnavskej pahorkatiny v údolí rieky Váh medzi pohoriami Malé Karpaty a Považský Inovec. Jej východná časť tejto oblasti má podhorský až horský charakter, primárnym zamestnaním obyvateľov bol chov hospodárskeho dobytku a ťažba dreva (Drábiková - Slavkovský 1990, s. 14-19). Západná časť lokality má nížinný charakter a prevládala tu najmä rastlinná výroba (Drábiková - Slavkovský 1990, s. 14-19). Centrom oblasti je mesto Piešťany, ktorého kultúrny a hospodársky vývoj významne ovplyvnilo kúpeľníctvo. Malo vplyv na rozvoj služieb (priamo v kúpeľných domoch, ubytovanie hostí, infanteristov), bolo odbytiskom poľnohospodárskych aj remeselných výrobkov a na svoju propagáciu využívalo aj tradičný odev tejto lokality (Šípoš 1992, Kolektív 2018). Obce ležiace v skúmanej oblasti mali tiež kontakt s mestami Nové Mesto nad Váhom, Hlohovec, menej Trenčín, Trnava alebo Senica.

Skúmaný tradičný odev sa na začiatku 19. storočia nosil približne v 23 obciach v okolí a v samotnom meste Piešťany. V rámci sústavy tradičného odevu na Slovensku je mužský odev gat'ovým typom variantu A a ženský odev dvojzásterovým ovinovacím a rubášovým typom variantu A (Benža 2015, s. 166-167). V pôvodnom prostredí sa vyskytovali všedná, sviatočná a obradová forma tohto odevu (Benža 2015, s. 157-232). Skúmaný tradičný odev v rámci tohto textu vnímame a pomenúvame ako piešťanskú formu tradičného odevu trnavskej oblasti tradičnej kultúry (Podolák 1957, Benža, Tradičná oblasť, online).

V odbornej a náučnej literatúre sa vyskytuje niekoľko delení piešťanskej formy tradičného odevu (Matouš 1924; Marko - Marková 1930 podľa Pribišová 2003-2007 b, s. 248; Nosál'ová 1982; Lifka 1985). Všetky sa zhodujú na jej rozdelení na dva varianty, ktoré takmer jednotne definujú ako piešťanský a krakoviansky. Kategorizáciu s nadväznosťou na tieto zdroje rozšírila Mičicová (2023) a na ich základe vyčlenila ďalšie podvarianty. Tento text sa však stotožňuje až s kategorizáciou uvedenou v texte k výstave *Od Váhu do sveta a späť*:

❖ 1. variant: Ľavá strana Váhu

- a) Piešťany, Banka, Moravany nad Váhom, Hubina, Ducové,
- b) Modrová, Modrovka, Stará Lehota, Nová Lehota, Lúka, Hrádok, Hôrka nad Váhom,
- c) Nová Ves nad Váhom.

❖ 2. variant: pravá strana Váhu

- a) Krakovany, Trebatice, Ostrov, Veľké Orvište, Očkov,
- b) Horná Streda, Bašovce, Podolie, Pobedim, Častkovce,
- c) Brunovce, Považany, Potvorice (Franická Macková - Mičicová 2025).

Rozdielov medzi základnými variantmi je niekoľko, pričom podvarianty tieto rozdiely v **1. variante (Ľavá strana Váhu)** ešte prehĺbujú a v **2. variante stierajú (pravá strana Váhu)**.

Spôsobené to bolo najmä geografickou polohou a ňou umožnený väčší kontakt medzi obcami a jej obyvateľmi. Rozdiely sa výraznejšie prejavujú v ženskom sviatočnom a obradovom odevu, mužský odev bol v celej lokalite pomerne jednotný. Súhrn a aplikácia týchto rozdielov napokon ovplyvňuje celkový výzor tradičného odevu – najmä ženského sviatočného a obradového odevu.

1.1 Komparácia medzi 1. a 2. variantom ženského a mužského odevu

Základným rozdielom je jeho silueta – kým v 2. variante vytvára siluetu presýpacích hodín (bohaté rukávy, úzky pás a široké boky), v 1. variante tento tvar nie je tak výrazný a približne na začiatku 20. storočia bola postava skôr predĺžená a rovná so zvýrazneným pásom. Opis ďalších rozdielov podľa nákresu **od Jarmily Mihalikovej** sú uvedené na základe terénneho výskumu, ktorý prebehol v roku 2017 v Moravanoch nad Váhom.

Goliere sa v 1. variante zdobili väčšinou kupovanou **madeirou** (bielou, prípadne s ručne vyšívanými ornamentmi), **paličkovanou čipkou** (s využitím malého množstva farieb). V 2. variante prevládali **vyšívané goliere** alebo **ich kombinácia s paličkovanou čipkou výrazných farieb**. Kupovaná madeira sa takmer nevyužívala. Výšivka na rukávcoch sa umiestňovala v 2. odevnej oblasti na ramene vyššie, bližšie k riaseniu okolo krku. Špice na **prucloch** vychádzali v 2. variante z mierne oblúčikovej základne a umiestňovali sa vyššie tak, že golier často zakrýval ich vrcholy. V 1. variante vychádzali z ostrouhlej základne a boli umiestnené nižšie na hrudi. Tým, že aj goliere boli kratšie, vytváral sa tak priestor na umiestnenie výšivky na predný diel rukávcoch, tzv. **partička**. Predĺžená vonkajšia hrana **pruclov** v 2. odevnej oblasti sa spájala tromi kovovými sponami, pričom v 1. odevnej oblasti sa využívali výnimočne a v menšom počte. Rozdiely sa nachádzajú aj na zásterách. Ich riasenie v 1. variante je síce husté (látka je riasená približne na výšku 0,5 cm), no nie je tak tuho stiahnuté ako v 2. variante. V 2. odevnej oblasti sa v niektorých prípadoch riasili len kraje prednej zástery tak, že látka bola vpredu nenariasená, čo sa v 1. variante vôbec nevyskytovalo. Dôvodom mohlo byť šetrenie látky a ovplyvnenie celkového výzoru siluety. Riasenie bolo v 1. variante v ich spodnej časti jemne uvoľnené, pričom v 2. variante bývalo často tuho stiahnuté po celej svojej výške.

Dôležitými rozdielmi medzi jednotlivými variantmi sú aj tie v rovine ornamentiky a farebnosti. Hoci sa v celej lokalite využívala veľmi podobná rastlinná a geometrická ornamentika, modifikácie týchto ornamentov plnili identifikačnú funkciu v rámci konkrétnych obcí. Tieto rozdiely boli najmarkantnejšie pravdepodobne od 10. rokov 20. storočia, kedy začali byť dostupnejšie nové materiály. Približne do konca 2. svetovej vojny sa tradičný odev začal vytrácať a z rôznych spoločensko-hospodársko-kultúrnych dôvodov opäť zjednocovať. V súčasnosti nie sme schopní spoľahlivo identifikovať tieto rozdiely v rámci jednotlivých obcí, jedine v rámci okruhu niekoľkých obcí (pozri delenie tradičného odevu piešťanskej formy vyššie).

Menej doloženými a ťažšie spracovateľnými rozdielnosťami medzi jednotlivými variantmi a podvariantmi sú farebnostné rozdiely, ktoré sa mohli sformovať a používať približne od 10. rokov po 40. roky 20. storočia. V tomto období mohli jednotlivé obce vďaka

dostupnosti materiálov preferovať určitú farbu v zdobení tradičného odevu, no tieto preferencie okolo 2. svetovej vojny postupne zanikli a zjednocovali sa.

V prípade **mužského sviatočného odevu** môžeme hovoriť len o minimálnych rozdieloch medzi 1. a 2. variantom. Najmarkantnejšie sa prejavili vo výšivke sviatočných košiel. Kým v 1. variante sa využívali takmer výlučne plochý a zadný steh doplnené retiazkou, v 2. variante prevládala dierková výšivka. Tá sa v 1. variante vyšívala len veľmi výnimočne, a to prevažne len na sviatočné košele určené na svadbu (Mihaliková, Moravany). **Druhým významným rozdielom** je výšivka okolo hrudného rozparku. V 1. variante mohla pokrývať až 15 cm na obe strany od rozparku a v spodnej časti bola ukončená do roviny, čo znamená, že kompozícia celej výšivky okolo hrudného rozparku bola situovaná do obdĺžnika. V 2. variante v tejto časti vytvárala menší, nie ostrý cíp, zobáčik. Približne od polovice 20. storočia sa zdobenie košele výšivkou okolo rozparku nahradilo širokými bielymi stuhami, ktorými sa košeľa pod krkom upevňovala. **Ďalším identifikačným prvkom** je jednoduchšie šujtášové zdobenie na vestách a nohaviciach v 1. variante. Mužský tradičný odev sa prestal nosiť **po 1. svetovej vojne**.

V **ženskom tradičnom odevu** si všimame niekoľko vývinových etáp. Aktuálne ich máme zmapované a definované na základe historických fotografií a muzeálnych zbierok:

- približne do začiatku 1. svetovej vojny,
- do začiatku 2. svetovej vojny,
- po 2. svetovej vojne.

Samostatnou vývinovou linkou je tzv. **národný odev**, ktorý nosila inteligencia na prelome 19. a 20. storočia a následne najmä v medzivojnovom období.

1.2 Formy tradičného odevu

Rovnako ako v prípade tradičných odevov z ostatných oblastí Slovenska, aj v prípade piešťanského typu tradičného odevu môžeme hovoriť o jeho všednej, sviatočnej a obradovej forme.

1.2.1 Všetdný odev

Základné odevné súčasti používané na bežný deň u dievok boli: **rubáš** (či nejaký jeho modernejší variant), **spodnica**, **rukávce**, **živôtik** (prucel alebo lajblík), **zástery**, **stuha** a **obuv**. V prípade ženského odevu k základným súčiastkam patrili ešte **čepiec** a prípadne **šatka**. Základ mládeneckého a mužského odevu tvorili **gate/nohavice**, **košeľa**, **vesta**, **klobúk** a **obuv**.

V 19. storočí sa tradičný odev vyrábala predovšetkým z podomácky vyrobených látok – **konopného**, **ľanového** a **miešaného plátna** (buď prírodnej farby alebo farbeného na modro), **súkna**, **kože** a **kožušín**. S príchodom továrenskej výroby sa pridáva **farbené súkno**, **rôzne druhy bavln**, **glot**. Modernými látkami, ktoré sa ešte používali na výrobu tradičného ľudového odevu boli **flanel**, **tyl**, **tenké bavlny** (batist, popelín), **mol**, **tesil** a príležitostne i iné.

Všedný odev bol konštruovaný tak, aby v ňom bolo možné vykonávať pracovné činnosti. Tvorili ho buď staršie a obnosené sviatočné odevné súčiastky, alebo sa šili z ľahko dostupných, lacných alebo podomácky vyrobených materiálov. Súčiastky boli zdobené buď len veľmi jednoducho, alebo vôbec. V oboch variantoch mal všedný odev i iné strihové vyhotovenie ako odevy sviatočné. V oboch variantoch to boli sukne so zásterami, pracovné rukávce, živôtky z lacných materiálov či neskôr blúzky.

1.2.2 Sviatočný odev

Nosil sa na rôzne spoločenské, kultúrne, no najmä náboženské príležitosti. V jeho zdobení sa najmä v 2. odevnej oblasti (pravá strana) často **používala symbolika farieb podľa konkrétnej príležitosti nosenia**. Sviatočný odev sa šil z nákladnejších látok, ktorých sa používalo väčšie množstvo (objemnejšie rukávce, zástery, väčší počet spodníc, viac vyšívajúcich stúh). Výrazne sa využívala **výšivka**, ktorou sa zdobili **rukávce, čepce, zástery, šatky a mužské košele**. **Živôtky** sa výšivkou zdobili na ľavej strane Váhu, v Piešťanoch sa šili zo vzorovaných brokátov, zamatov a na pravej sa šili aj z tzv. **stromových brokátov** (brokáty s veľkoplošným rastlinným ornamentom pretkávaným zlatými alebo striebornými nitami). Vo výšivke sa v 2. odevnej oblasti (pravá strana) a výnimočne aj v **podvariante 1a** (ľavá strana) využívala na vyšívajenie aj kovová niť. Ozdobným prvkom výrazne využívaným najmä v 2. odevnej oblasti (pravá strana) bola aj paličkovaná čipka. Na zdobenie rukávco, živôtkov – *lajblíkov*, záster – *ganjerok* a čepcov sa používala aj jednoduchšia vyšivačská technika, tzv. *trukovanie* (strojovo vyšívajúci slzičkový steh). Sviatočné mužské košele sa zdobili výšivkou na ramenách a stojatom golieri. V 1. odevnej oblasti (ľavá strana) aj okolo hrudného rozparku. V 2. odevnej oblasti (pravá strana) túto výšivku neskôr nahradili aj dva páry hrubších bielych stúh uviazaných do bohatej mašle pod krkom. Vesta a nohavice sa zdobili technikou našívania šnúrok – *šujtášom*. Vesty aj súkennou čipkou, kovovými a farebnými gombíkmi.

1.2.3 Obradový odev

V prípade obradového odevu hovoríme predovšetkým o odevu nevesty a ženicha. V 2. odevnej oblasti aj o odevu krstnej mamy pri krste dieťaťa. Odev na sobáš u nevesty tvoril nový, prípadne požičaný, sviatočný odev, ktorý doplnila parta a pôlka – *odevačka*. Nevesty bývali ozdobené rozmarínovými vetvičkami, ktoré sa pripínali na *odevačku* alebo krížom cez hrud'. Mužský obradový odev v 1. odevnej oblasti mohla tvoriť košeľa vyšívaná dierkovou výšivkou (v prípade sviatočného odevu sa vyšívala len plnou technikou) a pierko z niektorej vždyzelenej rastliny. Už v 1. polovici 20. storočia sa však muži ženili v konfekčnom odevu. Špecifickou odevnou súčiastkou krstnej mamy v 2. odevnej oblasti (informácie a zachované exempláre pochádzajú z obce Krakovany) je vyšívajúci biely pás, ktorý sa nosil namiesto stuhy na páse.

1.3 Delenie tradičného odevu na detský, ženský a mužský

Tradičný odev sa vo svojom základnom delení podľa pohlavia člení na ženský a mužský odev. Pri ňom zvlášť špecifikujeme detský odev, pretože **do určitého veku bol jednotný**.

1.3.1 Detský odev

Deti boli v prvých rokoch života obliekané jednotne, nerozdeľovalo sa podľa odevu, či sa jedná o chlapca alebo dievča. Všetky deti približne **do 3 rokov** nosili **šaty so zásterkou a čepček**. Takýto detský odev sa zhotovoval z lacnejších látok svetlých farieb, často s drobným vzorom. Malé dievčatá nosili podobné šaty približne **do 10 rokov**. Chlapci prechádzali na odev podobný mužskému už niekedy **okolo 6. roku** života. **Medzi 3. a 6. rokom** života chlapci nosili košielku, gata/nohavice a prípadne vestičku. Deti, a najmä chlapci veľmi rýchlo prešli na konfekčnú módu (už po prvej svetovej vojne). Deti chodili po väčšinu roka bosé. V chudobnejších rodinách nemali topánky pre každé dieťa.

1.3.2 Ženský odev

- **Rubáš:** bol spodným odevom, ktorý sa obliekal na holé telo. Slúžil aj ako nočný odev. Šil sa z hrubého konopného alebo domáceho ľanového plátna. Skladal sa z dvoch častí – *drjéčkov* a *sukne*. *Drjéčky* tvoril obdĺžnik, ktorého dlhšia strana mala dĺžku obvodu hrudníka a kratšia jeho výšky od pazúch po pás. *Sukňa* sa šila z dvoch polpláten, siahala približne do polovice lýtok a v zadnej polovici bola nariasená. Špecifikom tohto *rubáša* je jeho riasenie. Riasila – *faldovala* sa zadná časť *sukne*. V hornej časti približne od boku po bok (cez zadok), v dĺžke približne 15 cm. Táto časť bola spevnená nit'ou prevlečenou cez stred *faldov*. Od spodného okraja bolo *faldovanie* do výšky približne 40 cm. Táto časť nebola spevnená nit'ou, aby sa nositeľka mohla voľne pohybovať. Stred (namáhané miesto pri sedení) buď zostával rovný, alebo bol *nafaldovaný* rovnako ako ostatné časti *rubáša*. *Faldovanie* bolo robené pravdepodobne za mokra, ručným skladaním látky. Jediným ozdobným prvkom na *rubáši* bol asi 10 cm dlhý spojovací steh, tzv. *druk* alebo *scínek*, vyšívajú modrou (alebo bielou) bavlnkou, v zadnej spodnej sukňovej časti. *Rubáš* neskôr nahradilo kupované spodné prádlo. *Rubáš* sa buď na telo neupevňoval žiadnou plecnicou, alebo mohol mať jednu či dve. Ak *rubáš* nemal plecnice, *drjéčková* časť sa jednoducho nad prsiami preložila do potrebného obvodu, ktorý sa upevnil zatváracím špendlíkom (žena 1939, 2023).
- **Kasanica:** išlo o typ spodnej sukne, ktorá bola všitá do pevného pásu a pod ním nahusto nariasená. Riasenie bolo natiahnuté na nitky, aby lepšie držalo svoj tvar. Pod riasením bola naskladaná na približne 4 – 5 cm sklady až po spodný okraj. V teréne sme sa stretli tiež s *kasanicami*, u ktorých *faldovanie* nebolo po praní ďalej dorobené a na *kasanici* tak zostalo iba vrchné riasenie a spodný modrou bavlnkou vyšitý *druk*. *Kasanica* sa nosila v 2. odevnom variante. Vo všedný deň cez leto sa nosila aj ako vrchná sukňa. Doplnená bola v prednej časti zásterou.

- **Spodnica:** v 2. odevnej oblasti sa k sviatočnému odevu nosilo niekoľko tuho naškrobených spodníc, ktoré pomáhali formovať postavu. Spodnice sa šili z domáceho ľanového alebo kupovaného bavlneného plátna a siahali aspoň po kolená. Do rovného opasku vysokého približne 10 cm sa všivali nariasené, v prednej časti bývali rovné. Spodnica bola vpredu približne do polovice zošitá a uväzovala sa na šnúrky. V 1. odevnej oblasti sa nosila väčšinou len jedna spodnica.
- **Rukávce:** jednou z najvýraznejších vrchných odevných súčiastok sú rukávce ovinovacieho typu. V 20. storočí sa pracovné rukávce šili z konopného plátna, sviatočné z jemného bavlneného plátna a batistu. Šili sa zo štyroch dielov – jeden chrbtový, dva rukávy a jeden predný diel. Driek rukávcof siahal pod prsia, vpredu bol najčastejšie rozstrihnutý alebo spojený len na spodných 5 centimetrov. Pod pazuchy sa pre väčšie pohodlie vkladali klinové vložky. Po zošití sa všetky diely na horných približne 3 – 4 centimetroch nahusto nariasili a všili do stojateho golierika vo výške približne 2 – 3 cm. Naň sa prišivala jemne riasená alebo skladaná kupovaná alebo ručne paličkovaná čipka, alebo vyšívajúci pás či madeira, pričom táto časť sa nazývala *kerézel*. Rukávce sa v celej oblasti bez ohľadu na ich formu a príležitosť nosenia zapínali na úzko pod krkom rôznym spôsobom (zatvárací špendlík, patentky, výnimočne gombík so slučkou) tak, aby toto zapínanie bolo čo najmenej viditeľné.

V celej odevnej oblasti sa vyskytovali **dva typy rukávcof**. Starším typom sú tzv. *taclové*. Ich základ tvoril obdĺžnik. V spodnej tretine rukáva sa pripravil tunel na navlečenie šnúrky. Spodná časť rukáva bola ozdobená výšivkou či čipkou. Vrchná časť rukávcof (zložená zo všetkých štyroch dielov) bola nariasená. Rukávy boli dlhé, široké a pri stiahnutí nad lakťom mali balónový tvar. Sviatočné rukávce sa zvyčajne na rukáve ozdobovali výšivkou. Tento typ rukávcof prešiel od polovice 19. storočia vývinom na tzv. *skosové rukávce*.

Skosové rukávce sa šili na *skos*. Ich základom bol skosený obdĺžnik – všetky jeho strany boli kratšie ako pri *taclových*, no navyše bola jeho dolná strana užšia ako horná. Po zošití všetkých dielov rovnakým spôsobom ako pri *taclových* rukávcoch sa smerom k spodnému okraju postupne zužovali. Tento strih sa pôvodne používal najmä pre všedné a pracovné rukávce, pretože sa dali vyhrnúť nad lakte a vďaka svojej zúženej časti držali vyhrnuté aj bez šnúrky. V 2. tretine 20. storočia sa tento strih začal používať aj na rukávce na slávnostné príležitosti.

Napriek určitým rozdielnostiam medzi jednotlivými variantmi a podvariantmi mali rukávce, či *skosové* alebo *taclové*, jednotné umiestnenie zdobenía. Najviac používanou technikou zdobenía bola výšivka. Nachádzala sa na ploche rukávcof a pri ich spodnom okraji, na *kerézli* najmä v 2. odevnej oblasti a na pravej strane predného dielu najmä v 1. odevnej oblasti (táto časť sa nazývala *partička*). Oba druhy rukávcof sa na spodnom okraji driekových dielov mohli zdobiť – rozstrapkaním upevneným hrachovou výšivkou či len výšivkou.

- **Živôtik:** ženská vesta, živôtik, sa v okolí Piešťan vyvinul do dvoch foriem, ktoré sú lokálne pomenované *prucel* a *lajblík*. Staršou formou je *prucel*, ktorý sa v slávnostnom odevu začal používať pravdepodobne až koncom 19. storočia. Skladá sa z troch

dielov – chrbtového klína a dvoch predných dielov, ktoré spolu tesne obopínajú postavu. Zapína sa len v páse zatváracím špendlíkom alebo gombíkom a šnúrkou tak, že špice v hornej časti od seba odstavajú a *prucel* tým vpredu tvorí písmeno V. Prispôbením rozmerov jednotlivých dielov sa presne prispôbovali konkrétnej postave. Ušitie *prucla* bolo veľmi náročné (Miháliková, Moravany 2024). Najskôr sa predpripravila podšívka *prucla* z hrubého konopného alebo ľanového plátna. Po zošití tejto časti sa na jej rubovú stranu prišila vrchná látka. Materiál sa vyberal podľa toho, o aký *prucel* išlo (na všedný deň, sviatočný, obradový). Na všedný deň sa používalo farebné, vzorované plátno. Na sviatočné a obradové odevy drahšie látky – kašmír, brokát alebo zamat. V prípade, že bola látka vzorovaná alebo ak sa v 1. odevnej oblasti vyšívala, jeden z týchto vzorov musel byť umiestnený v strede chrbtového dielu a v strede predných častí predných dielov. Predné diely boli vpredu strihané do výrazných špicov, *zubov*, ktoré smerovali nahor. Bočný okraj predných dielov, špice, plecnice, okraj zadného dielu okolo krku a pazuchový otvor sa olemoval približne 5 cm širokou jednofarebnou, kupovanou vyšívanou alebo hladkou stuhou, pásom inofarebného plátna alebo pásom plnej výšivky. Tento lem pomohol spevniť okraje. Ďalším ozdobným prvkom, ktorý sa používal aj na všedných *prucloch*, bol pás kovovej čipky, pás flitrov, prípadne iných ozdobných prámikov, ktorý lemoval okrajovú stuhu a na chrbte zakrýval spojovacie švy jednotlivých dielov.

Novšia forma živôtika, *lajbel*, sa vyskytuje v 2. odevnej oblasti. Vznikol pravdepodobne v 2. tretine 20. storočia. *Lajbel* – skladá sa z troch dielov, ktoré sa spájajú na bokoch. Vpredu má štvorcový výstrih a spína sa v strede na gombíky. Ak plnil funkciu všedného odevu, šil sa z rôznych lacnejších látok, ako napríklad z farbeného alebo potlačeného plátna. K slávnostnému odevu sa šil prevažne z kvetovaných brokátov červenej, žltej, modrej, zelenej alebo aj ružovej či čiernej farby pretkávaných zlatými a striebornými nitami.

- **Zástery:** v oblasti piešťanského typu odevu sa spodná časť odevu skladá najčastejšie z dvoch záster – prednej a zadnej. Majú totožný strih. Skladajú sa z dvoch obdĺžnikov, vo vrchnej časti pod pevným pásom nazberaných, na spodnom okraji voľných, čím tvoria rozširujúcu sa siluetu. Dĺžka záster bola vždy nositeľke pod kolená. Začiatkom 20. storočia siahali zástery nositeľkám až do polovice lýtok. Šírka závisí od typu zástery. Niektoré zástery sú v strede zošívane, skladajú sa z troch dielov alebo sú šité z jedného kusu látky. Vrchná časť záster je všitá do pevného širokého (približne 8 cm) pásu – *obalku*. *Obalok* je rovnako široký ako nariasená zástera, v prípade prednej zástery vrátane bočnej čipky. Na konci *obalku* sa prišijú konce šnúrok na uväzovanie. Pod *obalkom* sa zástery riasia. Riasenie je pre spevnenie niekoľkokrát prešité nitou. Umiestnenie zdobení záster bolo v celej skúmanej lokalite jednotné, no jeho forma a prevedenie definovali jednotlivé varianty. Vonkajší okraj záster býva zdobený. Predná zástera sa zdobí z 3 strán a po týchto troch stranách sa ešte olemuje čipkou. Zadná zástera sa zdobí a lemuje len zo spodnej strany.

Ku všednému odevu sa nosili **dva typy pracovných záster** – *gamierka* a *futa*. Boli to **jednopolové** (jedna šírka plátna) alebo **dvojpólové** (zošité dve šírky plátna) zástery šité z lacnejších materiálov, ľanového plátna alebo modrotlačče. *Gamierka* dostala svoje pomenovanie podľa *gamiera* – volánu prišitého pri spodnom okraji zástery. *Futa* bola jednoduchšia zástera bez volánu. Súčasťou zástery mohlo byť jedno alebo dve vrecká. Zdobené mohli byť našitými kupovanými vyšívanými stužkami, v 2. odevnej oblasti (pravá strana Váhu) aj *trukovaním*.

- **Čepiec a grgula:** základnou ženskou súčasťou na pokrytie hlavy bol *čepiec*, pod ktorý sa upravovali vlasy rôznym spôsobom. Podložka na úpravu vlasov, *grgula*, sa v 1. odevnej oblasti zachovala do 2. tretiny 20. storočia. V 2. odevnej oblasti sa na vystuženie čepca používa *grgula* dodnes. *Grgula* sa vyrábala z tenších drievok alebo z pevného, ale ohybného drôtu, ktoré sa spevnili do potrebného tvaru omotaným pásom plátna alebo obvazovej gázy. V 1. odevnej variante mala *grgula* tvar písmena M alebo W a v 2. odevnej variante mala tvar písmena H. V 1. tretine 20. storočia sa od úpravy vlasov na *grgulu* v 1. oblasti upustilo a vlasy sa upravovali do nízkeho uzla zo zapleteného vrkoča.

Čepiec sa podľa príležitosti nosenia šil z ľanového alebo bavlneného plátna, výnimočne z tylu. Podľa Gazdíkovej (1991, s. 40) ho môžeme charakterizovať ako **dienkový 1. variantu**. Skladal sa z jednej obdĺžnikovej časti – **čelenky** a druhej časti – **dienka**, ktorého základný tvar sa vyvíjal (v 1. odevnej variante mal štvorcový, v 2. odevnej variante mal obdĺžnikový tvar). Na spodnom okraji dienkového čepca boli z pevnejšej alebo niekoľkonásobnej nite vytvorené očká, cez ktoré sa prevliekala šnúrka. Ňou sa čepiec upevňoval na hlave do tvaru, ktorý podmieňoval tvar *grgule*.

Obe časti čepca sa zdobili výšivkou, ktorej rozsah, farebnosť a technická náročnosť sa odvíjali od príležitosti nosenia. V 19. storočí sa predný čelenkový okraj zdobil prevažne paličkovanou čipkou seredského typu. Od začiatku 20. storočia sa postupne stretávame takmer výlučne so zdobením dierkovou výšivkou v tvare zubov a vkladáním babkovej čipky.

- **Šatky na hlavu:** k čepcu na sviatočné dni a do zlého počasia patrila pokrývka hlavy vo forme šatky. V 1. odevnej oblasti ženy častejšie nosili iba čepce bez prekrytia šatkou. V 2. odevnej oblasti, najmä pri novších typoch čepcov, sa často na hlave nosila šatka. Šatky sa viazali pod bradou a na ušiach boli založené do drobných skladov. Podľa čepca a *grgule* použitej na hlave sa vytvorila celková silueta hlavy.

Šatky sa väčšinou kupovali na trhoch a jarmokoch. Sviatočné šatky boli z drahších materiálov. Na letné dni to mohli byť tylové, organzové/molové šatky. Tieto boli na cípe padajúcom na chrbát bohato zdobené výšivkou. Tri strany šatky boli zároveň olemované jemnou bielou čipkou. Tieto šatky sa tuho škrobili a žehlili, a tak pri uviazaní na hlavu vytvorili nad čelom „zobáčik“, hovorilo sa, že *ženi nosá ručníki na pípich* (J.P.). Na chladnejšie dni sa používali zvyčajne brokátové šatky, väčšinou zdobené strapcami. Na všedné dni sa na hlavu uväzovali kartónové či štofové šatky. Ako ochranu pred slnkom či mrazom ich vo všedné dni nosili aj slobodné dievčatá.

- **Tašká sukna:** staršou súčiastkou dievockého a ženského sviatočného odevu bola súkenná sukňa. Podľa K. Kosovej (1978, s. 27) sa v Piešťanoch táto sukňa nazývala

tašká sukna alebo *súkennica*. Šila sa z troch dielov súkna, pričom do prednej časti sa v rámci šetrenia vkladalo plátno, ktoré sa všivalo do približne 10 centimetrov vysokého opasku z rovnakého súkna. Riasenie bolo asi 10 centimetrov pod pásom, kde sa ozdobne upevňovalo hrubými nit'ami. Podľa literatúry (Kosová 1978, s. 27) a zachovaného obrazového materiálu sa súkenné sukne šili z bieleho, modrého, zeleného a čierneho súkna. Ich zdobenie tvorili **tri farebné stuhy** našité rovnobežne so spodným okrajom. Na čiernu sukňu sa našivali tieto stuhy žlté, na modrú a zelenú modré. O stuhách na bielej *súkennici* zmienky nemáme. Sukne mohli byť zdobené aj farebným prešívaním na páse alebo cez riasenie retiazkovým stehom. Na túto sukňu sa zakladal ozdobný pás *opasuvačka* (pozri nižšie) a predná zásterka modrej alebo čiernej farby. V 2. odevnej oblasti bola zelená súkenná sukňa súčasťou obradového odevu nevesty.

- **Dievocké sukne:** najmä v 2. odevnej oblasti nosili mladé dievčatá (približne vo veku 6 - 14 rokov) takzvané *letnice*. Tieto sukne siahali aspoň po kolená a po celom obvode okrem časti pod prednou zásterou boli naskladané asi na 1 centimeter vysoké sklady. Šili sa z lacnejších ľahších látok, ako napríklad potlačené plátno alebo kartún. Tie mali vždy bledý podklad a farebnú drobnú, prevažne rastlinnú potlač. Zdobili sa našitím niekoľkých tenších farebných stužiek pri spodnom okraji. Tieto sukne sa nosili k všednej aj sviatočnej forme odevu, pričom novšie slúžili ako sviatočné a po ich obnosení len ako všedné. Napriek tomu, že tieto sukne boli primárne súčasťou dievockého odevu, mladé ženy svoje sukne často „donosili“ ku všednému odevu.
- **Stuhy a pásy:** ozdobným doplnkom ženského a dievockého odevu boli stuhy. Ženy aj dievky nosili stuhu na páse, ktorá sa nazývala aj *vazáčka*. Najčastejšie to bola vyšívaná kvetovaná stuha s bielym alebo žltým podkladom alebo jednofarebná biela, žltá, oranžová, modrá alebo čierna. **Farebnosť stuhy** sa prispôbovala farebnosti odevu, resp. ostatným stuhám na ňom (napr. na *pruclí*, zásterách, vo vlasoch). Šírka stuhy bola **aspoň 7 cm, dĺžka aspoň 3 metre** a viazala sa okolo pásu spredu dozadu, kde sa uviazala na veľkú mašľu. Niekedy sa aj jedenkrát opásala, až potom uviazala. Pomer dĺžky koncov a mašlí mohol byť jedným z regionálnych rozlišovacích znakov. Dievky nosili stuhy aj vo vrkočoch. **Dlhá 3 až 5 cm** široká stuha sa vpletala do vrkoča a na konci ho spevnila menšou mašľou. Vrkoč sa ďalej zdobil len v tyle. V Piešťanoch sa do tyla uväzovali na veľké mašle aj tri široké jednofarebné a vyšívané stuhy s dĺžkou asi 1 m. V Pobeďime sa podľa A. Lífku (1985) uväzovalo viacero stuh na tenké drievko, ktoré sa pripevnilo o vrkoč v tyle.

Ženy nosili okrem stuhy do pásu aj stuhu na čepci. Bývala to **asi 7 cm** široká najmä vyšívaná stuha, ktorá z vonkajšej strany upevnila úväz čepca na grguli stiahnutím do mašle.

- **Kacabajka:** súčasťou ženského vrchného odevu do chladnejších dní je *kacabajka*. Do pásu mala priliehavý strih, od pásu sa mierne rozširovala. V strede zadného dielu od pásu boli väčšie šosy, ktoré sa pri oblečení na sukňu rozvinuli a rozšírili siluetu pod pásom. Rukávy mala úzke. Kacabajka sa šila z rôznych druhov látok

podľa toho, na akú príležitosť boli určené. Pre dievky na sviatočné príležitosti boli šité z bielych a krémových látok s tkaným vzorom rovnakej farby. Ozdobené mohli byť výšivkou či prámikom. Pre ženy (prevažne 2. druhej odevnej oblasti) boli šité z čierneho zamatu. Väčšinou boli zdobené v oblasti manžiet a na okraji pravého predného dielu. Olemované boli zvyčajne madeirou. Zapínali sa na gombíky. Všetky kacabaje mali vnútornú podšívku. Na chladnejšie dni sa nosili „vatované“ – podšité hrubšou látkou.

Staršia forma *kacabaje*, používaná v 2. odevnej oblasti, bola šitá z bieleho súkna. Zdobená bola modrým šujtášom, ozdobnými gombíkmi a vybiňanými súkennými aplikáciami po okrajoch.

- **Belák:** bohaté gazdiny do zimných dní nosili biely kožuch – *belák*. Zdobený bol na chrbtovej časti aplikáciami z **farebnej kože**. Vpredu sa predné spodné okraje vypínali na chrbát, aby nositeľky mohli ľahšie chodiť.
- **Vlniaky:** chudobnejšie ženy, ktoré si nemohli dovoliť kúpiť kožuch, nosili ako vrchný odev v zimnom období vlniak – *vlnák*. Ide o veľkú vlnenú šatku štvorcového tvaru. Zvyčajne boli **tmavých farieb** (čierna, hnedá, tmavo modrá či novšie zeleno-hnedé kárované). Išlo o **továrenskú výrobu** a kupovali sa na trhoch a jarmokoch. Nosili sa preložené na polovicu tak, že vytvorili trojuholník, alebo po preložení vytvorili obdĺžnik. Žena sa potom do neho zamotala. Jeden cíp jej visel pod chrbát a dva si prekrížila vpredu.

Malé vlniaky sa v zime nosili omotané aj na hlave. Jeden cíp visel vzadu na krk a dva sa omotali okolo krku.

- **Svadobný odev:** svadobný odev sa skladal z rovnakých súčastí ako **sviatočný dievocký odev** a doplnený bol *partou* a *odevačkou* – dlhým obradovým pásom plátna. *Parta* je ozdoba hlavy, ktorá sa v tomto regióne nosila iba pri príležitosti svadby a na hlave ju mala iba nevesta. Tvorilo ju niekoľko ozdobných členiek a ďalších ozdobných pásov. V každej lokalite mala mierne odlišnú podobu. *Odevačka* sa nosila prehodená poza chrbát a omotaná okolo predlaktí. Na koncoch, ktoré voľne viseli dolu, bola zvyčajne bohato zdobená. Zdobenie bolo odlišné v každej dedine. Odev nevesty (*pruceľ, odevačka a parta*) sa mohli dozdobiť rozmarínovými vetvičkami.
- **Obuv:** obuv sa v minulosti používala najmä na sviatočné príležitosti. Išlo o drahú záležitosť, musela žene vydržať čo najdlhšie. Vo všedné dni cez leto chodievali ženy bosé. V 2. odevnej oblasti sú zaznamenané aj pantofle z hrubšej hovädzej kože. Do kostola nosili čižmy s tvrdými sárami. Neskôr kupované poltopánky.

1.3.3 Mužský odev

Mužský tradičný odev sa prestal nosiť skôr ako ženský. Už od prelomu 19. a 20. storočia môžeme pozorovať jeho postupné nahrádzanie **konfekčnou módou**. Takýto skorý nástup konfekčnej módy bol najmä v bohatých oblastiach, ku ktorým okolie Piešťan patrilo.

Po skončení prvej svetovej vojny sa mnoho mužov prezlieklo **do konfekčných nohavíc, košiel a sák**, ktoré boli cenovo dostupnejšie a viac vyhovovali ich povinnostiam všedných dní.

- **Košela:** základnou mužskou odevnou súčiastkou bola košeľa. Šila sa z konopného, ľanového alebo bavlneného plátna podľa obdobia a príležitosti nosenia. Základný strih košele sa skladal z **troch častí** - časti, ktorá zakrývala hrud' a chrbát, a rukávov. Rukávy a golier sa k telu košele prišivali ozdobným uzlíkovým stehom, tzv. *drukovaním* (2. odevná oblasť (pravá strana Váhu) a Piešťany) alebo *scinkovaním* (1. odevná oblasť (ľavá strana Váhu)). Košeľa mala nízky stojatý golier a zaväzovala sa jedným alebo dvomi párami šnúrok pod krkom, podobne ako manžety v neskoršom období.

Pravdepodobne najstarším typom košele je **konopná so širokými rovnými rukávmi**. Zdobená bola pri spodnom okraji rukávov, okolo hrudného rozparku a na nízkom stojatom golieri. Ďalším vývinovým stupňom košele bolo zužovanie jej rukávov v spodnej časti do manžiet riasením, ktoré mohlo byť zdobené výšivkou.

Pracovné košele sa šili z hrubšieho plátna a ich zdobenie sa oklieštilo len na *druki*, prípadne na jemnú výšivku pri hrudnom rozparku. **Sviatočné košele** sa šili z jemnejšieho ľanového alebo bavlneného plátna a ich zdobenie sa medzi odevnými oblasťami líšilo. V 1. odevnej oblasti (ľavá strana Váhu) prevládalo zdobenie okolo hrudného rozparku, v 2. odevnej oblasti (pravá strana Váhu) na rukávoch. V celej lokalite sa košele zdobili výšivkou tiež na golieri a už spomínaných manžetách. V 1. odevnej oblasti sa využívala najmä technika plného vyšívania, ktorá mohla byť doplnená sližičkovým a zadným stehom, výnimočne dierkami. V 2. odevnej oblasti prevládala dierková výšivka, ktorú dopĺňalo hladké vyšívanie, *trukovanie* a prípadne vkladanie paličkovanej čipky. V 2. odevnej oblasti sa bohatosť výšivky okolo hrudného rozparku nahrádzala širokými bielymi stuhami, ktorými sa košele viazali.

- **Gace:** najspodnejšou a v lete vrchnou a všednou odevnou súčiastkou boli tzv. *gace* – nohavice z konopného alebo ľanového plátna. Ich strih bol pomerne jednoduchý – nohavice, každá z jednej šírky plátna, sa zošili s rozširovacím klinom vsadeným medzi nohami a v páse sa vytvoril tunel na šnúрку, ktorou sa uväzovali okolo pása. Ak sa ku *gacám* obuli čížmy, predná časť nohavíc sa mohla do nich zakasať tak, že zadná časť visela na sáre. Jediným ozdobným prvkom bolo vystrapenie spodného okraja a jeho prípadné spevnenie hrachovinovou výšivkou.
- **Nohavice:** nohavice v oblasti piešťanskej formy odevu sa šili predovšetkým zo svetlomodrého súka. Ich strih bol pomerne komplikovaný. V páse bol vovlečený opasok, ktorý držal nohavice na tele. Vpredu boli taktiež dva rozparky, ktoré boli podšité súkennými časťami. Okolo rozparkov, siahajúc až na stehná, sa koncentrovala výzdoba nohavíc. Zdobené boli našívanou tmavo modrou šnúrkou – šujtášom. Smerom k lýtkam sa nohavice zužovali a nosili sa zastrčené do číziem, kde ich na mieste držali *strmene* z plátna. **Nohavice sa nosili vždy len s čížmami**. Výzdoba sa líšila v jednotlivých lokalitách.
- **Vesta:** mužská vesta bývala zvyčajne z rovnakého materiálu ako **súkenné nohavice**. Výnimkou je okolie Krakovian, kde sa používali na letné slávnostné dni

i vesty z jemnejších materiálov. Šila sa z troch dielov, ktoré v spodnej časti chrbta vytvárali mierne odstavajúce šosy. Výzdoba záležala od konkrétnej lokality, no spoločnými ozdobnými prvkami bolo **našívanie modrých šujtášov, modrej vybíjanej súkennej čipky, štepanie a našívanie gombíkov**.

- **Krátky kabát:** na chladnejšie dni muži nosili krátky modrý alebo biely (častejšie v 2. odevnom variante) súkenný kabát. **Modrý** bol vyrobený z rovnakého materiálu ako nohavice a vesta. Mal dlhé rukávy a siahal po pás nositeľa. Zdobený bol v rovnakom štýle ako nohavice a vesta. **Biely kabát** sa šil z bledého súkna a jeho zdobenie tvorili farebné gombíky a jemné farebné štepanie.
- **Dlhý kabát:** na chladné dni sa najmä v 2. oblasti používal **biely súkenný kabát** siahajúci pod zadok nositeľa – *kabanica*. Mala rovný strih, od bokov smerom nadol rozširujúce klíny a vyhrnuté manžety. Zdobila sa vyšívaním hrubšími vlnenými nitami najmä pri ledoch a na pravom prednom dieli predovšetkým v červenej, zelenej a čiernej farbe a prišívaním plátenných aplikácií (pásky zúbkov, viacfarebné kvety) **najmä v červenej a zelenej farbe**.
- **Kožuch:** aj v prípade mužov vlastnili kožuch iba **najbohatší gazdovia**. Z mužského odevu **zmizli skôr** ako zo ženského. Ušitý bol z hnedej kože, na chrbte zdobený farebnými koženými aplikáciami. Kožuchy sa kupovali od kožušníkov na jarmoku vo Vrbovom, preto je **možné nájsť rovnaké kožuchy** vo viacerých lokalitách regiónu.
- **Klobúk:** neodmysliteľnou súčasťou odevu muža bola **pokrývka hlavy**. Od mládeneckého veku nosili muži každodenne klobúk. Klobúk bol približne vo veľkosti hlavy nositeľa, s malou strieškou po stranách. Podľa stavu a príležitosti sa na ňom nosili rôzne ozdoby ako **perká** (mládenci, družbovia, ženích), **stužky** (regrúti). V priebehu vývoja tradičného odevu sa nosili rôzne tvary klobúkov od malých okrúhlych s vyhrnutou strieškou cez pomerne vysoké s dlhšou rovnou strieškou až po konfekčné so zalomením nad čelom a strieškou vyhrnutou vzadu.
- **Čiapka a baranica:** v zimných mesiacoch nosili muži na hlave baranice, väčšinou ušité z **čiernej barančiny**. Mala kónický tvar a siahala až po uši. Čiapka ušitá z modrého súkna, lemovaná barančinou sa nosila špecificky v 2. odevnej oblasti.
- **Obuv:** v zime a na slávnostné príležitosti nosili muži čizmy s tvrdou sárou. V lete chodili väčšinou bosí, prípadne nosili staršie obnosené čizmy. V 2. odevnej oblasti sú zaznamenané aj mužské topánky – *pantofle*, ktoré sa používali pri práci. Zhotovené boli z hrubšej hovädzej kože.

1.4 Techniky zdobenia a farebnosť tradičného odevu

Najvýznamnejšou technikou zdobenia ženského aj mužského tradičného odevu piešťanskej formy bola *vjšivka*. Najpoužívanejšou vyšivacou technikou bol plný steh, tzv. *bladková vjšivka*, a *dierková vjšivka*. V 1. oblasti ako doplnok (lemovanie okrajov ornamentu) a v 2. oblasti ako

druhá najčastejšie využívaná vyšívacia technika bol slzičkový steh (*trukuvanie*). V 2. oblasti sa vyšíval strojovo na tzv. **trukuvacej mašine**, a tvorili sa ním celé ornamenty alebo sa ním vyšívali celé odevné súčiastky. Na rukávcoch, čepcoch a odevačkách sa používala aj **technika gatrov**.

Čipkou sa zdobili rukávce, zástery a čepce. Táto bola približne do konca 19. storočia najmä ručne paličkovaná, tzv. seredská, na prelome storočí sa začala výrazne používať aj kupovaná, priemyselne vyrábaná. Základným atribútom tejto čipky bez ohľadu na obdobie alebo odevnú súčiastku, na ktorú sa použila, bol jej oblúčikový alebo špicatý tvar. Špecifikom využívaným na mužských vestách a kabaniciach a ženských súkenných kabaniciach bola **súkenná vybíjaná čipka**. Okrem tzv. seredskej čipky sa v 2. variante využívala aj **paličkovaná babková čipka**. Je to čipka, pri ktorej sa vytvárajú plôšky – *babky*. Je špecifická pre výskyt 2. variantu odevu. Takáto čipka sa používala na čepce a okružia – *kerjéžle* a vkladala sa aj do výzdoby rukávcoch.

Ozdobnú funkciu mali aj rôzne nášivky. Na ženské *prucle* a *lajble* sa našívali stuhy, flitrové pásy, hadovky a leonské pásiky. V 20. storočí sa najmä v 1. odevnej oblasti zdobili ženské zástery aj **našivanými kupovanými farebnými výšivkami**. Najmä **mužské nohavice, vesty a kabanice** sa zdobili našívaním šujtášových šnúr do komplikovaných ornamentov. Na mužských dlhých kabátoch a ženských belákoch sa využívalo našívanie menších súkenných alebo kožených ornamentov.

V zdobení sa v celej oblasti využívali najmä **rastlinné ornamenty**, ako sú tulipány, margaréty, ruže, klinčeky, nezábudky, obilné klasy, granátové jablká, lístky, lupene, výnimočne viničné listy a strapce či plody šípovej ruže a ich rôzne modifikácie. Tie bývali doplnené alebo kombinované s rôznymi geometrickými tvarmi, ako napr. guľôčky alebo špirály. Určitá modifikácia ornamentov mala v rámci odevných oblastí identifikačnú funkciu - napr. motív margaréty sa vyšíval inak v 2. odevnej oblasti, inak vo variante 1a a inak vo variante 1b. Časť jedného ornamentu tiež mohla byť vyšitá dierkovou výšivkou a časť plnou, podľa vkusu nositeľky, resp. *vipisuvárki*.

Tzv. **piešťanská výšivka** je v odbornej literatúre charakterizovaná ako výšivka podľa predkresleného vzoru. V praxi bol v celej lokalite postup jednotný a celý proces rozdelený medzi niekoľko aktérov. Na predkresľovanie ornamentov na plátno sa špecializovali ženy *vipisuvačky*, *vipisuvárki*. Súčiastku následne vyšili ženy vyšívačky, *švajki*. Jednoduchšie odevné súčiastky, ako napr. **zástery**, si ženy mohli následne ušit' samé, náročnejšie súčiastky (*prucle*, *rukávce*) ušili špecialistky alebo šikovnejšie ženy samé. Nedokonalá výšivka sa nazývala aj *uchnovaná* alebo *nacápaná* (A. Č., Očkov).

Základná farebnosť vychádzala najmä z použitých materiálov. V prípade mužského odevu boli základnými farbami **modrá** (súkno) a **biela** (plátno, súkno), v prípade ženského odevu **biela** (plátno), **modrá** a **čierna** (podľa materiálu záster). Celková farebnosť odevu bola ďalej podmienená farebnosťou výšivky, pričom táto bola v rámci jednotlivých variantov a podvariantov značne diferencovaná.

2 Prvý odevný variant | Ľavá strana Váhu

V obciach ľavej strany Váhu: **Piešťany, Banka, Moravany nad Váhom, Hubina, Ducové, Modrová, Modrovka, Stará Lehota, Nová Lehota, Lúka, Hrádok, Hôrka nad Váhom** boli tradičné ľudové odevy pomerne rovnaké. Najvýraznejšie odlišenie získavali po 1. svetovej vojne. Naopak, k stieraniu rozdielov dochádza po 2. svetovej vojne. **Pri sobášoch** osôb pochádzajúcich z vedľajších obcí s podobným odevom sa častokrát stávalo, že ženy si po vydati nechali odev svojej pôvodnej obce. Keďže medzi obcami nie sú výrazné prírodné prekážky (pohoria, rieky), migrácia obyvateľstva tu bola pomerne veľká. Stierali sa tak rozdiely a v súčasnom výskume sú tieto obce od seba ťažko odlišiteľné. **V období po 2. svetovej vojne** mladé ženy a dievky **prestávali nosiť tradičný odev a prezliekali sa do dobovej konfekčnej módy**, priebehu 2. polovice 20. storočia **prestávali postupne nosiť tradičný odev aj staršie generácie žien**. Tradičný ľudový odev sa najdlhšie uchoval u najstaršej generácie.

Tradičný odev 1. variantu môžeme rozdeliť na tri podvarianty:

- a) Piešťany, Banka, Moravany nad Váhom, Hubina, Ducové,
- b) Modrová, Modrovka, Stará Lehota, Nová Lehota, Lúka, Hrádok, Hôrka nad Váhom,
- c) Nová Ves nad Váhom.

Rozdielnosť týchto podvariantov sa prejavuje najmä **v zdobení ženského sviatočného odevu**, a to predovšetkým v kompozícii výšivky na rukávcoch a špecifických detailoch vyšívajúcich ornamentov. Mnoho z lokálnych rozdielností zaniklo pravdepodobne po 2. svetovej vojne a v súčasnosti už takmer **nie sú dohľadateľné**.

Jedným zo základných a dodnes evidentných rozdielov medzi podvariantmi 1. variantu je **kompozícia výšivky na ženských sviatočných rukávcoch**. Vo **variante 1a** je výšivka situovaná do obdĺžnika, ktorého stredná časť je rozdelená na ďalšie dva, v sebe uložené menšie obdĺžniky. Tieto sú naznačené pásom dierok a ich vnútro, rovnako ako vonkajšiu časť vyplňa symetrická rastlinná výšivka. Dierky majú v tomto prípade obvod približne 1 cm a navzájom sa jemne dotýkajú.

Vo variante 1b sme zaznamenali **dva typy kompozície výšivky** na rukávcoch. **V jednom z prípadov** sa výšivka odvíja od jedného centrálného, pomerne rozsiahleho vzoru. Väčšinou ide o kvet tvorený dierkami a ďalšími drobnejšími ornamentmi, ktoré sa môžu nachádzať aj v jeho strede. **V druhom prípade** tvorí výšivku rukávu niekoľko symetricky uložených rovnakých vzorov (väčšinou rastlinné, skladajú sa opäť z dierok a menších rastlinných ornamentov), medzi ktorými sa nachádzajú dierky a menšie rastlinné a geometrické ornamente. Dierky vo výšivke **vo variante 1b** môžu mať priemer väčší ako 1 cm a nemusia sa vôbec dotýkať.

Ďalším z rozdielov medzi podvariantmi je zdobenie ženského *prucla*. **Vo variante 1a** prevláda využívanie drahších vzorovaných aj jednoduchých materiálov, akými boli brokát,

zamat alebo kašmír. **Vo variante 1b** prevládalo vyšívanie *pruclov*. Na ich zhotovenie sa používali menej nákladné látky, akými boli farebné plátna, prípadne satén. Výzdobu tvorili nášivky rastlinných tvarov a vyšívanie rastlinných ornamentov plným stehom v strede všetkých dielov a v niektorých prípadoch bola aj kupovaná stuha na olemovanie nahradená vyšívaným pásom plátna.

V ďalšej časti opíšeme jednotlivé odevné súčiastky z vybraných obcí a miest 1. odevného variantu tradičného odevu piešťanskej formy. Pri písaní textov vychádzame z vlastných výskumov, ktoré kontinuálne prebiehajú **od roku 2017**, publikovaných populárno-náučných a odborných textov a z analýz historických fotografií a pohľadníc.

2.1 Piešťany

Ženský tradičný odev sa v súčasnom meste Piešťany nosil v jeho severnej časti známej ako **Staré Piešťany**. Mladšie generácie postupne prestávali nosiť tento odev po 1. svetovej vojne, **staršia generácia ho nosila aj po 2. svetovej vojne** a posledná nositeľka v Piešťanoch **zomrela v roku 2018**. Počas 2. polovice 20. storočia sa **tradičný odev** nosil na rôzne reprezentačné spoločenské udalosti a cirkevné sviatky, no k módnym topánkam a účesom. V súčasnosti sa tradičný odev v Starých Piešťanoch **nosí len na veľké cirkevné sviatky** (Veľká Noc, hody) úzkou organizovanou skupinou dievčat. Tradičný odev piešťanskej oblasti tiež udržiavajú folklórne kolektívy v regióne.

2.1.1 Detský odev

Detský odev pre deti **približne do 3 rokov bez rozdielu pohlavia** sa zachoval len v podobe niekoľkých muzeálnych exponátov (napr. Vlastivedné múzeum v Hlohovci, Slovenské národné múzeum). Na základe ich lokalizácie v týchto inštitúciách predpokladáme, že bol v celej oblasti podobný. Šil sa **z mäkšieho plátna** a skladal sa zo šatočiek s dlhými rukávami a k nim prišitej zásterky, zapínal sa na chrbtovej časti niekoľkými gombíčkami. K vrchnej časti s rovnými rukávami bola prišitá jednoducho naskladaná sukňa. Vpredu bola rovná a prišivala sa na ňu jednoduchá rovná, len ozdobne skladaná zásterka. Tieto detské šaty boli zdobené našitím farebných stúh k okrajom rukávov, okolo pása a na zásterke. Ozdobným prvkom mohol byť tiež madeirový límec a lemovanie zásterky madeirou. K detskému odevu zároveň patril **čepček**, ktorý mohol byť farebne zdobený stužkami alebo korálkami. Predpokladáme, že tento odev sa **po 1. svetovej vojne prestal používať**.

Dievčatá približne **od 4 rokov** mohli nosiť *tabalu* - vestu zošitú so sukňou, k tomu prišitú alebo samostatnú zásterku a rukávce. **Chlapci** nosili odev podobný mužskému - plátenné nohavice pri spodnom okraji rozstrapkané a košeľu.

2.1.2 Ženský všedný odev

Základnou odevnou súčiastkou bol rubáš, nazývaný *spomník*, ktorý bol šitý z konopného, ľanového alebo hrubšieho bavlneného plátna. Jeho hrudná časť, *drjéčki*, sa upevňovala cez ramená jednou šnúrkou alebo nad prsiami iba zatváracím špendlíkom.

Na rubáš sa obliekali rukávce z konopného, ľanového, neskôr aj bavlneného plátna. Ich strih bol tzv. *na skos* - a teda rukávy sa k spodnému okraju postupne zužovali. Zdobené boli výšivkou pri spodnom okraji rukávov, na pravej strane predného dielu, prípadne na spodnom okraji driekovej časti rozstrapkaním. **Pracovné rukávce** boli zdobené v menšom rozsahu a jednoduchšie ako sviatočné. Asi od 50. rokov 20. storočia sa k všednému odevu mohli nosiť aj **rôzne kupované blúzy**.

Od 1. tretiny 20. storočia sa k všednému odevu nosil aj *prucel*. Jeho strih bol rovnaký ako v prípade sviatočného, no šitý bol z lacnejších látok, ako napr. **farbené plátno alebo barchet**. Bol menej zdobený, hoci umiestnenie zdobení bolo rovnaké ako na sviatočných *prucloch*.

Na rubáš, rukávce a *prucel* sa mohla obliekať spodnica. Na základe štúdia historických fotografií však predpokladáme, že v Piešťanoch sa táto spodnica k všednému odevu nenosila - postavy žien nemajú tak výraznú siluetu ako je tomu v prípade sviatočného odevu.

K všednému odevu sa v Piešťanoch ďalej nosili **zástery** - predná a zadná, rovnako ako ku sviatočnému odevu. Tieto zástery však boli buď šité z lacných látok a boli veľmi jednoducho zdobené, alebo sa ako všedné nosili obnosené sviatočné zástery. Súčasťou všedného odevu tiež boli zástery nazývané *futa* alebo *ganjerka*. *Futa* bola pravdepodobne zástera jednoduchého rovného strihu z lacných, dobre prateľných materiálov. *Ganjerka* získala svoje pomenovanie podľa *ganjera*, volánu prišitého nad spodným okrajom zástery. Tieto zástery pravdepodobne neboli nijako zdobené a mohli mať na prednej strane jedno alebo dve menšie vrecká. K nim sa ako zadná zástera nosila **obnosená sviatočná**.

Dievky mohli na ochranu pred slnkom nosiť na hlave šatku, ktorá sa viazala pod bradou. Účes bol pravdepodobne rovnaký ako na sviatky a do kostola, pričom sa zdobil asi **iba jednou stuhou**, ktorá spevňovala koniec vrkoča. Ženy nosili ku všednému odevu **menej zdobené čepce**, na ktoré si v prípade potreby (napr. ochrana pred nepriazňou počasia) uviazali šatku. Vo všedný deň chodili dievky bosé alebo sa nosila iná obnosená a stará obuv. Vo veľkých horúčavách (a zrejme len v domácom prostredí) sa mohli nosiť **len rubáš, rukávce a jedna predná zástera**.

2.1.3 Ženský sviatočný odev

Jeho základnými súčiastkami sú **rubáš, rukávce, prucel, zástery** a v prípade vydatých žien **čepiec a šatka**. Rubáš sa od toho noseného vo všedné dni ničím nelíšil.

Rukávce na sviatočné príležitosti a do kostola sa šili **v dvoch strihoch** - *skosové* (rukávy sa smerom nadol postupne zužovali) a *taclové* (rukávy mali rovný až rozšírený strih), oboje z bavlneného plátna a upevňovali sa tesne pod krkom na zatvárací špendlík, háčiky alebo gombík so šnúrkou. Zdobili sa výšivkou na samotnej ploche rukávov *na podvážku* (Kosová 1978, s. 22), na koncoch manžiet, pri okraji pravej strany predného dielu, prípadne na golieri

krézli. Táto výšivka bola prevažne tvorená **dierkovou technikou**, doplnená plným stehom *na pomalovanie* (Kosová 1978, s. 21), gatrami, retiazkou, hrachovinkou alebo prelamaním. V Piešťanoch mala výšivka kompozíciu obdĺžnika so zvislou stranou dlhšou. Jeho vnútro opticky vytvárali dva menšie obdĺžniky (vložené v sebe), ktoré boli orámované dierkami. Ich vnútra a vonkajší okraj tvorila rastlinná výšivka. *Taclové* rukávce tiež mohli byť zdobené **iba pri manžetách**, a to pásom rastlinnej výšivky. Okraje manžiet sa zdobili dierkovou výšivkou *na žubi* doplnenou o plnú výšivku. Prípadne sa vyšivali gatry alebo sa zdobili našitím paličkovanej či kupovanej čipky. Zdobenie bolo buď priamo na látke alebo jej napojením cez hadovku. Vyšivaným pásom rastlinných ornamentov alebo prišitím čipky sa zdobil aj pravý okraj predného dielu, ktorý bolo pri ustrojení vidieť medzi okrajmi *prucla*. Výšivka sa tu často zhodovala s tou pri manžetách (Kosová 1978, s. 20 - 23). Golier, tzv. *krézel*, sa v Piešťanoch najčastejšie zhotovoval z **paličkovanej alebo kupovanej čipky**, alebo **madeiry**. Doplnené a napojené na obojok mohli byť cez hadovku, leonský pásik alebo vyšivanú či jednofarebnú stuhu. Čipka aj madeira mohli byť doplnené drobnou geometrickou výšivkou alebo retiazkovým stehom.

Farebnosť rukávcoch korešpondovala s príležitosťou nosenia. Na najväčšie sviatky sa nosili výšivky **čisto žlté** (*žeravé*), prípadne doplnené **oranžovou** (*sirkovou*). **Sviatočné rukávce** sa vyšivali tiež v kombinácii **modro-biela**, prípadne **rôznofarebné** (*strakavé*) **s dominantnou žltou alebo červenou farbou**. V teréne sme sa tiež stretli s **čisto bielym** vyšívaním na rukávcoch, pričom príležitosť ich nosenia je diskutabilná.

Taclové rukávy sa uväzovali nad laktom šnúrkou v tuneli alebo stužkou. *Skasové* rukávce sa upevňovali stužkou, neskôr gumičkou alebo sa nosili spustené.

Na rukávce sa obliekala vesta, *prucel*. Ten mal v Piešťanoch **typický strih predných dielov** - do špicov. K sviatočnému odevu sa šil z drahších látok, akými boli napr. **brokát alebo zamat**. Podšitý bol plátnom, ktoré v spodnej časti čiastočne pretŕčalo, zapravovalo sa do sukne a držalo *prucel* na mieste. Vrchné látky mohli byť **jednofarebné alebo vzorované**. V Piešťanoch sa *prucle* vyšivali len výnimočne. Okraj a lemy *prucla* spevňovala **jednofarebná alebo vyšívaná stuha**. Zdobený bol leonským pásikom alebo kovovou čipkou, ktorá na predných dieloch lemovala stuhu a na chrbte aj zakrývala miesta zošitia jednotlivých dielov. Tieto pásiky mohli byť doplnené aj flitrami alebo jemnými korálkami. *Prucel* sa upevňoval v páse zatváracím špendlíkom, šnúrkou alebo iným spôsobom, v skoršom období pravdepodobne aj krátkou šnurovačkou. **Farebnosť pruclov bola rôzna**, no najčastejšie sme sa stretli s kombináciami **červeno-žltá, modro-modrá, zeleno-červená, zeleno-žltá a modro-žltá**. V novšom období sa *prucle* šili aj v **ružovej a čiernej farbe**.

Na tieto odevné súčiastky sa obliekala **spodnica** z hrubšieho bavlneného plátna. Podľa historických fotografií usudzujeme, že sa **nosila iba jedna**, pretože postavy žien a dievok netvorila tak výraznú siluetu presýpacích hodín ako v prípade 2. variantu. Spodnica sa uväzovala okolo pása šnúrkami. Diely plátna mohli byť v spodnej časti vo výške asi 10 cm zošité modrým *drukovaním* - ozdobným uzlíkovým stehom.

Piešťanský tradičný odev je dvojzásterový. Zástery, predná a zadná, sa šili z bavlneného plátna, glotu alebo výnimočne saténu bledomodrej, tmavomodrej alebo čiernej farby. V hornej časti sa riasili na výšku rias približne 0,5 cm a dĺžku riasenia približne 7 až 10 cm.

Riasenie sa na niekoľkých miestach na voľno prešlo nit'ami a v horných približne 3 cm sa všilo do približne 7 cm vysokého pásu. Tento pás mohol byť z rovnakej alebo inej látky ako samotná zásterka. Po stranách sa do obalku všili šnúrkou na uviazanie. Zásterky sa zdobili výšivkou, prípadne nášivkou a čipkou. Predná zásterka po všetkých troch stranách, zadná iba po spodnej, prípadne len na niekoľkých centimetroch aj po bočných.

Farba našitej stuhy alebo výšivky korešpondovala s príležitosťou nosenia zásterky. Výšivka na modrých zásterkách bývala biela alebo žltá, k nim sa prišívala **biela paličkovaná alebo kupovaná čipka** na lem. **Na čiernych zásterkách** sa vyskytovala žltá, neskôr rôznofarebná (*strakavá*) výšivka v kombinácii so zeleno-žltou ručne paličkovanou čipkou **seredského typu**, prípadne čisto biela, bledomodrá stuha alebo stuha s bledým podkladom a čiernymi kvetmi. K týmto stuhám sa prišívala modro-žltá alebo modro-biela ručne paličkovaná čipka či kupovaná čierna čipka so zúbkovým alebo oblúčikovým okrajom.

Zásterky sa obliekali v poradí **zadná - predná**. **Predná zásterka** prekrývala okraje zadnej zásterky na bokoch nositeľky alebo vzadu. **Spod zadnej zásterky** mohol cca 3 cm vytrčať okraj rubáša.

Obr. 1 Dievka vo sviatočnom odevu, 1. tretina 20. storočia (archív autorky)

Bohaté dievky a mladé ženy nosili k sviatočnému odevu aj súkennú sukňu, tzv. *taškú suknu* alebo *súkenicu*. Jej **pomenovanie vychádza** buď z pomerne veľkej hmotnosti takejto sukne, alebo metaforicky nadväzuje na jej vysokú cenu. **Súkenné sukne** sa šili z niekoľkých pol čierneho, modrošedého alebo zeleného súkna, vzadu a na boku sa v hornej časti nariasili a všili

do vysokého opasku. Predná časť bola rovná a často sa namiesto súkna používal iný, lacnejší materiál, ako napr. plátno. Sukne boli **zdobené tromi našitými moárovými**, tzv. *vodovými*, stuhami pri spodnom okraji - na čiernu sukňu sa našívali žlté stuhy, na modro-šedú a zelenú modré. Medzi stuhami a na riasení pod pásom mohli byť sukne zdobené štepovaním žltými vlnovkami. K *taškej sukni* sa nosila **párová predná záster** - k čiernej čierna, k modrej modrá. **Zelená sukňa** sa na historických fotografiách nezachovala, a preto nevieme s určitosťou povedať, aká záster ju dopĺňala.

Súčasťou **ženského sviatočného odevu** boli stuhy a pásy. Približne 3 m dlhá a aspoň 7 cm široká stuha sa nosila okolo pása uviazaná vzadu na veľkú mašľu. Farebnosť tejto stuhy korešpondovala s celkovou farebnosťou odevu.

Do 1. svetovej vojny sa ku sviatočnému odevu nosila tzv. *opasovačka*. Bol to dlhý pás z čierneho glotu alebo súkna. Jeho konce boli vyšívané žltou, oranžovou a zlatou bavlnkou. Výšivka siahala do výšky približne 30 cm a skladala sa z niekoľkých pásov. Najspodnejší tvoril zároveň ukončenie výšivky a tvorili ho **zúbky alebo oblúčiky** doplnené pásom rastlinnej výšivky. Nad týmto ukončením bolo **5 pásov rastlinnej výšivky**, symetricky sa opakujúcich (prvé dva spodné a horné boli rovnaké, prvý, tretí a piaty boli široké, druhý a štvrtý úzke), oddelenej pásom oblúčikov. Pás sa omotal okolo pása nositeľky na zadnú zásteru alebo súkennú sukňu zozadu dopredu, kde sa prekřížil a omotal späť dozadu. Vyšívané konce sa spojili šnúrkou tak, aby viseli popri sebe na zadnej zástere (čiastočne sa prekryvali). Na *opasovačku* sa uviazala predná záster a stuha, ktorá na nej ležala.

Obr. 2 Konce opasovačky, 1. štvrtina 20. storočia (archív autorky)

2.1.4 Ženský obradový odev

Odev nevesty sa líšil od sviatočného odevu niekoľkými prvkami a súčiastkami. V teréne sa zachovalo niekoľko historických fotografií, z ktorých sa **nedá dôveryhodne vyčítať farebnosť odevu**, a niekoľko odevných súčiastok (najmä *odevačiek* a *taclových* rukávco) v zbierkach múzeí. Tradičný odev **nosili ženy na sobáš približne do 2. svetovej vojny**, výnimočne aj neskôr.

Na sobáš bola nevesta oblečená **do najlepších kusov odevu**, ktoré vlastnila alebo si požičala. Rukávce sa nosili zvyčajne *taclové* vyšívané v žltej farbe. Predpokladáme však, že pred 2. svetovou vojnou sa pod vplyvom meštianskej módy nosili **na sobáš aj biele vyšívané rukávce**. *Pruceľ* mal byť najhonosnejší ako bolo možné. Často bol brokátový lemovaný vyšívanými stuhami. Zástery k sobášu sa **nosili modré**, zdobené pravdepodobne žltou farbou, k bielym rukávcom sa mohli nosiť modré zástery vyšívané bielou farbou alebo bielymi kvetinovými nášivkami.

Špecifikom odevu neviest bola *parta*. Z Piešťan sa **žiadna nezachovala**. Dokumentácia je len na historických fotografiách a v jednom opise (Kosová 1978, s. 38). Z nich usudzujeme, že *parta* sa skladala z čelenky – venčeka, korunky a stúh. **Čelenka** bola husto pošíta farebnými korálkami, ktoré v zadnej časti dopĺňali vetvičky rozmarínu alebo inej vždyzelenej rastliny. **Na venček** sa pripieňovala korunka z kruhových ozdôb. Poslednú, zadnú časť party vyplňovali vyšívané stuhy. Niekoľko z nich sa naskladalo do záhybov, ktoré lemovali zadnú stranu party, zvyšné stuhy padali neveste na chrbát a siahali až ku stehnám.

Obr. 3 Nevesta a ženich, Piešťany, okolo roku 1920 (archív autorky)

Znakom odevu nevesty bola tiež pôlka – *odevačka*. Išlo o dlhý a široký pás plátna, ktorý bol na oboch ušších okrajoch zdobený výšivkou, nášivkami alebo čipkami. Nevesta ho nosila prehodený poza chrbát a omotaný okolo predlaktí, pričom vyšívane konce jej ležali na prednej zástere.

Odev nevesty mohol byť dozdobený rozmarínovými vetvičkami. Tie mohli byť pripevnené krížom cez hrud' alebo mohli z hornej strany lemovat' výzdobu odevačky.

2.1.5 Smútočný odev

K smútočnému odevu sa nosili **výlučne čierne zástery**. Od sviatočného sa líšil najmä farebnosťou - využívala sa hlavne **biela, čierna, neskôr aj fialová a zelená**. Rukávce mohli byť vyšívane **len pri manžetách**, prípadne bol odev zdobený len čipkami a nášivkami bez výšiviek. Podľa K. Kosovej (1978, s. 21) bol nášivkami a čipkami v bielej farbe zdobený aj odev do truhly.

2.1.6 Úprava hlavy - účes a pokrývky hlavy

Súčasťou ženského zovňajšku bola aj **úprava vlasov**. Dievky si na prelome storočia česali vlasy **na pútec a splietli do jedného vrkoča**. Pred 1. svetovou vojnou sa móda zmenila a vlasy sa česali **na hladko dozadu, pričom sa výraznejšie neuhládzali**. Vrkoč sa spevnil vpletenu stuhou a ku sviatočnému odevu ozdobil v tyle ďalšími stuhami.

Pri úprave hlavy na sviatočnú príležitosť bolo pre dievky typické **nosenie niekoľkých stúh vo vrkoči**. Tenšia sa vpletala do vrkoča a na jeho konci ho upevnila a bola uviazaná na mašľu, ktorej konce boli rovnako dlhé ako slučky. V tyle si uväzovali niekoľko širokých stúh (jednofarebných v kombinácii s vyšívanými) na veľké mašle, pričom ich konce boli o niekoľko centimetrov dlhšie ako slučky.

Ženy si vlasy rovnako česali najskôr na pútec, neskôr na hladko dozadu a zviazali do jedného copu. Ten rozdelili na dve časti a omotali ich okolo podložky, *grgule*.

Vydaté ženy si uväzovali na hlavu čepiec. Skladal sa z dvoch častí - **čelenky a dienka**. Obe tieto časti boli bohato vyšívane najmä dierkovou a plnou výšivkou, doplnené o retiazku, gatry, prípadne paličkovanú čipku.

Prednička čepcov sa zdobila takmer výlučne vyšívanými zubami, ktorých bol vždy **nepárny počet** podľa veľkosti hlavy nositeľky (najčastejšie 7 alebo 9). Z vlasov sa po ich upevnení na *grgulu* vytvoril drdol, ktorý sa pomocou šnúrok obalil do dienka čepca. Keď sa prestala nosiť *grgula*, vlasy sa pravdepodobne zaplietli do vrkoča a sponkami – *hornódlami* upevnili do drdola. Zuby na predničke tak ležali na temene hlavy (jeden zo zubov v strede nad čelom) a odhaľovali tak kus vlasov. Vydaté ženy nosili tiež **jednu stuhu uviazanú na čepci**, zakrývali ňou šnúrky, ktorými čepiec upevňovali okolo *grgule*. Táto stuha sa pod *grgulou* uviazala na veľkú mašľu.

Obr. 4 Ženský letný sviatočný odev, 1. tretina 20. storočia, Piešťany (archív autorky)

Vydaté ženy nosili k sviatočnému odevu aj **tylangrové šatky**. Tie boli strihané do štvorca a aspoň z dvoch strán lemované paličkovou alebo kupovanou čipkou. Prekladali sa do trojuholníka. Okolo uší sa naskladali a pod bradou najskôr zopli špendlíkom a následne uviazali na uzol. Cíp, ktorý visel vzadu mohol byť vyšívajú dierkovou a hladkou výšivkou bielou bavlnkou. **V chladnejšom počasí** nosili ženy šatky z pevnejšieho materiálu, napr. z brokátu, ktoré boli po troch stranách zdobené dlhými strapcami.

2.1.7 Obuv a zimný odev

Ženy do konca 1. svetovej vojny nosili k sviatočnému odevu **výlučne čižmy s tvrdou sárou**. Od medzivojnového obdobia sa začali nosiť **aj kupované topánky**.

V chladnejšom počasí nosili ženy biele kabátiky – *kacabajki*. Mali úzky strih, obopínali postavu a od pásu sa rozširovali. Mali úzke rukávy s vysokými manžetami a na predných dieloch malé vrecká. Zdobené boli našívanými stužkami a/alebo výšivkou okolo spodného lemu, gombíkov, na manžetách a vreckách. Šili sa z piketu alebo barchetu, mohli sa podšívajú teplejším materiálom.

Súčiastkou ženského odevu vo všeobecnosti bol aj *vlnák* - štvorcový kus vlnenej látky po krajoch zdobený strapcami. Nosil sa preložený na polovicu do obdĺžnika prehodený cez ramená alebo aj hlavu.

Súkenný kabát – *súkenák* (Kosová 1978, s. 34 - 35) mal podobný strih ako *kacabajka*, no šil sa z bieleho súkna. Zdobil sa našívaním modrej šujtášovej šnúry a vybíjanou súkennou čipkou podobne ako mužské súkenné odevné súčiastky, a sklennými alebo kovovými gombíkmi.

Zimnou odevnou súčiastkou vydatých žien v Piešťanoch bol aj kožuch z bielej kožušiny – *belák*. Žene siahal približne po kolena, horná časť a rukávy boli úzke, od pásu nadol sa mierne rozširoval a mal vysoké manžety. Ženy si predné diely vypínali k pásu na kožené gombíky, aby im neprekážali pri chôdzi. **Kožuch** bol zdobený našívanými farebnými kúskami kože do tvaru kvetov, lístkov a pášikov na chrbtovom diele, predných dieloch a popri manžetách. Na chrbte bol zdobený aj strapcami z pášikov farebnej kože. Nášivky mohli byť doplnené vyšívaním farebnými vlnenými nit'ami.

Obr. 5 Žena v beláku, Piešťany, 1. tretina 20. storočia (archív autorky)

2.1.8 Mužský všedný odev

Mužský všedný odev **na teplé mesiace** sa skladal z nohavíc – *gací*, košeľe a prípadne vesty.

Nohavice – *gace*, sa šili z konopného alebo ľanového plátna. Mali rovný široký strih. Medzi nohy sa vkladal kus látky – klin, na uľahčenie pohybu. Nohavice sa upevňovali šnúrkou navlečenou v hornom prehybe *gací* okolo pásu. Pri spodnom okraji mohli byť nohavice vystrapkané a spevnené, ozdobené výšivkou – hrachovinkou. Aby široké nohavice nezavadzali pri práci, mohol sa predný spodný okraj zastrčiť za sáru čižmy. **V zimnom období** sa mohli *gace* využívať ako spodná vrstva pod súkenné nohavice.

Košeľa mala **rovnaký strih ako slávnostná**. Základ tvoril jeden diel s rozparkom na hlavu, z ktorého bolo ušité torzo. K nemu boli pripojené rukávy. **Starší variant** bol so širokými rukávami, **novší** s rukávami všitými do manžety. Rozdiel medzi košeľou na všedný deň a slávnostnou nebol v strihu, ale **v použitom materiáli a výzdobe**. Košeľe sa šili z konopného

alebo Panového plátna. Ich zdobenie tvoril ozdobný steh – *druk*, ktorý spájal rukávy a nízky stojatý golier s trupom, prípadne jednoduchá výšivka okolo hrudného rozparku.

K všednému odevu sa mohla nosiť staršia zodratá slávnostná vesta – *lajbel*.

Muži chodievali v teplých mesiacoch **bosí menej často ako ženy**. Na prácu nosili staršie čižmy alebo neskôr kupované topánky.

Mužský všedný tradičný odev sa v takejto podobe **prestal nosiť ešte pred 1. svetovou vojnou**. Už pred 1. svetovou vojnou prenikali do mužského odievania prvky **dobovej a konfekčnej módy**. Muži po 1. vojne najmä v hospodársky prosperujúcich oblastiach rýchlo prešli **na lacnejšiu konfekčnú módu**.

2.1.9 Mužský slávnostný odev

Základnou odevnou súčiastkou bola **košeľa**. Šila sa z jemnejšieho Panového, neskôr **kupovaného bavlneného plátna** a bola bohato zdobená. Skladala sa **z 3 dielov** – predno-zadného s otvorom na hlavu a dvoch rukávov. Výšivka sa nachádzala okolo spojovacieho švíku na rukávoch, okolo hrudného rozparku a na golieri. Výšivka bola zhotovovaná plným stehom, ktorý mohla dopĺňať retiazka alebo zadný steh. V Piešťanoch sa dierková výšivka na mužských košeliach vyskytovala **len veľmi výnimočne**. Košeľa sa uväzovala pod krkom a na manžetách na jeden pár bielych alebo farebných šnúr.

Na košeľu sa obliekali **nohavice**. Šili sa zo šedo-modrého kupovaného súkna. Boli podšívajúce plátnom, prípadne inou bavlnenou látkou. Smerom k členkom sa mierne zužovali. Pre pohodlnejšie obliekanie mali vpredu rozparok. Rozparky boli dva so stredovým prekrytím. Podložené boli časťou na zapínanie z rovnakého súkna. V páse sa sťahovali opaskom v tuneli. Pri členkoch mali nohavice našité plátenné strmene, **aby sa nevysúvali z čižiem**. Nohavice boli zdobené modrou šujtášovou šnúrou, prípadne dvomi v rôznych odtieňoch modrej. Našívajú sa **v náročných ornamentoch vpredu** na stehnách, z vonkajšej strany po dĺžke nohavíc a vzadu pod pásom. Na stehnách **ornament mohol siahať až ku kolenám**. Za rozparok si mládenci vkladali vyšívajúce šatky, ktoré pravdepodobne dostali od frajeriek.

Odev dopĺňala vesta – *pruceľ*, z rovnakého súkna **ako nohavice**. Bývala podšívajúca plátnom a **skladala sa z troch dielov**, rovnako ako ženské *pruceľ*. Na predných dieloch sa nachádzali menšie vrecká a fazóny. Po krajoch predných dielov boli umiestnené dva rady gombíkových dierok a gombíkov. Gombíky mohli byť kovové alebo farebné. **Vesta bývala rovnako ako nohavice** zdobená našívaním modrej šujtášovej šnúry na chrbte, na predných dieloch a vreckách. Vonkajšie okraje predných dielov, spodný okraj a lem fazón bol zdobený vybíjanou súkennou čipkou. Vrecká a okolie gombíkov a gombíkových dierok mohlo byť zdobené aj štepovaním modrou bavlnou.

Súčasťou mužského odevu boli tiež pokrývky hlavy – **čiapka a klobúk**. Čiapka bola malá, okrúhla a vysoká. Vysoké okraje tvorila čierna barančina, vrchná strana bola z modrého súkna zdobená modrým šujtášovaním. V strede tejto hornej časti sa nachádzal menší ozdobný strapec na šnúrke. Na konci 19. storočia sa nosil malý okrúhly klobúčik. Začiatkom 20. storočia bol v móde **vyšší klobúk** s vyšším rovným dienkom a širšou strieškou. V zime mohli muži nosiť **čierne baranice**. Muži nosili k sviatočnému odevu **výlučne čižmy s tvrdou sárou**.

Mužský **tradičný odev sa postupne prestával nosiť** už pred 1. svetovou vojnou. Posledným zaznamenaným mužským nositeľom bol *ujco Podolský z ulice Hoštáky* (Haring, 2002, s. 51).

2.1.10 *Mužský obradový odev*

Muži sa ženili v **tradičnom odev**e len približne do začiatku 1. svetovej vojny. Predpokladáme, že odev na sobáš tvorili **najlepšie a najkrajšie sviatočné odevné súčiastky**, ktoré mal ženich k dispozícii (košeľa, nohavice, *prucl*, klobúk, čizmy). Špecifikom odevu ženicha bolo **pierko**, ktoré sa skladalo z kvetov, vždyzelených rastlín a stúh a pripínalo sa na ľavú stranu prucla. Ak už muži nosili **konfekčný odev**, najlepší, aký mali, používali aj vo svadobný deň. Keďže ženy nosili zvyčajne tradičný odev dlhšie ako muži, často je možné na fotografiách vidieť **zmiešané páry, kde je muž oblečený v konfekčnom obleku a žena v tradičnom odev**e.

2.1.11 *Zimný odev*

V závere spomenieme zimný odev, ktorý bol používaný na rôzne príležitosti. Muži v Piešťanoch mohli v chladnejšom počasí nosiť **modré alebo biele súkenné kabanice**. Siahali do pásu, mali úzke rukávy s vysokými manžetami a v spodnej časti chrbta ozdobný šos. Oba druhy kabanice boli podšité hrubším materiálom – **často barchetom**.

Modré kabanice boli zdobené modrými šujtášovými šnúrami, obdobne ako *prucl* a nohavice. **Biele kabanice** boli zdobené farebným vyšívaním okolo lemov predných dielov, na chlopniach goliera a na chrbte. Na obe sa prišívajú kovové (na biele aj farebné) gombičky.

V tuhej zime nosili muži tzv. *madový kožuuch* alebo *madák*. Bol hnedej farby a siahal do pol stehien. Mal užšie rukávy, od pásu nadol sa mierne rozširoval. Manžety a vnútorné lemy kožucha boli lemované čiernou barančinou.

3 Druhý odevný variant | Pravá strana Váhu

Do 2. variantu, **podvariantu a)** oblasti piešťanského typu odevu patria dnešné obce **Krakovany, Trebatice, Ostrov, Veľké Orvište, Očkov**. Odevy tu boli pomerne rovnaké, veľmi málo odlišné. Spôsobené to bolo rovinným terénom, sťahovaním a vydajom ľudí v tejto oblasti. Pomernú uniformitu spôsobilo aj to, že odevy si nevyrábali jednotlivé ženy doma, ale **výrobe sa venovali špecialistky**, ktoré vyšivali, šili či trukovali výzdobu. Po 2. svetovej vojne prichádza k stieraniu rozdielov, pretože takýto odev prechádza z bežného používania do **prezentačnej formy**. Často sú odevy z týchto obcí nerozlíšiteľné.

3.1 Krakovany

Azda odevne najvýraznejšou a najznámejšou obcou sú Krakovany. V minulosti sa dnešná zjednotená obec skladala z dvoch obcí: **Krakovany a Stráže**. Stráže boli považované za chudobnejšiu časť, kde žili menej majetní gazdovia.

V súčasnosti medzi najvýraznejšie osobnosti lokality venujúce sa tradičnému odevu môžeme zaradiť **Danielu Piscovú**, ktorá spolu so svojou rodinou prevádzkuje lokálne etnografické múzeum **Za krakovskú bránu** a venuje sa zberu tradičného odevu a babkovej paličkovanej čipke. **Babková paličkovaná čipka** využívaná aj na tradičnom odevu bola v roku 2022 zapísaná do **Reprezentatívneho zoznamu nehmotného kultúrneho dedičstva Slovenska**.

Pri tvorbe tohto textu sme vychádzali z informácií o tradičnom odevu Krakovian nachádzajúcich sa v súkromných zbierkach, zbierkach rôznych múzeí na Slovensku a v Čechách a taktiež z opensource fotografií. Jedná sa o **zábery zbierky Daniely Piscovej** dostupnej online.

Výskumné aktivity v druhej polovici 20. storočia v tejto lokalite vykonávali aj výskumníci dnešného **ÚEUVu**. Nákresy z tejto oblasti sú dostupné na ich webovej stránke. V lokalite Krakovany sú podľa nás **zamiešané i odevy pochádzajúce z Piešťan**. Zdrojom pre tento text bolo taktiež niekoľko fotografií z rôznych výskumov dostupných na **www.esbirky.cz**. Tu však niekedy nie sú uvedené lokalizácie alebo sú uvedené nepresné informácie.

Popisujeme odevy, ktoré sa v lokalite nosili **v prvej polovici 20. storočia**. Oproti 1. variantu predstavíme v prípade 2. variantu členenie odevu v ženskej línii podľa veku, pretože aj takto sa dá opis odevu uchopiť. Samotnému ženskému odevu tak bude predchádzať dievocký všedný a sviatočný odev, po ňom svadobný a nakoniec ženský z pozície vydatej ženy.

3.1.1 Detský odev

Najmenšie deti boli zavité iba **v plienkach, v košieľke a v perinke**. Tá sa zvyčajne tuho viazala a dieťa sa do nej ukladalo vystreté. Nevyhnutnou výbavou dieťaťa bol **čepček**. Ten bol zvyčajne bielej farby zdobený buď jemnou výšivkou, alebo madeirou. Dieťa ho dostávalo **od krstnej matky**. Malé deti, chlapci aj dievčatá do približne troch rokov **chodili oblečené rovnako**. Ich odevom boli šaty, ktoré mali rukávy a vpredu prišitú zásterku. Rozparok bol vzadu. Všetko oblečenie bolo šité z jemného bavlneného materiálu.

Po približne **troch rokoch** začali rodičia obliekať deti **pohlavne diferencovane**. **Chlapci** nosili plátené nohavice a košieľku. V bohatších rodinách na slávnostné príležitosti i vestu. **Dievčatá** nosili šaty dlhšie ako chlapci. Neskôr nosili odev, ktorý sa skladal z rovnakých súčastí ako ženský. Často ale namiesto zadnej zástery nosili skladané kartúnové sukne. Tie boli šité z bavlneného plátna svetlého podkladu s drobným, najčastejšie kvietkovaným vzorom. Deti veľmi rýchlo prešli na **konfekčnú módu**, ktorá bola dostupnejšia a lacnejšia. Už po prvej svetovej vojne sa u detí a najmä chlapcov začína objavovať konfekčná móda, ktorá sa skladala **z nohavíc, košeľe a saka**. Podľa vyhotovenia bol odev určený buď na sviatočné príležitosti alebo na všedné dni.

Obuv nosili deti najmä v chladných mesiacoch, **cez leto chodili bosé**. Topánky pre deti boli často **zdedené** po starších súrodencoch.

Obr. 6 Detské šaty. Krakovany, 1. tretina 20. storočia. Foto z výstavy V druhom stave, organizovanej CTK v Myjave (súkromná zbierka Daniely Piscovej)

3.1.2 Dievocký odev

- **Na všedný deň:** dievky obliekali rubáč nazývaný aj v Krakovanoch *sponník*. Na ňom nosili rukávce. V 1. polovici 20. storočia sa na všedný deň nosili prevažne *skosové* rukávce. Tie na všedný deň **neboli zdobené na ramenách**, iba na konci rukávov – zvyčajne dierkovou výšivkou či trukovaním. Okružia – *krjézle* k nim patriace boli tiež menej zdobené ako tie na sviatok. Na rukávce sa obliekal živôtik – *lajblík*. Bol šitý z **troch dielov** – zadného a dvoch bočných, zošitý na bokoch. Podšitý bol plánom nižšej kvality. Podšívka pretŕčala naspodu a pri obliekaní sa zapravila do sukne. Na viditeľnú časť sa používal kartún či vzorované bavlny. Zdobenie bolo prámikmi, stužkami alebo trukovaním. *Lajblík* sa zapínal na gombíky (zvyčajne 5 – 6). Dievky na všedný deň zvyčajne **nosili jednu spodnicu z bieleho plátna**. Objem použitého plátna závisel od postavy nositeľky. **Cieľom bolo rozšírenie postavy**. Spodnica sa škrobila, aby odevu dodávala objem. Na spodnicu si dievky buď dávali zadnú a prednú zásteru, alebo kartúnovú sukňu – *šjónku* a prednú zásteru. **Kartúnové sukne** mali svetlý podklad a jemný kvetinový farebný vzor. Naspodu boli zdobené pásikmi našitej stužky. Sukne boli (okrem prednej poly) bohato skladané na asi centimetrové sklady (na všedné dni sa takéto sukne nosili aj bez skladania). Predná zásterka bola zvyčajne z čierneho glotu. Zdobená bola našitými stuhami a *trukovaním*, alebo plnou výšivkou či ich kombináciami. **Ukončená mohla byť** strapcami alebo čiernou madeirou, dozdobenou strojovým vyšívaním. V páse sa nosila omotaná stuha, ktorá sa vzadu viazala na mašľu. **Zvykom** bolo, že slučky a trčiace konce boli zarovnané. Vlasy sa nosili učesané nahladko (v starších dobách na pútec), spletené vzadu do jedného vrkoča. Ku koncu vrkoča sa do vlasov vpletala stuha, ktorá účes fixovala a bola aj ozdobou. Takýto typ odevu sa nosil **aj na tanečné zábavy**.

Obr. 7 Dievocký odev na tanečnú zábavu. Krakovany, 1. polovica 20. storočia (súkromná zbierka Daniely Piscovej, archív CTK Myjava)

- Na sviatok:** dievocký odev na sviatok vykazoval veľkú zdobnosť. Matky chceli prezentovať prestíž budúcej nevesty, a tak dievocké sviatočné odevy patria medzi **najviac zdobené**. Na rubáš – *sponník* sa obliekali rukávce. V 1. polovici 20. storočia sa vyskytovalo už menej *tačových* rukávcoch, viac sa používali *skosové*. Rukávce používané na sviatok boli zdobené od pleca až po lakte nositeľky a aj na ukončení. Vyšívané boli najčastejšie dierkovou výšivkou a výzdoba mohla byť doplnená babkovou paličkovanou čipkou. Výšivka na rukávcoch sa sústreďuje **do 4 alebo 5** horizontálne delených sektorov. Ak majú rukávce čipku, umiestňuje sa horizontálne do stredu výšivky. Rukávce sú v rovnakom štýle zdobené i na ukončení rukáva. Okolo krku je výrazné okružie – *krjézel*. *Krjézel* patriaci k sviatočným rukávcom bol bohato zdobený – výšivkou, trukovaním, čipkou. Techniky výzdoby sa mohli kombinovať. Typickými farbami pre dievky a mladé ženy na sviatočné rukávce boli **červená, žltá, neskôr i oranžová**. Doplnené mohli byť o svetlomodré časti. K sviatočnému odevu sa mohli nosiť buď *prucle*, alebo *lajblíky*. *Prucle* boli z brokátu s vytkávanými kovovými kvetmi, olemované stuhou. Zvyčajné kombinácie boli modrý brokát s červenou stuhou, modrý brokát s modrou stuhou či žltý brokát so žltou stuhou. **Dozdobené** boli na prsiach a cez spojovacie švy na chrbte kovovými leonskými pásikmi a farebnými gombíkmi na hrudi. Zapínali sa ozdobnými sponami na hrudi. *Lajblíky* sa začali nosiť neskôr ako *prucle*. Funkcia oboch zostávala rovnaká, **rozdiel bol najmä v strihovom a materiálovom prevedení**. *Lajblíky* sa šili z troch dielov zošitých po bokoch. Vrchným materiálom boli brokáty rôznych farieb (už nie s kovovým pretkávaním). Výzdoba sa stále umiestňovala na chrbát (v rovnakom tvare ako boli na *pruclech* švy) a na hrudi sa našivali stuhy, leonské pásiky či hadovky do dvoch vertikálnych obdĺžnikov idúcich cez prsia po celej dĺžke *lajblíka*. **K sviatočnému odevu** sa obliekalo niekoľko plátených naškrobených spodníc veľkého objemu. Ukončené boli štikerajom. Sviatočné zástery mohli byť tmavo modrej alebo čiernej farby, neskôr sa začali vyskytovať aj svetlomodré. Zdobené boli vpredu po 3 stranách obvodu. Zadná len na spodnom okraji. (Bližšie o strihoch vo všeobecnom texte.) Zdobené boli technikou plnej výšivky, trukovaním alebo našivanou stuhou či kombináciou týchto techník. **Vzory boli florálne** – najmä plná výšivka a aj geometrické – slučky, očka vyšívané najmä trukovacím strojom. Farebnosť bola veľmi rôzna. Vyskytuje sa najmä biela, žltá, oranžová, ružová či červená farba. Obvod záster lemovala biela čipka. Dievky k sviatočnému odevu mohli nosiť i kartúnové sukne – *šifónky* (popis viď. vyššie). Okolo pása a vo vlasoch sa nosili vyšívané stuhy. K sviatočnému odevu sa nosili čizmy s tvrdou sárou či topánky.

Obr. 8 Sviatočný dievocký odev. Krakovany, 2. tretina 20. storočia (súkromná zbierka Daniely Piscovej)

3.1.3 Obradový odev nevesty

Nevesta v Krakovanoch si na svadbu obliekala rubáš, niekoľko bielych naškrobených spodníc, dvoje rukávce, *taškú suknu*, zásteru, partu a pólu. Rubáš a spodnice **sa obliekali rovnako ako v predchádzajúcich popisoch**. Rukávce sa obliekali dvoje. Spodné *taclové* boli len z bieleného plátna, bez výšivky, ukončené krajkou. Na ne sa obliekali druhé *taclové* rukávce – *formi* zdobené bohatou výšivkou. Zdobené boli dierkovou výšivkou a pásom babkovej paličkovanej čipky. Farby použité na takýchto rukávcoch boli žltá, oranžová a jasne prevládala červená. Takéto rukávce mali výrazný *kerjézel* v rovnakých farbách. Na rukávce si nevesta oblieka *prucel*. Bol z brokátu so zatkávanými kovovými nit'ami, najčastejšie zelenej farby s červeným stuhovým lemovaním. K svadobnému odevu patrila *tašká sukna*. Išlo o sukňu zo zeleného súkna, bohato riasenú v zadnej časti. **Na spodnom okraji** mala našité tri modré hodvábné stuhy, ktoré mohli byť doplnené retiazkovou výšivkou. Predná časť sukne bola kvôli šetreniu materiálu hladká, plátená, s rázporkom. Svadobná biela široká záster sa nazývala *futa*. Robila sa **z kupovaného materiálu**, ktorý sa nazýval aj *zmrzli* kvôli drobnému bielymu vzoru na polopriesvitnom podklade. V hornej časti mala našité pásy žltých a bielych vytkávaných stúh a dozdobená mohla byť *trukovaním*. Boky a spodná časť zástery boli taktiež bohato zdobené. Poza chrbát a okolo rúk sa nosila prehodená pôlka – *odzevačka*, ktorej konce boli bohato zdobené (výšivkou bielej alebo svetlomodrej farby a bielou čipkou). Na hlave nosili nevesty

partu, ktorá sa skladala z **kartónovej členky obšitej červenou látkou**, z korunky (s tromi „ružami“ vyšitými farebnými sklenenými perličkami, flitrami a sklíčkami) a z bielych a žltých stúh, ktoré viseli dolu chrbtom. Výzdoba party bola doplnená našitými skladanými stužkami, farebnými sklenenými perličkami, flitrami a sklíčkami. Parta sa na sobáš požíciavala od ženy, ktorá mladuchu do party aj zapletala.

Obr. 9 Tri svadobné páry. Krakovany, 1. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)

Obr. 10 Detail ženskej svadobnej zástery. Krakovany, 1. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)

3.1.4 Ženský odev

- **Ženský všedný odev:** popisovaný je všedný ženský odev, ktorý sa nosil v 2. a 3. tretine 20. storočia. Základnú vrstvu odevu tvoril rubáš. Rukávce boli *skosové*, s výzdobou iba na ukončeníach rukávov a s *kerjézlom*. Na konci rukávov sa zvyčajne zdobili dierkovou výšivkou do výšky asi 10 cm. Ukončenie bolo zubami, podobne ako na čepci. Na rukávcoch sa nosil *lajblík*. Takéto *lajblíki* boli z lacnejších materiálov (barchet, kartún) a často boli vzorované. Farebnosť a vzorovanie boli veľmi **rôznorodé**. Na chrbte sa zdobili našívanými prámikmi. Rovnaké prámiky boli vpredu na prsiach. Dozdobené mohli byť *trukovaním*. Prípadne *trukovanie* mohlo vytvárať celú výzdobu. *Trukované* boli rôzne slučky, krivinky či dokonca kvety. Zapínanie bolo na gombíky po celej dĺžke. **V spodnej časti** tela sa na rubáč obliekala pláténá pracovná zadná sukňa – *kasanica*. Na ňu sa obliekala čierna (glotová či saténová) zadná zástera. Tá mohla byť nezdobená, zdobená len jemne alebo bohato zdobená od spodného okraja asi 20 cm nahor. Predná zástera mohla byť ešte rôznorodejšia. Buď mohla byť z čierneho glotu – bohato zdobená po 3 okrajoch výšivkou, *trukovaním*, našitím stuhy alebo ich kombináciou. Zvyčajne boli takéto zástery olemované farebnou čipkou alebo farebnými strapcami. Iný variant zástery používanej k takémuto variantu všedného odevu bola predná modrotlačová zástera – *futa, ganierka*. **Na dolnom okraji** mali prišitý nazberaný volán a nad ním zdobenie *trukovaním/trokuvaním* v kombinácii s prišitou vyšívanou stuhou. **Vydaté ženy** nosili na hlave **čepiec**. Novšie varianty na všedný deň boli vyšívané najčastejšie dierkovou a plochou výšivkou. Ukončené boli zubami siahajúcimi do čela. Na takýchto čepcoch sa nosil uviazaný ručník z kupovaného materiálu. Okraje ručníkov zvyčajne lemovala nariasená biela fabrická čipka. Takýto odev sa v Krakovancoch nazýval aj *na robotní den*. Nosil sa na trh, na litánie a v nedeľu poobede.

Na prácu, pri ktorej sa ženy mohli zašpiniť, nosili ešte **lacnejší a menej zdobený odev**. Namiesto čiernej zadnej zástery nosili v lete len pláténú nazberanú *kasanicu*. K nej prednú modrotlačovú zásteru. Po etablovaní blúzok do tradičného odevu si namiesto rukávov a *lajblíka* ženy k modrotlačovej zástere – *fute*, obliekali blúzky. Boli z rôznych jemnejších vzorovaných kúpeňských látok. Mali okrúhly golier lemovaný čipkou.

Obr. 11 Všetný ženský odev. Krakovany, 2. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)

- **Ženský sviatočný odev:** novší variant sviatočného odevu má v Krakovanoch mnoho variácií. Mladé ženy sa obliekali do bohato vyšívanych odevov, často s výraznou červenou výšivkou na rukávcoch a do červených *lajblíkov*. Základ odevu opäť tvoril rubáš – *sponník*. Naň sa obliekali rukávce – *formi* strihané na *skoš*. Ide o bohato vyšívané rukávce dierkovou výšivkou. Rovnako bohato zdobený bol aj *kerjézel*. Výšivka tvorila veľký obdĺžnik, ktorý sa tiahol od ramena až do spodnej tretiny rukáva. Výšivka bola opticky rozdelená na 3 až 5 horizontálnych obdĺžnikov. Ukončenie bolo zužujúcim sa rukávom, ktorý bol odspodu zdobený a ukončený do niekoľkých špicov. Zdobený mohol byť výšivkou či výšivkou a čipkou. Sviatočné rukávce pre mladé ženy boli zvyčajne **červenej, žltej, oranžovej farby**. Výšivka základnej farby mohla byť doplnená o malé plôšky inej farby – červená žltou alebo svetlomodrou, *sirková* (oranžovo-žltá) svetlo modrou. Pre Krakovany je **typické zdobenie**, kedy sa pri 5 horizontálnych obdĺžnikoch prostredný vymeň za plochu paličkovanej babkovej čipky. Prípadne sa predely medzi jednotlivými sekciami vytvárajú čipkou.

Na rukávce strihané na *skoš* sa väčšinou obliekal už novší typ živôtika – *lajblík*. Strihaný bol z 3 dielov, zošitý na bokoch. Väčšinou sa slávnostné *lajblíki* šili zo vzorovaného brokátu. Farebnosť sa ladila s rukávcami. Zdobené boli na chrbte našitými prámikmi (niekedy doplnené o stužky). Na prsiach boli zdobené rovnakými prámikmi ako na chrbte. Tu sa často výzdoba ukladala tak, že v strede bola našitá stužka so vzorom kvetov, ktorá bola obšitá ešte prámikom (často kovovými tzv. leonskými pásikmi). Vpredu boli *lajblíki* strihané tak, že oba predné diely po zapnutí vytvárali hlboký štvorcový výstrih na prsiach. *Lajblíki* sa zapínali po celej dĺžke

na gombíky. Podšívka *lajblíka* pretŕčala spod vrchného brokátu a pri obliekaní sa zapravila do záster.

Na spodnú časť tela sa na rubáš obliekali škrobené spodnice. Ich počet **závisel od postavy nositeľky**. Cieľom bolo **vytvarovat' postavu** „presýpacích hodín“ - široké rukávy, úzky driek a široké sukne. Spodnice boli pod pevným pásom husto nazberané. Ich spodný okraj bol voľný. Škrobením sa tak podporil široký spodný obvod spodnice. Spodnice sa uväzovali šnúrkami v páse. Niektoré z nich mali v prednej časti našité vrecko na drobnosti.

Na spodnice sa obliekala predná a zadná zástera. Zástery mali dva strihy. **Prvý strih** bol robený z dvoch pol plátna, spájaných v strede. Navrchu sa skladali na drobné sklady, ktoré sa pre upevnenie navliekali na nitky. Z bokov bola asi 10 cm rovná plocha. **Druhý strih** bol nazberaný na asi 2 cm záševky z pravej a ľavej strany. Stred prednej zástery bol hladký. V Krakovanoch v hojnej miere prevažovali zástery čierneho podkladu. Modré sa vyskytujú až okolo polovice 20. storočia. Výzdoba spodných okrajov záster bola bohatá a pestrá, čo **odzrkadľovalo majetnosť obyvateľov** daného územia. Často používanou farbou bola **žltá či biela** výšivka v tzv. *haluzovej* forme (vytváranie kvetov a listov technikou plnej výšivky). Výzdoba záster bola často dopĺňaná *trukovaním*. Obe zástery lemoval široký pás prišitej kúpenskej tylovej čipky. Pri pravom boku prednej zástery sa mohlo nosiť vyšívane vrecko. Okolo pásu sa viazali kupované kvetované stuhy, ktoré boli zladené s farbou výzdoby zástery. Stuha sa viazala vzadu na veľkú mašľu, ktorej cípy boli rovnako dlhé.

Na hlave **nesmel chýbat' čepiec**, ktorý bol farebne a výzdobou zladený s rukávcami. Na sviatočné dni bol na hlave vždy ručník. Základným materiálom bol zvyčajne tyl či organza/mol. Ručník bol štvorcového tvaru, preložil sa na polovicu vytvárajúcu trojuholník. Dva cípy sa zviazali pod bradou a tretí voľne visel na chrbát. Výzdoba na cípe padajúcom na chrbát bola veľmi bohatá. Opäť bola vzorom a farebnosťou doladená **k ostatným zdobeným častiam**. Biela čipka prišitá po vonkajšom obvode bola prerušená v časti, ktorá sa zakladala na spodok. K takémuto odevu **sa nosili čižmy s tvrdou sárou**.

Sviatočný odev starších žien okolo polovice 20. storočia sa niesol v **modrých a fialových tónoch**. Na rubáš – *spomník* si obliekali plátennú škrobenú spodnicu. *Skosové* rukávce už boli bohato zdobené výšivkou po $\frac{3}{4}$ rukáva a na konci. Prevládala tu modrá a fialová farba, doplnená o tmavú zelenú. *Krjézel* bol v rovnakej farebnosti ako rukávce. K takémuto odevu ženy nosili *lajblík*. Tie boli zvyčajne brokátové vo fialových, modrých a zelených odtieňoch. Zapínali sa po celej dĺžke gombíkmi a pretŕčajúca podšívka sa zapravila do záster. Zdobené boli *trukovaním* či našívanými hadovkami, stužkami a inými pásikmi. Zástery boli zvyčajne z glotu, neskôr z čierneho saténu. Zdobené boli výšivkou, trukovaním či nášivkami stúh. Zdobenie bolo v modrých, zelených, fialových odtieňoch, doplnené niekedy bielou farbou. Okolo záster boli zvyčajne použité čipky iných farieb ako bielej - čierne, tmavo modré, tmavo zelené. Na pás sa viazala stuha. Často už nebola vyšívaná, ale hladká. Na hlave ženy **nosili čepiec farebne zladený s ostatným odevom** a na ňom ručník, ktorého výšivka na strednom cípe bola zvyčajne modrá alebo biela. Ručník bol olemovaný bielou čipkou.

Obr. 12 Ženský sviatočný odev - staršia žena, mladá žena a dieťa. Krakovany, 1. tretina 20. storočia (Zdroj: uetetnofolk.eu)

Obr. 13 Sviatočné sirkové rukávce. Krakovany, 1. polovica 20. storočia (Zdroj: krojaren.sk)

Obr. 14 Sviatočné sirkové rukávce - detail. Krakovany, 1. polovica 20. storočia (Zdroj: krojaren.sk)

3.1.5 Smútočný odev

Smútočný odev **mladých žien a dievok** bol v rovnakých farbách ako sviatočný odev starších žien. Výšiviek bolo menej a niesli sa v modrých a fialových tónoch, ktoré boli považované za smútočné. Smútočný odev starších žien sa skladal z bielych vyšívajúcich *skosových* rukávco, bieleho *lajblíka* bez zdobenia. Zástery boli veľmi málo zdobené. Vyšívane boli modrou alebo zelenou farbou a olemované čiernou čipkou. Stuha v páse bola čiernej farby. Na bielom čepci sa nosil biely ručník s bielou výšivkou.

Obr. 15 Smútočný odev a odev starších žien. Krakovany, 2. polovica 20. storočia

3.1.6 Úprava hlavy - účes a pokrývky hlavy

Súčasťou vzhľadu tradičného odevu je aj úprava hlavy a účes. **Dievky** si v Krakovanoch na sviatok česali vlasy nahladko do jedného vrkoča vyčesaného na zátylok. Ku koreňu vrkoča si upevňovali niekoľko vyšívaných farebných stúh. Koniec vrkoča zviazali menšou stuhou.

Ženy si vlasy upevňovali komplikovaným účesom pomocou *grgule*. Aj tvar účesu závisel od sledovaného obdobia. V 1. polovici 20. storočia sa vlasy sčesali nahladko dozadu a stiahli vyššie na hlavu do jedného chvosta rozdeleného **na dve časti**. Vlasy sa omotávali okolo *grgule* (pevnej konštrukcie pod čepiec v tvare H). *Grgula* sa robila z pevnejšieho drôtu a obaľovala textilom, neskôr gázovinou. Starší variant *grgule* sa upevňoval nižšie na zátylku a bol celý schovaný pod čepcom. **Novší variant** sa upevňoval až do roviny s vrcholom hlavy a čepiec sa vo forme placky s bokmi nasadzoval na ňu. Zátylok zostával odhalený. Aj preto sa mimo domova hlavy pokrývali ešte šatkami.

Šatky na hlavu používali dievky najmä **na ochranu pred nepriaznivým počasím**. Naopak, vydaté ženy nosili šatku **vždy mimo domova** (tu chodili len v čepci). Šatky mali na každú príležitosť. Všetky boli štvorcového tvaru. Na hlavu sa dávali preložené na polovicu, naskladali sa v oblasti uší a uviazali pod bradou. Spoločným menovateľom všetkých bolo zdobenie po presahujúcich **3 stranách šatky**. Šatky na všedné dni a sviatok sa zdobili **bielou čipkou**. Plyšové šatky na zimu strapcami. Šatky na všedný deň boli z delinu s jemným vzorom, podkladových svetlých farieb. Obrúbené boli lacnejšou kupovanou čipkou. Šatky na sviatok boli z tylu alebo molu. Výzdoba sa najviac koncentrovala do cípu, ktorý visel na chrbte. Výšivka tu bola dierková. Často sa používala žltá-modrá, svetlá modrá, červeno-žltá farebnosť. **Staršie ženy** nosili ručníky vyšívané bielou farbou. Zamatové ručníky – *plišáki*, používané na chladné dni sa kupovali na trhoch. Zdobené boli drobnou florálnou výšivkou.

3.1.7 Zimný odev

Do chladného počasia sa používali rôzne kabáty. Najčastejšie to bola *kacabajka*.

Najstaršia zachovaná forma *kacabajky* je z bieleho súkna. Má dlhé zužujúce sa rukávy. Siahajú do polovice bokov a smerom nadol sa rozširujú. Vzadu na chrbte má rozšírenie pomocou šosov. Takto rozšírená *kacabajka* kopíruje líniu rozširujúcich sa sukni. Zdobená je našívanou modrou šujtáskou alebo modrým *trukovaním*, modrými pásmi látky, vyrázanou súkennou čipkou a najčastejšie brokátovou farebnou látkou na koncoch rukávov. Vpredu je zdobenie na každej strane radom gombíkov. Z každej strany je našité vrecko – *vačok*. Zapína sa zvnútra na kovové háčiky.

Rovnaký strih *kacabajki* sa zachoval aj pre mladšie verzie. *Kacabajku* nosili dievky aj ženy. Strih bol rovnaký pre dievky aj pre ženy, líšili sa **použitým materiálom a výzdobou**.

Dievčatá nosili *kacabajki* svetlých farieb – najčastejšie biele s drobným vzorom či bielym vytkávaním. Boli rôznych pevnejších kúpeňských materiálov. Ženy nosili *kacabajki* z čierneho plyšu. Zdobenie záviselo **od veku nositeľky**.

3.1.8 Mužský odev

Odev na všedný deň v chladnejšom období sa líšil od slávnostného odevu tým, že bol **obnosenejší a zodranejší**. Strihové aj materiálové vyhotovenie bolo rovnaké ako pri sviatočnom odevu.

V letnom období nosili muži na začiatku 20. storočia **košeľu z domáceho plátna** – zvyčajne konopného, v bohatších rodinách aj miešaného konopno-ľanového. Telo košele bolo šité z jedného kusu látky, preloženého cez ramená, s otvorom na hlavu. Otvor na hlavu bol spevnený husto vyšívaným obojkom. Pod krkom sa košeľa zaväzovala na mašľu. Po bokoch torza boli ozdobným stehom prišité rukávy. Ukončené boli do širokej vyšívanej manžety. Košele na všedné dni boli **vyšívane veľmi striedom na bielo**. V chladnejších dňoch bol odev dopĺňaný starším atlasovým či damaškovým *lajblíkom*. **Starší muži** si obliekali starší súkenný *prucel*. Na pracovné činnosti, pri ktorých sa mohli ľahko zašpiniť, muži *prucel* **nenosievali**. Zvyčajne sa košele a *gate* na všedný deň šili z konopného plátna. *Gate* boli šité tak, že šírka plátna tvorila jednu nohavicu. V páse sa upevňovali navlečenou šnúrkou. Pri členkoch mohli byť ukončené ozdobným vystrapkaním. Na nohy si muži obúvali *pantofle* – našuchovacie topánky **z hrubšej hovädzej kože**.

V zime na všedný deň na začiatku 20. storočia nosili muži košeľu z hrubšieho plátna. V takéto dni sa nosili staršie, obnosené súkenné modrosivé nohavice a *prucel* z rovnakého materiálu. Na všedné dni **sa šili aj nohavice z tenkého sivého súkna bez zdobenia**. Namiesto *prucel* mohli nosiť i krátky súkenný kabátik do pásu. Mal dlhé rukávy a zapíňal sa vpredu na gombíky. V chladné dni si muži navrch obliekali ešte obnosený trojštvrťový súkenný kabát – *kabanicu* z hrubšieho domáceho bieleho súkna. *Kabanica* sa nosila prepásaná motúzom. V zime nosili muži na hlave namiesto klobúka **čiernu baranicu**.

3.1.9 Mužský sviatočný odev

Mužský sviatočný odev poznáme z Krakovian **v dvoch variantoch** – letnom a zimnom. **V letnom období** na začiatku 20. storočia nosili muži košeľu z ľanového či kupovaného hrubšieho bavlneného plátna. Mladí muži mali košeľu bohato vyšívanú žltou farbou. Výšivka bola na golieri košele – spevnenom *obojkou*, okolo spojovacieho švu na rukávoch a torza košele a na širokých manžetách. **Základná žltá farba** bola doplnená o červenú, ružovú, zelenú, oranžovú. Košeľa sa pod krkom zaväzovala na širokú bielu mašľu. Rukávy sa viazali užšími stuhami. Na výzdobu sa používali zvyčajne techniky vyšívania plochým stehom a retiazkovým stehom. Rukávy sa zdobili aj technikou dierkovej výšivky a mriežkou či vkladáním paličkovanej babkovej čipky. K takémuto odevu sa nosil *lajblík* z modrého hodvábného atlasu. Zdobený bol množstvom okrasných gombíkov po stranách. Gombíkmi boli zdobené aj plytké vrecká na bokoch, ktoré mohli, ale nemuseli na *lajblíku* byť. *Lajblík* mohol byť zdobený aj *trukovaním* – strojovou retiazkovou výšivkou kontrastnej (žltej) farby. **Na spodnej časti tela** sa nosili biele *gate* z domáceho ľanového plátna. Tie sa zastrkávali do číziem s tvrdou sárou. Zadná časť okraja gatí sa zvykla z čízy povytiahnuť – *na bolúbki*. K odevu muža na sviatočné dni patril **klobúk z čierneho súkna**, neskôr továrenské **kupované klobúky**. Časom sa *gate* zamenili za tmavé konfekčné nohavice. Neskôr sa vymenila i košeľa s *lajblíkom* za konfekčnú módu.

Zimný variant sviatočného odevu pre mládencov a mladých mužov na začiatku 20. storočia pozostával z košele z bavlneného plátna so žltou výšivkou. Nohavice a vesta – *prucl* boli robené z bledomodrého súkna. Vesta bola zdobená tmavomodrou našitou šnúrkou – *šujtášom*. **Výzdoba sa sústreďovala** na okraje vesty a na chrbát, nad zošitím bočných dielov. Na predných dieloch boli okrem *šujtášu* ozdoby robené aj *trukovaním* a použité boli aj ozdobné gombíky. Takáto vesta bola vždy podšitá. Nohavice sa šili z rovnakého tenkého svetlomodreho súkna ako vesta. Podšité boli bielym hrubším barchetom. Výzdoba na nohaviciach sa sústredila okolo predného rázporku, až po stehnách a na bokoch nohavíc. Zdobenie bolo robené tmavomodrou *šujtáškou*. **Podľa rozsahu výzdoby** boli nohavice určené pre mládenca či mladého muža. **Starší muži** mali výzdobu jednoduchšiu. Taktiež košele boli vyšívane iba bielou farbou. Do rázporku si mládenci na slávnostné príležitosti vkladali často červený ručník. Na nohách sa nosili vyššie čižmy s tvrdou sárou, ktoré siahali ku kolenám. Na hlave nosili čierny klobúk, v chladných mesiacoch súkennú čiapku s kystkou na dienu.

Obr. 16 Nohavice. Krakovany. 1. tretina 20. storočia (Zdroj: krojaren.sk)

3.1.10 Mužský obradový odev

Muži sa **prestali ženit' v tradičnom odevu skôr ako ženy**. Tradičný odev nahradili **slávnostné konfekčné obleky, biele košele a topánky**. Na začiatku 20. storočia si muži na svadbu obliekali bohato vyšívajúcu košeľu zo *zarábaného* (domáceho ľanového plátna). Na košeli bol výšivkou zdobený *obojok* – golier, plecía rukávov (spoj medzi torzovou časťou a rukávom a jeho okolie) a vysoké manžety. Takéto obradové košele boli vyšívane *sirkovou* (žlto-oranžovou) plnou výšivkou a retiazkovým stehom. Konce rukávov sa uväzovali na stuhu. Rovnako sa na veľkú bielu mašľu viazala stuha pod krkom. *Prucl* bol ušitý zo sivomodrého tenkého súkna a podšitý plátnom (alebo barchetom). V strede chrbta bol zdobený výšivkou šnúrovaním v tmavomodrej farbe. Spodný okraj a okraje okolo zapínania sa zdobili vysekávanou čipkou. Všetky okraje *prucla* boli zdobené aj jemnou výšivkou. **Druhým variantom vestičky** bol *lajblík*. Ten bol šitý z modrého atlasu či saténu s vtkaným vzorom.

Zapínal sa vpredu na kovové háčiky z rubu *lajblika*. Na líci boli prišité okrasné gombíky. Zdobený bol štepovaním kontrastnou (žltou) nit'ou. Nohavice sa šili z rovnakého súkna ako *pruceľ*. V spodnej časti sa zužovali a schovávali do čižiem s tvrdou sárou. Na zadku (v mieste spoja) na stehnách a okolo rázporku sa zdobili rovnakou tmavomodrou našívanou šnúrkou ako *pruceľ*. V rázporku nohavíc sa nosil zastrčený červený ručník. Nohavice boli pripevnené na telo navlečeným tenkým koženým opaskom. Ženícha označovalo **pierko**, ktoré mal pripnuté na hrudi. Na klobúku mal taktiež **ozdobné pierko**.

Obr. 17 Rôzne typy mužského odevu do chladných dní. Krakovany, 1. polovica 20. storočia
(Zdroj: uetetnofolk.eu)

3.1.11 Zimný odev

- **Čiapka:** z Krakovian sa zachovala zo začiatku 20. storočia tzv. *kitajková čiapka* (názov je odvodený od strapca – *kitajky*, ktorá zdobí dienko). Šila sa **zo štyroch dielov** tenkého bledomodrého súkna. Podšívala sa bielou barančinou. Vonkajší obvod bol lemovaný pásom čiernej barančiny. Dienko zdobilo modré šnurovanie a kystka (strapec) v strede rovnakej tmavomodrej farby ako výzdoba.
- **Kabát:** v Krakovanoch sa nosil i kabát – *kabátik*, ktorý siahal do pása. Nosil sa **v chladnejšom období**. Bol z bieleho súkna, zdobený červeným a bielym strojovým štepovaním. Výšivka bola minimalistická, najčastejšie ružová, zelená, červená či krémovej farby. Kabát bol bez goliera, vpredu mal zahnuté fazóny. Zapínanie vpredu bolo na dvojradové gombíky. Okraje kabáta boli zdobené vysekávanou čipkou. Rukávy boli zakončené vysokou manžetou. Podšívaj sa bielym barchetom. Obdobou bol kabát rovnakého strihu, ale ušíty z rovnakého

bledomodrého tenkého súkna ako nohavice a vesta. Ten bol zdobený rovnakým štýlom ako vesta.

- **Kabanica:** mužská kabanica – *kabaňa* je zaznamenaná už koncom 19. storočia. Šila sa z hrubšieho domáceho súkna. Strihaná bola rovno, vkladáním dielov od pásu smerom nadol sa rozširovala, siahala nižšie bokov. Okraje boli lemované úzkym pásikom tenkého červeného súkna. Zdobenie **sa sústreďovalo na manžetách** a na golieri. Vyšívanie bolo jednoduchou výšivkou harasom a farebnými súkennými aplikáciami. Charakteristickým znakom **bol klinovitý zadný diel a krídlité rozšírenie v bokoch**. Už na začiatku 20. storočia sa kabanica nosila **len vo všedné dni a pri práci**. Obliekala sa do rukávov a v páse sa nosila previazaná motúzom či slameným povrieslom. V 19. storočí v zimnom období u chudobných **nahrádzala kožuch**.
- **Kožuch:** mužský kožuch, ktorý sa nosil na začiatku 20. storočia, bol ušitý **z hnedej ovčej kožušiny**. Volali ho kvôli jeho farbe aj *madový kožuch*. Striháný bol do pásu, siahal nižšie bokov. Okraje boli lemované užším pásom čiernej barančiny a pásom zelenej irchy, ktorým boli lemované aj švíky. Na chrbte sa sústreďovalo zdobenie koženými farebnými aplikáciami. Zdobené bolo taktiež zapínanie samotné na predných dieloch. Vyzdobené boli i vrecká. Celkovo však výzdoba aplikáciami **nebola veľmi bohatá**. Kožuch vlastnili **len muži z bohatších rodín**. Kožuchy sa kupovali od kožušníkov na jarmoku vo Vrbovom, preto sa rovnaké kožuchy vyskytovali v širšej piešťanskej odevnej oblasti.
- **Pantofle:** okrem kožených čižiem s tvrdou sárou nosili muži **najmä v letnom období** našuchovacie topánky z hovädzej kože – *pantofle*. Mali dlhší priehlavok, ktorý siahal až k päte.

Zoznam použitých zdrojov

Múzeá

Balneologické múzeum Imricha Wintera v Piešťanoch

Súkromné etnografické múzeum Za Krakovskú bránu

Trenčianske múzeum v Trenčíne

Vlastivedné múzeum v Hlohovci

Západoslovenské múzeum v Trnave

Online archívy

FOND TRADIČNEJ LUDOVEJ KULTÚRY, [© 2025]. Spoznávaj ľudovú kultúru.

Online. Dostupné na:

<https://fondtlk.sk/sk/vysledky/?field=G&term=krakovany&search=Vyh%C4%BEada%C5%A5&op=result&zf=&sort=&guide=>. [zobrazené 2025-11-13].

UEUV, [s. a.]. Tradičný odev Slovenska. Webové sídlo. Dostupné na: <https://uluv.sk/tradicny-odev/tradicny-odev-obec-krakovany/>. [zobrazené 2025-11-15].

Zoznam literatúry

BENŽA, M., 2015: Tradičný odev Slovenska. 1. vyd. Bratislava: Ústredie ľudovej umeleckej výroby. s. 293. ISBN 978-80-89639-26-7.

BENŽA, M., online: Heslo v elektronickej encyklopédii. *Tradičná oblasť*. [online] [cit. 10.06.2025] Dostupné na: <https://www.ludovakultura.sk/polozka-encyklopedie/tradicna-oblast/>

DRÁBIKOVÁ, E. – SLAVKOVSKÝ, P., 1990: Rastlinná výroba. [súbor máp] In: Kol. *Etnografický atlas Slovenska*. 1. vyd. Bratislava: Národopisný ústav SAV, Slovenský kartografia, 1990, s. 14 – 19.

FRANICKÁ MACKOVÁ, L. - MIČICOVÁ, K., 2025: Od Váhu do sveta a späť. Výstava

GAZDÍKOVÁ, A. 1991: *Ženské čepce v ľudovom odevu: klasifikácia na základe zbierok múzeí na Slovensku*. Edícia Fontes – Zväzok 14. Osveta, 1991. ISBN 8021702915

HARING, V. 2002: *Rok v Starých Piešťanoch. Národopisné obrázky*. Edícia Bibliotheca Pescana, zväzok 1. Piešťany: Balneologické múzeum Imricha Wintera. s. 125. ISBN 80-968258-6-0.

Kol. autorov, 2018: *Piešťany vo fotografii. Od záveru monarchie po zánik I. československej republiky*. 1. vyd. Piešťany: Balneologické múzeum Imricha Wintera a Trnavský samosprávny kraj, s. 394. ISBN 978-80-89155-35-4.

KOSOVÁ, K., 1978: Ženský ľudový odev zo Starých Piešťan. *Vývinové tendencie*. Diplomová práca. Školiteľ: prof. Dr. Richard Jeřábek, CSc. Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Brne.

LIFKA A., 1985: *Kroje Považia. Piešťanský kroj. I. typ Piešťany, II. Typ Pobedim a okolie*. Nové Mesto nad Váhom: Vlastným nákladom, s. 53.

MATOUŠ, S., 1924: Píšťanský kroj. In: Cmunt, E.: *Lázně Píšťany. Příručka turistická i lékařská*. Praha, s. 43 – 50.

MARKO, K. – MARKOVÁ, A., 1930: *Piešťany – ľudové výšivky. Sbíerka ľudového vyšívania Piešťany*. Rukopis. Piešťany: vlastným nákladom.

MIČICOVÁ, K., 2023: Tradičný odev ako zbierkový predmet vo vybraných múzeách západného Slovenska. Rigorózna práca. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre

NOSÁĽOVÁ V., 1982: *Slovenský ľudový odev*. 1. vyd. Martin: Osveta n. p., s. 220. 301-02/63.

PRIBIŠOVÁ, V., 2003 – 2007 b: Piešťany – ľudové výšivky. Sbíerka ľudového vyšívania Piešťany. *Balneologický spravodajca*, roč. 39, s. 248 – 253. ISBN 978-80-89155-10-1.

PODOLÁK, J., 1957: Etnografické oblasti na území Slovenska ako podklad k monografiám o ľudovom staviteľstve. *Slovenský národopis*, roč. 5, č. 5, s. 529 – 536. ISSN 1335-1303.

ŠÍPOŠ J., 1992: *Piešťany v premenách vekov*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, s. 200. ISBN 80-215-0197-9.

Informátori

M. T., Piešťany

J. M., Moravany nad Váhom

J. P., Trebatice

A.Č., Očkov

Prílohy

Príloha A	Detail výzdoby ženskej prednej zástery
Príloha B	Detail výzdoby dievockej prednej sukne
Príloha C	Detail výšivky obradových rukávco
Príloha D	Detail výzdoby ženského kožucha
Príloha E	Detail výzdoby ženského súkenného kabátika
Príloha F	Výzdoba rukáva
Príloha G	Ukončenie skosového rukáva. Dieková výšivka
Príloha H	Detail výzdoby zubov na čepci
Príloha I	Detail výzdoby rukávco
Príloha J	Detail výzdoby prednej zástery
Príloha K	Detail výzdoby rukávco
Príloha L	Detail výzdoby prednej zástery
Príloha M	Detail výzdoby rukávco

Príloha A: Detail výzdoby ženskej prednej zástery. Krakovany. 1. tretina 20. storočia. Technika výzdoby plnou výšivkou a trukovaním. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha B: Detail výzdoby dievockej prednej sukne. Krakovany. 1. tretina 20. storočia. Technika výzdoby trukovaním a našívanou stuhou. Foto: Výstava Tradičný odev obce Krakovany. Súkromná zbierka D. Piscovej.

Príloha C: Detail výšivky obradových rukávov. Trebatice. 1. tretina 20. storočia. Vyšívajú dierkovou výšivkou a hrachovinkou. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha D: Detail výzdoby ženského kožucha. 1. tretina 20. storočia. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha E: Detail výzdoby ženského súkenného kabátika. Krakovany. 1. tretina 20. storočia. Technika výzdoby našívanou šnúrkou. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha F: Výzdoba rukáva. Krakovany. 1. tretina 20. storočia. Technika výzdoby výšivkou, hrachovinou a paličkovanou čipkou. Foto: Výstava Tradičný odev obce Krakovany. Súkromná zbierka D. Piscovej.

Príloha G: Ukončenie skosového rukáva. Dieková výšivka. Krakovany. 1. tretina 20. storočia. Technika výzdoby trukovaním a našívanou stuhou. Foto: Výstava Tradičný odev obce Krakovany. Súkromná zbierka D. Piscovej.

Príloha H: Detail výzdoby zubov na čepci. technika babkovej paličkovanej čipky a dierkovej výšivky. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea v Piešťanoch.

Príloha I: Detail výzdoby rukávov. Piešťany. 1. polovica 20. storočia. Vyšívanie dierkovou a plnou výšivkou. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha J: Detail výzdoby prednej zástery. Piešťany. 1. polovica 20. storočia. Vyšívanie dierkovou a plnou výšivkou. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha K: Detail výzdoby rukávov. Piešťany. 1. polovica 20. storočia. Vyšívanie dierkovou a plnou výšivkou. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha L: Detail výzdoby prednej zástery. Piešťany. 1. polovica 20. storočia. Vyšívanie dierkovou a plnou výšivkou. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Príloha M: Detail výzdoby rukávov. Piešťany. 1. polovica 20. storočia. Vyšívanie dierkovou a plnou výšivkou, gatrami. Foto: Výstava od Váhu do sveta a späť. Zbierka Balneologického múzea Imricha Wintera v Piešťanoch.

Časť II.

*Slovácko a jeho podoblasti
Uherskohradištsko,
Kunovicko,
Uherskoostrožsko a Vlčnov*

1 Slovácko – příhraniční region na území Zlínského a Jihomoravského kraje

Přírodní podmínky, charakter krajiny a podnebí historicky ovlivňovaly způsob života obyvatelstva, jeho zaměstnání, lidovou architekturu a do značné míry tradiční oděv i folklorní projevy. Hranice etnografických oblastí není však možné jednoznačně vymezit. Názory na utváření a geografické vymezení etnografických celků, případně jejich podoblastí, se v historii měnily v závislosti na mnoha faktorech, proměňovaly se ale také samotné regiony.

Každý projev lidové kultury, který bereme v potaz při etnografické rajonizaci, je zároveň také ovlivněn subjektivní složkou – povědomím obyvatel určitého území a jejich ztotožněním se s lokálními nebo regionálními formami etnokulturních tradic. Především v přechodných oblastech se rozdílily mezi jednotlivými regiony stírají a hranice se rozostřují. Morava vždy patřila k úrodným oblastem, kde hlavní složku hospodářství tvořilo zemědělství provázené řemeslnou výrobou. Vymezení jeho území je vždy závislé na sledovaném jevu, na jehož základě je prováděna jeho charakteristika.

K hlavním kritériím pro vymezení etnografických celků patří lidové stavitelství, dialekt, lidová hudba, píseň a tanec, ale také viditelný znak, kterým je lidový oděv. Každý z uvedených ukazatelů aplikovaný samostatně poskytuje jinak vymezenou oblast, která se navíc v čase proměňovala a nadále proměňuje (některé regiony se rozšiřují na úkor jiných). Proto je obtížné vytvořit přesně ohraničenou mapu moravských národopisných oblastí a podoblastí.

Pro uvedený projekt byl vybrán výsek národopisného regionu Slovácka, který leží na území Zlínského kraje. Z tohoto důvodu je na místě jej ve zkratce přiblížit. Zlínský kraj pokrývají tři velké etnografické regiony: Slovácko, Valašsko a Haná s rozmanitými a mnohdy do současnosti dochovanými projevy hmotné, duchovní či sociální kultury. Všechny také přesahují do dalších samosprávných krajů.

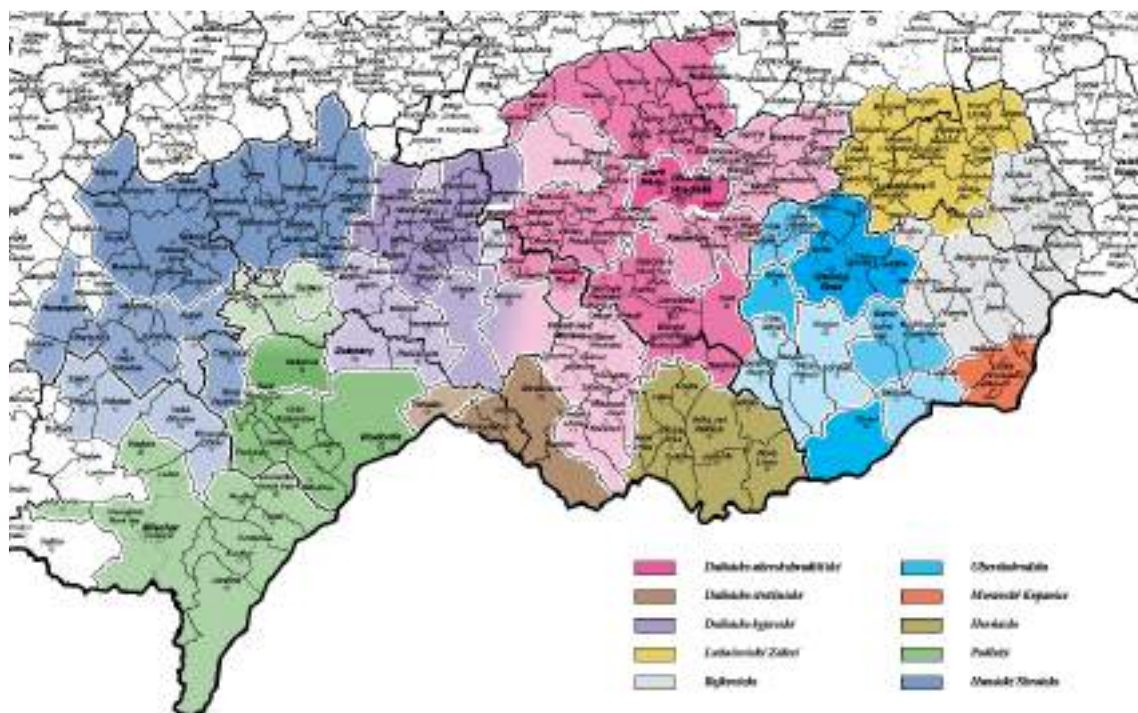
Území Zlínského pojímá území čtyř okresů – Uherské Hradiště, Zlín, Vsetín a Kroměříž a současně spadá do tří velmi odlišných etnografických regionů. Toto území zaujímá plochu necelých čtyř tisíc km², má velmi členitý a převážně kopcovitý charakter, tvořený pahorkatinami a vrchovinami. Na východě sousedí se Slovenskem, na jihozápadě s krajem Jihomoravským, na severozápadě s krajem Olomouckým a v severní části s krajem Moravskoslezským. Východní hranici regionu tvoří Bílé Karpaty, které směrem k severu přecházejí v Javorníky a Moravskoslezské Beskydy. Severu dominuje Hostýnsko-vsetínská hornatina. Největším a nejvýznamnějším tokem je řeka Morava, do níž se vlévá většina menších řek protékajících územím kraje – Bečva, Haná, Rusava, Dřevnice a Olšava.

Na území, kde se Slovácko, Haná a Valašsko setkávají, hovoříme o přechodných oblastech. Mezi Slováckem a Valašskem je to Luhačovické Zálesí, na pomezí Valašska a Hané je to hostýnské Záhoří, mezi všemi třemi regiony je to Podřevnicko, táhnoucí se od Otrokovic přes Zlín až téměř po Vizovice.

Geograficky je Slovácko odděleno od Brněnska a Hané Ždánským lesem a Strážovskou pahorkatinou. Na severu je lemováno Chřiby, na severu a severovýchodě je Slovácko ohraničeno úpatím Javorníků, na východě se táhne od Vlárského průsmyku až ke Strážnici pásmo Bílých Karpat s vrcholy Javořinou a Lopeníkem. Horské a podhorské části Slovácka se snižují do rovin a údolí, jejichž středem protéká Olšava a Morava se svými přítoky, Kyjovkou a Dyjí.

Z hlediska etnografického rozlišujeme v rámci regionu Slovácko několik specifických subregionů, kterými jsou:

- ❖ **Dolňácko v Pomoraví**, jenž se táhne od Napajedel až k Hodonínu. Tvoří jej Napajedelsko, Uherskohradištsko, Uherskobrodsko, Uherskoostrožsko, Veselsko s Moravským Pískem a Strážnicko s Kyjovskem.
- ❖ **Luhačovické Zálesí** tvoří přechodná mírně kopcovitá oblast mezi Slováckem, Valašskem a Hanou. Hranice vede od Újezdce u Luhačovic a Bojkovic na sever k Otrokovicím do Vizovic, uprostřed s Luhačovicemi, na východě ke Slavičímu, na západě k Uh. Brodu. Patří sem na 50 obcí. Sousedí se svažujícím se Uherskobrodskem v povodí řeky Olšavy, které tvoří přechodnou oblast mezi pomoravskou nížinou (Uherskohradištskem, Napajedelskem, Uherskoostrožskem) a mezi horskou oblastí, Bílými Karpatami.
- ❖ **Hornácko** tvoří národopisná podoblast pod Javořinou, která si díky své horské poloze stále uchovává archaický ráz v projevech hmotné kultury, především v kroji, ale také v nářečí.
- ❖ **Moravské Kopanice** řadíme k horským podoblastem. Leží východně od Uherského Brodu a pojmenování je odvozeno od starého způsobu hospodaření. Leží kolem Starého Hrozenkova, s podhůřím od Březové u Uherského Brodu i s Olšovcem, který sousedí se slovenskou Novou Bošácou. Řadíme sem také Strání s Květnou, jež sousedí se slovenskou obcí Moravské Lieskové a další obce – Lopeník, Vápenice, Vyškovec, Žitková a Korytná. Jedná se o oblast s velmi starobytlou kulturou a krojem, jejichž kořeny nemůžeme hledat na samých Kopanicích, ale v místech, odkud osadníci v 18. století přicházeli.
- ❖ Na území Jihomoravského kraje, směrem od Hodonína k soutoku Moravy s Dyjí, se nachází rovinaté a úrodné **Podluží**.
- ❖ **Přechodnou oblast hanácko-slováckou** tvoří Čejkovice, Klobouky u Brna, Velké Bílovice až k Podivínu. Rozkládá se na jihovýchodní Moravě a svou rozlohou patří k nejrozsáhlejším moravským národopisným regionům.

Obr. 18 Mapa regionu Slovácko, zpracovala Romana Habartová pro publikaci *Na paletě krojů*, 2009

Název Slovácko se na Moravě vžil v meziválečném období, kdy jím byl nahrazen starší pojem Moravské Slovensko. Rozkládá se na jihovýchodní Moravě a svou rozlohou patří k nejrozsáhlejším moravským národopisným regionům. Hranice tohoto etnografického regionu vytýčili především Josef Klvaňa a Lubor Niederle v monografii *Moravské Slovensko* a z jeho ohraničení vycházíme dodnes.¹

Rajonizací Moravy se zabýval Richard Jeřábek, odíváním, typologií lidového oděvu a regionálními typy krojů Alena Jeřábková, jejichž poslední statě přibližuje *Vlastivěda moravská, Lidová kultura na Moravě*.²

Rajonizací a problematikou lidových krojů v naší sledované oblasti se od druhé poloviny 20. století zabývaly další generace vědeckých a odborných pracovníků, etnografů paměťových organizací. Jsou to např. Miroslava Ludvíková, Věra Kovářů, Ludmila Tarcalová, z navazující generace Alena Křížová, Romana Habartová, Blanka Petráková, Olga Floriánová, Martin Šimša, Petra Hrbáčová, Markéta Vašulková, Marta Kondrová a další.

Uvedený publikační výstup je součástí mezinárodního projektu Interreg CZ–SK, pro který byl na moravské straně vybrán výzkum příhraniční moravsko-slovenské oblasti, konkrétně bádání v oblasti tradiční oděvní kultury Slovácka, v jeho podoblastech Uherskohradištsko, Kunovicko Uherskoostrožsko a Vlčnov.

Platformu pro uvedený výstup představovalo několik základních stavebních kamenů, kterými jsou znalost terénu, ikonografických dokladů, soubor poznatků jako výsledek

¹ KLVAŇA, Josef: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: Lubor Niederle (ed.): *Moravské Slovensko I. Díl II.* Praha 1918, s. 97–252.

² JEŘÁBKOVÁ, Alena: Odívání. In: Josef Jančář a kol.: *Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid.* Brno 2000, s. 116–158.

dlouholetého studia pramenů a literatury, bádání v paměťových institucích s fondy trojrozměrného i archivního pramenného materiálu, ale i praktické znalosti konstruování jednotlivých kusů tradičního lidového oděvu, zkoumání a osvojení konkrétních technologických postupů, včetně dokumentace kreativních tvůrců a jejich prací.

Právě řemeslníci zabývající se různými technikami výroby a zdobení jednotlivých segmentů lidových krojů, sloužících dnešku, se v současnosti stávají hlavními tvůrčími aktéry, kteří mohou zásadně ovlivnit a již ovlivňují (pozitivně i negativně) aktuální podobu kroje, ale i podobu dílčích součástí lidových textilií různých vývojových fází krojových typů a variant, o které je v posledních letech mimořádný zájem. Jsou to právě oni, kteří by měli tvořit na základě znalostí a pochopení historických souvislostí všech vývojových fází lidového odívání, se správným zařazením konkrétních součástí do oděvních celků v konkrétním časovém údobí. Praxe však ukazuje, že se tak ne vždy děje. Je nutné věnovat pozornost neustálé osvětě, pořádání tvůrčích kurzů a workshopů tradičních rukodělných výrob za dohledu odborníků, jimiž jsou na moravské straně právě etnologové, kteří v součinnosti s profesionálními tvůrci mohou být zárukou hodnověrnosti nových tvůrčích hodnot. Vedle jednotlivců, kteří pracují obvykle jako OSVČ, rozvíjí tyto aktivity v regionu Slovácko i několik dílen a firem, které se věnují nejen hotovení tradičních lidových oděvů, zhotovování liturgických textilií, ale zahrnují dnes i široké portfolio uměleckých předmětů, textilií a doplňků, které navazují na někdejší dlouhou existenci Ústředí lidové umělecké výroby. ÚLUV bylo v České republice v devadesátých letech 20. století ke škodě zlikvidováno. I tuto velmi důležitou práci ve veřejném prostoru dnes suplují paměťové organizace v součinnosti s uměleckými školami nebo výtvarníky. Schází tu však institucionální zastřešení této platformy, včetně zakotvených profesionálních zaměstnanců uvedených profesí a jejich každodenní součinnost s rukodělnými tvůrci v terénu. Vzniká tak deficit v kontinuálním zachycení identifikace a dokumentace procesu proměny podoby lidového oděvu v toku času. Uvedený výstup je výsledkem soustavného terénního výzkumu, spolupráce s mistry řemesel etnoložky PhDr. Romany Habartové, jež jsou v podobě textů i výběru doprovodného obrazového materiálu výsledkem jejího dlouholetého studia a práce v paměťových institucích.³

³ Více vizte HABARTOVÁ, Romana: Krojové inspirace napříč regiony. Pocta rukodělným tvůrcům ze Slovácka, Valašska a Hané. Katalog k výstavě. Občanské sdružení Kunovjan, z.s., Městské muzeum Rýmařov, p.o. Český Těšín 2021, 345 s. ISBN 978-80-903743-5-5, ISBN 978-80-907903-8-4.

2 Dolňácko a jeho podoblasti

Uvedený materiál se zabývá krojem národopisné **podoblasti Dolňácko** v dolním Pomoraví ve střední části Slovácka. Táhne se od Napajedel k Hodonínu a tvoří ji Napajedelsko, Uherskohradištsko, na území obou krajů Uherskoostrožsko, na území Jihomoravského kraje navazuje Veselsko s Moravským Pískem a Bzeneckem, Strážnicko a Kyjovsko. Pro uvedený výstup byly vybrány podoblasti v území Zlínského kraje, **subregiony Uherskohradištsko, Kunovicko, Uherskoostrožsko a samostatně stojící obec Vlčnov.**

2.1 Vymezení subregionu Uherskohradištsko

Kroj uherskohradištského Dolňácka je v Pomoraví kolem Uherského Hradiště poměrně rozšířený a podle příbuznosti v něm rozlišujeme čtyři varianty:⁴

- a) **polešovický typ kroje** se nosí v obcích Moravský Písek-jen ženy, Polešovice, Ořechov, Vážany, Tučapy, Boršice u Buchl., Nedakonice, Kostelany nad Moravou, Zlechov, Tupesy, dnes také Medlovice, Strážnice, Hostějov, Újezdec, Syrovín, Domanín, Těmice,
- b) **velehradsko-spytihněvský typ kroje** je oblékán v obcích Velehrad (rekonstruovaný), Modrá (rekonstruovaný), Salaš, Jalubí, Traplice, Jankovice, Košíky, Kudlovice, Sušice, Huštěnovice, Babice, Spytihněv, Žlutava, Staré Hutě,
- c) **staroměstsko-jarošovský kraj** je typický pro Staré Město, Mařatice, Jarošov,
- d) **bílovický typ kroje** se nosí v obcích Bílovice, Včelary, Březolupy, Šarovy, Částkov, Svárov, Zlámanec, Nedachlebice, Javorovec, Kněžpole a Topolná.

⁴ HABARTOVÁ, Romana: Na paletě krojů: Slovácké slavnosti vína a otevřených památek Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Nadace Děti-kultura-sport, 2010. 371, spolu s DVOULETÝ, M. a kol.: il. ISBN 978-80-254-7930-8.

Obr. 19 Rodina ve svátečním oděvu. Ořechov, kolem roku 1920 (rodinný archiv)

Obr. 20 Rodina Vaňkova ve slavnostním kroji. Modrá, 1910 (soukromý archiv)

Obr. 21 Dívky ve slavnostním kroji. Polešovice, 1908 (soukromý archiv)

Obr. 22 Současná podoba slavnostních krojů hodové mládeže. Současná podoba kroje. Polešovice, 2005 (foto: Romana Habartová)

2.2 Vymezení subregionu Kunovicko

Pro ozřejmění jeho národopisného začlenění je vhodné přiblížit širší regionální souvislosti. Kunovicko leží v centrální části Slovácka, jihovýchodní etnografické oblasti jižní Moravy, která si mezi ostatními regiony získala velkou pozornost badatelů i neprofesionálních zájemců a nadšenců. Důvody můžeme vidět i v tom, že si tato dlouho hospodářsky zaostalá část země až do počátku 20. století zachovávala a rozvíjela strohou a umírněnou tvarovou a barevnou bohatost a variantní různorodost tradičního oděvu, ale také proto, že byl pod vlivem Národopisné výstavy československé v roce 1895, tehdejších vlasteneckých zájmů i obdobím secese podněcován zájem o lidovou kulturu, oděv a lidový výtvarný projev obecně. V tomto území působili vzdělání iniciátoři a badatelé (např. František Kretz), kteří šířili zájem o projevy tradiční lidové kultury, významně v oblasti lidového odívání. **Krojový okrese Kunovicko pokrývají lokality:** Kunovice, Sady-Derfle, Vésky, Míkovice, Podolí a Popovice. Spadá do uherskohradištského Dolňácka, vykazuje ale znaky plynule navazující části subregionu Uherskobrodsko v povodí řeky Olšavy. Některými projevy tradiční lidové kultury, včetně starobylosti jevů a archaických prvků v lidovém kroji inklinuje právě více k Uherskobrodsku. Kunovicko tvoří severovýchodní část středního Pomoraví, na rozhraní Hradištska, Uherskobrodsko a Ostrožska, což generuje řadu obdobných rysů. Stěžejní linií v subregionálním zařazení Kunovicka vymezuje řeka Olšava.⁵

⁵ Více vizte HABARTOVÁ, Romana: František Kretz (1859–1929): sběratel, národopisec, novinář. Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2009. 201 s. ISBN 978-80-86185-82-8. Spolu s kolektivem.; Habartová, R.: Odívání. In: Mítáček, J. et al. Kunovice II. Vydání 1. Kunovice: Město Kunovice, 2018, s. 69–138. ISBN 978-80-907393-1-4.

Obr. 23 Rodina ve slavnostním kroji, matka v úvazu na rožky, dcery na záušnice a pod bradu, mladíci ve slavnostní košili, korduli a drlách, ale i v selském oděvu. Kunovice, kolem roku 1900 (rodinný archiv)

Obr. 24 Nevěsta a družice v obřadních krojích a ve věncích. Z Památníku mor. Slovácka. Pohlednice. Autochrom F. Sukaného v Uherském Hradišti. Kunovice, kolem roku 1910 (foto: Romana Habartová)

Obr. 25 Slavnostní varianta kroje z Kunovicka oblékaná pro příležitost Slovákých hodů s právem. Současná podoba kroje. Kunovice, 2011 (foto: Romana Habartová, rodinný archiv)

2.3 Vymezení subregionu Uherskoostrožsko

Ostrožsko je dodnes prezentováno právě pestrostí v kroji. V minulosti zaujal zdejší kroj malíře Jožu Uprku, Antoše Frolku a další profesionální umělce. Řada reprodukcí je obecně rozšířena, především jsou to výjevy od „Svatého Antonínka“ nad Blatnicí s kdysi světoznámými poutěmi. Ostrožsko pojímá obce, které řadíme do oblasti krojů dolňáckých, do **uherskoostrožského krojového okrsku**. Tento typ kroje se s lokálními odchylkami nosí na území vymezeném obcemi: Ostrožská Nová Ves s Chylicemi a Kvačicemi, v Hluku, v Uherském Ostrohu s Milokošticí, v Ostrožské Lhotě, na území Jihomoravského kraje v Blatnici pod svatým Antonínkem a v Blatničce. I zde si kroje ještě v první polovině 20. století zachovávaly svou znakovost, jako byla například funkce nebo postavení nositele, určení věkové, sociální i stavovské kategorie, lidový oděv byl rovněž znakem konkrétní příležitosti. Kroj této oblasti prodělal během 20. století značné proměny, což můžeme konfrontovat s ikonografickými doklady, dobovými snímky datovanými koncem 19. století, ale také se sbírkovým fondem muzeí, kde jsou krojové součásti a výšivky tohoto lokálně vymezeného subregionu hojně zastoupeny a dokumentovány od začátku 19. století po současnost.⁶

Obr. 26 Rodina ve slavnostních krojích, ženy mají na sobě hedvábné (dívky) i soukenné vestičky (starší ženy). Ostrožsko, kolem roku 1900 (soukromý archiv)

⁶ Více vizte HABARTOVÁ, Romana: Lidové odívání v Hluku. In: Břečka, J. et al. Hluk: dějiny města. Vyd. 1. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 613–644. ISBN 978-80-254-9705-0. 342.

Obr. 27 Rodina v ostrožském typu kroje, ve slavnostní a obřadní (družička) variantě na pouti u Sv. Antonínka. Současná podoba kroje. Blatnice u Sv. Antonínka, 2013 (soukromý archiv)

2.4 Vymezení lokality Vlčnov

Ve vymezení okrsků lidových krojů na Slovácku zaujímá **vlčnovský krojový okrsek samostatné místo**. V minulosti byl zařazen do skupiny podhorských uherskobrodských krojů, v průběhu 20. století začal vykazovat stále více charakter Dolňácka se znaky dolňáckého typu kroje, rozšířeného na Uherskohradištsku. Vlčnovský kroj byl ještě kolem roku 1820 téměř shodný s krojem Kunovicka, dnes se více podobá kroji blízkého okolí. Vykazuje příbuznost s krojem hradčovickým i uherskobrodským, ale také s krojem ostrožským. Od konce 19. století, kdy jeho regionální specifičnost zachytili malíři jako Joža Uprka, Antoš Frolka, Marie Gardavská a jiní, se krojový celek podstatně změnil ve formě, barevnosti i výzdobě.⁷

⁷ Více vizte MITÁČEK, Jiří a kol.: Vlčnov, dějiny Slovácké obce. Vlčnov 2013, 1037 str. ISBN 978-80-260-2486-3.

Obr. 28 Vlčnovjané ve slavnostních krojích. J. Klvaňa. Vlčnov, 1890 (soukromý archiv)

Obr. 29 Současná podoba vlčnovského kroje, sváteční, slavnostní a obřadní varianta (J. Tymonek, 2009)

3 Lidový oděv a jeho zhotovování

Pro obyčejného člověka **byl oděv stejně důležitý jako obživa**, střecha nad hlavou, nástroje a nářadí. Oděv sloužil především jako ochrana, na významu nabýval v čase zimy a nepohody. Proto také textilní výrobu můžeme považovat za jeden ze základních prvků tradiční rukodělné výroby, která charakterizovala způsob života a kulturu společnosti. Zpracování textilních vláken představuje pestrý souhrn různých výrobních postupů a technik, které byly v rodové společnosti provozovány podomácku, převážně pro vlastní potřebu. Se vznikem feudalismu se začaly vyčleňovat specializované výroby určené pro jistý okruh městské společnosti, jejich technická úroveň se profesionalizovala a zpětně ovlivňovala i domácí textilní produkci, kde se udržovaly nejjednodušší techniky. S nástupem kapitalismu a vyšší úrovní výrobních technik se postupně měnily i jednoduché způsoby dosavadní výroby na vesnici.⁸

Do poloviny 19. století se tak v textilní výrobě vesnického společenství prolínaly rozvinuté techniky s jednoduchými, podomácká výroba s vyspělejšími řemesly, začalo se uplatňovat živnostenské podnikání se snahami o povznesení rukodělné práce. Na vesnicích však stále převládala domácká výroba pro vlastní spotřebu a pro trh.⁹

K základním materiálům, které byly používány a vyráběny venkovskými i městskými obyvateli na našem území, patřily především len, **vlna a konopí**, od 19. století také bavlna.

Přestože můžeme už od 16. století sledovat základy nové organizační formy výroby (tzv. nákladnický systém – byl nezávislý na řemeslnících organizovaných v cechu, práci zprostředkovali pouze obchodníci), která se plně rozvinula v 17. století a přetrvávala až do 19. století, pro domácí potřebu se ruční zpracování příze v nejjednodušší podobě udrželo v našem regionu až do 20. století. Pro obyvatele vesnic se řemeslo stávalo **doplňkovou alternativou k zemědělství**. Nejrozšířenější bylo ruční předení, na vřeteně, na kolovratu. Tkaní bylo v období rodové společnosti a raného feudalismu typickou domáckou výrobou. V polovině 18. století bylo tkalcovství prohlášeno za svobodné povolání a soustředilo se do horských a méně úrodných oblastí jako základní doplňková výroba.¹⁰

Tkaní látek pro vlastní potřebu rodiny i řemeslné tkalcovství zanikalo během druhé poloviny 19. století, ale někde na Slovácku (hlavně horské oblasti) se udrželo až do poloviny 20. století. Hrubé plátno sloužilo především v hospodářství k výrobě plachet, pytlů, na slavníky, povlečení, na výrobu pracovního oděvu – **košile, spodničky, spodky**. Z jemnějšího plátna byly hotoveny **sukně, živůtky, zástěry, mužské vesty**, z nejtenčího plátna pak **mužské i ženské košile a rukávce, obřadní plachty**. Polovlněné i vlněné valchované i nevalchované látky se používaly k šití svrchních teplejších oděvních součástí. Silnější polovlněné látky s hrubě předanou domácí vlnou v útku se dávaly valchovat, a ještě v první polovině 20. století byly

⁸ Více vizte HYNKOVÁ, Hana: Oblečení. In: Československá vlastivěda. Díl III. Lidová kultura. Praha 1968, s. 141–185.

⁹ Srov. Výroba. In: Československá vlastivěda. Díl III. Lidová kultura. Praha 1968, s. 55 a 69.

¹⁰ STRÁNSKÁ, Drahomíra: Lidové kroje v Československu. Čechy. Díl I. Praha 1949.

velmi rozšířeným, oblíbeným a téměř nepromokavým materiálem. Sloužil ke zhotovování tradičních mužských oděvních součástí. Režná bílá sukna se valchovala na Valašsku ještě po druhé světové válce. Ke zkvalitňování tkanin sloužilo vedle valchování také bělení. Bělila se příze, ale i plátna. Podomácku si plátno bělily hospodyně běžně už v 18. století, a v 19. století se jím začali postupně zabývat profesionální běličí.¹¹

Oblečení lidových vrstev obyvatelstva můžeme rozčlenit na **pracovní, všední, polosvátečně, sváteční, slavnostní a obřadní, k zvláštním příležitostem, se specifikací na oblečení rolnické, řemeslnické, dělnické**. Svou roli sehrávala krajová charakteristika oděvu, biologická příslušnost (oblečení mužské a ženské), věková kategorie (oblečení batolat, dětí, mládeže, dospělých, starých) a stav (svobodní, vdané a ženatí, vdovy a vdovci) a zařazení ve společnosti.

Na konci 19. století prodělával kroj mezi vládnoucí a vyšší sociální vrstvou mírné změny. Kroj lidových vrstev se vyvíjel mnohem pomaleji. Vesničané přijímali velmi rozvážně jen takové novinky, které jim vyhovovaly prakticky, líbily se jim, nebo je přijímali z pohnutek vlasteneckých. Móda se nešířila stejně rychle, obtížně pronikala do horských krajů a oblastí odloučených od měst a komunikací. Rolnický lid si svůj lidový oděv uchovával jako výraz stavovské hrdosti, dělníci a řemeslnické stavy začali lidový oděv odkládat dříve. Díky horskému prostředí a odloučeným karpatským údolím, díky panským poměrům trvajícím až do převratu v Uhrách si lid udržoval v odívání svůj charakter. Na proměnách se podepsaly hospodářské poměry, nerozvinutý průmysl i možnost lepšího zaměstnání a nedostatek peněz, který neumožňoval nakupovat novinky. Popřevratové osvobození lidu, sociální povznesení, vzdělání, školství, pokrok a další faktory způsobovaly postupné stírání rozdílů v odívání vesnických vrstev a odkládání kroje.¹²

Obr. 30 Podoba mužského a ženského kroje z Kunovic, mládenec v astrigance bez příkras, dívka s obřadním věncem, děvče v úvazu na záušnice, vlevo dvě dívky ve slavnostním kroji z Ostrožské Nové Vsi, 1890 (foto: Josef Klvaňa)

¹¹ HYNKOVÁ, Hana: Oblečení, s. 141–185.

¹² Srov. PŮLPÁN, Karel: Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990. Díl II. Praha 1993.

Lidový oděv zůstává neodmyslitelným reprezentantem lidové kultury, který představuje výraz vztahu místních obyvatel k prostředí, v němž žijí. Kroje byly definitivně opuštěny ve smyslu každodenního oblékání, pouze ženy nejstarší generace můžeme na vesnicích spatřit už jen ojediněle oblečené v kroji, po sedlcký, ve všední dny, a hlavně o nedělích, při návštěvě kostela a ve svátky dodnes.

Pryč je i doba, kdy si ženy dokázaly samy součásti kroje podomácky zhotovit, často bez použití šicího a cifrovacího stroje, s čímž souvisí i oslabení jejich významu jako znalkyň tradičních rukodělných výrob v terénu.

Dnes znovu najdeme v obcích Slovácka ženy mladší generace, které se věnují různým technickým postupům šití a zdobení krojů. Mezi ně patří např. vrapení zadních sukni-šorců nebo fěrtochů, vyšívání přes vrapy, zhotovování kompletního vyšívání na ženské rukávce nebo mužské košile, hotovení soukenných oděvních kusů, zhotovování obuvi a kožených doplňků, výroba pokrývek hlavy či dokonce šití a zdobení kožichů.

V současné době se i s drobnými opravami nebo úpravami starších krojových součástí lidé obracejí na osvědčené švadleny, a pokud se rozhodnou pro zhotovení nového kroje, jsou vyhledáváni vyhlášení krojoví krejčí a švadleny v regionu, často ti, kteří v našem regionu získali regionální značku Tradiční výrobek Slovácka, ocenění města Uherské Hradiště Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj tradiční rukodělné výroby v regionu, krajské ocenění Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje, případně i ocenění nejvyšší – titul Nositel tradice rukodělné výroby, které uděluje na doporučení odborné komise a dodržení daných kritérií ministr kultury České republiky.¹³

Nové společensko-ekonomické uspořádání naší země otevřelo **po roce 1989** nabídku uplatnění každého z nás v mnoha sférách veřejného, kulturně-spoločenského a politického života. Folklorní dění prožívá tzv. renesanci, mnohdy však dnes již v důsledku přerušení přirozeného vývoje, označovaného jako paměť národa, bez pochopení jejího původního významu.

I kroje dnes **ztratily svůj původní význam** a jsou okolím vnímány především jako výtvarně a esteticky působící doklad šikovných rukou jejich tvůrců.

Současný trend zaznamenává velký zájem o pořizování nových krojů ve všech subregionech Slovácka. Proto se stále více práce krejčích, švadlen a dalších tvůrců (kteří dnes již nejsou speciálně školeni pro krojovou výrobu a neznají staré technologické způsoby šití a zdobení lidového oděvu) neobejde bez přímé spolupráce s odborníky v muzeích (konzultace, studium sbírkového fondu apod.) a odborně připravenými metodickými materiály a monografiemi.

Řada tvůrců hledá cesty, které by přinášely rozšíření poznání o genezi lidového odívání, vývoji, skladbě a vrstvení oděvu, střihových konstrukcích, ale i způsobech používání zdobných

¹³ Více vizte např. HABARTOVÁ, Romana: Krojové inspirace napříč regiony. Pocta rukodělným tvůrcům ze Slovácka, Valašska a Hané. Katalog k výstavě. Občanské sdružení Kunovjan, z.s., Městské muzeum Rýmařov, p.o. Český Těšín 2021, 345 s. ISBN 978-80-903743-5-5, ISBN 978-80-907903-8-4; Habartová, R.: Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku. Slovácko 48, 2006, s. 53–81; Habartová, R.: Krojoví krejčí z Uherskohradištska – nositelé rukodělných hodnot. Slovácko 50, 2008, s. 91–110.

technik. K tomu slouží právě obdobné výstupy zabývající se komplexní a detailní identifikací a dokumentací potřebných tvůrčích postupů.

Lidový oděv dodnes oblékáme k slavnostním a obřadním příležitostem v rámci svátků v roce světského a církevního charakteru. Kroj plnil a stále plní důležitou znakovou funkci, dodnes bychom z něj měli vyčíst, kdo je nositelem, tedy jakými znaky se prokazuje. **Kroj** prozrazoval věkovou kategorii, ale i sociální postavení nositele. V minulosti jsme mohli z oděvu vyčíst, kdo patřil k bohatší sociální vrstvě. Jeho kroj byl více zdobný a honosnější. Kroj vyjadřoval i znak stavu, tedy zda je člověk svobodný, ženatý nebo vdovec. Ke kompletní úpravě kroje patří rovněž specificky upravená a pokrytá hlava a obutí. Současným trendem je pořizování nových slavnostních i obřadních krojů, ale i lidového odívání všedního a pracovního charakteru. Lidé oblékají kroje o masopustu, Velikonocích, letnicích, hodech, dožínkách, vinobraní, při folklorních vystoupeních, v rámci celé řady příležitostí v rámci obyčejového cyklu a dalších kulturně společenských událostí.

Součástí edukace v oblasti tradiční oděvní kultury se proto stává rovněž kategorie přípravy jednotlivých součástí lidového oděvu (ochrana, ukládání, praní, škrobení, žehlení) a současně také správné oblékání do krojů, neboť i tyto postupy ošetření a vrstvení jednotlivých oděvních kusů musí respektovat daná pravidla.

3.1 Doklady odívání

Doklady odívání nalzáme v pozůstalostních inventářích a spisech městských řemeslníků, kde lze zjistit, jaké oděvy se nosily a z jakých materiálů byly šité (kanafas, cajk, krizet, barchet, kartoun, ale i hedvábí, dykyty a další). Bohatí řemeslníci nosili dlouhé i krátké soukenné kabáty, kožichy s kožešinou uvnitř, potažené ze svrchní strany cajkem nebo sukнем (župice, mentýky), vesty ze sukna výrazných barev zdobené knoflíčky a stříbrnými portami. Z pozůstalostí víme, že během 18. století začaly ženy z některých řemeslnických rodin i na malých městech kupovat na zástěry kartoun a hedvábí, na kabáty dovážené sukno a že odložily sukně a zástěry z tištěného a barevného plátna a kabátky z mezulánu. Tyto materiály zůstaly běžné jen na vesnicích, kde se stále šilo z lněných a vlněných tkanin zhotovovaných doma nebo místními řemeslníky. Okázalost v oblékání byla běžná i v malých městech, více se však objevovala ve městech větších. Bohaté vesnice spojené hospodářsky i kulturně s městskými centry tedy také nezůstávaly pozadu. Tamní majetnější vrstvy se snažily držet krok s požadavky dobové módy.

V duchu rokoka se v polovině 18. století **zkrátily a rozšířily ženské sukně a zástěry, živůtek** se rozevřel a vyplnil jej vpředu punt, přes něj se živůtek-šněrovačka zavazovala. Změnil se střih **kabátků**, zkrátil se **ženský kabátek**, který pruhem varhánků sahal pod pás, zkrátily se šosy mužského kabátu-kazajky. Naproti tomu se rozšířil dlouhý **mužský kabát** a jeho pás se snížil. V obutí žen i mužů se ujaly nízké střevíce na podpatku, mužské vysoké boty s přehnutými holeněmi přestaly být oblíbené. Ke střevícům se začaly nosit ručně pletené punčochy.

Nejdůležitějším obdobím pro změny v lidovém oblékání se stal konec 18. a první desetiletí 19. století. Přispělo k tomu zrušení nevolnictví (1781) a poté zrušení roboty (1848),

pozvolná stoupající úroveň venkova i měst, kdy lidé více dbali na své oblečení i jeho vzhled. Podstatný byl i rozvoj tvůrčího projevu a nápaditosti, dnešními slovy kreativita, a to v celkové skladbě oblečení, barevnosti i v detailech. Pozornost byla více soustředěna na oblečení sváteční, které upozorňovalo na osobnost svého nositele. O všedním pracovním oblečení jsou fakta doložena až z 19. století.¹⁴

Do devadesátých let 19. století a v horských oblastech až do čtvrtiny 20. století byly používány ručně tkané látky a materiály místní nebo domácí výroby, především lněná a konopná plátna, kanafasy, mezulány, hrubá sukna, nevalchované tkaniny-šerka (podle barevnosti v tónu šedé-šeré), doma činěné kůže. Materiál byl vždy vázán na místní prostředí a pěstování konopí a lnu. Důležitým znakem byla v minulosti i šíře tkaniny, neboť se vždy dbalo na to, aby spotřeba materiálu byla co nejmenší. **V oblečení můžeme sledovat řadu společných rysů** na celém území Čech a Moravy, odlišnosti souvisejí s dobovými změnami v různých stádiích vývoje, odlišení prohlubuje sociální rozvrstvení společnosti. Na pracovní oděvní součásti se používalo hrubé koudelové rezné lněné nebo konopné plátno. Pro chladnější období bylo používáno domácí huněné sukno z nebarvené bílé vlny. Pastevcům na horách a pro práci v lese sloužila starobylá prostá huňa rovného střihu s jedním švem vodorovně přes prsa a na rukávech.

Ve svátečním oblečení se záhy začalo odrážet postavení nositele a stav hospodářského a společenského vývoje určité obce nebo regionu. Lze již sledovat větší pestrost v materiálu a fakt, že hlavním požadavkem už není jen funkčnost a účelnost, jako je tomu u pracovního oblečení. Součásti již mají více variant, a to dobových, krajových, místních, a dotvářejí celkový charakter oblečení. Tyto změny vrcholily v závěru 18. století. Záleželo na jednotlivých panstvích, kde vrchnost diktovala různá nařízení, umožňovala větší svobodu jako hlavní předpoklad pro hospodářský a společenský růst oblasti. V souvislosti s tím pronikaly do oblečení nové i dovážené textilie, nové střihy, doplňky, způsoby zdobení, techniky apod.

Obr. 31 Lidový oděv chudých obyvatel Kunovic, kolem roku 1900 (soukromý archiv)

¹⁴ Více vizte HYNKOVÁ, HANA.: Oblečení, s. 147.

Nejchudší vrstvy používaly po celý rok jediné oblečení z látek dostupných, podruzi měli i na svátek plátěné kalhoty, vestu a halenu, případně jeden kabát nebo plášť. Sedláci, bohatí mlynáři či šenkýři měli často vícero oblečení z dražších i dovážených látek. Základními součástkami již u nich byly krátké kabátky-kazajky, často i několik kabátů, hedvábných vest, ale i kožich a plášť. V horských hospodářsky méně rozvinutých oblastech nebyly velké rozdíly mezi svátečním a všedním oděvem. Základní součásti mužského i ženského oděvu byly pro všechny příležitosti podobné, s malými obměnami. Charakteristickými svrchními součástmi mužského oblečení byly soukenné kabáty a bílé ovčí kožichy. Typickým kabátem mužů byla bílá soukenná halena, na svátek se nosila obvykle jen přehozená přes jedno rameno, huňa, sloužící pastýřům jako pracovní oděv. Z tmavého modrého nebo zeleného sukna to byl kabát zvaný župica s podobným střihem. Pokud byly župice, mentýky i huně nové, šetřily se a používaly spíše ke svátečním příležitostem. Základním rozlišením mezi pracovními a slavnostními součástmi byl způsob ošetření textilií – pracovní oděv se dal prát, u svátečních kusů se s praním často vůbec nepočítalo. V jednotlivých oblastech můžeme sledovat dobovou rozmanitost, je nutné si všimnout základních znaků a krajových typů v těch podobách, do jakých se vyvinuly v posledních desetiletích 19. století či do doby, kdy se začaly postupně proměňovat pod vlivem obecně rozšířeného městského oděvu.

Na Slovácku se z řady důvodů vyvíjelo tradiční lidové oblečení specificky v největší rozrůzněnosti. **Od třetiny 20. století lze sledovat úpadek vkusu**, který je charakterizován předimenzováním některých částí a přemírou zdobení. Společenské rozdíly se projevovaly v používání drahých, jemných, vlněných a hedvábných, průmyslově vyráběných a dovážených tkanin a materiálů.

3.2 Ikonografické doklady

Z období nejstarší fáze vývoje lidového oděvu nemáme dochovány písemné, ikonografické ani hmotné památky, proto musíme vycházet z neúplných svědectví. Nejstarší textilní nálezy jsou datovány do období Velké Moravy. Na obrazech z 11. až 15. století jsou muži znázorněni v kalhotách a volném šatu s volnými rukávy, sahajícím po kolena, staženém v pase. Ženy nosily obdobný, ke kotníčkům sahající oděv ještě v 15. století. Rozšířen byl také plášť bez rukávů a po celá staletí používaly ženy jako svrchní oděv obyčejnou plachtu, objevuje se spodní i svrchní sukně. Jednotlivé oděvní součástky byly trhány. Jako obuv sloužily většinou onuce a boty z přírodních materiálů, například z lýka či kůže. V 16. století jsou známé mužské plátěné, soukenné i kožené kalhoty, svrchní kabátce i kožichy. Ženy začaly nosit rukávce, živůtky a zástěry. V oděvu bohatých vrstev se objevuje výzdoba formou krajkování, řasení a vyšívání. Dochází již k značné diferenciaci oděvu různých společenských vrstev, začíná se projevovat regionální rozrůzněnost v odívání, s vyhraněním vlivu geografického prostředí, například horské oděvy. V 17. století je již oděv obyvatel členěn podle typu krajiny. V písemných pramenech se objevují názvy moravských regionů jako Haná nebo Podluží. Probíhá chorvatská kolonizace.¹⁵

¹⁵ TUREK, Adolf: Charvátská kolonizace. Brno 1937; JEŘÁBEK, Richard: Moravští Charváti, dějiny a kultura (antologie). Brno 1991.

Ve vývoji odívání sehrával značnou roli válečný stav, který byl vždy brzdou rozvoje kultury, včetně krojů a dokumentů o nich. Na druhou stranu to ve svém důsledku způsobuje pomalý rozvoj průmyslu, díky čemuž se na Slovácku, déle než jinde, udržela řemeslná tradice, samozřejmě při převládajícím zemědělství. To je spolu se skutečností, že Slovácko leží na etnické křižovatce, hlavní příčinou pestrosti zdejších krojů. Etnografická oblast Slovácka se stýká se Slovenskem a také s Maďarskem, kde byl kroj šlechty ještě v 18. století ovlivněn tureckými kroji. Na jihu sousedí s německými etnografickými oblastmi, důležité je také sousedství chorvatské.¹⁶

Na začátku 18. století bezpečně rozlišujeme **oděvy hanácké, valašské, slovenské, německé, chorvatské a uherské**. Právě uherské kroje jsou rozšířené na většině území Slovácka. Oddělují se také kroje městské.¹⁷

Z konce 18. století se dochovala spousta krojových součástí a písemných i obrazových svědectví. **Kroje se rychle rozvíjejí**, postupně se ustalují jejich typické součásti, jejichž výzdoba se objevuje už i u prostého lidu. V poslední třetině 19. století docházelo v tradičním oblečení, zejména u svátečního oděvu, k postupnému stírání místních zvláštností, především v souvislosti se změnami v hospodářství. Velký vliv na vývoj kroje měl způsob života, který souvisel s ústupem starého úhorového hospodaření a nástupem intenzivního zemědělství s použitím strojů, pěstováním cukrovky a výnosnějším chovem dobytka ve stájích. Zlepšení životní úrovně se projevilo změnou stavební kultury, stravovacích návyků, ale i změnou kroje. V mužském oděvu probíhal tento proces rychleji.

Bohaté vrstvy těchto vesnic odkládaly tradiční sváteční oblečení hlavně proto, že představovalo výraz jejich dřívější stavovské nerovnoprávnosti. Chudší vrstvy obyvatel zase z toho důvodu, že oblečení z nových továrních látek bylo lacinější a dostupnější, ale dělníci se také chtěli odlišit od sedláků. Můžeme tedy říci, že sváteční oblečení oblékají déle selské vrstvy, které mají k výrobě oděvů vlastní suroviny, len, vlnu, kůži. Lze shrnout, že **bezzemci, tovární i rolničtí dělníci** měli sváteční oblečení jen z bavlněných látek. Muži nosili obleky z cajku, štruku či štruksu, silnější bavlněné nebo vlněné tkaniny s oblými vroubky, manšestru, případně z továrně vyrobeného sukna horší kvality.

Chalupníci, střední rolníci a drobní řemeslníci používali více místního tradičního oblečení z mladších dob, a to jedny šaty na neděle a svátky, ostatní všední a pracovní. Rodiny z velkých hospodářských usedlostí a vyhlášení řemeslníci měli větší zásobu oděvů, sváteční součásti z dražších vlněných tkanin a kvalitního sukna. V úrodných nížinných zemědělských oblastech se pestrost a nákladnost textilií včetně zdobnosti uplatňovala rychleji. Také zde patřily k obřadním kusům oděvu ženicha či družby starý typ kabátu, tzv. mentýky nebo župice, které sahaly až ke kotníkům. Vesty a hlavně kabáty a kožichy si pořizovali mladí obvykle až ke svatbě, tyto oděvní součásti pak sloužily hlavně při obřadních a slavnostních příležitostech.

¹⁶ LUDVÍKOVÁ, Miroslava: Moravské lidové kroje. Stručný přehled. Ilustrace Jarmily Toušové. Praha 1969.

¹⁷ Tamtéž.

Obr. 32 Rodina ve slavnostních krojích, muž v slavnostním kabátě-mentýku. Ostrožsko, Blatnice pod Sv. Antonínkem, 1892. Foto Josef Klvaňa (archiv Slovákčého muzea)

Obr. 33 Stařeček v kořichu. Komňa, Foto: J. Koula, kolem roku 1900 (soukromý archiv)

Při studiu tradičního oděvu se stávají důležitým pramenem poznání **ikonografické doklady starší vrstvy lidového odívání**. Prvotní zájem o jejich vyhledávání můžeme spojit s generací badatelů, kteří se pohybovali kolem Národopisné výstavy československé v roce 1895, jež inspirovala další badatele a nadšence k pořádání obdobných výstav na regionální a lokální úrovni. Tak postupně docházelo k soustavnému shromažďování i vystavování různých dokladů lidového umění, krojových kompletů i jejich jednotlivých součástí, spolu se zájmem o jejich starší obrazové doklady.

Jako podklad bádání nám mohou posloužit obrazové nebo grafické výzdoby **starých map**, kde jsou obvykle v rozích situovány figurální motivy v kartuších, **střelecké terče**, **vývěsní štíty**, **hodiny**, **grafické listy**, **ilustrace** topografických prací, **krojová alba** profesionálních malířů

i amatérů, **výtvarná díla** akademických i neprofesionálních malířů s postavami v krojích, ale také vyobrazení postav v dobovém oděvu na **majolice, obrazcích na skle, na nábytku** apod. Publikace **Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814 Miroslavy Ludvíkové** ukazuje na vývoj kroje, jeho přechod z 18. do 19. století, provázený uvolňováním stavovskými podmíněnými omezení. Vývoj probíhal v různých krajích nestejně, v závislosti na mnoha životních faktorech určitého území a dané příležitosti.¹⁸

Významnou pomůckou pro dobrou orientaci ve vývoji odívání na našem území představuje **obrazové dílo malíře Wilhelma Horna**, soubor litografií **Maehrens ausgezeichnete Volkstrachten**. Vzniklo v roce 1837 při příležitosti korunovace císaře Ferdinanda V. Soubor obsahuje barevné litografie krojů moravského, německého a chorvatského obyvatelstva, které se zúčastnilo zmíněné lidové slavnosti. Význam tohoto díla spočívá v tom, že podává přesný obraz krojů díky věrohodnosti kolorování. Jednotlivé Hornovy litografie prozrazují, že k podstatné diferenciaci krojového rozvrstvení došlo až po roce 1848 v souvislosti se zrušením poddanství; možnosti volného pohybu obyvatel a industrializace vedly k postupnému vytlačení domácí rukodělné výroby a nahrazování starších materiálů novými textiliemi.¹⁹

Obr. 34 Kolorovaná litografie Wilhelma Horna. Mladý pár v lidovém kroji. Bzenecké panství, 1836 (reprodukce z knihy)

¹⁸ LUDVÍKOVÁ, Miroslava: Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814. Brno 2002.

¹⁹ Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:fc8f10f0-056f-11e3-9923-005056827e52?page=uuid:3e53df60-0a12-11e3-a616-5ef3fc9bb22f>; cit. 24. 9. 2018.

Ikonografické prameny do roku 1850 přináší dílo Aleny Křížové a Martina Šimši v publikaci **Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I** (2012).²⁰ Autoři si stanovili za cíl vyplnit **bílá místa v dosavadní literatuře o lidovém oděvu**. Navazují na práci Miroslavy Ludvíkové a nabízejí důležitý materiál k poznání historické podoby lidového oděvu v obrazových pramenech ze 17., 18. a první poloviny 19. století. V druhé polovině 19. století zaujal lidový oděv na Slovácku řadu akademicky vzdělaných malířů, například **Josefa Mánesa** (1820–1871), který zobrazil hradištský typ kroje z Bílovic a Březolup v jeho vrcholné vývojové fázi (1848), **Karla Žádníka** (1847–1923), který jej dokumentoval kolem roku 1880, **Jožu Uprku** (1861–1940), jenž zaznamenal řadu svátečních, slavnostních a obřadních příležitostí, **Antoše Frolku** (1877–1935), který čerpal zkušenosti u Joži Uprky, ale věnoval se více všednímu životu slováckého venkova, **Cyrila Mandela** (1873–1907), **Aloise Kalvodu** (1875–1934), **Ludvíka Ehrenhafta** (1872–1955), **Josefa Schneiderku** (1899–1945) a další. Jako zdroj zkoumání lidového oděvu se v té době již začala uplatňovat fotografie. Z **fotografů** a majitelů souborů dobových snímků té doby jmenujme alespoň amatérského fotografa **Josefa Brauna** (1855–1929) z Uherského Ostrohu, **Eduarda Horského** (1859–1916), pedagoga a amatérského fotografa z Uherského Brodu, učitele, redaktora, publicistu, sběratele lidového umění, hudebníka a fotografa **Františka Kretze** (1859–1929) z Uherského Hradiště, architekta, výtvarníka, historika užitého umění, etnografa a fotografa **Jana Koulu** (1855–1919), kněze, učitele a fotografa **Františka Horenského** (1873–1933), pedagoga, národopisného badatele, znalce lidového oděvu na Moravě, fotografa a zakladatele české vědecké etnografie **Josefa Klvaňu** (1857–1919), německého cestovatele, uměleckého fotografa a průkopníka dokumentární fotografie **Erwina Rauppa** (1863–1931) či kreslíře a fotografa **Josefa Šímu** (1859–1929).

Obr. 35 Pout' u svatého Antonínka v Blatnici, 1894. Joža Uprka, výřez z obrazu (foto: Romana Habartová)

²⁰ KŘÍŽOVÁ, Alena, ŠIMŠA, Martin: Lidový oděv na Moravě a ve Slezsku I. Ikonografické prameny do roku 1850. Strážnice 2012.

3.3 Lidový oděv – znak nositele

Oděv byl vždy **důležitý stejně jako obživa, střecha nad hlavou, nástroje a nářadí**. Představoval ochranu, nabýval na významu v čase zimy, zdoben byl pro čas sváteční, nejvíce pro obřadní chvíle. Jeho podobu vytvářela sama krajina – geografické a klimatické podmínky. Mohli bychom vlastně hovořit o ekologii odívání. Lidé si v minulosti oděv mohli vytvářet pouze z toho, co jim bylo dostupné, z přírodních materiálů rostlinného a živočišného původu, které byly v jejich blízkosti.

A jak oděv vypadal? Vždy **záleželo na jeho zhotoviteli**, tvůrci, který do něj vkládal své potřeby, ale také svůj um, talent a představy. V oděvu se promítaly schopnosti samouků, domácích výrobců a konkrétních řemeslníků, úroveň i vyspělost výroby, obchodu, vliv měst, módy a v toku času také dostupnost rozmanitých materiálů a zdobných doplňků.

Podíl na vzhledu lidového oděvu měla **etnicita, náboženské vyznání, příslušnost k panství, k farnosti a další okolnosti**. V oblékání venkovského lidu se značně promítl vliv městské kultury s řadou umělecko-historických slohů, které se podepisovaly na tvarosloví jeho jednotlivých součástí.

Absence trojrozměrných, obrazových i písemných pramenů nám nedává příležitost vytvořit jasnou představu o vývoji odívání venkovského obyvatelstva. O vytváření krajových typů s označením tradiční lidový oděv tak můžeme hovořit od druhé půlky 18. století. Císař Josef II. v roce 1781 vydal patent o zrušení nevolnictví a nahradil ho mírnější formou, poddanstvím (zrušeno v roce 1848), které mělo od konce 18. století a dál pak v prvním desetiletí 19. století postupný vliv na oblékání venkovského obyvatelstva a pozvolný růst úrovně měst, ale také venkova.

Doba osvícenství přinesla větší pozornost **venkovskému lidu a jeho kultuře**, lidé začali více dbát na své oblečení a jeho vzhled, rozvíjel se i svůj tvůrčí potenciál, který je viditelný ve vývoji zdobného projevu jednotlivých oděvních součástí i v celkové skladbě oblečení, v barevnosti a detailech. Pozornost byla více soustředěna na oblečení sváteční, které výrazněji upozorňovalo na osobnost svého nositele.

Během 19. století se v jednotlivých částech Moravy ustálil charakteristický **regionální typ krojového odívání**. V bohatších zemědělských oblastech a kolem měst se regionální typy tradičního oděvu vytvářely a ustálily rychleji, v podhorských a horských oblastech byl proces pomalý a v tradičním lidovém odívání zůstávalo více oděvních variant.

Větší typovou pestrost krojového odívání můžeme **na území regionu Slovácka sledovat dodnes**.

3.4 Co je lidový kroj?

Zájem o pořízování současné podoby lidového kroje či snahy o návrat k některé z jeho starších vývojových fází provází různé terminologické nejasnosti. Často se setkáváme s pojmy jako tradiční oděv, lidový oděv, lidový kroj, kostým, stejnokroj. Využíváme tuto příležitost k vysvětlení rozdílů mezi jednotlivými označeními. Vycházíme ze základních definic etnoložky **Aleny Jeřábkové** uvedených v publikaci **Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska** (2007).

- ❖ **Kroj je oděv**, který charakterizuje různé etnografické, profesní, spolkové a další skupiny obyvatel. Označení kroj ve smyslu oděvu členů profesních skupin (hornická uniforma) nebo členů profesních či zájmových spolků zastupuje výraz stejnokroj. Příkladem může být stejnokroj hasičů, myslivců, členů Sokola apod.).
- ❖ **Lidový kroj** je specifický lidový oděv, který odlišuje jednotlivé komunity obyvatel tradičního venkova (kroj z Mařatic, ze Strážnice, z Vizovic apod.). O lidovém kroji hovoříme v souvislosti se sváteční (např. v neděli do kostela), slavnostní (např. hody, poutě) a obřadní podobou lidového oděvu (např. úvod, svatba, biřmování). Všední či pracovní lidový oděv nelze považovat za kroj.
- ❖ **Lidový oděv** je pojem širší, označuje oděv všech lidových vrstev včetně nezemědělských, ve všech jeho podobách a fázích vývoje. Vyznačuje se charakteristickými znaky, kterými se liší od historického kostýmu: vzniká a vyvíjí se anonymně, nepodléhá tolik dobové módě, ale nové prvky přijímá – až na výjimky – jen zvolna, formuje se na určitém území. Respektuje konkrétní geografické prostředí, které poskytovalo materiál pro hotovení oděvu a mělo zásadní vliv na střih a podobu oblečení, v němž se rovněž odráží historické události, s časovým odstupem také vlivy historických oděvních kostýmů, které do lidového prostředí přenášely střední vrstvy.
- ❖ **Tradiční oděv** je označení, pod které lze zahrnout veškerý oděv používaný v souladu s určitou tradicí. Tato tradice může být nejen lidová, ale může souviset také s etnicitou, náboženstvím, sociální vrstvou, profesí, zájmovou činností apod. Za tradiční oděv můžeme považovat např. oděv křesťanských či buddhistických mnichů, benátských gondoliérů, španělských toreadorů či saharských Tuarégů...

Lidový oděv charakterizuje příslušnost k určitému regionálnímu typu kroje, který byl znakem svého nositele a prozrazoval jeho sociální zařazení. Nejchudší vrstvy uchovávaly v kroji původní domácí materiály a archaičtější formu oděvu bez použití nákladnějších materiálů a bohatší výzdoby, jaká se projevovala u lépe situovaného selského stavu. Uvnitř jednoho typu oděvu pak rozlišujeme podle účelu použití druhy odívání (pracovní, všední, polosváteční, sváteční, slavnostní, obřadní) a podle období (letní, zimní).²¹

²¹ Více vizte např.: HABARTOVÁ, Romana.: Krojové inspirace napříč regiony. Pocta rukodělným tvůrcům ze Slovácka, Valašska a Hané. Katalog k výstavě. Občanské sdružení Kunovjan, z.s., Městské muzeum Rýmařov, p.o. Český Těšín 2021, 345 s. ISBN 978-80-903743-5-5, ISBN 978-80-907903-8-4.;

3.5 Rekonstrukce, stylizace, imitace tradičního lidového oděvu

Lidová kultura a folklorní projevy související s výročními i rodinnými slavnostmi, církevními svátky i prezentace na festivalových pódii dostaly v posledních třiceti letech silný vnitřní impuls, nedovolují tak lidem ztratit svou jedinečnost. Vedle uvědomování si významu identity kolektivního charakteru a zodpovědnosti se jedná o naprosto přirozenou lidskou potřebu najít a upevňovat své místo v obci – jakési vymezení životního prostoru, v němž můžeme nacházet smysl života, včetně nabídky základního pocitu bezpečí, jistoty a sounáležitosti. Aktéry jsou místní nadšenci, kvalifikovaní odborníci, vedoucí souborů a představitelé obcí a regionů. Touto formou působí k posílení místních a regionálních tradic, meziregionálních kulturních vztahů, k zvyšování mediální prezentace akcí. Tradiční lidový kroj představuje jednu ze základních a viditelných vnějších vazeb s místem, kam patříme, kde jsme doma. Pořizování tradičního oděvu představuje osobitý způsob uchovávání kulturního dědictví. Tzv. oblékání se do kroje nás identifikuje s domovem. Vytváříme si silné vazby k životnímu prostoru, kde si stále více uvědomujeme lidské příběhy a osudy, a to nejen svých rodových předků. Naše osobní angažovanost v rámci výročního a rodinného zvykosloví je současně projevem našich osobních postojů a názorů. Můžeme hovořit o způsobu identifikace lokální, regionální, národní, ale současně také kulturní, náboženské a společenské. Proto také oblékání tradičního oděvu či svátečních, slavnostních i obřadních krojů vyžaduje při jejich pořizování a využívání pozornost a úctu.

Rekonstrukce

Základem slova rekonstrukce je konstrukce (stavba, forma, skladba), s předponou re (obnova, navázání). Je to tedy výraz pro obnovu něčeho předcházejícího. V lehce pozměněném významu se s ním setkáme v mnoha situacích, nejčastěji při opravách a přestavbách budov, ale lze jej stejně aplikovat ve stavbě kroje. Prostou formou můžeme obnovit jeho předchozí stav se zachováním všech dochovaných architektonických (stavebních) prvků ve své původní podobě, nebo nahradit jeho zaniklé, neexistující, opotřebované či znehodnocené části. Můžeme rekonstruovat v terminologii architektů jakousi přestavbu dokladů oděvu na základě obrazových, fotografických nebo hmotných materiálů, kdy ponecháme nosné prvky předlohy. Závěrem je zcela nový výsledek respektující předlohu ve všech základních prvcích (stavbě-střihu; formě-struktuře, provedení; skladbě-vrstvení), dále i v detailech (např. charakteristické zdobné prvky). Při rekonstrukcích si můžeme svým způsobem počínat jako v oboru kriminalistiky, kde slouží rekonstrukce činu k odhalení reálnosti domněnek vyšetřovatele. Tak mohou být naplněny snahy vedoucí k reálnému zhmotnění našich představ o podobě konkrétního kroje.

Rekonstrukce je co nejpřesnější replika určité historické podoby tradičního oděvu (návrat ke staršímu nedochovanému stavu oděvu). Při práci s muzejními sbírkami je pak nutno důsledně pracovat při výběru jednotlivých součástí do kompletů s odpovídající časovou rovinou, se zachováním souladu všech stylových složek, které tvoří vybraný krojový typ (lokality, období, sociální zařazení, střih, materiál, barevnost, zdobné prvky, doplňky).

Obr. 36 Rekonstrukce obřadního kroje z Uherskoostrožska, podle muzejních sbírek kolem 1890 (vpravo) a 1920 (vlevo) navrhla Romana Habartová. 2012 (foto: Romana Habartová)

Stylizace

Ke stylizaci jako osobitému způsobu zpracování tradičního oděvu jako uměleckému dílu přistupujeme tehdy, pokud se snažíme nebo musíme z jakýchkoliv důvodů (finanční nákladnost, nedostupnost materiálu např. textilie, galanterie, ale i praktičnost, účelnost, pohodlnost, rychlost vrstvení kroje při jeho oblékání pro scénu) vlastním osobitým způsobem upravit, sestavit a realizovat zpracování tradičního oděvu posunem nebo dokonce deformováním skutečnosti. Musí však zůstat zachovány základní stavební prvky předlohy, které respektují strukturu vzoru. Jedná se tedy o formu zjednodušení krojového typu se zachováním původního střihu a podstatných vlastností krojového typu.

Obr. 37 Stylizace krojů ze Strání. Dětský folklorní soubor Děčka z Kunovic. Rožnov pod Radhoštěm, 2015 (foto: Romana Habartová)

Imitace

Slovem imitace označujeme nápodobu něčeho, připodobnění nějaké věci k jiné věci. Imitace se může realizovat i v oblasti hotovení napodobeniny krojového oděvu, který už není krojem, ale má vzbuzovat tento dojem. Jedná se o nápodobu původní předlohy s imitováním a zjednodušováním ve všech stavebních prvcích a detailech, včetně možné deformace stavebních prvků původní předlohy, případně vzniká bez ní a je výsledkem osobité představy autora.

Obr. 38 Imitace kroje pro děti, Střílky, kolem roku 2007 (archiv obce)

Při tvorbě rekonstrukcí, stylizací i imitací je nezbytné dodržovat základní pravidla. Důležité je vždy předem vědět, k čemu bude nová podoba kroje sloužit, za jakým účelem ji tvoříme a k jakým příležitostem ji budeme oblékat.

Při pořizování krojů bychom vždy měli respektovat základní principy a vždy získat a využívat všechny dostupné informace o vzhledu všech součástí oděvu dané lokality v minulosti. To znamená zachovávat konstrukci kroje, střih, vrstvení, materiálovou podobnost, barevnost, výzdobu oděvu, doplňky.

Měli bychom dbát o maximální jednotu návrhu s historickou předlohou, s lokalitou. Při následném využívání kroje by pak měla být respektována.

Míra autorské tvorby nové podoby krojového oděvu (rekonstrukce, stylizace) by měla být v souladu se stylizací prezentovaného folklorního materiálu.²²

²² Tamtéž.

4 Uherskohradištsko

Lidový oděv uherskohradištského Dolňácka je významně rozšířený v Pomoraví kolem Uherského Hradiště a podle příbuznosti jej lze zařadit do čtyř variant:

- a) **polešovický typ kroje** se nosí v obcích Moravský Písek – jen ženy, Polešovice, Ořechov, Vážany, Tučapy, Boršice, Nedakonice, Kostelany nad Moravou, Zlechov, Tupesy, dnes také Medlovice, Stříbrnice, Hostějov, Újezdec, Syrovín, Domanín, Těmice,

Obr. 39 Dívky ve slavnostním kroji. Polešovice, 1908 (soukromý archiv)

Obr. 40 Dívky ve slavnostním kroji. Boršice u Buchlovic, kolem roku 1900 (soukromý archiv)

Obr. 41 Podoba slavnostního a svátečního kroje. Medlovice, kolem roku 1900 a 1910 (soukromý archiv)

Obr. 42 Podoba slavnostního a svátečního kroje. Stříbrnice, kolem roku 1900 (soukromý archiv)

- b) **typ velehradsko-spytihněvského** kroje oblékají lidé v obcích Velehrad, Modrá, Salaš, Jalubí, Traplice, Jankovice, Košíky, Kudlovice, Sušice, Huštěnovice, Babice, Spytihněv, Žlutava, Staré Hutě,

Obr. 43 Soubor snímků – podoba slavnostního a svátečního kroje. Modrá, kolem roku 1910 (soukromý archiv)

c) **staroměstsko-jarošovský kroj** je typický pro Staré Město, Mařatice, Jarošov,

Obr. 44 Družičky v obřadním kroji, Mařatice, kolem roku 1890 a novomanželé v obřadním kroji, Staré Město, 1905 (z fondu Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

d) **typ kroje bílovického** se nosí v obcích Bílovice, Včelary, Březolupy, Šarovy, Částkov, Svárov, Zlámanec, Nedachlebice, Mistrice, Javorovec, Kněžpole a Topolná.

Obr. 45 Sváteční kroj starší generace. Bílovice, kolem roku 1890 (foto: Josef Klvaňa)

Mapa jihovýchodní Moravy, oblast nošení dolňáckého kroje: a) polešovický typ kroje, b) velehradsko-spytihněvský kroj , c) staroměstsko-jarošovský kroj, d) typ kroje bílovického:

Obr. 46 Mapa Slovácka – detail. Ze sbírek Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně (foto: Romana Habartová)

Podoba dnešního kroje se podstatně liší od jeho hmotných dokladů a dobových snímků z 19. století, uložených ve sbírkách muzeí. Zásadní změny zaznamenal především použitý materiál, který byl dříve vyráběn podomácky. S vymoženostmi obchodu byly hlavně jemnější a splývavější textilní materiály s prostými vzory (pruh, květ) pro hotovení ženského kroje (mušelín, hedvábí, atlas, vlna) nahrazovány těžšími nákladnějšími látkami (brokát, tzv. ornát = brokát protkávaný kovovými nitěmi) s výraznější barevností i náročným desénem.

Odrazem dobových a módních trendů je rovněž proměna původní štíhlé siluety ženského kroje do výraznější, širší, kulatější a kratší podoby (rukávce, spodnice, sukně, boty).

Obecná charakteristika Uherskohradišského typu kroje

Mužský kroj zaznamenal minimální změny. Základním materiálem pro hotovení vest i kalhot zůstalo sukno, které je však dnes nedostatkovým zbožím, zdobení pomocí šňůrování nebylo na Uherskohradišsku zásadně narušeno, odchylky lze vidět v rozměrech šňůrovaných ornamentů, v nichž se odrážela majetnost sedláckých mládců (motivy sahající až ke kolenům) a věk mužů (u starších vesty s kalhoty s nepatrnými motivy nebo nezdobené).

Uherskohradišský mužský kroj tvoří jej **kalhoty-nohavice** z temně modrého sukna s černým hustým šňůrováním, které měli mládenci zdobnější. Přední díl kalhot tvoří starodávny poklopec punt, kterým se provléká vybíjený **opasek-řemeň**. Kolem boků jej muži obtáčejí dva až třikrát, napřed je utažen, pak zůstává spuštěn na levém boku jako dekorace. Zástřih pod poklopcem je zdoben bílým **kapesníčkem**. **Košile svobodných-dudovice** je zdobena kompletním vyšíváním (dva nárameníky, límec obojek a přednice fajka), provedeným na plastický hrubý výřez (prolamování) hedvábím, ve žlutočerném nebo oranžově černém základě, různými vzory formami, které jsou specifické pro každou lokalitu. Rukávy košile-dudovice bývaly dost široké, u zápěstí zúžené a bez manžet. Staří muži měli rovněž na košilích méně výzdoby, v minulosti to byl jemný nenápadný motiv – znak v rozích límečku znameno na merk, provedené křížkovým stehem černým hedvábím. **Soukenná vestička-kordula** je vždy ze stejného materiálu jako nohavice. Mohla se dříve zapínat na vrchní knoflík, dnes je bez zapínání. Přednice vestičky – oba přední díly jsou po délce zdobeny řadami kulatých zlatých drobných knoflíčků, seřazených do trojúhelníků. Knoflíčky zdobí i patky kapes. Kordula je zdobena černým nebo temně modrým šňůrováním. Na vnitřní levé straně mají mužské korduly malou kapsičku, kdysi pro štyrku na ofěru, nebo do pytlíčku při mši svaté, dnes hlavně na vlastní koštovačku, nezbytnou o svátcích a slavnostech. Součástí vestičky byl i menší **tibetový barevný šátek - žilínek**, který si na taneční zábavě chlapci uvazovali do dírky u korduly a omotávali si jím při tanci svou levici, aby nepošpinili kordulku a rukávce své tanečnice. Do kostela chodívali mladíci v kordulách, ženáci ve **svrchních žlutobílých flanelových nebo soukenných kabátcích-lajblech** se stojatým límečkem, s přeloženými červenými nebo modrými klopami výložkami pod krkem a manžetami u rukávů, obvykle s malými plochými porcelánovými nebo kovovými knoflíčky. Svobodní mládenci nosí **všední kalhoty-drle-třaslavice**, ke kterým si přivazují do pasu **zástěru-slimákovicu** z modrotisku nebo z černého klotu. Starší muži oblékali v chladnějším počasí **kabáty-světlé haleny z hrubého sukna** nebo **huně**, s převislým, asi 40 cm širokým límcem-schlopcem, po obvodu a kolem rukávů lemovaným červeným soukenným proužkem. V zimě muži oblékali **bílý**

kožich, později **tmavý dubeňák**, který byl nahrazen krátkými tmavými **soukennými sedlckými kabáty**. Na hlavu si muži nasazovali ještě koncem 19. století veliký, nahoře široký **starodávný klobouk**, který měl přihrnutou stříšku k dýnku. Nahradil jej **černý klobouk-širák**, dříve malý a s úzkou střechou, který je vystřídán kloboukem městského stříhu. Svobodní nosí **kosírek** s jedním až třemi kohoutími péry s voničkou, ozdobou z rostlého nebo dělaného kvítí. V zimě nosili muži **astrachánové beranice-astrigánky**. Na nohy si obouvali vrapené, dnes stojací **kožené čizmy** s hladkými naleštěnými holeněmi.

4.1 Polešovický typ kroje

Nosí se v obcích Polešovice, Vážany, Ořechov, Tučapy, Nedakonice, Kostelany nad Moravou, Boršice, Zlechov, Tupesy, dnes také Medlovice, Strážbrnice, Hostějov, Újezdec, Syrovín, Domanín, Těmice, Moravský Písek – jen ženy.

4.1.1 Polešovice / krojové znaky

Obr. 47 Výzdoba klobouků mládenců hodové chasy. Polešovice, 2005 (foto: Romana Habartová)

K **slavnostnímu mužskému kroji** patří tmavé až černé soukenné nohavice a kordula, které jsou zdobené jemným a bohatým šňurováním. Plátěná košile má velké nažehlené dudové rukávy; košili zdobí vysoké *bubénkové* vyšívání na hrubý výřez v původní barevnosti, syté oranžové barvě s barevnými fialovými a modrými *znameny*. Na hlavách nosí zdejší svobodní muži klobouky bohatě zdobené voničkou se stuhou a s velkými kosárky. Takto se oblékají k hodům jenom stárci. Celá mužská svobodná chasa obléká dudovou košili, kordulu, plátěné tráslavice a modrotiskovou zástěru, která se uvazuje širší tkanicí. Starší zástěry jsou vyšíváné,

mladší bývají zdobené v dolní třetině vodorovně našitými stužkami a prýmky. Ženáci nosí košile sámkovice s červeným rostlinným motivem na prsou a světlý lajbl s červenými výložkami, na hlavách klobouky bez pér. Na klopě mají vysokou větvíčku rozmarýnu. Ženatí muži by již neměli nosit v nohavicích vyšívání šátečky.

Mladé dívky oblékají k červenému tureckému šátku s holým středem nebo s typickým vzorem *na jatelinku* uvázanému na záušnice hustě navrapené baňaté rukávce. Jsou zdobený výšivkou na hrubý výřez, která je charakteristická pro polešovicickou oblast. Je sytě oranžovočerná s barevnými znaky *na ptáky*, *na trnku*, *na haluz*. Starší typ rukávců má kadrle s dlouhým zřaseným vyšívaným pruhem a při okraji s tylovou krajkou, mladší rukávce mají kadrle zdobené bílou dírkovou výšivkou. Pro Polešovice je charakteristické oblékání červené brokátové přední sukně-fěrtoušku, obvykle nad dolním okrajem zdobené bílou krajkou. Kroj doplňuje černá zadní sukně-šorec s vysokou formou přes vrapy a vysoké černé boty na šněrování. Vdané ženy nosí k černému šorcí a brokátové přední sukni jupku, často bez zdobného límečku a šátku na hlavách, který ke kroji patří. Starší ženy by již neměly mít v pase pantle.

4.1.2 Vážany / krojové znaky

Obec Vážany nepatří k těm obcím, kde by se zapomínalo na tradice předešlých generací. Početné jsou především hodové průvody, kterých se účastní nejen svobodná chasa, ale i vdané ženy, ženatí muži a malé děti. Pro všechny je to příležitost obléct slavnostní kroj. **Svobodní muži** mají jako v Ořechově, Polešovicích či v Újezdci u Osvětiman na hlavě klobouky, které jsou zdobené dlouhou snítkou rozmarýnu, voničkou z umělých květin, květinovou stuhou a ohoutí pery-kosírky. K slavnostnímu kroji patří nejen komplet, který tvoří soukenné kalhoty, kordula, dudová košile s vyšíváním a vysoké boty, ale stejně strojná je i kombinace s trslavicemi a přední vyšívanou zástěrkou. Takto se často oblékají k folklorní akci Sečení trávy v Loučkách, kde místo dudové košile oblékají obyčejnější sámkovici a opasují si jen modrou pracovní zástěru. K této akci přicházejí i ženatí muži, kteří na sámkovou košili oblékají bílý soukenný lajbl, nohavice, klobouk a vysoké boty.

Slavnostní kroj dívek je jako v Polešovicích typický tím, že většina mladých děvčat i malých děvčátek nosí především k hodům červené brokátové sukně. Ozdobené je mají ze tří stran našitou širší krajkou i stříbrnou portou, někdy jen při spodním okraji. Nažehlené a hustě navrapené rukávce zdobí široká plátěná vyšívaná kadrle a kompletní vyšívání na obojku, ramenech a na dvou nebo na jedné širší přednici olemované krajkou. Výšivka je ve Vážanech provedená na vysoký výřez sytě oranžovou hedvábnou nití. Kroj doplňuje kordulka oblékaná na rukávce a šorec uzavřený zezadu na dosti naškrobené sukně. Vdané ženy nosí bílé jupky, obvykle jim ke škodě chybí na hlavě šátek. Stejně jako dospělá děvčata chodí oblečená i malá děvčátka. Jejich kroj je kopií dospělého ženského svátečního kroje s tím rozdílem, že na nohy obouvají bílé punčochové kalhoty a městské tmavé nebo bílé boty.

4.1.3 Ořechov / krojové znaky

Ořechovští občané se ke slavnostem v obci i mimo ni vždy představí ve svých krojích v co nejlepším světle. Hlavně o svatováclavských hodech přicházejí **mladí chlapci** v kordule z tmavého sukna se zdobným tmavým šňůrováním, ze stejného materiálu mají šité kalhoty-nohavice, školáci mají plátěné třaslavice a bohatě vyšívanou zástěru. Na hlavě nosí klobouky zdobené voničkou, s kosírky a květinovou stuhou. Košile s bohatými širokými rukávy mají zdobené výšivkou v sytě oranžové až cihlové barvě s typickými světle fialovými výplněmi ornamentu na límci, obou náramenících a na přednici, kde je v rozstříhu fajka. Ženatí muži místo kordul oblékají lajble a na hlavu dávají beranice.

Stárky a podstárky mají barevně sladěné sukně. Ostatní **děvčata** oblékají zpravidla červené fěrtušky. Výšivky na rukávcích jsou sytě žluté, novější světlé, avšak s vyšitím starých vzorů *na kříže, na strom*. Objevují se i motivy *na kačenu*, což je již málo obvyklé. Zcela výjimkou je starší typ kadrlí s vyšívaným pruhem uprostřed kadrlí. Vdané ženy využívají k výjimečným příležitostem kombinace světlé jupky s vyšívaným límečkem od slavnostního kroje, na hlavu uvazují turecký šátek na záušnice a do pasu buď červenou brokátovou, nebo tzv. ornátovou sukni. Malá děvčata nosí obdobu kroje dospělých, jen na nohy oblékají bílé punčochy a městské boty. Turecký šátek je vázán volně, mírně od hlavy.

4.1.4 Tučapy / krojové znaky

Slavnosti v obci, mezi nimiž vynikají hody, absolvuje tučapská chasa v slavnostních krojích. Od poloviny 80. let 20. století se k hodové chase připojili i ženatí muži a vdané ženy. Do slavnostních krojů se k této události začaly oblékat i děti, neboť je to jedinečná příležitost, kdy se celá obec může nastrojít do kroje. Chlapci z Tučap oblékají polešovický typ kroje, tmavou kordulu a nohavice zdobené šňůrováním, plátěnou košili s bohatými rukávy s výšivkou na hrubý výřez. Tady už vidíme novátorské počiny, košile je již zdobena novým méně pracným křížkovým stehem v černo-oranžovém provedení, kromě hustě vyšitých motivů je zbývající plocha pošíta jen řídce a tím vyniká hlavní výšivkový motiv. Kroj zdobí vyšívaný kapesníček v kalhotách.

Pro **děvčata** jsou typické velké baňaté rukávce, volný úvaz tureckého šátku na záušnice, s dvojitým přeložením květinové obory nad čelem. K tureckému šátku oblékají vždy šorec a přední sukně různých barev a materiálů, často šité z ornátu, obvykle ze tří stran olemované zdobnou portou. Vdané ženy oblékají místo parádních rukávců bílé jupky. Děti, děvčátka i chlapci chodí v krojích, které jsou v podstatě zmenšeninou dospělých krojů, jen chlapci místo soukenných kalhot oblékají plátěné kalhoty třaslavice a zástěru tady zdobenou vodorovnými květinovými stužkami.

4.1.5 Nedakonice / krojové znaky

Obr. 48 Slavnostní kroj. Současná podoba kroje. Nedakonice, 2009 (foto: R. Habartová)

Obr. 49 Slavnostní kroj. Současná podoba kroje. Nedakonice, 2009 (foto: Romana Habartová)

Oblékání svátečního kroje podporují v Nedakonicích nejen místní sdružení, ale i obětaví jednotlivci. Díky nim se dochoval nedakonický kroj ve starší podobě s typickým vyšíváním sytě oranžovou bavlnkou *na hrubý výřez*. Malí chlápci nosí zástěry zdobené našitými stužkami, jež se odlišují od ostatních obcí v tomto krojovém okrsku. Ženatí **muži** berou k soukenným kalhotám sámkovou košili a bílý lajbl, na hlavu beranici nebo klobouk. Zcela zvláštní mají pokrývku hlavy stárci, kteří nosí starobylostou česky vyhlížející *vydrovici*, kožešinovou čepici kulatého tvaru uprostřed s modrotyrkysovým dýnkem. Bývá zdobena nadměrnou vonicí lopatovitého tvaru z umělých květek a hedvábné květované stuhy, doplněnou pavími pery.

Děvčata oblékají slavnostní kroj, původně s baňatými hustě naskládanými rukávy, vyšíváním obojkem, se dvěma přednicemi položenými na kordulce s vyšitým vzorem např. *pták na haluzi*. Volány, tedy kadrle rukávů jsou provedené dírkovou výšivkou na plátně, dříve byly lemované velmi dlouhým vyšíváním pruhem. I zde se uvazuje turecký šátek volně. Atlasové sukně vystřídaly brokátové, později z brokátů s kovovými nitěmi, tzv. *fértousšky*. Vdané ženy si v Nedakonicích pořizují nové kroje, především sukně a jupku, k nimž uvazují brokátový šátek pod krk, jiné nosí tmavou teplejší kacabajku se svátečním límečkem a na hlavu uvazují turecký šátek *na záušnice*.

Děti oblékají kroje jako dospělí. V současné době se podařilo obléci k nedakonickým hodům řadu dětí, které nacházejí vztah ke kroji v mateřské škole, kde jim bylo pořízeno polosváteční oblečení k různým společensko-kulturním účelům.

4.1.6 Kostelany nad Moravou / krojové znaky

Obr. 50 Rodina ve slavnostním a svátečním kroji. Kostelany, 2015 (soukromý archiv)

Obr. 51 Obřadní úprava hlavy nevěsty, Kostelany, 2010 (foto: Romana Habartová)

Svobodní chlapi nosí slavnostní kroj typický pro polešovickou oblast: soukennou kordulu, nohavice, košili s baňatými rukávy a vyšívaným obojkem, nárameníky a *fajkou* s typickou sytě oranžovou hedvábnou nití s tradičními vzory *na věnečky*, *na kříže* a výšivkou pracovanou *na vysoký výřez* s bubínky. Zvláštností mužského kroje je vyšívání sytě oranžové a cihlové barvy, provedené vysokým výřezem s barevnými *znameny na kříže*, četné jsou drobné světle modré a fialové výplně. Zcela nový typ vyšívání u mužských košil se objevil po roce 1930, kdy pro větší výraznost motivu se plochy mezi motivy přestaly úplně vyšívat a zůstaly bílé, takže vzor černo-oranžový vynikl více než původní výšivka s hrubým a velmi pracným bubínkem na ploše. Ke zvláštnostem v oblečení hodových stárků patří bílá beranice ozdobená vonicí, barevnou hedvábnou protkávanou navázanou stuhou a kosírky. Starší muži oblékají soukenné kalhoty, sámkovou košili, lajbl, vysoké boty, v letním období klobouky se širokou střechou a beranice v zimě. Do nohavic už nevkládají vyšívaný šátek.

Slavnostní **kroj děvčat** se nijak neliší od krojů polešovického okrsku. Typický je volný úvaz tureckého šátku bez nápadných záušnic, s dvojím přeložením konců šátku nad čelem. Kordulky s kulatým vystřížením jsou různého druhu, brokátové i ty, které jsou tkané kovovými nitěmi. Rukávce doplňuje *bubínkové* vyšívání v sytě oranžové barvě. V Kostelanech chodí děvčata v ornátových sukních v barvě modré, zelené, žluté, bílé, ale i v čínských brokáttech, tzv. *čínách*. O hodech nosí stárky v rukou vyšívaný kapesníček a poupátko růže. Vdané ženy zvané roby nosí sukně jako svobodné, ale už bez mašlí v pase, vrchní část těla kryje zdobná jupka, na hlavě šátek.

Děti nosí kopie krojů dospělých; **děvčátka** oblékají rukávce, kordulku, přední fěrtušek a zadní šorec, na hlavu uvazují turecký šátek na záušnice. Problémem zůstávají boty a punčochy, které jsou nedostatkovou a nákladnou součástí, proto je problém řešen obutím městského charakteru. **Chlapi** bývají oblečeni jako starší muži, mají dudovou košili s vyšíváním, kordulu, klobouk nebo beranici, plátěné kalhoty třaslavice, v pase si vážou tmavou klotovou zástěru, obvykle mají vysoké boty, někdy nahrazené černými gumáky.

4.1.7 Boršice u Buchlovic / krojové znaky

Obr. 52 Boršice, obřadní kroj dívky k 1. sv. přijímání (F. Horenský, kolem roku 1928)

Boršický kroj řadíme z národopisného pohledu do uherskohradištského Dolňácka, do krojů dolňáckých a představuje typ kroje polešovického. **Mladí muži** nosí plátěnou košili průramkového střihu s baňatými rukávy, se stojatým límečkem, s našitým vyšíváním v sytě oranžové barvě, pro které je typická technika *na hrubý bubínkový výřez*. Mužské vyšívání si udržuje staré vzory, např. *na ptáka na haluzi, strom a haluz, na haluze*, s ostrými barevnými výplněmi. Tmavé soukenné kordulky a nohavice jsou bohatě zdobené šňurováním. Kompletní slavnostní kroj doplňují kožené vysoké boty a klobouk nebo beranice. Mladíci nosí i další variantu kroje. Místo soukenných kalhot oblékají lehké plátěné třaslavice, k nimž se vepředu váže tmavá bohatě vyšívána zástěra s květinovými vzory. Je vázána v pase červenou nebo slováckou stuhou s květinovým vzorem. Ženatí muži nosí odlišnou horní část oděvu, mají na sobě sámkovou košili a světlý lajbl, soukenný svrchní kabátek. Na oděvu dětí, ale i mladých mužů se dnes uplatňuje vyšívání nové, které je kvůli velké pracnosti a finanční nákladnosti vyšíváno křížkovou technikou, v černo-oranžové barvě, které nemá mezi základními motivy bubínky a tím více dává bílá plocha více vyniknout vyšitému motivu.

Součástí kroje **dívek** ke slavnostním příležitostem jsou velké hustě navrapené baňaté rukávce zdobené původní sytě žlutou nebo oranžovou výšivkou *na hrubý výřez*. Na některých krojích vidíme staré jednobarevné výšivky s jednoduchými motivy *na hvězdu*, které jsou velmi vzácné, s motivy *na tragače, na věnečky, na kříže*, s drobnými barevnými výplněmi. Ke slavnostnímu kroji děvčata nosí různobarevné přední brokátové sukně s pentlí v pase, zadní sukně šorec je zdobně geometricky vyšitý přes vrapy. Na nohou mají černé punčochy a tříčtvrteční vysoké boty. Úvaz tureckého šátku s *bohým* nebo *halúžkovým* středem je vázán na volné záušnice s dvakrát přetahovanou *oboron*, s částí šátku nad čelem. I zde je zvykem, že se k hodům nejlépe musí nastrojít stárky. Obvykle nosí stejné honosnější přední sukně.

4.1.8 Zlechov / krojové znaky

Kroj, který si oblékají lidé ve Zlechově, řadíme z etnografického hlediska do uherskohradišťského Dolňácka, do krojů dolňáckých a představuje typ kroje polešovického. V mikororegionu Buchlov se tento typ kroje nosí také v Boršicích, Tupeních, v Medovicích a Stříbrnicích.

Ženský kroj tvoří spodničky z bílého plátna, v minulosti se pod sukňě oblékal rubáč, spodnička do pasu spojená s horní částí opléčkem jedním nebo dvěma ramínky. Dnes se místo rubáče obléká bílá košilka. Dolních spodnic je více a jsou mnohem více škrobené, u okraje lemované krajkou. Délky spodnic jsou od nejkratší po nejdelší, aby držely tvar. Zádň sukňě šorce jsou ušity z černého málo lesklého klotu s formou, žlutým až oranžovým vyšitým vzorem přes vrapy až 8 cm širokou. Kordulka je šitá z květované látky hedvábné, brokátové, ornátové, v přední části je vystřižena do ostrého, špičatého či hlubokého širokého oblouku. Kolem výstřihu je našita asi 8 cm široká hedvábná květovaná *pantla*, po okraji lemovaná až 1 až 3 cm širokou stříbrnou nebo zlatou portou. Vzadu má kordulka varhánky, 28 až 30 vrapů. Vepředu se zapíná na 3 nebo 4 knoflíčky. Rukávce jsou ušity z bílého hustého plátna, vrapené, dle potřeby vyztužené a zdobí je kompletní vyšívání na límci, který je lemován úzkou krajkou *kaničkou*, na náramcích a na přednici (výšivka ve výstřihu). Výšivka tzv. *bubénková*, *bumbrličková* je provedena na hrubý výřez. U lokte pod baňatými rukávci jsou přišity široké kadrle, dříve krajky s úzkým pruhem výšivky, dnes je to většinou dírkové kvelbované vyšívání. Pod rukávky baně se u loktů navazují zdobné barevné *podvazadla*. Přední sukňě *fěrtoušek* je ušit ze světlobarevné brokátové nebo ornátové květované látky. Sukňě je široká tak, že vzadu zakrývá skoro celý šorec či fěrtoch, tím není vidět vypracovaná a finančně nákladná forma přes vrapy. Turecký šátek je obvykle holý a nezdobený, s vnitřní plochou jednobarevnou, červenou pro mladé, černou pro starší ženy, nebo má po celé ploše rozmanitý motiv, podle nichž se jim říká *halúzkové*, *keřpelkové*, *jatelinkové*, *kvítečkové*, a to na červeném i černém základě, vždy však s velkokvětým až 25 cm širokým okrajem, bordurou. Dívky nosí tříčtvrteční černé středně vysoké boty na šněrování, nahoře a někdy i na špičce lakované, s vysekávaným květinovým dekorem kolem lýtky, nebo i vykrajovaným okrajem.

Mušský slavnostní kompletní kroj představují kalhoty *nohavice* z tmavě modrého, nebo modrofialového sukna, které jsou zdebené hustým černým šňůrováním. Přední díl nohavic má starodávný poklopec *punt*, kterým se provléká vybíjený opasek *řemeň*. Punt je zdoben kapesníčkem. Mladíci nosí méně nákladné kalhoty *třaslavice* či *drle*, které byly dříve šité z rezného konopného nebo hrubšího lněného plátna. Muži je měli zastrčené ve vysokých botách. K nim se obléká zástěra z tmavomodrého modrotisku, ve střední ploše od spodního okraje s motivem slímáků, směrem nahoru v řadě po třech, po dvou a jeden, po obvodu s jemným rostlinným vzorem a kraje dříve s červeným, dnes i s barevným třepením. V pase se zavazuje červeným trháčkem, soukennou stuhou na suk. Zástěra sahá do půli lýtek, do poloviny vysokých holínkových bot. Opasek, černý nebo hnědý kožený *řemen* je bohatě vybíjený, kolem boků se obtáčí dvakrát, poprvé je utažen, podruhé se nechává mírně spuštěný po levém boku. K soukenným nohavicím nosí mladí kapesníček z bílého plátna s červenou výšivkou. Košile typu *dudovice* s širokými rukávy u zápěstí zúženými a bez manžet jsou z bílého hustého plátna. Jsou bohatě vyšita hedvábím kolem rozparku u krku *do fajky*, na přeloženém límci *lémečku*

a na *náramcích*, žlutě nebo na žlutém základě černě a pestře technikou na hrubý plastický výřez (prolamování) a různým vzorem *formami*. Košile pro ženáče, dříve stejného střihu jako dudovice, ale neškrobená, s méně širokými rukávy byla bez vyšívání, jen s drobným znakem *znamennem* v rožku límečku, které bylo prováděno černě, křížkovým stehem *na merk*. Dnes k hodům nosí ženáci a starší muži košile sámkovice z bílého hustého plátna, které jsou na přednici zdobeny sámkou a jemnou červenou výšivkou s rostlinným motivem. Rukávy jsou úzké jako u klasické košile, u zápěstí do manžety. Soukenná kordula je šitá z materiálu jako nohavice. Na přednicích vesty je množství kulatých mosazných drobných knoflíčků, seřazených do trojúhelníků, které jsou i u kapes. Kordula je zdobena černým či tmavým modrým šňůrováním na zádech do *tulipánů* a jemně u kapsiček. Kordula má malou kapsičku i na vnitřní levé straně. Lajbl je šitý ze smetanového režného sukna s nízkým stojatým límečkem, který je lemovaný zelenou, modrou, červenou hedvábnou stužkou. Přeložené malé klopy přednic a manžety jsou zdobeny červenými, dříve i modrými výložkami po obvodu stříhanými do zubata. Přednice je zdobena řadou bílých (porcelánových, kostěných, později kovových) knoflíčků – cca v počtu 16 ks, na kapsičkách jsou tři knoflíčky. Záda zdobí v pase tři šusky. Klobouk *širák* je menší, s úzkou střechou, z černého filcu. Přízdobou je kosírek s jedním až třemi kohoutími péry a k nim nosí svobodní ozdoby, vonička z umělého kvítí. Beranice mírně kónického tvaru byly šité z černé beránčiny. Boty jsou hotovené z černé kůže, s vysokými dnes stojacími hladkými naleštěnými holeněmi.

4.1.9 Tupesy / krojové znaky

Obr. 53 Slavnostní kroj. Současná podoba kroje. Tupesy, 2009 (foto: Romana Habartová)

Kroj Tupesánů řadíme stejně jako zlechovský do hradištského Dolňácka, typu kroje polešovického. **Ženský kroj** tvoří hustě a jemně vrapené rukávce dnes vyztužené drceným molitanem, na límci, na náramcích a na jedné širší přednici ve výstřihu je zdobí kompletní *bubínkové bumbříčkové* vyšívání na hrubý výřez. U lokte pod baňatými rukávci jsou přišity široké kadrle zdobené bílou dírkovou výšivkou a na ně je upevňují zdobné *podvazadla, mašličky ze slováckých stuh*. Zadní glotové sukne šorce nejsou lesklé a mají hrubý vrap, geometrická forma dnes dosahuje výšky až 10 cm. K nejslavnostnějším kordulkám patří bílé brokátové, které nahradily ornátové, v přední části je vystřižena do ostrého, špičatého či hlubokého širokého oblouku. Kolem výstřihu je našita široká květovaná *pantla* a patinovaná stříbrná portička. Vzadu má kordulka u pasu varhánky, které ovšem zakrývá stuha *opasovačka* a také cíp tureckého šátku. Přední sukne *fěrtoušky* jsou šity ze světlých brokátů pastelových barev. Sukně by měla sahat jen mírně za boky, aby vynikla forma na zadní sukni. Šátek mladých děvčat je obvykle posetý jemným rostlinným *balouzčkovým* motivkem, Dívky nosí černé silonky a třičtvrtěční černé středně vysoké boty na šněrování.

Muži si oblékají nohavice z tmavě sukna s černým šňurováním, poklopec svobodných zdobí červeně vyšitý kapesníček sležený do vějířku. Hnědý kožený opasek *řemen* je bohatě vybíjený a obtáčí se kolem beder dvakrát. Košile typu *dudovice* s širokými rukávy u zápěstí zúženými a bez manžet jsou z bílého hustého plátna a mají obdobné *vyšívání na vysoké bubénky*, jako se nosí ve všech obcích tohoto krojového okrsku. Soukenná kordula je šitá z materiálu jako nohavice, obě strany přednice zdobí malé kulaté mosazné knoflíčky, ve skupinkách po třech. Kordula je zdobena černým šňurováním na zádech do *tulipánů*. Na hlavě nosí muži kónicky tvarované beranice obvykle se dvěma kohoutími péry a k nim nosí svobodní voničku z rozmarýny se slováckou stuhou. Boty jsou hotovené z černé kůže, s vysokými dnes stojacími hladkými naleštěnými holeněmi.

4.1.10 Újezdec u Osvětiman / krojové znaky

Obr. 54 Slavnostní kroj. Současná podoba kroje. Újezdec u Osvětiman, 2009 (foto Romana Habartová)

Malá obec Újezdec u Osvětiman se snaží uchovávat svůj tradiční kroj. Cílem občanů je pořídit pro obec kroje a krojové součásti, aby se bez větších problémů mohli účastnit slavností v obci i mimo ni. Především k *hodkám* o svátku Petra a Pavla se oblékají do krojů nejen dospělí a mládež, ale i děti.

Svobodná děvčata oblékají velké tuhé kulaté rukávce s vyšívanou kadrli a s vyšíváním se vzorem např. *ptáky na haluzi*. Váží turecký šátek na záušnice volným způsobem a oblékají slavnostní kroj nošený v širší oblasti Polešovicka, s rozšířením oblékání červených předních brokátových sukni. Vdané ženy nosí místo rukávců bílé jupky, často a správně se zdobným límečkem od rukávců, ale nedostatkem je absence navázaných tmavých tureckých šátků na hlavách.

Svobodní chlapi nosí obvykle klobouk zdobený voničkou se stuhou a snítkou rozmarýnu, plátěné třaslavice a tmavou zástěru zdobenou dvěma způsoby, vyšitými květy nebo vodorovnými našitými barevnými stuhami. Ženatí muži oblékají na sámkovou košili lajbl a na hlavu beranici. I zde se uchovává na mužských košilích *dudovicích* vyšívání starobylé na *hrubý výřez* v základní sytě oranžové barvě, ale i novější v barevnosti černo-oranžové s bílými nevyšitými plochami mezi jednotlivými vzory např. *na tulipán a strom*, čímž se podobá výšivka sousedícím obcím Medlovice, Syrovín, Hostějov nebo Stříbrnice, které nepatří do tohoto mikroregionu, ale patří do stejného krojového okrsku polešovického typu kroje.

4.1.11 Medlovice / krojové znaky

Obr. 55 Slavnostní kroj. Současná podoba kroje. Medlovice, 2009 (foto: Romana Habartová)

Kroj z Medlovic dnes patří do skupiny krojů uherskohradištského Dolňácka, polešovické oblasti. V mikororegionu Buchlov se tento typ kroje nosí také v Boršicích, Tupesích, Hostějově a Stříbrnicích. Ještě na začátku 20. století se zde však nosil kroj podobný kroji buchlovickému. Dnes si **mladí muži** oblékají tmavé skoukenné kalhoty-*nobavice*, zdobené hustým černým šňůrováním. Přední díl nohavic má starodávny poklopec, kterým se provléká vybíjený opasek-*řemeň*. V punktu je zasunut bílý šáteček s krajkou. Košile typu *dudovice* s širšími rukávy u zápěstí zúženými a bez manžet, jejichž okraj je zpevněn červeným líčkem, jsou zdobené vyšíváním na hrubý výřez, který je ale v poslední době nahrazován méně pracným výřezem bez vysokých bubínků. Bílé plochy tak dávají více vyniknout výraznější barevné prokreslenosti. Často se již vyskytuje i vyšívání provedené křížkovou technikou. Kordula je šitá z tmavého sukna s tmavým šňůrováním, obě strany předního dílu jsou lemovány kulatými knoflíčky.

Dívčí kroj je podobný jako všude v tomto krojovém okrsku. Rukávce jsou velmi vyztužené a tvoří velké vrapené tuhé baně, u loktů s kadrli s bílou dírkovou výšivkou a podvazačkou ze slováckých stuh. K nejsvátečnějším patří světlé brokátové kordulky s kulatým výstřihem, zdobené dokola slováckou stuhou a portou. Zadní sukně jsou hustě, ale nahrubo vrapené z matného černého klotu a formou přes vrapy. Délka sukní je již zkrácená. K nákladným součástkám patří výřezová výšivka *bubénková*. Na přední sukně se dnes používají brokáty pastelových barev, ale nejslavnostnější představují sukně ušité z barevných kovově tkaných brokátů. V pase jsou převazovány barevnými slováckými stuhami. Turecké šátky svobodných jsou nejčastěji jasně červené, s jemným rostlinným vzorem po celé ploše, úvaz na záušnice je proveden volně a s vyšší oborou nad čelem. V Medlovicích dívky nosí černé málo průsvitné punčochy a tříčtvrteční černé středně vysoké šněrovací boty.

4.1.12 Stříbrnice / krojové znaky

Poloha obce Stříbrnice na mapě mnohé vypovídá. Podobně jako tomu bylo v Medlovicích, Břestku či v Osvětimanech, se i zde ještě na začátku 20. století tradiční oděv podobal buchlovickému. Dnes se tu nosí kroj, který řadíme mezi uherskohradištské dolňácké kroje oblasti polešovické.

Dívčí kroj je podobný krojům v ostatních obcích Polešovicka. Rukávce jsou tvrdě vyztužené do velkých vrapených baní, pod nimi zdobí loket zřasená krajka s dírkovou výšivkou a na ní je mašlička ze slováckých stuh. Dívky nosí kordulky ze světlých brokátů s kulatým výstřihem, u zakulaceného výstřihu se slováckou naskládanou stuhou a portou. Zadní sukně jsou hustě nahrubo vrapené z matného černého klotu. V pase jsou sukně zdobeny ještě barevnou slováckou pentlí. Turecké šátky svobodných jsou nejčastěji jasně červené s jemným rostlinným vzorem po celé ploše, úvaz na záušnice. Na nohách dívky nosí černé průsvitné punčochy a tříčtvrteční černé středně vysoké šněrovací boty.

Mužský a ženský slavnostní kroj tak vykazuje velkou příbuznost, ale zaznamenáváme tady nošení starších krojových součástek, což dosvědčuje např. delší sukně u děvčat, užší formy přes vrapy na zadních šorcích. Převládá zde sytě oranžově černé vyšívání s barevnými *znameny*, provedené starší pracnější technikou na hrubý výřez, ale i výšivky mladšího data, provedené méně pracným křížkem. Na nich se již neobjevují plastické vysoké *bubénky* či *úlký*, ale hustě vyšité motivy jsou rámovány řídce vyšitou nebo bílou nevyšitou plochou, čímž hlavní motiv více vyniká. Mladí muži nosí tmavé soukenné kalhoty-*nohavice* s hustým černým šňůrováním jako jinde na Polešovicku. Do předního dílu nohavic puntu se vkládá bílý šáteček s červenou výšivkou květinového charakteru bez krajky po obvodu, kalhoty jsou dvakrát obtočeny vybíjeným opaskem. Košile s vydutými rukávy jsou u zápěstí zúžené a bez manžet, jejichž okraj je zpevněn červeným líčkem. Kordula je šitá z tmavého sukna s tmavým šňůrováním jako kalhoty, obě strany předního dílu jsou lemovány kulatými mosaznými nebo zlatými knoflíčky. Na hlavě nosí mládenci nižší černou beranici s vysokým rozmarýnem a voničkou z papírového kvítí. Znakem svobodných jsou dvě kohoutí péra.

4.1.13 Hostějov / krojové znaky

I v Hostějově došlo na začátku 20. století k zásadní proměně kroje, podobně jako tomu bylo v Medlovicích, Břestku, Osvětimanech nebo Stříbrnicích. V průběhu 20. století zde zdomácněl kroj zařazený do polešovického krojového krsku. Výšivky jsou podobné těm, které se dnes nosí na slavnostním kroji v Medlovích, Tučapech, Újezdci, Syrovíně, Domaníně nebo Těmicích. Převládá oranžově černé vyšívání s barevnými motivy ve starším velmi pracném provedení na hrubý výřez, ale i tady jsou více rozšířené výšivky mladší, provedené křížkem. Hlavní barevné motivy jsou rámovány řídce vyšitou nebo bílou nevyšitou plochou, čímž hlavní motiv více vyniká. **Dívčí kroj** se neliší od ostatních obcí na Polešovicku. Rukávce v podobě velkých tuhých vrapených baněk jsou u loktů zdobené krajkou s bílou dírkovou výšivkou a slováckou mašlí. Kordulky s kulatým výstřihem ušité ze světlých brokátů jsou zdobené slováckou naskládanou stuhou a portou. Přednice, výšivka na prsou je již velká, lemovaná kraječkou a nesprávně leží z vnější strany kordulky. Zadní sukně jsou hustě nahrubo vrapené

z matného černého klotu. V pase jsou sukňě zdobeny ještě barevnou slováckou pentlí. Turecké šátky svobodných jsou nejčasněji jasně červené s jemným rostlinným vzorem po celé ploše, úvaz na záušnice, i tady uvázané volněji. Na nohách mají černé konfekční punčochy a tříčtvrteční černé středně vysoké šněrovací boty.

Mladí muži nosí tmavé soukenné kalhoty-*nobavice* s hustým černým šňůrováním jako jinde na Polešovicku. Do předního dílu nohavic puntu se vkládá bílý červeně vyšíváný kapesníček, kalhoty jsou dvakrát dokola omotány vybíjeným řemenem. Košile má rukávy dudového stříhu, u zápěstí zúžené a bez manžet. Kordula z tmavého sukna je zdobena šňůrováním jako kalhoty, obě strany předního dílu jsou lemovány kulatými mosaznými knoflíčky. Na hlavě nosí mládenci nižší černou beranici s voničkou z papírového kvítí. Znakem svobodných jsou dvě kohoutí péra.

4.1.14 Stupava / krojové znaky

Stupava katastrálně hraničící na jedné straně s městem Koryčany, Střílkami a Zástřizly, leží na hranicích okresu Kroměříž, z druhé strany sousedí s obcí Osvětimany, které krojově inklinují ke Kyjovsku, a s Buchlovicemi, které tvoří specifický samostatný okrsek buchlovický, jehož kroj se nosí dnes pouze v Buchlovicích a v Břestku. Stupava společně se Starými Hutěmi a Salaší patří mezi hraniční oblasti Uherskohradištska, v nichž je zřetelný ústup tradičního odívání už v polovině 19. století vlivem klimatu, průmyslu (sklářství, perletářství, odchod za prací). Logicky bychom ji zařadili do oblasti, kde se nosil uherskohradištský typ kroje, jeho podoba by se blížila k původní verzi kroje z Osvětiman (spádovost do osvětimanské farnosti) s prvky buchlovického typu kroje. Kroj je v současné době v obci obnovován novou rekonstrukcí podle návrhu etnografky Romany Habartové.

4.1.15 Osvětimany / krojové znaky

Obr. 56 Starobylá podoba slavnostního kroje v obci Osvětimany. Osvětimany, kolem roku 1890 (soukromý archiv)

Obr. 57 Současná podoba slavnostního kroje v obci Osvětimany, odklon od Hradištska, dnes se tu nosí severokyjovský kroj. Osvětimany, 2009 (soukromý archiv)

Osvětimanský kroj se ještě kolem roku 1920 hodně podobal kroji buchlovickému, především ženský, mužský v té době již zanikl. Vývoj kroje postupně podlehl vlivu správního okresu Kyjov, kam Osvětimany spadaly. Svou roli tu sehrála i větší líbivost tradičního oděvu z Kyjovska. Kontakt veřejnosti s městem Kyjov způsobil, že se místní občané krojově přiklonili k této oblasti. Spád na Kyjovsko jim umožňoval výpůjčky krojů pro své domácí příležitosti a nakonec se odklonili od původní verze, která zůstala v sousedních Medovicích. Během druhé poloviny 20. století postupně obec i jednotlivci získávali krojové kusy i komplety na Kyjovsku, zásadní průlom způsobilo v roce 1976 založení národopisného souboru Věrou Mičkovou a svépomocné doplňování krojového fondu Marií Slavíkovou z Ježova. Zde můžeme hledat z důvodu finančních prostředků i odchylky a nedostatky v celkové podobě kroje v Osvětimanech, který nedosahoval úplné výzdoby, jak to vidíme v kyjovských obcích. Kolem roku 1980 se k nákupům krojů přiklonila i osvětimanská radnice. Dnes se mládež obléká do kyjovského typu kroje, do varianty severokyjovské. Větší zdobnosti a přiblížení se k charakteru kroje této krojové oblasti lze zaznamenat až po roce 1990. Ani terminologie (pojmenování krojových součástí) se neuplatnilo v plné šíři, některé krojové kusy jsou jmenovány *po Dolňácku*.

Ženský kroj tvoří rukávce, které dívky oblékají dvojí na sebe, plátěné a etamínové. Spodní jsou ušity z bílého plátna s menšími baňatými rukávky a stojáčkem, svrchní jsou z bílého etamínu, kadrle jsou bohatě vyšity bílou dírkovou výšivkou, i když jsou na Kyjovsku široké přednice i kadrle vyšity černou dírkovou, tzv. smrt'ovou výšivkou a vláčkovou černou krajkou. Tady je podoba výzdoby jednodušší, s malou úzkou černobílou kraječkou při okraji.

Vestička k dívčímu kroji je ve srovnání s dolňáckými kratší, je šitá z jemných hedvábných látek nebo jemného květovaného brokátu. Je lemována červenou pentlí a na zádech má červené stuhy tvarované do kruhů, květů, tzv. kulatých růží. Rámování červenou pentlí vytváří obdélníkový či čtvercový výstřih. Kordulka je zdobená patáčky či flitry a zapíná se na šest až sedm kovových knoflíčků. Vpředu na přednici je bílý obdélníček, tzv. vyložení. Zadní sukni zde nepředstavuje šorec, ale sukně-pávka z červené vlněné kartounové látky s vyšitými nebo vetkanými květy, tzv. kvítky. Přední zástěrka-*fěrtuška* je ušitá z vyvazovaného plátna, modrotisku. Je ušitá ze dvou půlek, uprostřed sešitá stínkem, bohatě vyšívána a zakončená u dolního okraje paličkovanou krajkou nebo strojovou tylangrovou krajkou. Pod sukněmi nosí dívky *suknice*. Spodničky jsou hodně škrobené, ustálily se v počtu tří a jejich délka musí být odstupňovaná, případně se v pase uvazuje ještě vycpávka k většímu objemu sukně, je to krátký 10 cm vysoký honzík. Pokrývku hlavy tvoří čepec-*gargula* s jemnými vláčkovými krajkami, které se zde nenosí. O hodech mají dívky na hlavě turecký šátek. V Osvětimanech se ale nepoužívá termín *rejda*. Stárky nosí turecký šátek s tmavým až černým základem a červenou bordurou, uvázaný na záušnice na čistě bílý nezdobený plátěný čepec, s kraječkou po obvodu, aby měly kolem obličeje pod úvazem jemnou bílou krajkou, ostatní dívky mají šátek červený. V pase si vážou *pintu*, *opasovačku*, *vazačku*, ale tady se jí říká *slovácká pentle*, jejíž konce splývají po bocích přední sukně-fěrtušky. Kroj doplňují vysoké holínkové vrapené a ozdobně vyšité boty.

Mušská chasa si obléká nezdobené kalhoty *nohavice* z černého nebo tmavě modrého sukna. Do nohavic si chlapci vkládají dva šátky, obvykle jeden merínkový-kašmírový s červeným základem a tištěným vzorem s trásničkami, který je skládán do obdélníku, druhý bílý plátěný s výšivkou. Dnes jsou obvykle šátečky nahrazeny pouze jedním, který je zhotovován z části tureckého šátku. Přes kalhoty je ovazován opasek-*řemeň*, zdobený žlutými plechovými cvočky, kolem boků se obtáčí dvakrát, poprvé je utažen, po druhé se nechává spuštěný po levém boku. Mušská košile je tunikového střihu, má širší rukávy u zápěstí řazené do manžety a ozdobené černými stužkami. Košile má u krku stojáček. Pod stojáčkem je zdobena černým šátkem nebo černou pentličkou, zde se ustálila černá vyšívána vazačka, uvázaná pod krkem a sahající k prsům. Na stojáčku je někdy křížková černá výšivka, vpředu na prsou je obvykle košile bohatě bíle vyšita vzorem do pravého úhlu s prolamováním do mřížek. Vestička *kordula* je šitá z černého sukna, má rovný střih a sahá hlouběji k pasu. Je zdobená květinovým motivkem na obou přednicích a ornamentem nad šusky na zádech. Zápinka se zde nezapíná, ale je spojena slováckými stuhami vodorovně z jedné přednice k druhé, odkud visí směrem dolů tak, že tvoří trojúhelník. Jeho konce sahají téměř k holínkám. Klobouk je z černé plsti, zdobený červenobílými žinylkami, šmukovými housenkami a krepinkami, zvanými halúzky, které jsou vpředu upraveny do růžice, s dracounovými střapci. Doplnují je umělé květy, zrcátka a lístky, s dvěma velkými kohoutími *kosárky*. Kožené boty s tvrdou holínkou jsou v nártu zvrápené pro lepší ohyb nohy a vyšším podpatkem s kovovými podkůvkami.

4.2 Typ velehradsko-spytihněvského kroje

Tento typ kroje oblékají lidé v obcích Velehrad, Modrá, Salaš, Jalubí, Traplice, Jankovice, Košíky, Kudlovice, Sušice, Huštěnovice, Babice, Spytihněv, Žlutava, Staré Hutě.

4.2.1 Velehrad / krojové znaky

Obr. 58 Slavnostní kroj. Současná podoba kroje. Velehrad, 2009 (foto: Romana Habartová)

Obr. 59 Slavnostní kroj dětí a hodové mládeže. Současná podoba kroje. Velehrad, 2009 (foto Romana Habartová)

Kroj oblékaný ve Velehradě reprezentuje velehradsko-spytihněvský typ kroje a nosí se ještě ve vedlejší obci Modrá. Dnes můžeme při slavnostních příležitostech vidět vedle sebe dvě varianty. **Současná podoba mužského kroje** zůstává nezměněna a je téměř shodná s rekonstruovanou podobou. Kroj tvoří košile-dudovice, nohavice a kordula z tmavého sukna s bohatým šňurováním, bílý šátek s červenou výšivkou zasunutý v poklopci kalhot a beranice s voničkou. Změnu zaznamenává vyšívání, které je stále častěji zjednodušováno a původní hrubý výřez je nahrazován méně náročnou výšivkou.

Jinak je tomu v případě **ženského kroje**. Vedle sebe stojí kroj současný, tvořený velkými baňatými hustě vrapenými rukávci, s bubínkovým vyšíváním na hrubý výřez, které má obvykle už jen jednu větší přednici lemovanou úzkou kraječkou, která vyčnívá zpravidla z bílé brokátové kordulky. Zadní sukně staršího data je zhotovená z hruběji vrapeného černého klotu s širokou okrovou formou přes vrapy, mladší vrstva zadních sukní je delší, obvykle plisovaná a má úzkou stylizovanou formu. Přední sukně představují vedle sebe několik vrstev: staré jemné polobrokáty, ornáty všech barev, ale i sukně novějšího data zhotovované z plátna nebo ze sytě barevných kašmírů s květovým vzorem. Staré turecké šátky vázané na volnější záušnice jsou světlejší červené barvy, často s halúzkovým vzorem po celé ploše, novodobé turčáky jsou tmavší barvy. K těmto krojům přistupuje rekonstruovaná verze ženského velehradského kroje z roku 1905, vytvořená podle návrhu etnografky PhDr. Ludmily Tarcalové, která se jí zabývala v roce 2001 a rekonstrukce kroje procobec Modrá podle návrhu PhDr. Romany Habartové z roku 2009. Kroj respektuje původní štíhlou siluetu, již vytváří baňaté, ale vzdušné a nevyztužené rukávce, ke kterým jsou u loktů pod baňkami přišity kadrle, dříve krajky, dnes většinou z bílé dírkové kvelbované výšivky. Rukávce jsou zdobeny kompletním vyšíváním. Starší verze je se dvěma přednicemi, proto jsou rukávce zasunuté v kordulkách, zhotovených z hedvábných materiálů pastelových barev. Kolem kulatého výstřihu jsou zdobeny skládanou duhovou stuhou a korespondují s barevností dlouhých sukní z lehčích a splývavějších látek, např. tmavších barevných kašmírů s kvítkovým vzorem. K této variantě kroje si dívky vážou užší jednobarevné stuhy do pasu, současný kroj je zdoben na kordulce i v pase strojovou slováckou pestrobarevnou květovanou stuhou. Také obutí žen je nesourodé, dívky obouvají k obnovené verzi kroje vysoké vrapené kožené boty, k současnému kratšímu kroji boty šněrovací tříčtvrteční, a pokud vysoké boty nemají, některé nosí k černým punčocům konfekční polobotky.

4.2.2 Salaš / krojové znaky

Salaš patří mezi okrajové oblasti Uherskohradištska, na rozhraní s Kroměřížskem. Spadá do oblasti, kde se původně nosila buchlovická varianta tradičního oděvu, později zdomácněla podoba uherskohradištského typu kroje, ale jeho velehradsko-spytihněvská varianta. Dnes v obci Salaš kroj vymizel. Pokud se místní lidé oblékají do krojů, pak nosí kroj jako ve Velehradě nebo v Modré.

4.2.3 Modrá / krojové znaky

Modrá patří k lokalitám, které řadíme do velehradsko-spytihněvského krojového okrsku. Zůstala zde řada krojů po předchozích generacích, které můžeme při slavnostech vidět. Zájem reprezentovat svou obec v kroji je tak velký, že se radnice rozhodla realizovat nedávno velkou zakázku, která řeší obnovu modranského kroje podle dobové fotodokumentace ze začátku 20. století. **Mužský kompletní kroj** tvoří tmavé až černé soukenné kalhoty-*nobavice* a vesta-*kordula* s tmavým šňurováním. Přední díl nohavic má v zástrihu zasunut kapesníček a kolem dokola jsou kalhoty zpevněny vybíjeným opaskem-*řemenem*. Přednice vesty je lemována po stranách kulatými knoflíčky, řazenými do trojúhelníků, vesta je na zádech šňůrkována do *tulipánů*. Slavnostní košile-*dudovice* má naduté rukávy a je vyšita hedvábím kolem rozparku u krku *do fajky*, na límci a na *ramenech* vyšíváním v okrově černém provedení technikou na hrubý plastický výřez s různými starobylými vzory-*formami*. Ženatí muži nosí kabátek-lajbl z režného sukna s nízkým stojatým límečkem, který je lemovaný zelenou nebo červenou hedvábnou stužkou. Přeložené malé klopy přednic a manžety jsou zdobeny červenými, dříve i modrými po obvodu zubatými výložkami. Přednice je zdobena řadou asi 16 bílých porcelánových, dnes kovových knoflíčků, záda zdobí v pase tři šusky. Klobouk-*širák* je menší, s úzkou střechou, z černého filcu, svobodní jej mají ozdobený voničkou s dvěma kohoutími péry. Beranice má mírně kónický tvar. Boty jsou tu s vysokými, dnes hladkými naleštěnými holeněmi.

Ženský slavnostní kroj má v Modré starší podobu s delšími sukněmi někdy i z jemnějších látek, z atlasu nebo polobrokátu, ale pokud si dívky kroj pořídily nový, sukně jsou již kratší a šité z brokátů. Současný obnovený kroj respektuje dobu kolem roku 1920, kdy délka sukní sahala do poloviny lýtek, jeho součástí je spodní rubáč a málo naškrobené dlouhé spodničky z bílého plátna. Zadní sukně, hustě, ale nahrubo vrapané šorce, jsou ušity z černého málo lesklého klotu s užší okrovou formou přes vrapy. Kordulka je šitá z jemnější květované látky s ostřejším zakulaceným výstřihem s hedvábnou stuhou a portou po obvodu. Vzadu v pase má kordulka varhánkování. Rukávce jsou ušity z bílého hustého plátna. Novější podoba představuje vyztužené baňaté rukávce-bañe s kompletním vyšíváním na límci, ramenech a na užší přednici, která se zde správně zasunuje do výstřihu vestičky. Výšivka tzv. *bubénková, bumbrlíčková* je provedena na hrubý výřez. U loktů pod baňatými rukávci jsou přišity široké kadrle, dříve krajky s úzkým pruhem výšivky, dnes je to většinou s bílým dírkovým vyšíváním. Starší variantu představují řasnaté rukávy bez pevného vydutí, u lokne s kadrli v bílém dírkovém provedení. Sukně-*fěrtoušky* jsou šity z brokátů pastelových barev, sukně rekonstruované jsou z jemnějších splývavějších látek, u dolního okraje s úzkou kraječkou i ve dvou řadách blízko nad sebou, v pase jsou převázány úzkou jednobarevnou pentličkou. Turecký šátek je tmavší, s vnitřní plochou posetou jemnými rostlinnými motivky, úvaz na záušnice má volně vázanou borduru kolem hlavy. Dívky nosí tříčtvrteční černé středně vysoké šněrovací boty a svobodná děvčata bílé *pupénkové* či *bumbrlíčkové* punčochy.

4.2.4 Babice / krojové znaky

Obr. 60 Slavnostní kroj hodové mládeže. Babice, 2025 (foto: Romana Habartová)

V současnosti není v samotném slavnostním kroji velkých rozdílů mezi krojovým okrskem staroměstsko-jarošovským a velehradsko-spytihněvským. Typická je pro tuto část regionu délka sukni dívek, která je oproti jiným obcím daleko kratší. Mnohdy negativně působí na celkový dojem, který na druhou stranu vyvažuje jejich dokonalé oblečení do kroje. Specifickou zvláštností pro každou obec je úvaz tureckého šátku *na záušnice*, který je podobný jako na Staroměstsku, ale v Jalubí, Sušicích či v Traplicích jsou samotné záušnice méně znatelné. V **mužském kroji** je odlišnost jenom v barvě vesty. V této oblasti je z tmavého sukna, stejně jako nohavice, zdobená černým šňurováním. Chlapci nosí v punku kalhot bílé dírkově vyšité kapesníčky. V Babicích se díky místním spolkům a souborům udržuje společenský a kulturní život, a tak jsou hybnou silou pro oblékání slavnostních, ale i dalších druhů krojů k různým příležitostem. **Chlapecký a mužský kroj** se nijak neodlišuje již výše popsaného velehradsko-spytihněvského typu. Dudové košile mají bohaté výřezové vyšívání rozvinuté do bohatých kytic, mohou působit jako královské korunky. Výšivka je provedená v základní žluté barvě s barevnými *znameny*. Zajímavá je výšivka na prsou pod *fajkou*. Na některých košilích je červené vyšití květinového vzoru v obloučku doplněné i monogramem nositele. Slavnostní babický kroj tvoří tmavé soukenné nohavice s dlouhým několikrát omotávaným řemenem a kapesníčkem, soukenná kordula, vysoké kožené boty a ozdobená beranice. Pro méně slavnostní příležitosti berou chlapci místo dudové košile typ košile sámkovice.

Děvčata nosí k slavnostnímu kroji brokátovou kordulku, která není vždy jen bílá, ale má různé pastelové odstíny. Obléká se na rukávce s baňatými rukávy končící dírkově vyšitou *kadrlí*. Na obojku, náramenících a přednici je výšivka provedená na výřez sytě žlutým hedvábím, většinou motivem dnes běžným v mnoha obcích, *na keříže* či *kroměřížskou růžu* s fialovými výplněmi, po stranách s barevnou formičkou. Naškrobené spodní sukne se oblékají pod šorec, svrchní plátěný fěrtušek lemovaný krajkou ze tří stran se na ně váže až jako poslední pod přední brokátovou sukni. Stárky mívaj často fěrtušek z drahého brokátu. Bohatost naškrobených sukni a jejich zkrácení je mnohdy na škodu celého vzhledu krojového kompletu. V obci jsou i příležitosti, kdy děvčata nenosí rukávce, ale jen bílou jupku. I k ní patří na hlavu uvázaný šátek.

4.2.5 Huštěnovice / krojové znaky

Obr. 61 Slavnostní kroj hodové mládeže. Huštěnovice, 2009 (foto: Romana Habartová)

Slavnostní kroj chlapců má obvyklou sestavu jako jinde na Staroměstsku. Zajímavé je označení stárka o hodech, který má na tmavé vestě připnutou zdobnou voničku, beranici má ozdobenou kromě voničky s navázanou stuhou a kosírky i zeleným věnečkem s bílými květy. Zajímavé jsou vzory na výřezové výšivce do stylizovaných *kytic a haluzí*, do *věnečků*, kombinované s *ostrožkami*. **Starší muži** chodí v lajblech a sámkových košilích s červeně vyšitými přednicemi. Motiv provedený plochým stehem tvoří květinový ornament. **Malí chlapci**-školáci oblékají bílé plátěné traslavice, dudovou košili s vyšíváním na výřez, na ni nosí tmavou kordulu. Nejzdobnější je přední modrotisková zástěra, mnohdy s barevnou vlnou vyšitými vzory a barevnou strojově vyšívanou pentlí v pase.

Děvčata jako jinde na Staroměstsku oblékají velké baňaté rukávce s vyšíváním, z nichž mnohé je velmi staré, v tlumených odstínech s jednobarevnými motivy *na hvězdu*, *na ostrožku*, *na kříže*. Na rukávce oblékají brokátové kordulky zdobené slováckou stuhou a stříbrnou portou. Přední sukně bývají z různobarevných brokátů, obvykle při spodním okraji zdobené našitou krajkou nebo stříbrnou či zlatou portou. Stárky mívají někdy honosné fěrtůšky. Na přední sukni se do pasu uvazuje bílá květovaná stuha, na šorec pak podobná, s černým podkladem, mnohdy s velmi ojedinělým vzorem. Na hlavu si vážou turecký šátek na záušnice a na nohou nosí vysoké boty. Za slavnostní ženský kroj je možné pokládat i ten, který nosí vdané ženy o hodech. Místo rukávců mají kacabajku, ke které si připíná vyšívání límeček. Starší ženy nosí na hlavě tmavé turecké šátky.

Často jsou do svátečního kroje oblékány i **děti**. V případě, že má děvče na hlavě věneček, musí mít zadní sukni bílou. Pak patří kroj do kategorie obřadních krojů, které se oblékají jen výjimečně, např. k prvnímu sv. přijímání, při pohřbu svobodného děvčete, chlapce nebo kněze, k první kněžské primiční mši nebo jako družičky na svatbu. Obřadní kroj chlapce je doplněn obřadním artefaktem, např. voničkou na klopě korduly.

4.2.6 Jalubí / krojové znaky

Obr. 62 Slavnostní kroj hodové mládeže. Jalubí , 2009 (foto: Romana Habartová)

Mladí muži a děvčata z Jalubí dodnes oblékají slavnostní kroj. Slavnost Božího Těla, dožíněk či hodů na konci září nebo další svátky k tomu poskytují jedinečné příležitosti. I dnes se najdou ženy, které kroji rozumí, umějí ho ušít, ovládají techniky vyšívání, žehlení a škrobení i oblékání. V Jalubí je to velehradsko-spytihněvský typ kroje a od ostatních obcí se příliš neodlišuje. **Jalubští mládenci** nosí kroj jako ostatní v tomto krojovém okrsku. Tmavou kordulu a kalhoty doplňuje plátěná dudová košile s bohatým výřezovým vyšíváním. Zajímavý je šátek či kapesníček, který se vkládá do v průstříhu kalhot. Zde je rozměr šátku daleko větší a širší, neboť jej muži mají několikrát složený, po stranách jim hodně přečnívá z obou stran. Stárci jej mívají obvykle čistě bílý s velkým dírkovým vyšítím, ostatní chlapci mají šátek bílý s červeným květinovým vzorem vyšítým plochým stehem. Mladí chlapci si zdobí beranici jen voničkou se stuhou a kosárky, stárek navíc zeleným věnečkem po jejím obvodu.

Děvčata si k starším nákladným kordulkám oblékají hustě navrapené plátěné rukávce s kompletním vyšíváním, límečkem, nárameníky a přednicí. Většina děvčat má vyšívání světle žluté s fialovými *znameny* v podobě *kroměřížské růže*, s *formičkou*, vyšitou po obou stranách přednice a jedné strany nárameníku. Fěrtůšky mívají děvčata obvykle brokátové, různých barev, na spodním okraji zdobené stříbrnou portou. Šorce jsou hustě vrapené a zdobené širokou oranžovou formou vyšitou přes vrapy, s další příkrasou, dvěma černými pentlemi. Turecký šátek je uvázaný na záušnice s velkým sukem v týle hlavy, s konci zastrčenými za *oboron*, z níž květinový pruh musí být nad čelem. Trochu jinak bývají oblečené stárky. Mívají stejné fěrtůšky, ale červené nebo pastelové, vždy pak bílé punčochy.

4.2.7 Jankovice / krojové znaky

Chlapci oblékají tmavou soukennou kordulu a ze stejného materiálu nohavice, obojí zdobené tmavým *šňůrečkováním*. Košile s baňatými rukávy mají s vyšivku na náramenících, kolem krku a na přednici provedenou výřezovou technikou žlutým hedvábím, nejčastěji vzorem *na kříže*; nosí se však i vyšivka se složitějšími květinovými vzory. Zajímavé je vyšití plochým stehem a květinovým ornamentem na *kapříčku* či šátečku vsunutém v nohavicích a také na přední části košile pod fajkou. **Ženatí muži** nosí místo korduly světlý lajbl s červenými výložkami a plátěnou košili sámkovici. Muži jsou vždy ve vysokých kožených černých čizmách.

Slavnostní dívčí kroje vykazují znaky velehradsko-spytihněvského typu. Neodlišují se od ostatních slavnostních krojů nošených v sousedních obcích. Velké hustě našasené rukávce jsou ukončeny plátěnou kadrlí s dírkovou vyšivkou a uvázanou *slováckou* stuhou nad loktem. Vyšívání mají v současnosti obvykle složené ze dvou nárameníků, jedné přednice a límečku, které jsou olemovanou naskládanou krajkou. Používá se vyšívání starší, vyšité sytější žlutou hedvábnou nití, ale i novější, světle žluté se stylizovanými motivy. Stárky oblékají obvykle bílé kordulky, ostatní děvčata i starší ženy žluté a světlých barev, šité z brokátu. Fěrtůšky v Jakovicích nemají děvčata stejné. Pestrost předních sukní (žluté, zelené, světle modré, růžové, světle zelené, světle i tmavě fialové) je typickým znakem místních dívčích krojů. Zadní sukně-šorec má širokou žlutou formu. Nejnápadnější je úvaz tureckého šátku, který má širokou oboru z kvítkové bordury šátku, v současné době je vázaný s málo znatelnými záušnicemi. Na nohou nosí černé vysoké boty. Vdané ženy nosí bílé jupky místo rukávců a často jim chybí šátek na hlavě.

4.2.8 Košíky / krojové znaky

Ženy z Košíků patří k těm, které se i dnes snaží zachovat alespoň některé projevy tradiční lidové kultury, které provázely běžně život v obci. K těm patří i oblékání krojů k nejrůznějším příležitostem. V obci jich dnes není mnoho, přesto se místní v polovině sedmdesátých let 20. století rozhodli uspořádat tzv. *dětské body*, ke kterým oblékli do slavnostních krojů své děti. **Chlapci** měli dudové košile s vyšíváním, soukenné kordule, třaslavice a vyšívanou zástěru, na hlavě klobouky. **Děvčata** šla ve stejném oblečení jako starší dívky, v baňatých rukávcích, kordulce, šorci, fěrtůšku, úvazu tureckého šátku na záušnice. K tradičním krojovým akcím dnes patří v Košíkách tzv. *babské body*, které se slaví o svátku sv. Anny. K této slavnosti se ženy oblékají *po sedlcký* – k sukním oblékají místo rukávců jupky. Další aktivity spojené s oblékáním do krojů Košíky postrádají.

4.2.9 Kudlovice / krojové znaky

Svobodní chlápci a školáci nosí černé soukenné korduly zdobené černým šňůrováním na přednicích, kolem kapes, límce a na zádech ve tvaru *tří pánu* nad třemi šůsky. K ní oblékají do vysokých bot soukenné šňurované kalhoty. Mladší kluci si oblékají plátěné třaslavice a modrotiskovou zástěru s barevným vyšíváním na natištěných květinových vzorech, ze tří stran je lemovaná barevnými trásněmi. Slavnostní kroj **ženatých mužů**, pokud si oblékají rezný lajbl, doplňuje všednější sámková košile s červeným vyšitím na předním díle. Dudové košile mají v Kudlovicích mládenci často na prsou s výšivkou pod *fajkou*, kde se také v květinovém motivu objevuje monogram majitele.

Kudlovická **děvčata** se svým krojem nijak neliší od ostatních obcí, které spadají do babické farnosti. Všechny mají navázané novější světlé nebo starší tmavé červené turecké šátky. Sváteční žluté vyšívání je na přednici a límečku s našitou krajkou a překrývá brokátovou kordulku. Přední brokátové sukne různých sytých barev a pastelových odstínů, stejně jako zadní černý šorec, jsou nadnášeny řadou silně naškrobených spodnic. Pokud se zúčastňují slavností **děti**, pak si děvčátka k černému šorci a tureckému šátku, pokud zrovna není možnost obouvat vysoké šněrovací boty s haklíky, musí brát černé punčochy a tmavé příliš nezdobené konfekční boty.

4.2.10 Spytihněv / krojové znaky

Obr. 63 Slavnostní kroj hodové mládeže. Spytihněv, 2009 (foto: Romana Habartová)

Muži nosí variantu kroje velehradsko-spytihněvského, který byl již popsán výše a tvoří ho nohavice, kordula, dudová košile a beranice nebo klobouk. Soukenné kalhoty jsou ve vysokých botách s leštěnou holení, košile s velkými dudovými rukávy je zastrčena v kalhotách přepásaných řemenem. Na košili bývá našitá žlutá výšivka s rozvinutým motivem často se světle modrými výplněmi. Důstojnosti celému kroji dodává kapesníček vložený do průstřihu kalhot po obvodu vyšíváný červenou bavlnkou do květinových motivů a bohatě zdobená beranice s voničkou a větší navázanou květinovou stuhou a bílými kosárky. Starší a ženatí muži si berou na sebe místo tmavých nohavic plátěné *drle* a modrotiskovou zástěru, někteří zase místo kordule lajbl. Na hlavě mají vždy beranici nebo klobouk, který už není zdoben kosárky.

Slavnostní ženský kroj je sestavený z objemných hustě navrapených rukávců, s velkou dírkově vyšitou kadrli na obou rukávcích, s kompletním vyšíváním: límečkem, dvěma nárameníky a přednicí. Známý motiv výřezové výšivky *na kříže* bývá často doplněn formičkou po obou stranách např. vlnovkou s lístky. Okraje obojku a přednice jsou zdobeny krajkou. Úvaz tureckého šátku na poměrně velké *záušnice* je zajímavý tím, že jeden konec se nezasouvá za horní lem šátku, kterému se tu říká *oboru*, ale vyčnívá jeho rožek. Přední brokátové sukně jsou pestrých pastelových barev a černý šorec je mnohdy bez černé navázané pentle. Starší, především pak **vdané ženy** si místo rukávců oblékají bílou jupku, slavnostní límeček od rukávců, starší a delší molobrokátové nebo brokátové fěrtušky a k nim bílé brokátové šátky na hlavu.

4.2.11 Sušice / krojové znaky

Obr. 64 Slavnostní kroj hodové mládeže. Sušice, 2009 (foto: Romana Habartová)

I když v malé obci Sušice je příležitostí k oblékání do kroje méně (červencová pouti hody), obyvatelé obce kroje vlastní a umí se do kroje oblékat. **Chlapce** nejvíce zdobí košile s baňatými rukávy, na kterých je v současnosti přišitý žlutý, tedy mladší typ výšivky s motivem *na keříže*, v tomto krojovém okrsku často se světle modrými výplněmi. Široké nárameníky, ale i *fajka*, přednice, mají při okraji vyšitou formičku či mřížku podobnou *mrštěnce*. Zvláštností mnohých košil je výšivka na prsou pod fajkou, provedená plochým stehem červenou bavlnkou květinovým vzorem, obvykle do obloučku. Mnohdy mají muži v tomto květinovém medailonu vyšitý vlastní monogram. Soukenné kalhoty doplňuje vyšívání kapesníček a vybíjený řemen dvakrát omotaný okolo pasu. Svobodným chlapců náleží pokrývka hlavy v podobě beranice s vonicí a kosírky.

Děvčata nosí baňaté rukávce, většinou se světle žlutou výšivkou se vzorem *na kroměřížskou růži* s fialovými výplněmi. U nově pořízených výšivek jsou přednice i nárameníky na obou stranách zdobené vyšitou formičkou *na leluju*. I zde jsou kadrle zdobené tzv. *katrováním*, bílou dírkovou technikou. Úvaz tureckého šátku nejčastěji s halúzkovým vzorem *na záušnice* a liší se od ostatních obcí tím, že suky u uší jsou menší a vytvářejí kulovitý tvar se širší oborou květinové bordury nad čelem.

4.2.12 Traplice / krojové znaky

Obr. 65 Slavnostní kroj hodové mládeže. Traplice, 2009 (foto: Romana Habartová)

Mladá traplická chasa se obléká do kroje hlavně na hody. Každý návštěvník této slavnosti se rád podívá na dobře oblečené chlapce a děvčata. Místní vyšivačky Františka Fusková, Hedvika Hanáková a Vlasta Hubáčková, obohatily kroj o nové ztvárnění výšivkové sestavy. Nejčastějšími vzory jsou motivy *na kříže* s fialovými výplněmi a z obou stran s vyšitou fialovou formičkou.

Mužský kroj tvoří tmavé soukenné kalhoty zdobené šňůrováním, kordula má navíc černo-červené trásničky u krku a nad šusky na zádech, kroj dotváří košile se širokými rukávy a výšivkou na výřez s motivem *na kříže*. Staré typy výšivek na mužských košilích jsou velmi vzácné, často kratší než současné vyšívání. Obojek u krku mnohdy nedosahuje kraje stojatého límečku, což se řeší černým smykováním. Dva bílé kosírky s voničkou a navázanou stuhou jsou bohatou ozdobou beranice každého svobodného chlapce. K slavnostnímu mužskému oblečení starších patří i sámkové košile a bílé lajble, které oblékají na slavnosti během roku hlavně ženatí muži.

Děvčata se od ostatních dívek v jiných krojových regionech liší hodně naškrobenými spodnicemi, které neúměrně nadnášejí přední brokátové sukně pastelových barev. Přední sukně jsou z rubové strany zpevněny organtýnem a nažehlené tak, že tvoří řadu zaoblených faldů vyčnívajících do všech stran. Negativem této úpravy sukní je její příliš krátká délka. Spolu s baňatými rukávci s výřezovou výšivkou a bohatou kadrílí u rukávců tvoří spolu s úvazem šátku *na záušnice s kvítky* typický krojový celek.

4.2.13 Staré Hutě / krojové znaky

Obec hraničí na jedné straně s okresem Kroměříž a na druhé s Buchlovicemi, Břestkem a Salaší. Vazba na buchlovské panství měla vliv na vývoj zdejšího tradičního odívání, které v minulosti spadalo do buchlovického okrsku, a dnes tento kroj můžeme vidět jen v Buchlovicích a v Břestku. Ve Starých Hutích kroj vymizel a je dnes obnovován formou rekonstrukce kroje z poloviny 19. století.

Sama osada vznikla kolem roku 1701 a roku 1755 zde stálo již 36 domů. Ve sklářské osadě nacházeli kromě sklářů uplatnění i mistři jiných řemesel potřebných k běžnému životu, například pekař, švec či tkadlec. Navíc se při provozu sklárny uplatňovala řada doprovodných řemesel, jako byli dřevorubci, bednáři či mistři vyrábějící potaš neboli salajku, používanou jako tavídko. Život osady stál a padal se sklárnou. Těžké období přišlo na počátku 19. století, kdy sklárna zpusťla. O její vzkříšení se postarala rodina Reichů, která si pronajala sklárnu v roce 1813 a položila zde základ svého sklářského impéria. Výrobky s židovskou hvězdou ve znaku pocházející nejen ze Starých Hutí, ale později i z Koryčan, Srupavy nebo Velkých Karlovic zásobovaly celou Moravu a směřovaly i do Rakous, Uher a Cařihradu. Zlatá éra Starých Hutí trvala 60 let. V roce 1869 zde žilo 390 obyvatel a tohoto počtu již později nikdy nebylo dosaženo. Provoz sklářské huti byl závislý na přísunu velkého množství dřeva, jehož se od poloviny 19. století začalo nedostávat. Majitelé byli nuceni zdejší sklárnu v roce 1876 uzavřít a přesunout výrobu na Kyjovsko, kde byly pece vytápěny lignitem. Obyvatelé se snažili nalézt nový způsob obživy. Koncem 19. století byla obec známá výrobou perleťového zboží. Výroba perleťových knoflíků a ozdobných předmětů se soustřeďovala především v přízemí bývalé budovy správy skláren. Byla zde dílna s 15 zaměstnanci. Dnes lze na místě, kde stávaly sklárny, nalézt velké množství střeptů, kusy skla nebo perleti. Místo se pozná také podle majestátní památné lípy, která zde stojí. Jak název napovídá, vznikla osada Staré Hutě jako zázemí sklárny, kterou založil snad počátkem 17. století Jiří Zikmund Prakšický ze Zástřízl. Minulé století bylo provázáno stálým úbytkem počtu obyvatel, který dosáhl svého minima v roce 1994, kdy zde žilo 112 obyvatel. Zároveň došlo k radikální změně způsobu života. V obci zanikla téměř všechna pole a lidé byli závislí na dojíždění za prací do Koryčan, Buchlovic a Uherského Hradiště. Samotná obec má zachovalou sídelní strukturu dosti podobnou stavu, kdy zde ještě stávaly sklárny. V současné době se pracuje na rekonstrukci tradičního lidového oděvu pro kulturní a společenské vyžití v obci i mimo ni.

4.3 Staroměstsko-jarošovský kroj

Tento kroj je typický pro Staré Město, Mařatice, Jarošov.

4.3.1 Obecná charakteristika

Čtvrti města Uherského Hradiště: Mařatice a Jarošov spadají do vyhraněného krojového okrsku staroměstsko-jarošovského. K slavnostem, nejčastěji hodům, dožínkám si lidé z těchto částí Uherského Hradiště oblékají vlastní kroj, který často užívaly předchozí generace. V tomto krojovém okrsku si **děvčata** oblékají na plátěné spodní sukni šorec z černého klotu s širokou oranžovožlutou formou vyšitou přes vrapy. Na zadní sukni v posledních dvaceti letech zvykly uvazovat barevné *tráčky*, hedvábnou květovanou stuhu strojově vyšitou na černém základě. Tvoří dva pruhy, které jsou složeny do poloviny délky sukni, pruh se vracel do pasu a odsud visí až po délku zadní sukni. V některých obcích jsou tráčky navázané na mašli, která leží volně na šorcí. Dopředu se uvazuje nejčastěji brokátový fěrtůšek, k nejreprezentativnějším akcím však patří zlatými nitěmi vyvazovaná přední sukni v zelené, modré nebo smetanově žluté barvě. Ta se v pase převazuje hedvábnou protkávanou stuhou s květinovým dekorem. Rukávce jsou hustě navrpené s našitým vyšíváním – dvou nárameníků, límce a přednice. Rukávce končí bohatým volánem *kadrlí*, vyšité bílou dírkovou vyšivkou. Pruh vyšivky na kadrlích s krajkovým okrajem se objevuje velmi sporadicky. V současnosti nosí děvčata vyšívání na provedené výřezovou technikou převážně na jedné přednici anebo ze dvou původních je sešitá v jednu, opatřenou po obvodu krajkou. Mezi krojovanými děvčaty převažuje dvoubarevné vyšívání, pracované žlutě, s fialovými nebo tmavě modrými výplněmi. Nejčastější a nejslavnostnější je motiv *na kroměřížskou růžu*, motiv *věnečku a růže*, které jsou mladšími variantami kroměřížské růže (Kudlovice, Staré Město) kombinované s *keřížů*, se šikmo vyšitým květem, *haluzí*. Vyšivačky převedly tradiční motivy různými kombinacemi do motivů velkých a širokých *kytic z květů, hvězd, růží, věnečků* rozšířený o boční šikmě vyšitý květ - *haluz*, čímž se pruhy vyšivek zvětšily a hlavně rozšířily. Kordulky jsou nejčastěji šité ze světlých brokátů, staré často opotřebované byly vyměněny za zcela nově zhotovené světlejších barev. Zdobené jsou na obou přednicích barevnou hedvábnou květovanou stuhou a stříbrnou portou. Na zádech mají při spodním okraji typické varhánkování. Zapínají se na tři zdobné knoflíčky. Na hlavu se uvazuje turecký šátek *na záušnice*. Obouvají si vysoké tzv. *haklíkové* boty s lakovaným horním okrajem a perforovanými ozdobami na špici a patě.

Svobodní chlapci oblékají ke slavnosti soukenné kalhoty opásané koženým řemenem. V poklopci kalhot nosí vložený plátěný kapesník čtvercového tvaru s červeným vyšitím rostlinného ornamentu anebo bílým dírkovou vyšivkou. Dudová bílá košile je u mnohých chlapců zdobená vyšitím květinové vyšivky červenou bavlnkou plochým stehem na prsou, kde končí vyšitá *fajka*. Dále ji zdobí kompletní vyšívání na límci, náramenících a přednici. Mužské vyšívání je v základní barvě sytě žluté, motivicky více vychází ze starších motivů – *na stromy, ptáka na haluzi, strom a haluz*, hodně se opakuje motiv za sebou jdoucích *keřížů, kroměřížské růže* v kombinaci s *haluzí*. V mnoha různých kombinacích vytvářejí motivy kytic ve větší šířce a barevnosti. Tento krojový okrsek je výjimečný tím, že si chlapci oblékají na košili tmavou vestu-kordulu, která je zdobena červeným vyšitím na zádech, na límci i kapsičkách s červenými

kytkami z kamrholové vlny u krku, na obou stranách kapes a také nad třemi *šúsky* vzadu, z nichž vyrůstají tři červeně vyšité velké tulipány. Mládenci nosí na hlavě beranici, kterou zdobí vonička z látkových nebo papírových barevných kvítků, zrcadélek a perliček, s navázanou hedvábnou barevně vytkávanou stuhou a kosírky. Na nohy obouvají vysoké holínkové boty.

4.3.2 Staré Město / krojové znaky

Obr. 66 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Staré Město, 2015 (soukromý archiv)

V krojovém okrsku staroměstsko-jarošovském je město Staré Město nejtradičnější, v oblékání krojů. Velkou úlohu tu sehrály v první polovině 20. století různé kulturně osvětové spolky, které udávaly ráz kulturnímu a společenskému životu a byly nositeli tradičních folklorních aktivit. Od roku 1956 to byla zásluha především národopisného souboru Dolina. **Kroj chlapců a mladých mužů** ve Starém Městě podobně jako v Jarošově a v Mařaticích je zdobný a pestrý hlavně díky vestičce-korduli. Je šitá z tmavého sukna a vyšívána jasnou červenou vlnou kolem límce a kapes. Na zádech nad třemi šúsky tvoří výšivka tři červené tulipány. Ze stejného materiálu jsou i kalhoty-nohavice, které jsou tmavě šňurované a s vyšívaným kapesníčkem vloženým v průstříhu kalhot. Kalhoty drží pásek-řemen dvakrát omotaný v pase a mírně pod pasem, kde je konec upevněn malou mašličkou. Chlapci mají na hlavě beranice zdobené voničkou, stuhou a péry kosírky, stárci mají navíc po obvodu beranice věneček zeleně a bílých kvítků. Slavnostní kroj doplňuje bílá plátěná dudová košile s vyšíváním na límečku, náramenicích a přednici se starými tradičními motivy, většinou rozpracovanými do kytic. Na nohy obouvají vysoké boty-čizmy z černé kůže.

Dívčí slavnostní kroj prodělal ve Starém Městě během 20. století velké změny. Podobně jako v jiných obcích mikroregionu Staroměstsko se ve Starém Městě podstatně zkrátily sukne děvčat, a aby držely formu, musely být přidány více naškrobené spodnice. K vyváženosti zkrácené siluety byly řešeny rukávce tak, že zvětšení objemu bylo zajištěno jejich vypodložením pevnými vycpávkami a přidáním plátna, které je hustě navrapené. Děvčata nosí k slavnostem během roku kroj, který má již zmíněné navrapené rukávce s bohatými volánemy-kadrlami,

kompletní žluté vyšívání se staršími, ale i nově pojatými vzory na vyšívání. Většina děvčat mívá brokátové sukně pastelových barev se zdobným našitím stříbrné porty nebo nové brokátovo-ornátové fěrtušky ostrých barev. Na přední sukni mají uvázané hedvábné květované stuhypentle s bílou půdou, na šorci v barvě černé. Turecký šátek je vázaný napevno, suky záušnic u uší jsou výraznější než u vázání šátku v okrsku polešovickém nebo velehradsko-spytihněvském. V současnosti e i tady velký zájem o šití a přípravu krojů, včetně získání znalostí dovedností při vázání šátků

4.3.3 Mařatice / krojové znaky

Obr. 67 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Mařatice, 2015
(foto: Romana Habartová)

Mařatice jsou částí města Uherského Hradiště. Dodnes si udržují během roku řadu svébytných zvyků a obyčejů. Můžeme se zde setkat s tradičními prvky, které charakterizuje oblékání do krojů, Mařatice disponují zachovalou tradiční lidovou architekturou i Muzeem v přírodě, skanzenem Rochus, kde se setkávají folklorní soubory a skupiny. Mařatice jsou proslulé pěstováním vína, vinnými sklepy ve vinohradnickém areálu. K výročním slavnostem, fašanku, velikonoční obchůzce, stavění máje, slavnosti hodů apod. se mařatická chasa schází a obléká slavnostní kroj.

Chlapci a muži se tu od ostatních v krojovém okrsku odlišují tím, že do průstřihu kalhot většinou z jedné strany vkládají plátěný kapesník s bílou dírkovou vyšivkou do tvaru kornoutu. Zůstává jim tmavá kordula s červeným vyšitím na zádech *do tří pániů*, tak jako mají v Jarošově a Starém Městě. Stárek na druhý hodový den obléká další variantu slavnostního kroje - soukenný bílý lajbl a sámkovou košili. Tuto košili v kombinaci s kalhotami-třaslavicemi, modrotiskovou, mnohdy vyšívanou zástěrou, kordulu, beranici a holínkové boty nosí chlapecká chasa na druhý hodový den. Tradičně jsou tak oblečení i při masopustní obchůzce, ale na kordulu oblékají ještě městské sako.

Dívčí kroj prošel velkou proměnou. Ještě na konci 19. století patřil mařatický kroj do kunovického krojového orsku Podobně jako v jiných obcích se zde krátily sukně děvčat, a aby držely formu, přidávaly se naškrobené spodnice. Zvětšení baňatosti rukávů bylo zajištěno vypořádáním hustě navrapenými vycpávkami. Rukávce mají u loktů bohaté volány-kadrle, kompletní výřezové vyšívání. Většina děvčat nosí brokátové sukně pastelových barev se

zdobným našitím stříbrné porty, často si pořizují nové sukně pestrých barev. Na přední sukni mají uvázané hedvábné květované stuhy-pentle s bílou půdou, na šorci v barvě černé. Turecký šátek je vázaný napevno, suky záušnic u uší jsou výraznější. V současnosti e i tady velký zájem o dovednosti kolem kroje.

4.3.4 Jarošov / krojové znaky

Jarošov je součástí Uherského Hradiště, ale nese stále rysy kompaktní obce s dodnes zachovávanými tradičními jevy. Jedním z hlavních viditelných projevů je oblékání slavnostních krojů mladou chasou a jejich příznivců při řadě příležitostí ve své městské čtvrti, ale i mimo ni. Významnou roli sehrává zapojení malých dětí. **Děvčata** z Jarošova chodí v typickém staroměstsko-jarošovském kroji s tím, že většina z nich obléká k slavnostnímu kroji jako přední sukně ponejvíc červený brokátový fěrtůšek se širokou našitou bílou krajkou, ale i jiné pestré tóny barev. Na druhý hodový den berou k černému šorci s černými květinovými pentlemi, brokátovému fěrtůšku s navázanou bílou květinovou pentlí černou kacabajku, na hlavě nějaký úvaz, červený tištěný turecký nebo brokátový šátek.

Mladí muži oblékají staroměstsko-jarošovský typ kroje, ale někteří si neoblékají tmavou kordulku s červeným vyšíváním u krku, na kapsách, zádech ve tvaru tulipánů, ale nosí vestu-kordulu, která je typická pro sousední obce z bílovického krojového okrsku. Dudovou košili zdobí vyšívání provedené výřezovou technikou, v poklopci kalhot mají zasunutý bílý kapesníček, zdobený červenou výšivkou vypracovanou plochým stehem a s květinovým vzorem. Ozdobená beranice dodává kroji na vzornosti, stejně jako vysoké kožené boty-čizmy, v nichž jsou zasunuté soukenné bohatě cifrované kalhoty.

4.4 Typ kroje bílovického

Tento kroj se nosí v obcích Bílovice, Včelary, Březolupy, Šarovy, Částkov, Svárov, Zlámanec, Nedachlebice, Mistřice, Javorovec, Kněžpole a Topolná.

4.4.1 Krojové znaky / obecně

Obce, jež krojově řadíme do bílovického typu kroje, dodnes představují jednu farnost. Existuje zde předpoklad, že se kroj vyvíjel ve všech obcích obdobně; nezaznamenáváme velké rozdíly od výše uvedených krojových typů. **Děvčata** nosí k slavnostem bílou kordulku častěji než v jiných okrscích, řada z nich má vyšívání na rukávcích složeno postaru ze dvou přednic, které nejsou sešité, takže jim krajky výšivky vyčnívají zdobně z kordulky. Výšivka je provedená na výřez většinou světle žlutou hedvábnou nití s motivy objevujícími se na širším Staroměstsku.

Chlapci a muži mají stejný typ kroje jako ve velehradsko-spytihněvském okrsku nebo na Polešovicku. Tmavé mužské vesty-*kordule* s tmavým cifrováním, bílá košile s baňatými rukávy-*dudovica*, cifrováním zdobené soukenné kalhoty, dlouhý, několikrát opásaný řemen, vysoké boty a beranice. Většina chlapců má vyšitý květinový ornament na předním díle košile a vyšívání zůstalo ve světle žlutém provedení. **Chlapci** jsou stejně oblečení jako starší dospělí muži. Nosí dudovou košili, soukennou kordulu, plátěné kalhoty tzv. *drle*, *tráslavice* a na nich

modrotiskovou zástěru s vyšitými květy a modrotiskem provedené slimáky různě vyšité barevnou vlnou, ze tří stran zdobenou barevným otřásněním. V pase se uvazuje obvykle na červenou tkanici. Místo vysokých kožených bot slouží černé gumáky nebo nízká nevkusná městská obuv. Na hlavu dávají klobouk nebo beranici zdobenou umělou voničkou a navázanou stužkou. Stává se, že některé rodiny pořídí i svým menším chlapcům kopii celého mužského slavnostního kroje, takže můžeme vidět i chlapce v soukenných nohavicích s vyšíváním kapesníčkem vloženým do průstřihu kalhot.

Oblečení dětí představují kopie krojů dospělých. Děvčata nosí hustě navrapené rukávce s vyšíváním, na kterém jsou obvykle starší výšivkové vzory. Staré ženské vyšívání se dnes uplatňuje právě na dětských krojích. Často je poděděno, a protože byly ženy v minulosti vzrůstem drobnější, menší výšivky se na dětské rukávce hodí. Přední sukně je obvykle brokátová, šorec s vyšíváním přes vrapy a kordulka ze světlého brokátu, častěji z červeného s bílými protkávanými květy. Na nohy obouvají černé punčochy. Problémem zůstávají boty obouvané ke kroji. Mnohdy slouží náhražky současných vysokých městských holínek. Dobře oblečené děvče nosí k černému šorci uvázaný turecký šátek *na záušnice*, čímž se dodržuje pravidlo správného oblečení. Velmi důležité je správné oblečení do kroje, což dnes umí ještě několik starších žen, které předávají zkušenosti mladším. Při oblékání by se mělo dbát i na krojovou čistotu. Děvčata, ať menší, nebo již dospělá, zapomínají odložit doplňky, které ke kroji nepatří, nápadné náušnice, hodinky a prstýnky, chlapcům u kroje nesluší dlouhé vlasy stáhnuté gumičkou, vyčnívající pod kloboukem či beranicí.

4.4.2 Bílovice / krojové znaky

Obr. 68 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Bílovice, 2009
(foto: Romana Habartová)

Obr. 69 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Bílovice, 2009
(foto: Romana Habartová)

Obr. 70 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Bílovice, 2009
(foto: Romana Habartová)

V Bílovicích s místní částí Včelary se mládež sdružuje hlavně v období přípravy hodů, kdy si nechávají u místních a přespolních specialistek nažehlit a připravit kroj.

Dívčí kroj zdobí především propracované vyšívání na hustě našasených baňatých rukávcích s bohatě dírkově vyšitou krajkou, které se zde říká *kadrle*, na nichž jsou navázány hedvábné strojově vyšívané stuhy s květinovým dekorem. Původně se nosily na předním díle dva pruhy vyšívání, které některá děvčata dodnes nosí. Cíp tureckého šátku, který má různé vzory, např. *halúzkeový*, je vázaný na záušnice, zakrývá bílou brokátovou kordulku a sahá až na vrapy vyšívaného šorce. Součástí staršího typu bílovického kroje byla černá klotová nebo plyšová vestička-kordulka s pruhovanou stuhou kolem výstřihu a s barevnou výšivkou v podobě drobných kvítků na zádech nad šusky. Přední fěrtušky bývaly dříve jednobarevné.

K této slavnosti oblékají **mladí muži** typický bílovický slavnostní kroj – soukennou kordulu s řadou mosazných knoflíčků na okrajích obou předních dílů, zdobenou černým cifrováním kolem kapes a na zádech do tvaru tří *pánů* umístěných nad třemi *šusky*. Kordulu lemují žluté zdobné prošití při spodním okraji a v průramcích, stejně zdobně působí zubaté podložení z červeného sukna. Ze stejného materiálu jsou bohatě šňurované kalhoty, doplněné u svobodných bílým kapesníčkem zasunutým ploše do průstřihu kalhot. Kapesníček je vyšíváný červenou bavlnou plochým stehem, který tvoří květinový ornament. Na košili s nadutými rukávy je našito v současné době syté žluté vyšívání s motivy propracovanými do složitých květinových a geometrických vzorů, které již pozbyly své tradiční názvy. Beranice je zdobená navázanou stuhou s malou voničkou a kosírky, na nohy chlapi obouvají vysoké kožené čizmy.

4.4.3 Mistřice / krojové znaky

Mládež z Mistřic a z Javorovce obléká stejný kroj jako všechny ostatní obce v mikroregionu *Za Moraví*. **Děvčata** oblékají současný slavnostní bílovický kroj. Na hlavě mají úvaz tureckého šátku na *záušnice* např. se vzorem *na kvítka*, na bohatých rukávcích světle vyšitý vzor na *věnečky* nebo na *kroměřížskou růžu* s fialovými nebo modrými výplněmi po stranách s barevnou formičkou. Rukávce doplňují bohaté *kadrle*, ručně vyšité dírkovou výšivkou. Typické jsou červené brokátové fěrtušky s pentlí vytkávanou barevnými květy. Do pasu na šorec uvazují černou protkávanou pentli, na sukni-fěrtušek uvazují bílou květovanou stuhu. Na nohy, tak jako jinde na Bílovicku, obouvají děvčata černé punčochy a vysoké boty s lesklým lakovaným horním okrajem a se zapínáním na háčky.

Pro **muže a chlapece** je typický bílovický typ kroje – tmavá soukenná kordula a ze stejného materiálu kalhoty, obojí zdobené černým cifrováním. Žluté vyšití na košili s bohatým výřezovým vyšíváním má barevná *znamena* – výplně, nejčastěji s motivem na *kroměřížskou růžu* a *haluž*. Na hlavu si chlapi dávají beranici s velkou voničkou, navázanou pestrou stuhou a bílými kosárky. Na druhý hodový den již nechodí v dudové košili a pod kordulu oblékají jen sámkovou košili.

Zvláště se oblékají děvčata a chlapi k slavnosti stavění máje, které se v Mistřicích slaví velmi okázale. Děvčata z ročníku dosahujících osmnácti let oblékají slavnostní kroj, který se skládá z černé plisované sukně, pod kterou nosí spodnice z plátna, na sukni uvazují velmi zdobnou bílou kulatou zástěrku olemovanou naskládaným krajkovým volánem a bílou jupku. Obvykle mají vlasy spletené do copu a na nohou nízké městské polobotky. Chlapi vrstevníci přicházejí k stavění máje v kalhotách traslavicích, bílé košili a vyšívané zástěře, na hlavě mají klobouk a na nohou vysoké boty.

4.4.4 Kněžpole / krojové znaky

Obr. 71 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Kněžpole, 2009
(foto: Romana Habartová)

Mužský slavnostní kroj je v této lokalitě stejný. Chlapci nosí do soukenné korduly dudovou košili s vyšíváním na výřez. Z jednoduchých prostých motivů se vyvinuly velké složité vzory od *kroměřížských růží s baluzí, křížů* až k velkým *kyticím*, čímž se zvětšila i šířka vyšivkových pruhů. Soukenné kalhoty zdobí cifrování a několikrát protažený řemen s bílým nebo červeně vyšitým plátěným kapesníčkem. V tomto krojovém typu nosí chlapci beranice s voničkou a navázanou stuhou.

Děvčata oblékají baňaté hustě našasené rukávce s jasně žlutým vyšitím zdokonaleným ornamentálními motivy s barevnými výplněmi. Tradičními se staly bílé brokátové kordulky mnohdy na zádech s vyšitými květy. U většiny děvčat bohatou výšivku přes vrapy zakrývají *tráčky* – dva pruhy z černé hedvábné stuhy. Vzácné jsou i turecké šátky s tiskem drobných kvítků uvázané *na záušnice* s jedním přeloženým koncem tvořícím *oboru* a dvěma velkými záušnicemi. Děvčata často používají na rukávcích dvě přednice, které buď vsunují za kordulku, nebo když jsou sešité v jednu, pak zakrývají přední část kordulky.

Děti, školáci, chlapci i děvčata, oblékají kopie krojů dospělých. Dbají na to, aby měla děvčátka černé punčochy a vysoké boty k černému šorci a na hlavě uvázaný turecký šátek. Chlapci chodí v třaslavicích a klobouku, někdy je rodiče oblékají do soukenných nohavic a jako pokrývka hlavy slouží beranice.

4.4.5 Topolná / krojové znaky

Občané Topolné si váží projevů lidové kultury, neboť je dodnes obklopují lidové stavby, kroje, rodinné a výroční zvyky a obyčeje. K mnohým z nich si ženy, muži a děti oblékají kroj. Zásahu na tom mají jako i jinde aktivní ženy, které umějí zhotovit i vyšít krojové součásti, kroj nažehlit, obléct, uvázat složitý úvaz tureckého šátku.

Děvčata oblékají na větší svátky a slavnosti hustě našasené kulaté rukávce s bohatou kadrli vyšitou dírkovou technikou. Rukávce doplňuje žluté vyšívání na obojku, přednici a nárameníčích, dnes s velkou škálou výšivkových motivů. V Topolné se dodnes dochovalo ve velké míře vyšívání se dvěma přednicemi, které se mnohdy nesešívají v jedno, ale lemují se krajkou a vkládají do kordulky. Hodně je starých výšivek provedených jen čistě žlutou bavlnkou a se vzory *na tragače*, *na kroměřížskou růžku* a *haluz*, hodně je nových s velkými rozvinutými vzory do šířky i délky. Děvčata nosí fěrtušky starších vzorů, těžší dvojútkové nebo novější různobarevné, spíše pastelovějších barev, ale i ostře červené s velkými vytkávanými květy. Zadní sukně šorec doplňuje soustavu sukní i s řadou spodnic. Na nohy obouvají černé punčochy a boty s lakovaným horním okrajem. Turecké šátky *na záušnice* jsou u většiny děvčat navázané stejně jako všude tam, kde je dosud mistrně váže Zdenka Lapčíková. Vdané ženy chodí v jupce a brokátovém šátku, mnohdy i v obyčejnějších látkových sukních pořízených v 60. a 70. letech 20. století.

Mládenci se oblékají stejně jako v celém bílovickém krojovém okrsku do soukenné vesty a kalhot, obojí zdobené šňůrováním. V kalhotách mají kožený řemen dvakrát obtažený okolo beder a v poklopci plátěný buď čistě bílý, nebo s červenou plochou výšivkou s květinovým ornamentem. Košile je plátěná, na konci rukávů zúžená a zdobená obvykle černým líčkem, na obojku přednice a nárameníčích je našitá výšivka většinou se starými výšivkovými motivy: *ptáci na stromě*, *na tři hvězdy*, *na kříže*, *na ostrožku s esky*, *kytice* a *haluz*. Doplnkem kroje jsou vysoké boty a beranice s voničkou. Ženatí muži vyměňují nohavice za plátěné třaslavice a vyšívanou zástěru a na hlavu berou klobouk.

4.4.6 Březolupy / krojové znaky

Obr. 72 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Březolupy, 2009
(foto: Romana Habartová)

V současné době hlavně se o udržování krojů a místních zvyků starají nadšení jednotlivci, soubor Botík a zdejší krojové specialistky. **Mladé ženy** v Březolupech se o hodech oblékají do slavnostního kroje, jen stárka chodí *po bílu*, v obřadním kroji, který kdysi oblékala nevěsta k svatbě. Na baňaté rukávce se světlým vyšíváním *na výřez* je oblečená bílá brokátová kordulka, zdobená našitými stříbrnými portami na přednici i zádech. Zadní sukně-*fěrtoch* je bílá, plátěná, hustě našarovaná, dříve měla přes vrapy hrubší bílou nití vyšitou formu. Přední fěrtušky jsou šité k slavnostním příležitostem z různě barevného brokátu, stárka o hodech jej má ušitý z bílého

brokátu, zdobený věnečky a drobnými bílými kvítky. Oblečení doplňují černé punčochy a vysoké boty. Zvláště je upravená hlava. Každá stárka má učesaný drdol a v něm vpletený bílý věneček z drobných bílých látkových kvítků a zelených lístků. Děvčata k slavnostnímu kroji vážou šátek *na záušnice*. V sobotu po hodech si děvčata oblékají místo rukávců černé kacabajky s plyšovými nebo hedvábnými šátky s trásněmi, které si neuvazují, ale nefunkčně je nechávají ležet na ramenou.

Chlapci při dozvucích hodů, při obchůzce po obci, oblékají sámkovou košili, kordulu a na ni přehazují městský kabát. Na hlavě mají beranice s voničkami. Sváteční oblečení chlapců i děvčat se nosí nejvíce o hodech. Chlapci a muži nosí do vysokých kožených čízem soukenné kalhoty zdobené cifrováním a ovínuté řemenem. V punktu kalhot mají náuzko složený naškrobený bílý, červeně vyšíváný kapesníček. Ze stejného materiálu jako kalhoty je ušitá kordula. Do ní se obléká plátěná košile s vydutými rukávy s našitým vyšíváním na náramenících, na prsou tzv. *fajka* a okolo límečku. Hlavu zdobí beranice s voničkou a velkými kosárky. K slavnostnímu povolování hodů obléká starosta obce beranici, sámkovou košili a soukennou halenu.

4.4.7 Nedachlebice / krojové znaky

Obyvatelé Nedachlebic si udržují, stejně jako okolní obce, především svůj slavnostní kroj. Patří k bílovickému typu dolského kroje. **Ženy a děvčata** oblékají baňaté, hustě našasené rukávce s širokou dírkově vyšívanou kadrli. Na ně světlou brokátovou kordulku zdobenou slováckou stuhou a stříbrnou portou. I zde používají ještě vyšívání s dvěma přednicemi, ale mnohá děvčata mají již novější podobu vyšívání s jedním předním dílem, dvěma nárameníky a límečkem, vyšité žlutým hedvábím s výplněmi, tedy modrými nebo fialovými motivy se vzorem *na křížce* nebo *kroměřížskou růžku*. Brokátové sukně se nosí všech barev a odstínů, zadní šorec zdobený žlutou formou má ještě černé tráčky, které nejsou naskládané do pruhu, ale většinou navázané na velkou mašli. Doplnkem je červený turecký šátek, nejčastěji s *halúzko*vým vzorem, na nohou černé punčochy a vysoké boty na šněrování. Svátečním oblečením je i jupka oblékaná k šorci a brokátovému fěrtůšku a na hlavě brokátový šátek, které obvykle děvčata berou na druhý hodový den. V pase je vždy uvázaná bílá hedvábná, strojově vyšívaná pestrá květovaná stuha.

Mládenecký slavnostní kroj se nijak neliší od bílovického typu. Současní chlapci mají košile se širokými baňatými rukávy, u konce zúženými a lemovanými černým líčkem, a na nich našitou výšivku okolo krku, na náramenících a na prsou tzv. fajku. V Nedachlebicích se dochovalo hodně starých motivů na mužském vyšívání: *na korunu*, *na haluz*, *na strom s ptáky*, ale stále nejvíce převládá výřezová výšivka s fialovým nebo modrým motivem *na křížce*. Jen někteří chlapci mají pod vyšíváním na prsou drobnou červenou květinovou výšivku. Na tuto krojovou součást si oblékají kordulu, zdobenou po obou stranách stříbrnými vybějenými mosaznými knoflíčky ve skupinkách po třech a černým šňurováním. Soukenné kalhoty, stejně jako kordulka, jsou zdobené šňurováním. V Nedachlebicích nosí chlapci v kalhotách bílý kapesníček vyšíváný červeným květinovým vzorem, na hlavě beranici s vonicí a kosírkem, na nohou vysoké boty. Na druhý hodový den oblékají sámkovou košili, kordulku a delší vlněný městský typ kabátu.

4.4.8 Svárov / krojové znaky

Slavnostní kroj, dívčí i chlapecký, se v dnešní době většinou obléká k výročním a církevním slavnostem. **Kroj dívčí** tvoří baňaté rukávce se zdobným vyšíváním, většinou žlutým, u lokte s kadrlemi, na kterých je navázaná hedvábná slovácká stuha. Stejná se váže i na přední sukni, která je brokátová, stejně jako kordulka. Zadní sukně je ušitá z černého klotu, zdobená širokým žlutým nebo oranžovým pruhem výšivky přes vrapy. Výjimku v oblečení mají stárky, které jdou o hodech *po bílu*. Na hlavě nemají běžně uvazovaný turecký šátek, ale bílý věneček a vlasy upravené do drdolu. Černé punčochy a vysoké boty doplňují celou krojovou sestavu.

Chlapci a muži oblékají slavnostní kroj – kordulu a kalhoty šité ze sukna a zdobené šňůrováním. V pase si chlapec obtáčí několikrát zdobně vybíjený řemen a do punktu si zastrkuje plátěný vyšitý kapesníček. Kalhoty se zasunují do vysokých bot. Důstojnost kroji dodává bohatá a vždy dobře našehlená a naškrobená košile s vyšíváním na ramenou, obojku a přednici, kterému se říká *fajka*. Svobodní mají na beranici voničku s kosírkem, což je jejich kráslicím znakem mládí.

4.4.9 Zlámanec / krojové znaky

Ve Zlámanci si děvčata a chlapci hlavně k výročním slavnostem oblékají slavnostní kroj. Tzv. prací součásti oděvu jsou šité z plátna. Pro **ženy** jsou typické baňaté hustě navrapené rukávce, které vrapí specializované krojařky. Na rukávce se našívá vyšívání, které si děvčata nechávají stále častěji nově vyšít ručně i strojově, ale ještě se i dědí po rodičích a prarodičích. Z brokátu je přední sukně a kordulka, zadní sukně z černého klotu, hustě navrapený šorec, je vyšitý žlutým hedvábím přes vrapy. I zde chodí děvčata o hodech *po bílu*, takže místo černého šorce nosí bílý fěrtoch, který dříve měl také vyšitou formu. K šorci se bere vždy turecký šátek, k bílému fěrtochu a bílé přední sukni si dávají děvčata na hlavu bílý obřadní věneček. V pase i u rukávců je navázaná *slovácká* květovaná hedvábná stuha.

Slavnostní oblečení chlapců se nijak neodlišuje od ostatních obcí v této části Bílovicka. Kordula a kalhoty šijí krejčí, kteří zdobí obě krojové součásti šňůrováním. Na korduly je na zádech okolo límce a okolo kapsiček, na kalhotách na přední i zadní části zdobné výšivkové cifrování a šňůreckování. Kordulu zdobí kulaté knoflíčky při obou okrajích přednic. Do korduly se obléká plátěná košile s velkými baňatými rukávy, s našitými pruhy výšivky okolo krku, na náramenících a v podobě fajky okolo výstřihu, na přednici košile. Černá beranice na hlavě má voničku a kosírek. Na nohy chlapci obouvají černé kožené vysoké boty.

4.4.10 Částkov / krojové znaky

Obr. 73 Slavnostní kroj hodové mládeže. Současná podoba kroje. Částkov, 2009
(foto: Romana Habartová)

Dívčí slavnostní kroj řadíme k bílovickému typu kroje. Výřezové vyšívání na obojku, přednicích a na ramenou je nejvýznamnější krojovou součástí, většinou se v rodinách dědilo, proto se objevuje vyšívání se starými motivy, ale lidé si pořizují stále častěji nové světle žluté s fialovými výplněmi *znameny*. Brokátové kordulky světlých barev doplňují povětšinou červené přední brokátové sukne zdobené našitou širší či užší bílou tylovou krajkou. V Částkově není zvykem uvazovat na šorec černou pentli. Na hlavu si děvčata uvazují turecký šátek *na záušnice* po ploše s drobnými kvítečky nebo halouzčkami, na nohou mají černé punčochy a vysoké boty na šněrování. Děvčata, která se zúčastňují výročních a církevních slavností, chodí tzv. za družičky, v bílých krojových součástech a na hlavě nosí věneček z umělých látkových a povoskovaných kvítečků a lístků.

Mladí muži oblékají tmavou kordulu a ze stejné látky soukenné kalhoty. Obě součásti jsou zdobené šňůrováním. Do pasu si chlapci uvazují dlouhý kožený vybíjený řemen a do putnu zastrkávají bílý vyšitý nebo našitými barevnými stužkami zdobený kapesníček. Košile oblékaná pod kordulku má baňaté rukávy, směrem k dlani zúžené a zdobené našitým černým nebo červeným líčkem. Na košili je vyšívání na ramenech, okolo krku a na předním díle. Je vyšito žlutým hedvábím, výřezovou technikou, různými motivy. Slavnostní oblečení kroje doplňuje beranice a vysoké boty, patří k němu i třaslavice, vyšívaná zástěra a sámková košile s kordulou, které nosí chlapci na druhý hodový den.

Detaily

Obr. 74 Detail motivu tureckých šátků (foto: Romana Habartová)

Obr. 75 Detail zdobení mužské vesty – přednice, kapsa, Boršice u Buchlovic (foto: Romana Habartová)

Obr. 76 Detail zdobení mužské vesty – zadní díl, kapsa, Polešovice (foto: Romana Habartová)

Obr. 77 Detail zdobení mužské vesty – přední díl, kapsa, Jalubí (foto: Romana Habartová)

Obr. 78 Detail zdobení mužské vesty – zadní díl, Jalubí (foto: Romana Habartová)

Obr. 79 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Staré Město (foto: Romana Habartová)

Obr. 80 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Uherské Hradiště (foto: Romana Habartová)

Obr. 81 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Polešovice (foto: Romana Habartová)

Obr. 82 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Uh. Hradiště (foto: Romana Habartová)

Obr. 83 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Staré Město (foto: Romana Habartová)

Obr. 84 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Staré Město (foto Romana Habartová)

Obr. 85 Ženská vestička/kordulka – přední a zadní díl, Polešovice (foto: Romana Habartová)

Obr. 86 Výšivky podle počítané niti, na hrubý výřez, Boršice, Nedakonice (foto: Romana Habartová)

Obr. 87 Výšivky podle počítané niti, na jemný výřez, Babice (foto: Romana Habartová)

Obr. 88 Rukávce s kordulkou, kadrle a baně s kadrlemi, Břestek (foto: Romana Habartová)

Obr. 89 Postup práce, bílá dírková výšivka, tráčky na zadní bílou sukni-fěrtoch (foto: Romana Habartová)

5 Kunovicko

V 18. století, kdy bavlněné plátno teprve začalo pronikat do vesnických domácností, bylo na Kunovicku hlavním materiálem pro základní součásti oděvu žen i mužů konopné a lněné plátno. Je doloženo, že si zdejší lidé tzv. tovar, konopné plátno a houně, opatrovali přímo v Kunovicích. Venkovští řemeslníci sem dodávali nažloutlý flanel na lajble, strážniční tkalci proslavené sukno, koželuhové telecí kožky a hovězinku pro zhotovování úkladových bot, kožešníci přímo v Kunovicích tzv. vydělávali vydří kůžky na vydrovíce a ovčí kože na kožichy, místní barvíři, barveníci, tu barvívali plátna. Kunovický typ tradičního oděvu se nosil v obcích kunovické a derflanské farnosti, ke kunovické patřily Kunovice a Míkovice, k farnosti derflanské Derfle, Vésky, Podolí, Popovice, Mařatice a Jarošov.

Lidé z Mařatic a Jarošova však upřednostňovali bližší kostely v Uherském Hradišti, tím postupně odkládali lidový oděv kunovického typu a přijali oblékání kroje hradištského (staroměstského-jarošovského) typu. Ještě na přelomu 19. a 20. století se nosil kroj kunovský v Kunovicích, Míkovících, Derfli, Věskách, Podolí a Popovicích. V průběhu 20. století lze sledovat také odklon od kunovického tradičního oděvu v Sadech-Derfli, ve Věskách a v Podolí, vzniká zde jakési nevyhraněné prolnutí obou typů odívání.

Podle dokladů ve sbírkách muzeí i podle dobové ikonografické dokumentace lze říci, že ještě kolem roku 1820 se nosil téměř totožný kroj také ve Vlčnově. Kroj se v některých obcích měnil (především tendencí k nadměrné výzdobě) v závislosti na lepších místních ekonomických podmínkách, na rozšíření určitých profesí, typických pro konkrétní lokalitu či díky ambicím tvůrců směřujících k okázalosti ve formě výrazného zdobení textilií.

Kroj Kunovicka si do dnešních dnů uchovává ve srovnání s ostatními kroji regionu jednoduchost a starobylost, v porovnání s okolními obcemi působí obyčejně, až stroze. Vývoj zde nevytlačil ani různé varianty s množstvím krojových součástí, mimo kožichy, haleny a bílé lajble, které se díky rekonstrukcím těchto oděvních kusů vracejí znovu do života současného kroje.

Obr. 90 Mladá rodina ve slavnostních krojích kunovického okrsku. Kolem roku 1915 (rodinný archiv)

Hlavním specifikem mužského kroje kunovické oblasti je velmi jemné šňůrování úzkými jasně modrými harasovými prýmký (sutaškou a tresou) na kalhotách, nohavicích, do jejichž poklopce muži vkládají červený vlněný šáteček merínek, a na vestách, kordulách, které jsou zdobeny červeným kamrholovým třepením, tzv. kytkama. V minulosti byl kroj charakteristický specifickými působivými bílými kožichy. Slavnostní košile dudovice má specifický střih, jehož podstatou je tzv. vrapený trup s příramkovými, ostře kosenými zužujícími se nadutými rukávy, u zápěstí přiléhavě úzkými. Byly šité z jemnějšího a velmi hustého brněnského šifonového plátna, které bylo přirozeně namodralé i lesklé, nemodřilo se. Vzhledem k tomu, že dnes není toto plátno na trhu, současná plátna ženy přibarvují, například ultramarínem. Rukávy dudovic mají dnes organtýnové (organdové) vycpávky (dudky) uvnitř nadutých rukávů, v minulosti to byly haděrky nebo novinový papír. Nejstarší pokrývkou hlavy mužů byly v této oblasti původně kloboučky malého rozměru podobné vlčnovským, bez rumělkově červeného kamrholu na rovné stříšce. Kuláčky byly v šedé, hnědočerné a černé barvě, o něco nižší než ve Vlčnově. Z nich se ve druhé polovině 19. století vyvinuly kulaté kloboučky zvané širáčky, širáčky s nízkou stříškou a krepou zvednutou nahoru ve světle šedé barvě, s šedou pentlí. Současně se tehdy do oděvu začlenily černé beranice-vydrovice z vydří kožešiny, s originálním řešením kulatého a zašpicatělého vršku, které byly od přelomu 19. a 20. století nahrazeny dnešními černými beránkovými astrigánkami se zasunutým vrškem, na nichž svobodní nosí voničku a dvě kohoutí pera, ženatí jen snítku zeleně. Se zařazením selského oděvu městského typu muži přijímají městské černé klobouky.

Obr. 91 Obřadní oděv kunovického okrsku - nevěsty, ženicha, družiček a družby. Kunovice. Kolem roku 1935 (soukromý archiv)

Josef Klvaňa v kapitole o odívání v monografii Moravské Slovensko píše o Kunovjanech, že za beranici i za širák si hlavně mládež zastrkávala odrostlejší bílé kosírky, kterým se v Kunovicích říkalo pomoranč. Nosení per za kloboukem sem přišlo z jihu, nejspíše z chorvatských osad, kde mládenci nosili původně volavčí pera, později pštroší, pak se jim říkalo řezál (jeřáb) nebo štros. Kunovické kohoutí kosírky byly vždy kratší než na Kyjovsku a bývalo jich i několik. Kupovali si je nebo je přímo vytrhávali kapounům. Pera jsou symbolem mužnosti a po sňatku by se měli ženáci tohoto symbolu na pokrývce hlavy vzdát.

Na Kunovicku k perům přidávali živou zelenou kytku (krušpánek) nebo umělé pestré kvítí, často se objevovala za pérkem i červená rostlá pivoňka.²³

Pro **mužský i ženský kroj** z Kunovic je charakteristické červenočerné vyšívání na jemný výřez, které prodělalo vývoj od rezné krémové vyšívky přímo v textilií, původně jako zpevnění švů, přes úzký vyšívání jednoduchý proužek, který se již na plátěné kusy našival a stal se vedle funkce zpevnění i ozdobou. Barevná škála vyšívky na jemný výřez procházela ve druhé polovině 19. století od sytě okrové, přes oranžovou s tmavě karmazínovými výplněmi k cihlové, rumělkové a krvavě červené s černými partiemi. S řidnutím plátna (původně to byl jemný a strukturou velmi hustý šifon) se zvětšovala i šířka pásků vyšívky od zhruba dvou centimetrů až po dnešních šest až sedm centimetrů široké vyšívání na košilích a rukávcích. Ženské vyšívání navíc v polovině 20. století přijímá i barvu fialovou.

Ženský kroj se vyznačuje velmi starobylým a ojedinělým úvazem šátku na záušnice s lelíkem, kdy je jeden roh šátku umně smotán a sešit do copánku, který se ovinuje nad čelem kolem celé hlavy. Do dnešní doby několik žen v Kunovicích umí vázat až sedm typů úvazů souvisejících s věkem, stavem a příležitostmi odívání kroje. Tuto dovednost už přejala mladší generace žen i mužů.

Naprosto mimořádný je původní obřadní věnec – ženské nevěstovské pentlení, které nepodlehlo žádným inovacím. Dodnes se přivazuje k vlasům postupně sedm samostatných částí. Klvaňa toto pentlení hodnotí jako jedno z nejpůsobivějších u nás. Pouze pentle v ocasu-fáboru zhruba z 12 až 14 stuh bývaly dříve užší a s červeným základem, ve 20. století jsou širší, se základem bílým. Do roku 1900 sahaly vzadu i dvacet centimetrů pod pás, během 20. století byly zkracovány a jejich spodní okraje dosahují k formě fěrtochu, aby bylo formu vidět. Spodním prádlem žen byly starobylé spodní košile rubáče, které vyčnívaly ještě kolem roku 1920 na dlaň, tj. asi šest centimetrů. Dnes je to asi jeden centimetr.

Obr. 92 Dívka v pentlení z Kunovic, pohled zezadu na tzv. ocas, 1890 (foto: Josef Klvaňa)

²³ KLVANĀ, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku, s. 97–252; srov. ŠIMŠA, Martin: Lidový oděv na Moravě. Katalog výstavy. Strážnice 2014, s. 16–17, 102–107; JERÁBKOVÁ, A.: Odívání, s. 116–258.

Obr. 93 Družíčky v současné podobě kroje, v obnoveném obřadním pentlení. Kunovice, 2024
(foto: Romana Habartová)

Obr. 94 Družíčky v současné podobě kroje, v obnoveném obřadním pentlení, zezadu. Kunovice, 2024
(foto: Romana Habartová)

Oblékání bylo v minulosti snadné, rychlé a pohodlné, bez úprav oděvu škrobením. Používání těžších materiálů má za následek nutnost přiškrobení lehké plátěné krejčoviny, která musí udržet větší tíhu brokátu, zvláště těch, které jsou vytkávané kovovými nitěmi. Za nejparádnější přední sukni dívek byl už od meziválečné doby považován fěrtůšek šitý právě z nich. Původně to byly ale sukně z podomácky hotovené látky vlněné (kartounové, štofové-harasové), nebo jemné látky dle příležitostí oblékání (mušelín, etamín, hedvábný atlas, plátno).

Na Kunovicku byly přední sukně mnohem užší a jednodušší (s jedním sámkem v půlce délky sukně) než v okolí. Sahaly vždy lehce přes boky, aby vynikla forma na fěrtochu nebo šorce. Přední sukně bývaly ještě kolem roku 1880 také pestré, kvítkové mušelínové, červené vlněné štofové, ale také květové, tzv. turecké, přesně takové jako šátky na hlavu, někdy i bavlněné. V pase se ovazovaly tkaným páskem trháčkem nebo hedvábnou stuhou pentlí. Starší ženské černé soukenné vesty, stejné jako mužské, byly po roku 1890 postupně nahrazovány jemnějšími látkami, např. hedvábným atlasem, vyšíváním sametem, polobrokátem, ve třicátých letech 20. století brokátem. Ty byly považovány za vrchol odívání. Honosnost látky byla do venkovského prostředí mezi lid převzata z liturgických obřadů, inspirovaná ornáty kněží. Slavnostní typ vestiček-kordulek je vždy kolem výstřihu lemován jednobarevnou sytě zelenou hedvábnou stuhou s vetkaným rostlinným motivem (s výjimkou první vývojové fáze černých vestiček, například sametových, které následovaly po soukenných, nebo vestiček pro staré ženy, které už na sebe neupozorňují zeleným lemováním na živůtku). Kordulky jsou obdobně jako mužské postaru a velmi zajímavě cifrovány, ručně vyšívány a zdobeny výšivkou na malé pány a také umírněnými kytkami, červeným harasovým třepením v podobě jakýchsi natřepených kytiček na předním i zadním dílu. Slavnostní rukávce mají specifický tvar podobný mužskému, v průkrčníku precizně navrpené, na ramenou bez baní, ale hustě vrapené v příramcích. Jako natahačky jsou rovné, k zápěstí kose zúžené tak, aby se daly podhrnout a vytvářely volný nadýchaný válcový tvar, nebo byly oblečené pod svrchním kabátkem, z něž u zápěstí vyčnívaly kadrle. Jsou to jakési volánky zdobené dlouhými pásky výšivek kolem lokte a u okraje, nad paličkovanou úzkou kraječkou z kopřivových nití. V meziválečném období byly rukávy vypořádány pro zvýraznění tvaru novinovým papírem, později kartonovými vycpávkami, tzv. dudkami, které jsou dnes přišity na spodní jupeče a tvoří novou krojovou součástku. Zadní sukně byly původně ručně vrapené, z konopného plátna, kolem roku 1880 už jemněji vrapené černé sukně klotové, šorce. Režné měly velmi jemnou geometrickou výšivku přes vrapy, černé šorce a bílé zadné sukně fěrtochy pak červené geometricky vyšívání formy přes vrapy. Šorce byly původně produktem barvířů, později ženy kupovaly tzv. pergál. Sukně jsou hustě vrapené do kulatého lémce, zdobené přímočarými formami s geometrickou výšivkou na zvonky, na hrubé klůče, rafiku, hrozen, hrkavice, malé klůčky, devět buchtíček, ftáky, jelení rožky a dalšími motivky, které se vyšívaly leličkovým hedvábím.

Klvaňa píše, že na bílých zadních sukních byla oranžová výšivka přes vrapy, ale doloženy jsou pouze režné, béžové, okrové a červené výšivky. Na jejich střed si ženy přivazovaly navázané mašle, tráčky, u mladších světlé barvy, u starších žen tmavé, ke smutečním příležitostem černé, rypsové nebo vyšívání, později kupované galantní, s vetkaným rostlinným vzorem, nikdy však s motivem klasů. Původně to byly dlouhé pestré stuhly navázané na konci zapleteného copu, které vyčnívaly dívkám zpod šátku a splývaly na sukních. S možností nosit krátce střižené vlasy neměly dívky na co stuhly uvázat. Proto byla situace řešena zhotovením

těchto tráček (navázaných stuh), které se dodnes uvazují v pasu a zdobí střed šorce. Bílé zadní fěrtochy zdobí bambulky, kytky, nevěsta měla krémové vyšívaní i kytky, družice pak červené. Sukně se převazovaly nejrůznějšími tkanými pestrými trhačkami – trháčky.

Muži zde nosí vysoké boty dříve zvané úkladové, dnes viksové, s vysoce leštěnými válcovitými holínkami. Josef Klvaňa v knize Moravské Slovensko píše, že se jednalo o boty duté, s hladkými a pevnými holeněmi, v nártu slabě navrapované. Ještě kolem roku 1920 měly ve předu uprostřed posazenou malou modrou bambulku, kytku, růžici vycházející z modře olemované holínky, vzadu pěkně vykrojené.

Ženy obouvaly v minulosti podobné boty jako muži. Holeň byla ale měkká, boty nevrápené, jen jemně v nártu, kvůli dobrému ohybu, špička byla delší a úzká (je krásně vidět na obraze Kunovjanky od Joži Uprky). Jak však Klvaňa píše, už od 18. století měly ženy v Kunovicích boty vyšité bílými nitěmi, které se na neděli tzv. praly. Boty se černily směsí omastku a sazí. Těmto botám dnes říkáme kordovánky. Do šedesátých let 20. století byly šité na jedno kopyto. Boty zde vždy sahaly po kolena, kolem nártu jsou stále zdobené bílým křížkovým vyšívaním, které tvořily manželky obuvnických ševců. Zajímavé je, že je doposud barevně zdobena i podrážka – barevným ornamentem s magickým významem.

Důležitá byla úprava vlasů, u mužů velmi rázovitá. Měli vlasy krátce střižené, na spáncích a na čele delší a zkadeřené. Tvořily tzv. štručky, které vykukovaly z širáčku nebo beranice.

V polovině 19. století nosili muži delší vlasy i v zátylku, kde přesahovaly límeček korduly. Této úpravě se říkalo gracka. Klvaňa uvádí, že podobný účes nosili muži na Hané nebo na Záhoří u Lipníka.

Dívky nosily unifikovaný účes – zapletený cop, lelík, který byl hlavně o svátcích ozdoben dlouhými pestrými mašlemi. Vdané ženy si k vlasům připlély do dvou copánků nad spánky šňůrky od obalenky – čtyřhranné podložky. Říkalo se jí rožky. Nikdy se neukazovaly bez šátku, prostovlasé. Tyto obalenky představovaly malou obdélníkovou konstrukci, která se dochovala ve vlasové kultuře od středověku. **Ženy** v Kunovicích k ní přidávaly ještě nad čelem z plátna vyhotovené druhé rožky, aby šátek vdané ženy držel pěkně formu.

Oblečení lidových vrstev můžeme rozčlenit na pracovní, všední, sváteční, slavnostní a obřadní, k zvláštním příležitostem, se specifikací na oblečení rolnické, řemeslnické, dělnické, podle ročního období. Svou roli sehrávala krajová charakteristika oděvu, biologická příslušnost (oblečení mužské a ženské), věková kategorie (oblečení batolat, dětí, mládeže, dospělých, starých) a stav a zařazení ve společnosti (svobodní, vdané a ženatí, vdovy a vdovci), oděv podle charakteru počasí. Kunovice jsou mimořádné i tím, že se tu do dnešního dne uchovalo po předcích velké množství krojových součástí, a to dokonce z období před rokem 1900. Lidé Kunovicka dokázali oděv kombinovat. To vidíme díky v obcích dochovaným kusům mužského, ženského a dětského oděvu, ale též díky paměťovým institucím. Doklady ukazují, že v minulosti lidé rozlišovali ve svém druhově bohatém odívání kroj pracovní – na práci, na všední den a ven do dědiny, kroj odpolední – polosváteční i sváteční, kroj nedělní – sváteční – odpolední, slavnostní – kroj nedělní do kostela a na svátky, obřadní – k výjimečným okamžikům.

5.1 Dětský oděv

Oděv kojenců, batolat, školáků i dospívající mládeže tvořil bohatou skladbu odívání. Kojenec byl po narození oblékán běžně do zezadu nesešité **plátěné košilky**, u krku s úzkým límečkem, který byl vyšíváný-štykovaný, stejně jako okraje rukávů. Košilka se kolem krku řasila pomocí šňůrky-kaničky, vázané vzadu. Hlavu muselo mít nemluvně vždy kryté **čepičkou** z bílého barchetu, lemovanou dokola štykováním a s vázáním pod bradu. Na košilku se při chladném počasí a cestě ven oblékal barchetový kabátek. Pro sváteční příležitosti bylo dítě oblečeno do nákladnějšího oblečku, například ke křtu a na úvod bylo oděné do parádní košilky a kabátku z jemných materiálů, organtýnu, etamínu, molu, damašku i krajkoviny, madeiry. Podoba těchto **soupraviček** byla závislá na šikovnosti tvůrkyň a v různých obměnách byly základním oděvem dětí do batolecího věku. Kolem roku 1900 se objevily i přízové křtící soupravy, které byly pletené, síťované (necované) i háčkované. Pokud byl set ušitý z jemného plátna, měla košilka obvykle na prsou vyšit monogram, srdíčko s monogramem apod. Stejného charakteru byla i čepička. Obvyklé byly košilky bez límečku, kolem krku neřasené. Dbalo se na to, aby bylo nemluvně v teple. Pokud přišlo na svět dříve, bylo často vedle zavnutí do holé **čtvercové zavinovačky** pokládáno například „v krabici od bot do nahřáté trůby, šporáku. Dítě bylo v **peřince** svazováno do válečkového tvaru a vcelku pevně se ovinulo **povijanem**, jehož konce se uvazovaly v nožkách dítěte, aby bylo v teple, aby sa nevykopalo a bylo svázané v uzlu. Povijany byly obdobné jako tkané trháčky do lelíků nebo k sukňám, na peřinku v délce čtyř loktů“.²⁴ V meziválečném období používaly ženy již kupované povijany, stuhy a pentle, které si přizdobovaly po okrajích nebo různě z jedné strany zdobně zpevňovaly, výjimečně se objevovalo barevné rozlišení oblečení podle pohlaví dítěte. Peřinky či zavinovačky k sváteční příležitosti byly v jednom rohu opatřené vrapenou nebo naskládanou krajkou, kterou bylo třeba přiškrobit a vyžehlit pomocí želízka-kulmy do ruliček. V oblíbě byly od poloviny 20. století také peřinky jiného stříhu, tzv. americké, které již měly obvykle ve třech tunýlcích provlečené mašle ke stažení. Obliba těchto peřinek setrvávala po celé 20. století a objevují se dodnes. I tyto peřinky mají v záhlaví naskládaný půlkruh krajek.

Dětský kroj pro nejmenší děti v původní podobě se dnes vytratil. V oblasti Kunovicka byly ještě v první polovině 20. století typické do věku pěti let dítěte šatičky, tzv. kanduše, kandušky, a čepečky, pupenky. Ve školním věku již oblékaly napodobeniny oděvů dospělých. Narozené děti v peřině nosily ženy v chůvkách, pruhu tkané látky ovinuté kolem těla. Od kojeneckého věku měly děti na hlavě krojovou čepičku ve tvaru helmičky, obvykle hedvábnou, tzv. patákovici (název je od pošíití lesklými patáčky či bůstkami). Často byla zdobená stříbrnými nitěmi. Chlapci měli krátké vlasy a nosili širáček, děvčátka dva pletence – copy a šátek pestrých barev pod bradu. Ve všední dny chodili takto až do školních let. Na svátek už nosili kordulu a gatě, dívky na šatečky uvazovaly zástěru nebo už měly fěrtůšek, rukávečky a kordulku, za horka běhaly jen v košilce. Školáci se už oblékali do miniatur kroje dospělých, dívky si ale trurecký šátek uvazovaly jen na babušu, až dospěly, nosily šátek slavnostně uvázaný. Výjimky tvořily mimořádné události obřadního charakteru (první svaté přijímání, birmování).

²⁴ Z výzkumu u Anny Komínkové, zapsala Romana Habartová, 1999.

5.1.1 Čepičky – patákovice

Děti nosily na hlavách všední čepičky hlavně z barchetu, bez podšívky, rozšířené byly pro slušivost i čepičky šité z téhož materiálu jako červené turecké šátky se sytě červeným základem, s drobnými kvítky a halúzečkovým motivem; takový materiál se ještě v meziválečném období nakupoval jako metráž. Stejně tak byly oblíbené tzv. turečákové fěrtůšky a často se touto látkou potahovaly i deštníky. Střih čepiček byl velmi jednoduchý. Tvořil jej středový pruh a boční zakulacené části přiléhající k uším. Svátečním, parádním čepičkám se tu říká patákovice. Dříve byly zhotovovány z květovaného atlasu, obvykle byl střední pruh z atlasu se základní barvou červenou, boční části v modrém základu, s plátěnou podšívkou. Před druhou světovou válkou se dostaly do módy i na vesnici bílé brokátové čepičky, které jsou po celé ploše zdobené patáčky různých velikostí a buliony. I ve výzdobě byla zákonitost. Nad čelem musely být vyšity tři růžice vedle sebe, podkládané zlatou folií a zdobené vlákny bulionu. Podobná růžice je vyšitá na středním díle nad zátylím. Mezi růžicemi je celá plocha pošíta patáčky, dlouhými vlákny bulionu, sestavenými do stromečků. Boční díly čepičky mají stejné zdobné prvky. Lící strana bývala pošíta červenou stužkou naskládanou do dutých centimetrových záhybů, obvod tváře zdobila hustá tylová náběrka z tylového proužku, tyrangle, a byla provlečena červenou vlnou. Jemný načechráný tyl přerušovaný vlnovkou sytě červené vlny je typickou ozdobou dětské patákovice, která se váže pod krkem na dvě stuhy.

5.1.2 Šatičky – sukně, kanduš, kombeluša, němkyne

Děti bez rozdílu pohlaví a ve věku od dvou do skoro pěti let byly strojeny do **šatů**. Byla to suknička sešitá s náprsenkou-živůtkem, s dlouhým rukávem. Tento typ oděvu se zde nazývá **kanduš, kombeluša**. Původně byly šité z konopného plátna, od konce 19. století z kartounu, vlněných látek, merinu či kašmíru, které ženy používaly na ženské přední sukně; ženy tak zpracovaly zbytky látek. Bylo to velmi jednoduché a praktické oblečení, na které maminky děvčátkům uvazovaly **zástěrku** nebo dokonce fěrtůšek. Obdobou byly tzv. šatičky němkyne, které tvořily rukávce sešité se sukničkou, někdy se na němkyne oblékaly i kordulky. Dívenky je nosily o neděli a o svátcích, byly hotovené z lepších látek, třeba i zdobené výšivkou. Často byly ušité z namodralého šifonu, s jednoduchým vyšíváním na obojku, náramenicích, předničkách, na pěstích, na vnějších okrajích kadrlí přizdobené sýkorovými, později tyranglovými kaničkami (kraječkami). V pase byl uvazován fěrtůšek s úzkými hasarovými trháčky.

Obr. 95 Matka s dětmi ve slavnostních krojích kunovického okrsku. Kolem roku 1915 (rodinný archiv)

5.1.3 Úprava hlavy

Rozlišujícím znakem mezi dívkami a chlapečky byl **účes**, chlapani byli nakrátko střižení, dívky měly dva pletence, neboť se z vlásků nedaly zaplédat lelíky. Různá byla i **pokrývka hlavy**, u chlapanů to byl **klobúček-širáček s pérečkem**, u dívenek nejprve **čepička**, později **pestrý šátek** uvázaný pod bradu.

5.2 Oděv starších dětí

Chlapance asi od čtyř let strojily již matky do **plátěných kalhot-gatek** z bílého plátna, do vyšívané **košilky** a do **vest-kordulí**, buď z tmavomodrého sukna, nebo z bílého flanelu. Menší chlapani nosili gate na botách, předškoláci už dostávali i **zástěrky**, pak si gate obouvali do holínek jako dospělí. Na hlavě nosili kulaté **širáčky** s úzkou stříškou. Ve všední den chodili všichni v praktických barevných šatíčkách, v parných dnech jen v plátěné košilce, která často byla i jako spodní, pod kanduše. V zimě oblékali chlapani i děvčátka obvykle laciné **barchetové kabátky** s podšívkou. Kabátky byly bez límce, zapínaly se ke krku, rukávy byly zdobeny výložkami u zápěstí. Za velkého chladu měly dívky laciné **kožíšky**, později **vlňáčky** zavázané kolem těla do kříže, se sukem vzadu v pase. Chlapani do deseti let nosili i obnošené **kožíšky-dubeňáky**.

Obvykle s nástupem do školy se začaly děti oblékat do **oděvu stejného stříhu i výzdoby jako dospělí**, neměli však ve své oděvní výbavě nohavice ani kožich. Děvčátka kolem deseti let měla již **turecký šátek**, ale stále vázaný jen pod bradu. Slavnostní úvaz mohla dívka mít, až když dospěla.

Obr. 96 Chlapci ve svátečním kroji s klobouky na hlavách. Kunovice, polovina 20. století (soukromý archiv)

5.3 Ženský oděv

Základní součásti kroje byly ještě na začátku 20. století hotoveny z lněného a konopného plátna. V tradičním oděvu žen na Kunovicku můžeme za základ ženské oděvní výbavy považovat spodní košili-košulu, rubáč, košili-rukávce, sukňě zadní-fěrtoch a šorec, sukňě přední-fěrtůšek, vestu- kordulku, svrchní kabátek-lajbl, kabaňu, moldonku, kacabaju, upjačku, jupku, svrchní kabát-kožuch, úvodnici-plachetku, pokrývky hlavy-čepec, šatku, šátek, obálenu, boty-kordovánky a nezbytné vyšívání. Ve srovnání současnosti s popisy pozůstalostních inventářů poddaných z 18. století a Klvaňovými zápisy z konce 19. století lze jednoznačně říci, že ve svém vývoji prodělal tradiční oděv žen řadu změn především v materiálu, který kvůli nedostupnosti limitoval jejich výrobu. Proto určité kusy oděvu zanikly. Svou roli sehrála móda, a tak se i sem dostaly jevy dříve neznámé. Ve stříhové konstrukci si však kunovický ženský oděv zachovává jistou archaičnost, střízlivost a harmonii.

Přestože zde v šedesátých letech 20. století došlo ve vazbě na změnu způsobu života k definitivnímu **opuštění krojového oděvu** jako každodenní potřeby odívání, kroj zůstává živým jako nezbytná součást svátků a slavností v průběhu celého roku. Místní lidé všeho věku si rádi a hrdě oblékají k slavnostním příležitostem kroj a obnovují starší fond se znalostí i péčí jim vlastní. Dochovaný fundus oděvu jim značně při tvorbě nových krojů usnadňuje práci. Ženský kroj sice prodělal velkou proměnu, ale v krojovém kunovickém okrsku nebyla zásadní, tak jako například v sousedním uherskohradištském.

Odrazem dobových a módních trendů je celková proměna původní štíhlé protáhlé siluety ženského splývavého kroje do výraznější, na Kunovicku spíše válcovité, přiměřeně kratší podoby – rukávce s tvrdou válcovitou podložkou zvanou dudky, výrazně naškrobená spodní

košile tvarovaná do válce, po roce 1960 je připojena obvykle jedna až dvě krátké sukýnkové spodnice pro udržení tíhy sukni, ale nelogicky vázané na holé tělo, pod rubáč, který stále drží válcový tvar a nedovoluje sukni deštníkově otevřít a vizuálně více zkrátit.

Pokud bychom měli vrstvení kroje dívek a žen jednoduše definovat, pak zůstal spodní rubáč, často s opléckem na jedno ramínko. **Došlo ke zkrácení sukni** – zadních fěrtochů, šorců i předních fěrtošků. To souvisí s použitím těžších materiálů na sukni, jakými jsou brokáty. Původní materiál pro hotovení všech částí ženského lidového oděvu, dříve vyráběný podomácky ve vazbě na konkrétní geografické prostředí, byl postupně nahrazen nákladnějšími, tužšími a zdobnějšími látkami pro všechny krojové součástky, což vedlo i k rozšíření siluety. Zásadní dopad na podobu kroje měla městská móda, která přicházela se zpožděním a negativně ovlivnila délku sukni, jež se během 20. století ve dvou etapách zkrátily. Přední sukni-fěrtošky a zadní sukni-šorce a fěrtochy se z délky sahající do půlky lýtek (kolem roku 1920 ještě činila sedmdesát až osmdesát centimetrů) zkrátily do roku 1930 na pět pod kolena (zhruba 55 až 58 centimetrů). Módní vlna dalšího zkracování v druhé polovině 20. století už ženský кроj na Kunovicku nezasáhla. Změnu zaznamenal použitý materiál. Jemnější a splývavější textilie (vlna, bavlna – haras, kašmír, mušlín, hedvábí, atlas) s jednoduššími prostými vzory (pruh, květ) pro hotovení ženských předních sukni i kordulek byly postupně nahrazovány nákladnějšími a těžšími látkami s výraznější barevností a větší dekorativností. Tíha těchto látek vyžadovala větší a pevnější podložení, což splňovalo škrobení spodnic, zvětšení válcového tvaru sukni a nutnost přizpůsobit tomu i zvětšení rukávů, které byly do poloviny dvacátých let 20. století volně naganané, poté zpevněné novinovým papírem. Dnes se do nich vkládají papírové (papundeklové) válcovité vycpávky, které jsou zašité v plátně a přišité k jupečce, aby hezky přiléhaly na tělo a dělaly z nadloktí pěkné válečky. Ke kompletnímu ženskému kroji patří pokrývka hlavy.

Ženy v Kunovicích nosily hlavu pokrytou plátným čepcem a šátkou s pracnou výšivkou na jemný výřez, často po obvodu s paličkovanou kraječkou, která korespondovala s vyšíváním na rukávcích, mnohem déle než v okolí. Doloženy jsou ještě kolem roku 1870, kdy se již objevují velké bílé lipské a červené turecké šátky. Pro Kunovicko je typický diametrálně odlišný způsob uvazování šátků v řadě variant. Nelze opomenout ani obutí. Přestože i tady došlo ke změně typu holínkových bot, dodnes se ke kroji nosí vysoké starobylé kordovánky, které vždy sahalo a stále sahají až pod koleno. Naprosto mimořádné je dochované archaické ženské obřadní čepení.

Obr. 97 Současná podoba slavnostního kroje pro mladou chasu o hodech. Kunovicko, 2009
(foto: Romana Habartová)

5.3.1 Spodní košile – košula (rubáč)

Kunovické ženy si ještě ve druhé polovině 19. století spodní košile z konopného plátna šily samy. Rubáč dosahoval spodním okrajem do poloviny lýtek. Poté byly šité z hrubšího lněného plátna vídeňského, tónovaného dožluta, od první světové války z plátna brněnského, modřeného a natvrdo škrobeného. Ženská košula měla dvě části – spodní, sukňovitou z hrubšího a horní úzkou, opléčkovou, z tenkého plátna. Obě části byly všity do úzkého pásu-lémce. Šňůrka na opléčce se přetahovala přes pravé rameno, navlékla se vpředu do obou dírek na opléčku a zavázala na smyčku; tímto způsobem se mohla regulovat délka košile. Ve 20. století se však začala šít košile na dvě ramínka. Délka spodní košile byla dána tím, že ženy ani v zimě nenosily kalhoty. Zpod svrchních součástí přesahovala dole na šířku čtyř prstů, tedy šesti až osmi centimetrů, bez nějaké další úpravy, aby sobota trčela stejně po celém obvodu. Během 20. století byla šitá z lněného či bavlněného plátna a zkracovala se. Ke krácení došlo vlivem městské módy; k prvnímu v meziválečném období, kdy sukně dosahovaly asi deset centimetrů pod kolena a rubáč vyčníval kolem tří až pěti centimetrů, druhé přinesla móda druhé poloviny 20. století, ta kunovský kroj nezasáhla, nedošlo ke krácení šorců a fěrtůšků, jen se zkrátilo a ustálilo vyčnívání obrubku, okraje spodní košile na jeden centimetr. Ten je směrodatný dodnes, aby dívky nebyly neupravené jak papary, rozklábené, ušubrané. Při pohledu zezadu odděluje úzký bílý proužek černý fěrtoch od černých holínek, tím je zachováno žádoucí členění postavy. V Kunovicích ženy nikdy nenosily sukně nad kolena. Pokud je v současné době dívky nad kolena mají, je to dáno tím, že je dnešní populace mnohem vyšší. V rodinném dědictví jsou uchované kroje po předcích, kteří nebyli takového vzrůstu. Pořízení kompletního nového kroje je dnes pro řadu lidí finančně nedostupné. Spodní sukně kunovické ženy nikdy nenosily. Některé svobodné dívky mají snahu být hodně našířené, spokojují se ale tím, že si košili nechají naškrobit natvrdo a řádně vyžehlít. Tak je zaručena patřičná širší válcovitá linie. V posledních letech i v Kunovicích některé parádnice zavádějí nošení krátkých spodnic natvrdo naškrobených, které se oblékají pod košili. Pokud není sukně delší, za rozumnou je brána i délka sukni taková, aby nebyla vidět kolena. Dívky nosí černé punčochy, které přirozeně splývají s okrajem vysokých bot.

5.3.2 Košile svrchní – rukávce slavnostní a obřadní

Ženské rukávce, natahačky, bývaly do poloviny 19. století (u starších žen až do konce 19. století), šity z lněného, podomácky utkaného plátna, z rovných dílů, staré a pracovní byly konopné. Teprve v poslední čtvrtině 19. století převážila tzv. brněnská šifonová plátna s modrým nádechem a leskem, z nichž se zhotovovaly od konce 19. století také bílé zadní fěrtochy k obřadním příležitostem. Příramkové rukávce byly šity v podstatě stejně jako košile mužů s tím rozdílem, že stánky na ženských rukávcích byly velmi krátké a rukávy ve své druhé polovině volně řasené, spadité. Jedná se typově o ženskou svrchní košili s velmi krátkým stánkem, s vrapeným trupem, s příramkovými zúženými rovnými rukávy se zúžením u zápěstí. Při zhotovování rukávců se plátno nestříhá, ale trhá, takže je k šití potřeba několik velikostí obdélníků, které tvoří stánek, náramek, obojek, kadrle a šikmé rukávy. Jedná se o tzv. zavínovací typ rukávců, které mají jednoduché rukávy s velmi husně, jemně a precizně vrapovanými náramenicovými díly. Zrovna tak byly vždy rukávce hustě vrapené do límce, obojku. Plátno je hustě zřasené či zvrapané rovněž do části volánků na konci rukávů, kde je situována také kadrlová výšivka s krajkou, která bývala buď podkasaná pod volný válcovitý tvar rukávu k nadloktí (při oděni do kordulky), nebo kadrle, jinak také jakési okružní s kraječkou, kaničkou, lemují zápěstí, když je žena oblečena ve svrchním kabátku (lajbl, kabaňa apod.).

Rukávy rukávců byly koncem 19. století zvětšeny ve své šířce, aby byly efektnější. V meziválečném období začaly být škrobeny a zřetelně nabyly válcovitou formu. Rukávy splývaly z ramen volně k loktům. Po první světové válce si je ženy už podkládaly papírovými sáčky přiměřené velikosti, později polotvrdou lepenkou; sáčky i lepenku údajně našivaly v místě ramene na staré menší obnošené rukávce, které oblékaly pod rukávce parádní. Tak rukávy dříve přirozeně volné dostaly tvar mírně roučkový, který se vyprecizoval v době první republiky do válcové podoby, s ostře vyrýsovaným pukem po celé délce kolem nadloktí. Proporce rukávců byly sice poněkud rozšířeny, ne však tolik, aby horní část těla byla zdůrazněna na úkor dolní části těla.

Také volánky, kadrle, na rukávcích jsou velmi umírněné, zachovávají si starobylý ráz jak svou šířkou, tak i délkou, stejně jako úzké vyšívání na obou přednicích, které nebylo nahrazeno jediným páskem, jako je tomu v okolí. Barva materiálu pro výšivku (hedvábu) prošla změnami. Původní bílý, jemně krémový, nažloutlý hedváb byl v 19. století střídán hedvábím okrově žlutým, oranžově červeným a od osmdesátých let 19. století byly výšivky prováděny hedvábím cihlovým až sytější červeným, které se používá doposud. Vyšívání samo postupem doby nabývalo na šířce z důvodu změny podkladového plátna, jehož struktura se zvětšila. Tím došlo i ke zvětšení celého vyšívání. Od začátku 20. století se do vyšívání dostává barva červeno-černá, kolem roku 1940 červeno-fialová. Do nenápadných válcových baněk se začaly vkládat již zmíněné lepenkové výztuže, všité do plátna a jupky nebo bavlněného trička, a tato součástka se obléká do rukávců a na těle je jako nový krojový prvek. Krajky-kaničky, na rukávcích jsou velmi úzké, nezakrývaly kordulu ani kolem krku, ani na prsou v místě přednic, které jsou zasunuté v kordulce, levá přes pravou. Kadrlinky zdobí loketní část tak, že je vidět celá část od lokte k zápěstí. Ke změně došlo v materiálu, dřívější ručně paličkované sýkorové kaničky byly postupně nahrazovány hedvábnými, strojovými. Úzké archaické sýkorové kraječky se ale na krojích stále vyskytují; jsou pro tento kroj typické a v jiných oblastech je neuvídíme.

Barevné stuhy, pentličky, jimiž se mnohdy uvazují kadrle nad lokty, jak je vidíme všude v okolí, na Kunovicku ke kroji nepatřily.

Obr. 98 Současná podoba slavnostního kroje Kunovicka, 2008 (foto: M. Potyka)

5.3.3 Rukávce sváteční, polosváteční

Ženské rukávce polosvátečního charakteru mají dodnes identickou stříhovou konstrukci jako slavnostní. Střih všech rukávců je tedy totožný, jedná se o natahačky. Použití rukávců pro konkrétní příležitost dělá až řešení nebo našití kompletního vyšívání na rukávce. Tak v Kunovicích rozlišujeme dodnes řadu variant vyšívání, které pak charakterizují uplatnění rukávců pro konkrétní příležitosti. Kompletní vyšívání tvoří obojek, dva nárameníky, dvě přednice, dva nadloketní proužky a dvě dlouhé kadrle. Celkový komplet tvoří devět kusů vyšívání pruhů. Vedle slavnostního (i obřadního) vyšívání podle počítané niti na velmi jemný výřez (v barvě již uvedené, od starší režné až po dnešní červeno-fialovou) to jsou pro polosvátečně a sváteční příležitosti tzv. výšivky malované, hotovené plochou výšivkou ustálených rostlinných motivů v pestrobarevném provedení. Tyto rukávce malované se k výřezovým zařadily v meziválečném období, kdy ubývalo žen, které dokázaly vyšívat náročnou výřezovou technikou. Nosívaly je dívky a ženy i k slavnostním chvílím, pokud si nemohly dovolit pořídit si variantu slavnostních rukávců. Za sváteční můžeme považovat rukávce zdobené kompletním devíticelenným vyšíváním, ale prováděným křížkovou, velmi jemnou a pracnou geometrickou jednobarevnou výšivkou. Tyto velmi slušivé rukávce s vyšíváním všech barev nosívaly především vdané ženy. Barevnost vyšívání korespondovala s barvami liturgie. Uplatnila se zde celá škála barev použitého hedvábí (především oranžové, růžové, červené, modré, fialové, černé). Barva určovala, pro jakou příležitost je ženy nosily (například červená – svatba, fialová – advent, půst, černá – pohřeb). Vedle uvedených se asi v polovině 20. století objevují i barevné ploché výšivky, nejvíce fialové a černé pro starší ženy v půstu, ale i křížkové, velmi propracované mozaikové geometrické vyšívání. Použití rukávců s daným vyšíváním ctí v oblékání ženy velmi důsledně do současnosti.

Obr. 99 Detail svátečních rukávců, pohled na podkládaný obojek a přednice zdobené tyranglovou kančíkrajkou, a na zdobení rukávu s kadrlí. Kunovicko, kolem roku 1930 (foto: Romana Habartová)

Obr. 100 Detail polosvátečních rukávců, pohled na jednoduše vyšivanou přednici s krajkou. Kunovicko, kolem roku 1950 (foto: Romana Habartová)

5.3.4 Rukávce všední (prací)

Na práci a k všedním dnům nosily ženy identické, ale staré obnošené a vyřazené rukávce bez zdobení. Někdy měly vedle zpevňovacích stehů v režné, modré nebo červené barvě našitou strojovou stužku s vetkaným jemným vzorečkem, líčkem, podle sortimentu, který byl v galanterní nabídce momentálně k dispozici (červené, modré líčko, motiv na halúzku, cestu apod.). Obvykle tyto průmyslově vyráběné stužky musely evokovat motivy ze zdejších krojů. Pokud se jednalo o již vyřazené sváteční rukávce bez výšivek, neměla tato prací podoba všedních rukávců žádný límeček se zdobením, byly bez obojku, bez krajky, měly jen původní stojáček, který se zapínal na babku s dědkem. Za všední rukávce můžeme považovat ale i ty, na nichž ženy velmi umně nahrazovaly druhy výšivek. Zde byly použity pásky kupovaných krajk v šířce původního výřezového vyšívání, které byly rovněž na všech místech rukávců – na límci, obou přednicích, na ramenech i v nadloktí jako kadrle. Zde však jen v jedné loketní řadě. Druhý pruh byl obvykle ve zřasené krajce-kadrle nahrazován jednoduchým barevným stehem, který barvou korespondoval s podložením prolamované bílé krajky, jež tímto barevným vypodložením (obvykle jednobarevnou stuhou – růžovou, červenou, oranžovou, zelenou apod.) evokovala výšivku.

5.3.5 Sukně zadní – bílý fěrtoch a kytky, černý šorec a tráčky

Zadní bílá sukně fěrtoch a černá zadní sukně šorec představují jednu ze základních součástí kroje na území celého Dolňácka, tedy i v Kunovicích. Před rokem 1850 nosily ženy jako přirozenou součást lidového oděvu pouze bílé fěrtochy, které zhotovovaly z domácího hrubšího konopného plátna. Jedná se o nesešitou sukni, kterou si žena uvazuje v pase přes rubáč zezadu dopředu. Pro zadní sukni je typické husté drobné vrapení a vyšívání přes vrapy v pase, forma přes vrapy či forma v límci. Původně šlo o praktickou věc – úzký zpevňující stehový pás, kde mělo vyšívání pouze půl centimetru, jen aby zvrpení drželo sukni pohromadě. Vyšívání bývalo prováděno zase původním starobyklým materiálem, lněnými hrubými nitěmi. Těžké přírodní režné konopné fěrtochy, ručně vrapené zastudena, bývaly z hrubého nažloutlého konopného, později lněného plátna. Ještě do osmdesátých let 19. století je ženy běžně nosily, starší ženy je dotrhávaly na začátku 20. století, kdy postupně ustoupily pololesklým fěrtochům šitým z brněnského šifonu. Po obnošení je neodkládaly, ale dávaly je obarvit domácím barvírům načerno. Tyto černé fěrtochy-šorce (od toho šorec jako tmavá barva) pak nosily na všední den i na práci.

Koncem 19. století zhotovovali barvení černé plátno šorcové, nejdříve matové plátno válané, které bylo měkké, později tvrdší, blyščavé. Od první světové války, kdy zanikaly harfenické manufaktury, používaly ženy na šorce jemnější černý klot. Barvíři tak z praktického důvodu zhotovovali černé šorcové plátno, které bylo nejdříve matné a málo škrobové, později v Kunovicích získalo oblibu mírně leštěné plátno, tzv. tovární blyškový černý klot. V Kunovicích se na zadní sukně neosvědčilo vysoce lesklé černé barevnické či blyšknové plátno, oblíbené například na Ostrožsku, které bylo od dvacátých let 20. století po povrchu povoskované. Říkalo se mu také blyšťavý pergál nebo radioklot. Sukňovité součástky, fěrtoch a šorec, bývaly z dvojího materiálu. Zezadu opasovaný fěrtoch byl navrapen a v pase vzadu zdoben tzv. vyšíváním přes vrapy. Teprve ke konci 19. století se začalo užívat jemně vrapených

fěrtochů z bílého brněnského plátna a šorců z černého klotového plátna pro sváteční i obřadní odívání. Místo konopných fěrtochů se začaly užívat volně nabírané sukně – především pro všední a pracovní příležitosti – a jemně vrapené šorce a fěrtochy, nevhodné pro běžné nošení, se staly součástíkou výhradně svátečního oblečení.

Pro Kunovicko je charakteristické obloukovité snížení výšivky přes vrapy v pase a bambulkové trásně-kytky na konci šňůrek uprostřed sukně u spodního okraje vzadu, jimiž jsou fěrtochy přivazovány kolem pasu. Fěrtochy i šorce opasované zezadu dopředu dosahují v Kunovicích jen mírně přes boky. Přední sukně (fěrtůšek) je šitá ze tří půlek, je pásaná zepředu dozadu, a konce fěrtochu nebo šorce vzadu mírně překrývá tak, aby byla viditelná velmi působivá forma, výšivka na zadní sukni. Bělostný fěrtoch z modřeného šifonu nosily ženy k tzv. parádnímu kroji, především k církevním slavnostem (například první svaté přijímání, svatba – nevěsta a družice, pohřeb svobodného, Boží tělo, primice). Při jiných svátcích a příležitostech si oblékají černý šorec. Ve všední den, do práce, ale i na pojízd'ky na kole nosily ženy už v meziválečném období místo šorce zřasené zadní sukně, nejdříve z černého sametu, později i z jiných materiálů (tesilen, barchet), a různých, ale tmavších barev. Až v šedesátých letech 20. století přistupují ženy ke sladěným kompletům (zadní, přední sukně a Jupka) různých odstínů, aby byly výtvarně dokonalé. Fěrtochy a šorce mají v pase v podobě formy působivou ozdobu, provedenou tzv. šitím přes vrapy. Například Josef Klvaňa píše, že „umělost vyšívání přes vrapy je zvláště v Anglii velmi ceněna a známe ji pod jménem smock“.²⁵

Kolem roku 1850 měřila forma na hrubých konopných fěrtoších jen půl až dva centimetry její šířka se na jemném šifonu do konce 19. století zvětšila na tři až čtyři centimetry. Současné formy, zvláště na šorcích, mají pět až šest centimetrů. Nikdy však nedosáhly šířky jako v okolních krojových okrscích, například u šorců staroměstských. Oblékání fěrtochu má své zákonitosti a nosí se k němu kytky šité z tenké šifonové dutinky, na jejímž konci jsou již zmíněné štrápece-kytky. Nevěsta měla rezné (běžové) jako výšivku na formě fěrtochu, na rukávcích (v minulosti i na čepci a šatce), družky pak červenou formu na fěrtochu a červené kytky. Fěrtoch musel být opřen nad boky, šňůrky se vpředu v pase křížily, vedly kolem pasu dozadu, kde se svázaly na uzel a dvě smyčky. Šňůrky visí volně uprostřed zadní části těla a sahají přesně po spodní okraj fěrtochu. Jejich potřebná délka se vyrovnávala prodloužením nebo zkrácením smyček. Fěrtoch ani šorec se nikdy nepraly ani nežehlily.

Jestliže došlo špatným uložením k porušení vrapů-faldů a vznikly nežádoucí cesty, upravovaly si sukně ženy samy doma formou přebírání, které pak zatížily modlitebními knížkami, kalendáři, cihličkou apod. Takzvaně přebrání fěrtoch se zakryl ubrusem a nechal zatížený několik dnů. K přebírání bylo potřeba dvou žen, z nichž jedna faldy rovnala a druhá srovnané vrapy oběma rukama přidržovala a pokládala zátěž. Protože je vrapení fěrtochů a šorců zdoluhavá práce, zabraňovaly ženy rozebrání vrapů tím, že vrapení z rubu po celé šířce sukně přešily ve stejných vzdálenostech, a také tím, že si nastrojená žena na fěrtoch nikdy neseďá.

Formy na fěrtoších si udržely dodnes starší ornamentální geometrickou výzdobu i vyšíváčskou techniku. Vyšívání forem na šorcích prodělalo od začátku 20. století několik

²⁵ KLVAŇA, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku, s. 97–252.

změn. Pokud si ženy dávaly barvit obnošené fěrtochy, zůstávaly na obarvených šorcích původní formy. S pořizováním šorců z nového klotu upouštěly od geometrických tvarů a vyšívaly si motivy rostlinné, růže, poupata, větévky, lístky. Nový šorcový materiál, klot, byl mnohem měkčí a poddajnější než tvrdé šorcové plátno, které umožňovalo vyšívat starým způsobem přebírání vrapů. Začaly se ve velkém pořizovat nové šorce s tzv. přebíranými formami. K obšívání už ale nepoužívaly původní práci hedvábí (lesklé bavlnky perlovky značky DMC). Vedle techniky obšívací sem pronikalo i vyšívání křížkové. Základní barva na formách šorců se změnila na žlutou nebo oranžovou, výplně jsou provedeny bavlnkami nejrůznějších barev. Na spodní okraj formy začaly ženy místo dřívějších zúbků a pozdějších krepinek našívat také stříbrnou nebo zlatou portu.

Vedle formy na zadních sukních podléhaly módním změnám i stuhy, tráčky, které splývaly na šorcích. Původně se jednalo o mašle, které zpod šátků dívkám visely na zadních sukních, byly to obvykle červené tkané pentličky, jednobarevné nebo i s vetkaným pestrým rostlinným motivkem. Původní jakési šňůrky typické ještě pro polovinu 19. století vystřídaly tkané trháčky, odtud poté tráčky, nejdříve úzké jednobarevné, později širší, vícebarevné. V meziválečném období to byly již kupované galanterní stuhy s vetkaným vzorem, u mladých na bílém podkladu, k pústu a smutku u starších na tmavším základě.

Některé kunovické parádnice si na černých pentlích vyšívaly a vyšívají rozmanité rostlinné vzory s velkými růžemi křiklavých barev. Spodní okraje tráček bývají zdobeny bílými nebo žlutými, stříbrnými, zlatými kovovými portami, třásněmi i patáčky. Sukně přední – fěrtůšek a trháčky (stuhy do pasu) Přední sukně, fěrtůšek, byla odedávna v Kunovicích užší než všude jinde. Byla vždy šitá ze tří částí a jen lehce překrývala boky ženy, aby vynikla pracnost a harmonie zadního fěrtochu nebo šorce. Pamětnice a znalkyně krojů říkají, že „kunovský fěrtůšek je poměrně úzký, když si ho žena opáše, sahá svými postranními kraji ke kyčlím, řečené po kunovsku na klúby. Nepřekrývá značnou část šorce, jak je tomu hned u sousedního kroje staroměstského“.²⁶

Obr. 101 Současná podoba slavnostního kroje k hodové tradici - pohled za zadní sukňě-šorce s navázanými mašlemi-tráčky. Kunovice, 2021 (foto: Romana Habartová)

²⁶ Z výzkumu Romany Habartové u Marie Kočvarové, Anny Komínkové a Anny Ryšánkové, 1990-2000.

Na hotovení fěrtůšků byly na konci 19. století používány hlavně kartounové a batistové látky světlejších barev, vlněné sukně harasové, merinové i kašmírové v pastelových barvách. Bývaly pestré a splývaly až do půlky lýtek. K nejrozšířenějším patřily též sukně delínky s červeným, modrým, růžovým i bordó základem a s pestrými drobnými kvítky, červené harasky, tzv. pruhakvěty či štófký. Rošířené byly sukně hedvábné, s rozmanitým pestrým vzorem, světlobarevné, vždy pestře květované. K nejrozšířenějším v tomto období patřil mušelín, ale také červený pestrokvětý motiv jako na tureckých šátcích, halúzkový, kvítkový, pomněnkový. Od začátku 20. století se hojně šilo z polohedvábných tištěných látek, atlasů (osnova hedvábná, útek tvořící vzor z bavlny), barevnost podkladu těchto materiálů byla přepestrá, vždy však v kompletu barevně sladěná a vyvážená. K rozšířeným patřila modrá, zelená, růžová, fialová, červená s barevným vetkaným bílým rostlinným motivem po vzoru secese. Tyto látky můžeme dnes vidět jen v muzeích a objevují se i zdařilé rekonstrukce. V průběhu první poloviny 20. století se překrývaly sukně vlněné – kašmírové, merinové, štofové s pruhokvětem, atlasové, polobrokátové, brokátové i ornátové, které se v tradičním oděvu uchovávají dodnes. Nejrozšířenější jsou však brokáty a za nejvzácnější jsou považovány brokáty protkané kovovými nitěmi (bílá, krémová, žlutá, zelená, modrá).

Sukně nebyla nikdy zdobena bílými krajkami dole ani po stranách, ani barevnými pentlíčkami. Ozdobou je pouze úzký sámek na jeden až dva prsty po celé šířce sukně, středem fěrtůšku, kde prý „zpevňoval tkaninu, která má poněkud odstávat od spodní košile, aby postava byla trošku našířená“. Řasení látky v pase se všívá do pásu, který je z téže látky jako fěrtůšek, řasí se tak, aby na „obě strany přišlo více vrapů než doprostřed, jinak by prý střední část fěrtůška svou vahou klesala dolů a nežádoucně zakrývala sobotu“.

Stuhy, mašle, trháčky, povijany, které se přišívaly dříve přímo k pásku sukně, bývaly úzké a tkané, ale už od devadesátých let 19. století se mírně rozšiřovaly. Byly to tkané pevné pásky, buď jednobarevné, nebo dvoubarevné s vetkanými vzorky. V meziválečné době byly oblíbené jednobarevné širší stuhy hedvábné, rypsové, které postupně vytlačily starší tkané trháčky. Po druhé světové válce se začaly objevovat i hedvábné stuhy rozpíjané nebo domalované, které místní malerečky zdobily jemným květinovým dekorem. Tyto stuhy měly své místo v kroji ještě v osmdesátých letech 20. století. Dnes se používají hlavně jednobarevné stuhy (bílé, žluté, modré, krémové) v různých šířkách, od pěti do devíti centimetrů. Uvazují se vpředu, uprostřed sukně na dvě smyčky. Starší ženy nosily pentle užší, bez smyček nebo se smyčkami velmi umírněnými.

5.3.6 Vestička – kordulka

Na Moravě se oděvní součást typu ženské vesty začala formovat v průběhu 18. století ve vazbě na ženské svrchní slohové kabátky. Vestičky byly kratší než kabátky, šůsky zajišťovaly přiléhavý tvar a zvýraznění pasu ženy. Pomocníkem při časovém zařazování ženských vest je tvar předních dílů, které vytvářejí v kunovickém kroji otevřené přednice ve tvaru velkého písmene V, kde je na levé přednici v prsní části přišitá knoflíková léga. Zadní díl má pouze podélné princesové švy, které jsou ukončeny vějířkovitými šůsky.

Do začátku 20. století v oděvu kunovických žen existovaly vedle sebe dva druhy vestiček. Soukennou kordulku, súkenku, stejnou jako u mužů, v první polovině 20. století oblékaly

nejstarší ženy, mladší si od počátku 20. století pořizovaly lehčí, jemnější a pohodlnější hedvábné atlasové vestičky, v meziválečném období pak brokátové, podobně jako jinde na Dolníácku. Základní stříhový princip ani hlavní rysy výzdoby se nezměnily. Střih i tvar ženské korduly zůstal do dnešní doby původní. Změny nastaly pouze v použití textilií.

Nejstarší korduly byly zhotovovány z tmavě modrého až černého sukna a nosily se i ve všední den. Šňůrkování bývalo původně skromné, kamrholové kytky nepatrné a nenakadeřené, v podobě malých červených vlněných trsů. Od devadesátých let 19. století se výšivka na súkenkách mírně zvětšila, stejně tak červené kamrholové kytky. Soukenné kordulky byly vystřídány sametkami s vyšívanými rostlinnými motivy. S dosahem na jiný druh látek s pestřejším výběrem si ženy začaly pořizovat korduly z atlasů, později brokátů i ornátů. Vedle zdobení drobnými motivy šňůrkování (makůvky, tulipánky, jatelinky, kvítko, pupenec a další) byly vesty z lehkých materiálů zpestřeny širokou zelenou pentlí (tzv. hornáčkou stuhou) kolem výstřihu a přednic, spolu se dvěma kamrholovými kytkami na vyšívané knoflíkové léze. To je charakteristické pro kordulky z Kunovic do současnosti. V hlubokém výstřihu jsou dominantní ozdobou dvě přes sebe ležící výšivky na rukávcích.

Ženská kordula sahala vždy až k pasu, vpředu nad pasem se zapíná na jeden knoflík. Zádový díl zdobí uprostřed malý vyšívaný tulipán, po stranách čtverlístky, na pravé přednici je kapsička s ornamentální výzdobou nad ní, na levé přednici je vyšita léga i plocha vedle ní úzkými šňůrečkami. Výzdobu doplňují červené kytky z kamrholu. Obojek, jaký je na lajblu i mužské kordule, u ženské korduly schází.

Obr. 102 Současná podoba slavnostní dívčí a ženské kordulky Kunovicka z brokátu, atlasu (foto: Romana Habartová)

Obr. 103 Detaily zdobení předního a zadního dílu slavnostní kordulky z oblasti Kunovicka (foto: Romana Habartová)

5.3.7 *Svrchní kabátek – lajbl*

Venkovští řemeslníci dodávali už během 18. století na venkov nažloutlý flanel na lajbl, strážničtí tkalci proslavené sukno, koželuhové telecí kožky a hovězinku na úkladové boty, kožešníci zde vydělávali vydří kůžičky na vydrovíce a ovčí na kožichy, barveníci zde barvili plátna. Ze světlého nažloutlého flanelu nebo jemného krémového sukna byly šité ženské lajbl, které jsou starším typem ženského kabátku pro období jara a podzimu. Byly identické s mužskými lajbl. Střih byl jednoduchý, zadní díl je vcelku, středem je prostřížen pouze od spodního okraje do hloubky asi pěti až osmi centimetrů, kam se vkládají malé klínky vytvářející praporovitý, téměř rovný šussek. Boční šusky jsou vytvořeny v obou bočních švech. U krku má lajbl nízký stojáček. Rukávy sahaly vždy až k hřbetům ruky, jsou dvoušvové, u zápěstí lemované červenou soukennou manžetou. V pase byl kabátek vždy delší než kordulka. Na obou přednicích jsou zapuštěny kapsy s patkami otočenými profilem vzhůru a lemovanými bílým šifonem. Na obou předních dílech u okraje je proseknuto dvanáct dírek dlouhých patnáct milimetrů a stejně tak patnáct milimetrů od sebe vzdálených. Dírky jsou obšity dírkovými stehy kromě dvou spodních. Ozdobou jsou pouze štíhlé protáhlé klopy u krku a k zápěstí ohrnuté manžety rukávů, vyložené jasným červeným sukem a vyšité jemným rostlinným motivem. Starší ženy měly výložky nezdobené, mladší ženy a parádnice si je nechávaly tzv. vystrakatit, tzn. vyšít hedvábem barvy bílé, žluté, modré a zelené na sebe navazujícím motivem se srdéčkem, konvalinkami a kvítky na stopce a nahoře květ tulipánu.

Pod lajbl ženy oblékaly starší vyšívané rukávce, jejichž kadrle přečnívaly až k dlaním. Zdobným prvkem jsou dvě mírně zešíkmené řady původně malých bílých porcelánových

knoflíčků na obou přednicích. Zajímavě působí lemování celého obvodu lajblu bílým plátnem, šifonem, které zajišťovalo zpevnění a začištění okrajů. Lajbl se zapínal pouze na spodní knoflík, proto se uplatnil jako ozdoba nejen vyšíváný obojek rukávů, ale i obě přes sebe do písmene V kladené přednice.

Tento typ kabátku na začátku 20. století nahradily sametové kabaně a později i teplejší plyšové kacabajky.

Obr. 104 Starší žena v obnovené sváteční podobě kroje Kunovicka, v zimním lajblu a lipském šátku uvázaném na rožky, detail výšivky. Kunovice, 2015 (foto: Romana Habartová)

5.3.8 Svrchní kabátek – kabaňa, moldonka

V druhé polovině 19. století se vedle světlého kabátku-lajblu začal v Kunovicích používat další typ kabátku, kabaňa a moldonka, který se hojně pořizoval do poloviny 20. století a postupně vytlačil z harmonicky působícího celku ženského venkovského šatníku jednoduchý a slušivý lajbl. Kabaňa a moldonka měly stejný střih, lišily se použitím textílie. Moldonky byly šité z moltonu (moldounu či moldonu), vlněné vícebarevné látky, často pruhované nebo kostkované. Kabaně byly strojnější, hotovené ze sametu, který byl často zdoben tepelně želízky, a to vyrážením ornamentálních dekorů místními specialistkami.²⁷ Oblékala je svobodná děvčata i vdané ženy jako sváteční nedělní svrchní oděv, ale sloužily i na všední dny. Kabaně byly původně hotoveny z teplé vlněné látky, nejčastěji z vlněného flanelu v barvě modrofialové a sytě červené s jemným černým károváním. Pro neděli si je ženy šily z barchetu různých barev a vzorů a také ze sametu. Fialovomodré kabaně byly bez vzoru a díky zajímavé barevnosti patřily k velmi slušivým součástkám oděvu. Josef Klvaňa v knize *Moravské Slovensko* uvádí, že se kabaním v Kunovicích říkalo marínky, ale není tomu tak.²⁸

²⁷ Molton (moldoun, moldon) je vlněná, vícebarevná, pruhovaná nebo kostkovaná látka. Je tkaná jako obyčejné sukno, ale látky se od sebe liší povrchovou úpravou, tzv. apreturou. Sukno je po utkání valchováno, česáno, postříhováno a lisováno. Molton byl v soukenické valše pouze prán, sušil se na rámech, poté byl z jedné strany počesán. Tím získala tkanina měkkost a hebkost. Pro tyto vlastnosti byla vhodná pro dámské zimní oděvy. Molton byl nahrazován látkami z bavlněného předu, jako je česaný barchet nebo flanel, obvykle s dlouhým vlasem a keprovou nebo plátnovou vazbou.

²⁸ KLVAŇA, J.: *Lidové kroje na moravském Slovensku*, s. 97–252.

Kabaně byly bez límce, kolem krku lemované úzkým páskem z téže látky, rukávy byly v ramenou nabrané do drobných vrapů, od ramen splývavé a k zápěstí zužované. Strih rukávů fialových i červených moldonek byl jednošvový, ale protože byly v ramenou širší než šířka látky, musely být po obou stranách každého rukávu vloženy klínky tvaru trojúhelníku. Spodním okrajem sahaly jen do pasu, aby vzadu bylo na sukni vidět celou šířku šorcové formy.

Obr. 105 Vdané ženy ve sváteční podobě kroje Kunovicka, v zimním kabátku-upjačce a fialové kabani, v tureckém šátku uvázaném na rožky, na záušnice a pod bradu. Kunovice, 2015 (foto T. Habartová)

Na zádech a v pase kabátek těsně přiléhal k tělu, vpředu byl volnější a tvořil náznak mírného výstřihu, takže i zde vynikalo vyšívání přednic rukávců. Kabátek se zapínal nad pasem na čtyři páry tzv. haklíků a babic. Na pravém předním díle pod rukávem bývala vždy všitá zapuštěná kapsička, důležitá na drobné peníze do kostela. Jedinou ozdobou těchto kabátků jsou manžety, tzv. výložky, u zápěstí (pásek červeného sukna o rozměrech asi 28 cm × 6,5 cm), jejichž horní okraje byly drobně zoubkované a dírkovaně prosekané. Tyto manžety byly už kolem roku 1930 nahrazovány průmyslovými tkanými květovanými stuhami, které byly přizdobeny lesklou portou i patáčky. Jako podšívka sloužilo silnější barchetové plátno modré barvy. Moldonky byly přešívány později na jupky.

5.3.9 *Svrchní kabátek – zimní kacabaja-upjačka*

Kabátky typu kacabajek nahradily v odívání žen kožichy, které do třicátých let 20. století postupně zanikaly. Název vznikl z vlastní funkce upnutého-upjatého oděvu, který velmi těsně obepínal nejen horní část těla, ale i boky. Doprovodnou součástí upjaček se stal také vlnák, který ženy přehazovaly podle potřeby přes kacabajku nebo přes hlavu. Chránily tak před zimou, mrazem, sněhem i deštěm nejen sebe, ale i svrchní kabátek – krátký kabát městského střihu. Do oblasti Kunovicka pronikaly upjačky pozvolna od dvacátých let 20. století ze Starého Města, kde si je ojedinele začala pořizovat svobodná děvčata udávající v obci novou módu.

Kacabaje velmi brzy zdomácněly i tady a rozšířily se po celé oblasti, kde vytvořily nový typ méně působivého, těžkého, hamatného, ale nepostradatelného zimního oblečení každé vdané i svobodné ženy. Sbírky muzeí prozrazují, že byly šité především z lesklého plyše nebo sametu tmavé či černé barvy, hladké nebo s aplikováním rozmanitých vytlačených vzorů. Přiléhají pevně k celému tělu, v pase jsou dost zúženy a kolem boků, které jsou zvýrazněny pruhem beránčiny, se střídavě rozšiřují. Pod pasem se otevírají tak, aby od těla neodstávaly. Rukávy jsou dvoušvové. Všívání do rukávových otvorů vytváří v ramenech několik záhybků. Kolem zápěstí jsou obdobně jako v bocích lemovány asi dvanáct centimetrů širokým pruhem černé beránčiny. Také levá přednice je obvykle takto lemována asi dva centimetry úzkým pruhem. Celá kacabaja i s rukávy byla podšita pevnějším barchetem, mezi nímž a svrchní látkou je kabátek vyfutrován-
vyvločkován vatelínem. Kabátek se na přednicích zapíná na osm větších patentů, druků, původně velké tmavé kostěné nebo skleněné knoflíky sloužily jako jediný zdobný prvek.

Pod tento kabátek ženy neoblékaly rukávce, ale jupku, nezdobily ho ani samostatným vyšíváním límcem, obojkem, jak tomu bylo u kabaní. K upjačce se totiž vázal plyšový šátek s dlouhými střapci, zpod nějž by nebyl límec vidět. Přednice kabátků-upjaček nemají žádné kapsy. Kapesník, peníze a jiné drobnosti si i venkovské ženy začaly nosit v ručních, například orobincových taškách.

5.3.10 *Svrchní kabátek – jupka, halenka*

Na konci 19. století začaly ženy nosit jako doplněk všedního oblečení jupky. Zpočátku byly zhotovovány z levného pracího materiálu (kartoun různých barev, tisk, samet), často z téhož materiálu jako přední sukňe, fěrtůšek. Ve 20. století pronikaly i do svátečního a nedělního kroje jako náhrada za lajble a kabaně. Sváteční jupky byly hotovené z kvalitnějších a dražších materiálů (hedvábí, lehké brokáty, tafty a tlačný samet, etamín i krajkovina).

Charakteristickým znakem jupky kunovického krojového okrsku je zvláštní všívání rukávů, kdy ze švů vybíhají rukávy do výše asi tři centimetry nad ramena, do tzv. nadramenního výběžku, pufky-hlavy, se zhruba dvanácti až čtrnácti záhyby. Odtud jsou lomené a splývají k zápěstí. Jupky nemají obojek ani stojáček, výstřih je malý, kulatý, kolem krku je úzce lemován proužkem stejné látky. Spodní okraj kolem pasu je zdoben tzv. kanýrkem, nabraným či naskládaným do množství vrapů. Na rozdíl od lajblu či kabaně se jupka zapíná od krku až k pasu. Střihová konstrukce je velmi jednoduchá. Skládá se ze zádového dílu a dvou předních, dvou dvoušvových rukávů a z pásového pruhu asi dva metry dlouhého a čtyři centimetry širokého na kanýrek. Letní jupky jsou bez podšívky, bývají často zdobeny

nejrůznějšími tzv. parádami z kaniček, štikování, krajkoviny, aplikací a podobně. Na pravé přednici bývá obvykle šest dírek, na levé šest knoflíků.

Jupky patřily ve 20. století k nejrozšířenějšímu krojovému oděvu žen, svobodných dívek i malých děvčat. Oblékaly je nejen ve všední dny, ale také ke kroji svátečnímu i nedělnímu. Pod jupku ženy neoblékaly rukávce, ke krku připínaly jednoduchý zřasený obojek, tzv. lémeček, který byl z bavlněného tylu, někdy vyšitý křížkovým vzorkem různobarevným hedvábím, zdobený bílým štikováním, které bývalo i vypodloženo, nebo byl zdoben našitými strojovými pásky s vetkaným vzorem červené barvy. Zdejší ženy nosily také jupkové halenky s krátkým rukávem, k nim si pořizovaly i zástěrky ze stejné látky.²⁹

Obr. 106 Mladší varianta polosvátečního oděvu z Kunovicka, žena v jupce a třásňovém brokátovém šátku. Popovice, 2. polovina 20. století (soukromý archiv)

5.3.11 Svrchní kabát – kožich, pás

Kunovický ženský kožich z ovčí kožešiny byl vydělaný na bílo a ve srovnání s okolními obcemi byl střízlivější a přiléhal těsněji k tělu. Měl stojatý a velmi úzký obojek a korespondoval s celkovou prostotou a značnou střízlivostí kunovského kroje jako kompletu. Výzdoba byla působivá. Po celé délce pravé přednice se táhne pruh červené rajčiny a vedle něj černá íreška, levá přednice, která bývala při oblečení překryta, je zdobená pouze šikmo šitou tmavou kůžkou. Pod nimi byla vždy umístěna drobná aplikace z rajčiny. Toto tzv. kvítko je přizdobeno černou barvou a rozmanitými motivky, psanými modrým indigem. Další rostlinné motivy zdobily boční švy. Švy na ramenou jsou zakryty pásky černé kůže, švy na obou bocích kůží bílou, jíž je kožich na všech okrajích kolem dokola olemován. Vlastní lemování však tvoří prém, indigem zbarvený do modra. Vedle lemu z bílé kůžky se táhne proužek asi jeden centimetr široký, provedený černou barvou. Na bočních švech jsou tyto černé pásky po obou jejich stranách.

Bělost kožichů bývala uměle zvyšována křídováním, a proto musely ženy s kožichem opatrně zacházet. Křída bývala do kůže vtírána pemzou, aby nepouštěla, přesto každý dotyk

²⁹ BENEŠ, J.: Dokumentace lidových krojů. Slovácko. VII. Kroj kunovský. Netištný rukopis. Uherské Hradiště 1952.

s novým kožichem zanechával na tmavší látce stopu. Z toho důvodu ženy v nich oblečené stály například v kostele v decentních vzdálenostech důstojně od sebe.

Přes kožich si ženy vázaly pás, díky němu kožich přiléhá k tělu. Pás byl zhotoven z deset centimetrů širokého pruhu červeného sukna, dlouhého asi jeden a půl metru, po obou delších stranách byl lemován modrou a harasovou pentlí a na rubu byl podšitý šifonovým plátnem. Pásky jsou uvnitř vyztuženy tvrdším papírem, ale jen v té části, která přiléhala k tělu; pás byl delší než obvod těla a jeho konce visely vždy volně vpředu. Zapínal se na tři haklíky s babkami. Tzv. holandský pás (sak) si dávaly na kožich ve svátky, na všední den používaly pevnější trháček, který si uvazovaly na dva suky.

Aby kožich při práci nepřekážel, přední cípy byly kožešinovou částí zvednuty k pasu a konce se připevnil k trháčkům. Nový kožich ženy ale nepřepasovaly po dobu aspoň pěti let, aby jej neponičily. Oblečený kožich sahal pod kolena tak, aby zpod něj přečnívaly sukně. Kožich byl velmi náchylný na vlhko a déšť. Proto bývalo v jizbě jeho místo na bidle před pecí a blízko kamen. Před deštěm jej chránily ženy v 19. století konopnými plachetkami, na začátku 20. století vlňáky, pokud přišla nepohoda nečekaně, přehodily si ženy celou dolní část přes sebe až ke krku rubovou stranou.

Kožichy se pro náročnost i finanční nákladnost v meziválečném období vytrácely. Na jejich místo nastupovaly zimní mladší oděvní tradiční součástky – kacabaje, upjačky a vlňáky. Po roce 1970 se kožichy ze života obce definitivně vytratily. Josef Klvaňa v Moravském Slovensku zmiňuje, že ještě kolem roku 1800 i později nosily ženy v Kunovicích pro slavnostní příležitosti místo kordulky i kabátky podobné jako ve Velké nad Veličkou. „Byly barevné, často zelené se zlatými prými, někdy z růžového damašku s černým lemováním.“³⁰

Obr. 107 Žena v kožichu a tureckém šátku uvázaném na rožky, muž v haleně a v beranici-astrigance, Kunovice, 20. století (soukromý archiv)

³⁰ KLVAŇA, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku, s. 124 a 203. Jednalo se o kabátek, který měl různou barvu, byl šitý ze sukna, z damašku, byl lemovaný trýbovými stuhami odlišné barvy. Záda měl z jednoho kusu látky, dole byl rovný a vpředu se vyznačoval stříhem do špic ve tvaru obráceného velkého písmene W. Tento typ živůtku-kabátku byl i ve Velké nad Veličkou nahrazen v polovině 19. století kordulkou z bílého flanelu s lemováním zelenou hedvábnou stuhou. I to je velká podobnost se zeleným lemováním kordulek v Kunovicích. Starší živůtek, zmíněný kabátek, zde zůstal jako obřadní krojová součást.

5.3.12 *Obutí*

Ženské boty byly ještě kolem roku 1850 téměř totožné s mužskými, velmi těžké, a říkalo se jim boty úkladové. Měly vysoké holénky, které mistři vyráběli z hrubé hověžinky. V polovině 19. století se začaly nosit kordovánky. K jejich zhotovování sháněli ševci kozí kůže, které se činily pomocí třísel. Ta byla nedostatkovým zbožím. Ševci si kůže nečinili sami. Byla to práce koželuhů. Nejlepší prý bývaly kůže z tureckých koz, koz východní Indie, odkud se kordovan dovážel. Vyčiněná kozina se údajně vozila do Vídně, kde se v koželužnách viksovala, aby dostala černý lesk, tzv. přírodní líc.

Kunovičtí obuvníci šili ženské boty na jedno kopyto, bez rozdílu pravé nebo levé nohy. Boty měly dva švy po stranách, byly dost vysoké, ze zadní strany musely být vykrojeny, vpředu dosahovaly na koleno. Nárt byl jemně zvlněn vrapy v místě od středu k oběma stranám k patě. Vrapů bývalo až patnáct. Kunovické ženské kordovánky byly zvláštní nejen vrapením na nártu, ale i ostře zúženou špicí. Podpatky byly vysoké kolem čtyř centimetrů, byly skrojeny a opatřeny malou podkovičkou. Podešve byly ze spodní strany i po stranách barveny zázvorem. Ženské kordovánky musely být vrzavé.

Na přelomu 19. a 20. století vystřídaly z praktického i estetického důvodu tyto špičaté boty kordovánky se zaoblenou špičkou. Také jemné faldy na nártu přestali kunovičtí ševci pracně vrapit a kolem nártu vytvářely ženy ševců nejdříve ručně bílou křížkovou výšivku ve tvaru písmene U. Podešev se stále zdobila žlutým zázvorem a ze spodní strany, před podpatkem, v glenku, byly boty zdobeny barevným ornamentem, aby i při klečení v kostele byly boty zajímavé. Vedle kordovánek si ženy nechávaly ještě v první polovině 20. století šít podobné boty jako muži – holénkové boty viksové. Od kordovánek se lišily jedním faldem-vrapem nad patou. Boty měly dva švy, ševci už používali dvě kopyta, podpatek byl asi čtyři centimetry vysoký a boty byly holé, bez zdobení. Dnešní typ ženských kordovánek je zdoben bílou strojovou výšivkou přes dvojí kůži, protože tyto boty byly v celé přední části podšité jemnou skopovicí.

5.3.13 *Obřadní plachty – úvodnice (plachetka) a koutnice*

Výjimečnou součástí kroje kunovických žen byla obřadní **plachetka** či **úvodnice** jako doplněk ženského obřadního oblečení k církevním svátkům a úkonům. K obřadnímu kroji si ovinovala tělo plachetkou nevěsta a družičky při svatebním obřadu-zdavkách. Musely být vystrojeny v obřadním pentlení či čepení, kterému se v Kunovicích říká věnec nebo věččení.

V úvodní plachtě nosily kmotřenky novorozeně ke křtu, úvodnicí byla ovinuta šestinedělka, když šla s dítětem k obřadnímu úvodu do kostela, a provázela ji řada tzv. úvodniček, které měly stejně zavínuté tělo v úvodnicích. V kroji s úvodnicemi doprovázely družičky zemřelé svobodné mládence nebo děvče v den jejich pohřbu, byly v ní oděny při primicích, úvodnicemi byly vykládány rakve zemřelých dívek a žen.

Úvodní plachtu, úvodnici, tvoří pruh šifonového plátna o délce asi 2,2 metru a 80 centimetrů šířky. Středem byla úvodnice zdobena výšivkou, sítkem – původně totiž bývaly síťované, necované. Síťka z misikornových, kopřivových vláken byla často ošafraněná, zbarvená do žluta. V síťovině byly ručně vyšity starobylé dvojbarevné ornamenty, podobné jako

na dénkách ke kunovickým čepcům. Sít'ování v úvodnicích i v čepcích patří svou původností, motivy i genialitou zpracování ke skvostům vyšíváčského umění. Svědčí to také o tom, s jakou pečlivostí se dívka a mladá matka v minulosti připravovala na přelomové okamžiky svého života.

Josef Klvaňa píše: „Hlavním motivem ve středovém pruhu úvodnice je paličkovaná vložka, zvaná na grumle. Vložky bývaly různě široké, nejčastěji 6 až 7 cm, výjimečně i 8,5 cm. Byly provedené paličkovanou technikou z hrubých rezných nití přírodní barvy s černým vzorkem. Po obou podélných stranách krajky jsou našity pruhy vyšívání širokého 1,5 až 3 cm. V Kunovicích měly motiv na hodinky, a to buď slepé, nebo šesterné, makúvkové, struhálkové s paožkama, se zuby na vnějších stranách, na eska a ostrožku i s výřezem, po obou stranách hlavního vyšívání jsou šesterné hodinky i zadržací řetázky. Vyšívání je provedeno precizně lesklým nažloutlým hedvábím.“³¹

Obr. 108 Rekonstrukce obřadního kroje kolem roku 1870–1880 pro nevěstu podle návrhu R. Habartové. Kunovice, 2018 (foto: Romana Habartová)

³¹ KLVANĀ, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku, s. 126.

Obr. 109 Rekonstrukce obřadního kroje kolem roku 1925 pro nevěstu a družičky podle návrhu R. Habartové. Kunovicko, 2018 (foto: Romana Habartová)

Plachetku oblékaly ženy jako přehoz přes bedra. Odtud se vine kolem rukávů v nadloktí, v loktu se trochu zřasí a oba konce splývají volně dolů po fěrtůšku tak, aby se spodní okraj plachetky kryl se spodním okrajem fěrtůšku. Přechnívají-li konce plachetky, nadnese ji žena v ruku. Oba konce splývají po fěrtůšku, aby bylo dobře vidět sítko. Bylo zvykem, že dívka či žena oděná plachetkou nemá rukávy rukávů vykasané v nadloktí, ale shrnuté dolů k pěstím, které jsou takto půvabně lemovány vyšívanými kadrlemi a síkornovými (později nazývané síkorové) kaničkami (kraječky).

Kmotřenka vystrojená s novorozencem ke křtu a matka k úvodu se ovinuly plachetkou podobně jako loktuší, chůvkou, v níž se děti běžně nosívaly. Dítě zabalené do peřinky brala do levého náručí, kolem peřinky ovinula levý konec plachetky, kterou vysunula na levé rameno a přes záda stáhla šikmo pod pravou paží tak, aby druhým koncem plachetky znovu ovinula peřinku a zasunula konec pod peřinku. Okraje úvodnice, které splývaly k okraji přední sukně ženy, bývaly hladce zaobroubené, zdobené malými třásněmi nebo krajkou, v minulosti uzounkou síkorovou, vláčkovou, paličkovanou, později bavlněnou, kupovanou.

K úplnému oděvu při obřadních i slavnostních příležitostech a při návštěvě kostela patřil **šáteček do ruky**, obvykle bílý, s červeně vyšitým jménem a někdy i kytičkou, nebo kašmírový pestrý želínek, merínek, kterým si ženy a dívky obtáčely modlitební knížky. Nevěsty dostávaly do výbavy další typ **obřadních plachet**, tzv. **koutnice**, které se ještě kolem roku 1880 v Kunovicích vyskytovaly. Jednalo se o plachty, jimiž byly šestinedělky izolované v jizbě od ostatních. Byly velmi archaické, z hrubého plátna, uprostřed s pruhem dvanáct až patnáct centimetrů širokým, měly rezný podklad s hrubou bílou, černou a někdy i žlutou šafránovou výšivkou, nejčastěji s motivem na ostrožku, na leluju.

5.3.14 Úprava hlavy – čepce a šatka

K upravenosti vzezření každé ženy v Kunovicích patřila neepsaná norma pro úpravu hlavy. Svobodná děvčata si do copů, lelíků, vplétala úzkou stužku zapletačku, šnůrku, šňůrku, obvykle červené barvy, v neděli si konec copu zdobila širokou květovanou stuhou, pantličkou, pentličkou, také s červeným základem. Vdané ženy nosily vždy pod šátkem obálenku, kolem které si vlasy obtáčely. Pod šátek si dívky rozčesávaly vlasy nahladko s púčcem uprostřed hlavy a vždy splétaly vzadu v týle do jednoho lelíku; do copu si vplétaly úzkou stužku. Tu na konci lelíku zavázaly. V neděli a do kostela na konec copu vázaly širokou mašli s dvěma většími kličkami tak, aby oba konce stuhu sahaly až ke spodnímu okraji zadní sukňě.

Ke kompletnímu ženskému kroji patřila vždy nezbytná pokrývka hlavy. Do první poloviny 19. století nosily ženy na omastkem ulízané hlavě vždy plátěný čepce s pruhem plátna, tzv. šatkou. Jednalo se o pruh velmi jemného plátna s hustou strukturou a mimořádně precizní, tzv. pracnou výšivkou, která byla provedena na jemný výřez hedvábem ve smetanových, režných, nažloutlých a okrových barvách. Motivy byly doplněny černými zoubky a černými řetízky po obvodu, typickými kunovickými motivy na ostrožku, na eska, na jabko a hrušku, na lelujku, často po obvodu s úzkou necovanou nebo paličkovanou kraječkou, která korespondovala s vyšíváním na rukávcích. Šatky měly na obou koncích jemnou černo-smetanovou hedvábnou výšivku, vázaly se na čepce s čtyřhranným dýnkem, kunovické bylo o poznání menší než například na Ostrožsku.

Tyto starobylé a dnes velmi vzácné krojové kusy byly v první polovině 19. století vytlačovány bílými lipskými šátky a poté červenými tureckými šátky, kterým i zde předcházely tmavomodré, žlutě kvítkované, podomácky barvené barveňáky.

Čepce patří k původním, základním a nezbytným součástkám lidového oděvu. Selské ženy aplikovaly na pružích plátna, z nichž si samy zhotovovaly šatky a čepce, precizní vyšivačské umění, v němž dodnes obdivujeme kompoziční členění, smysl pro harmonii i technickou dovednost a dokonalost. Čepce si uvazovaly tak, aby vyšité obdélníkové dénko zdobilo zadní část hlavy. Musely si zvláštním způsobem uvázat i vlasy do dvou copů. Na temeno položily hranatou obálenku pod kterou copy ovinuly a pevně svázaly šňůrkami vpletenými do konců lelíků. Na takto upravenou hlavu si posadily čepce, vzadu v týle ho opět připevnily šňůrkami. Že se v Kunovicích nenosilo dénko čepce úplně vzadu lebky, jak tomu bylo u všech ostatních krojových okrsků, ale více na temeni, dokazuje i současné vázání tureckých šátků na záušnice, pod něž si vdané ženy tímto zvláštním způsobem stáčely copy kolem obálenky. Tu vdané ženy používaly i při šátku zagrúleném, tedy uvázaném po všednu na babušku, aby byl na temeni znatelný obrys obálenky. Čepce si žena posadila na hlavu tak, aby bylo dýnko položeno na obálenku a plátno na čelo.

Nošení čepce bývalo výsadou vdaných žen. Povědomí o začepení mladé nevěsty žije doposud. Při svatbě, kdy odkládaly svůj zelený vínek, odvedly si ji vdané ženy a podle starodávného zvyku prováděly obřad čepení nevěsty. Také se dodnes říká, že vdavek chytivá dívka by už ráda byla pod čepcem. Mimořádným zdobným prvkem čepců bylo dénko. Malá obdélníková plocha členěná dvěma souběžnými řetízky na menší obdélníkový útvar, posazený do středu celé plochy. Okrajové pruhy bývaly vyšity vzorkem hvězdicového tvaru,

jenž se doposud nazývá na malú kroměřížskou růžu a ve výšivkách kunovického kroje se používá dodnes. K čepcům jako nezbytný doplněk patřila šatka. V Kunovicích dle doložených zápisů můžeme předpokládat, že zdejší ženy nosily po všednu, na doma čepce bez šatky, k nedělnímu a svátečnímu oblečení si hlavu ovazovaly šatkou. Vyšívání podle počítané niti bylo provedeno na jemný výřez, ale muzejní hradištská sbírka opatruje díky Františku Kretzovi i děnka síťovaná, necovaná. Také Drahomíra Stránská uvádí ve své monografii, že „děnka se tradují z 16. a 17. století, ne-li ze starších dob“.³²

Obr. 110 Čepce se starobylým vyšitým děnkem a šatka s výřezovou výšivkou. Kunovice, kolem roku 1830. Fond Slovákčého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obr. 111 Rekonstrukce slavnostního kroje z Kunovicka kolem roku 1860 podle sbírek Slovákčého muzea v Uh. Hradišti podle návrhu R. Habartové. Kunovice, 2025 (soukromý archiv)

³² HABARTOVÁ, R.: František Kretz (1859–1929): sběratel, národopisec, novinář. Uherské Hradiště 2009; STRÁNSKÁ, D.: Lidové kroje v Československu. Čechy. Díl 1. Praha 1949.

5.3.15 Šátky

Zvláště charakteristickým znakem ženského odívání na Kunovicku jsou originální a složité úvazy velkých tureckých šátků. Do poloviny 19. století a některé staré Kunovjanky ještě do konce 19. století nosily na hlavě na čepci uvázanou šatku s konci splývajícími na záda nebo obtočenou kolem dokola. V polovině 19. století se mezi hlavní pokrývky hlavy zařadily bílé lipské a červené turecké šátky a od konce 19. století a zvláště od počátku 20. století se začala užívat řada malých šátků štrápčáků nebo plátěných všedních, kartounových a jiných šátků, které nosí ženy oblékané posedlcky dosud. Čepce a šátky zanikaly pozvolna od třicátých let 19. století a začaly být nahrazovány bílými šátky lipskými, jemně potištěnými drobnými kvítky, halúzkami a jinými ornamenty.

Bílé šátky byly tištěné v Humpolci a v České Lípě a František Kretz píše, že se rozšiřovaly na celé naše území po napoleonských válkách. S malým odstupem se k nám dostávaly červené šátky turecké, tištěné v tyrolském Feldkirchu. Na Kunovicku nosily ženy další druh šátků, tmavomodré barevnické, s okrově žlutými okraji. I ty vymizely s šátky lipskými. Josef Klvaňa zmiňuje, že v Kunovicích byla až do světové války harfenická manufaktura, ale posteskl si, že „málo již se u stařenek najde šátků doma barvených, modrých se žlutými květy na širokém okraji“.³³

Červené a černé turecké šátky jsou dodnes obvyklou a výraznou součástí svátečního oblečení žen i dívek, které se příležitostně v průběhu slavností a obyčejů oblékají do kroje. Šátek je čtvercového formátu o straně asi 160 centimetrů a je kvůli náročnému vázání největší ze všech šátků na Slovácku. Na každém šátku dle slov pamětnic rozlišujeme kraj, prostředek a hlavní část. Krajem je rozuměna bordura, obruba, která lemuje obvod. Bývá potištěn rozmanitými většími i menšími květy, linkami, pruhy a puntíky barvy bílé, žluté, narůžovělé, modré i černé a zelenými listy a lístečky ohraničenými často žlutými čárkami.

Obr. 112 Ukázka tureckých šátků z Kunovicka (foto: Romana Habartová)

³³ KLVANĀ, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku, s. 97–252.

Vnitřek bývá buď holý, tj. celý červený nebo černý, nebo na červeném či černém podkladě jsou drobná kvítka s lístky, pravidelně po celé ploše poseté, jindy drobné halúzky s kvítky, větší halúzky s kvítky apod. Šátky holé mají dva protilehlé rohy, které při uvázání záušnic splývají po zádech k pasu, zpestřeny kytičkou. Při smutečních příležitostech nosily ženy šátky černé.

Pro Kunovicko byly nejtypičtější šátky s jednobarevným, holým středem nebo středovou plochou pokrytou drobnými kvítky, tzv. murišový vzor, s širokým okrajem, okolkem či bordurou. Ty nosily hlavně dívky. Starší vdané ženy a stařenky nosily šátky tmavočervené nebo s černými okraji, které si na hlavu vázaly na způsob turbanu. Svobodná děvčata nosila z šátku spuštěný cop s vplétanou pentlí, vdané ženy si pod úvaz splétaly vlasy v copáncích do tvaru vrkoče, drdůlku. Kraje i vnitřní části šátků mají své zvláštní pojmenování podle toho, jaké vzory jsou zde natištěny. Kunovické šátky mají kraj hrachový, žlutý, třískový, rybízový, bílý, odrasový, kléšcový, rybičkový. Vnitřek šátku je holý, kvítkový, kvítečkový, halúzkový, halúzečkový, šípkový, jabkový a křepelák. Nejtypičtější je šátek s hrachovým okrajem.³⁴

5.3.16 Vázání šátků – obálenka, kanka, haděrka

K úpravě hlavy na záušnice byly zapotřebí další součástky, a těmi jsou obálenka, kanka a haděrka. Kostru obálenky tvoří kousek pevnějšího drátku, upraveného do obdélníkového tvaru. Přední strana měří dvanáct centimetrů, protější asi jedenáct centimetrů, obě boční pak zhruba po devíti centimetrech. Na šátku uvázaném na záušnice musí mít vdaná žena nad čelem znatelné rožky. Obálenka se na temeno hlavy upevňovala dvěma pletenci z vlasů, které se ovinovaly pod obálenkou. Copy však nezaplňovaly prostor mezi obálenkou a horní částí čela, proto si ženy nasazovaly pod obálenku kanku, která vyrovnávala a zvýšila linii čela. K ní se ještě kolem roku 1950 našivaly z vnitřní části koudelné vycpávky o velikosti holubího vajíčka. Haděrka, kus plátna o rozměrech 65 × 45 centimetrů, se používala jako nakrytí.

Kunovické vázání šátku na záušnice je velmi složité a také Josef Klvaňa i František Kretz zmínili, že se dá těžko naučit, a ještě složitěji popsat. Postup vázání u vdaných žen a svobodných děvčat je stejný, není patrný rozdíl, ale záušnice svobodné dívky vypadají jinak než vdané ženy. To je díky úpravě vlasů, u starších žen pak podkládáním obálenky a kanky. Vlastní popis vázání by si zasloužil samostatné pojednání, proto zmiňme alespoň hlavní úvazy, které jsou dodnes známé a příležitostně ke svátkům, slavnostem, obřadům a obyčejům využívané – jedná se především o úvaz pro svobodné i vdané na záušnice s konci dole, úvaz na záušnice s lelíkem, úvaz na záušnice s lelíkem a s rožkami, úvaz konce dole, úvaz na babušu a další, vdané vždy s rožky.

Už od deseti let nosily kunovické dívky šátek uvázaný po všednu, na babušu. Svobodné si dělaly nad čelem pípec tak, že šátek nad středem čela oběma rukama stlačily. U brady byl šátek přehnutý, oba konce se nad rameny zřasily, pod bradou svázaly na suk a stejně jako vdané ženy je vzadu za týlem znovu svázaly na suk. Upravené cípy vedly přes ramena dopředu, nebo jeden vpředu a druhý vzadu. Vázání velkých tureckých šátků na babuše nebylo v Kunovicích tolik obvyklé, protože už od začátku 20. století začaly ženy i dívky nosit malé šátky, nejprve

³⁴ Více HABARTOVÁ, Romana: Šátečky a šátky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Slovácko 30, 1988, s. 95–111.

merínky pestrých barev, později bílé s natištěnými vzory, hedvábné, batistové i plátěné, uvázané na dva suky pod bradou. Tyto šátečky mívají na obvodu kolem dokola kraj, oboru, potištěnou rozmanitými kvítky a lístky, které jsou mnohdy rozházeny i na jejich vnitřku. V těchto malých šátcích chodily v druhé půlce 20. století běžně i v neděli do kostela. Záušnice si starší ženy dokázaly před zrcadlem uvázat samy, bez cizí pomoci, i když František Kretz uvádí, že „žena na Kunovsku potřebovala pomocnici a že musí být aspoň s jednou ženskou zadobře, jinak by nemohla jít ani do kostela“.³⁵

Při chůzi si ženy záušnice přidržovaly jednou rukou pod bradou, aby jim neklesaly z ramenou dozadu, za větrného počasí si je zavazovaly merinovým šátkem kolem krku. Vázání šátků s konci dolů je slavnostní a ženy tento způsob nosily k církevním úkonům a obřadním slavnostem. K muzice a při slavnostech světského charakteru si uvazovaly konce hore. Svobodné si na hlavu uvazovaly před vlastním úvazem bílou haděrku (kapesník), aby chránily šátek před ušpiněním. Postup vázání je stejný jako u vdaných žen, a to jak s konci dolů, tak i hore konce, svobodné dívky ale nepoužívaly obálanky, a proto bývá přední část jejich obličej nad čelem zakulacena, na uvázaném šátku se znatelně rýsuje tvar čela s temenem hlavy. Etnograf Josef Beneš uvedl v padesátých letech 20. století, že kunovické vázání šátků je na pokraji zániku.³⁶ Můžeme dnes bezpečně říci, že tomu tak není a všechny způsoby vázání kunovických šátků jsou obnovené a v rámci svátků, slavností a obřadů znovu užívané.

5.3.17 Obřadní věnec – čepení, pentlení

K výjimečným obřadním součástkám řadíme ženské pentlení družiček a nevěst, kterému se v Kunovicích říká věnec. Na přelomu 19. a 20. století jej Josef Klvaňa označil za jedno z nejstarobylejších a nejkrásnějších vůbec, vedle například pentlení velického. Věnec se zde skládá z šesti samostatných částí: z modré stužky – podkladové čelenky, kanky-čelenky, šilionu-věnce, klobúku-korunky, růžičky a ocasu-fáboru. Úprava zadrúžení je velmi náročná a přivazuje se postupně po jednotlivých částech k vlasům.

Podobně jako úvodnice se i věnec nosil a nosí k vrcholně slavnostním a obřadním příležitostem rodinného charakteru, například při svatbě, pohřbu svobodných mladých lidí, při církevních záležitostech, například o Božím těle, při slavnosti primicí, biřmování, na poutě apod. Kompletace pentlení na hlavě mladé dívky byla vždy velmi náročná, tak se stalo, že se v posledních letech při uvedených příležitostech objevovalo sporadicky. Pokud ještě v sedmdesátých letech 20. století chodilo ve věncích kolem dvaceti dívek, v posledních letech to je obvykle tři až pět dívek při božítelové slavnosti. V posledních deseti letech se podařilo obnovit, rekonstruovat a do života vrátit na patnáct kompletních věnců, které nosí dívky v rámci jízdy králů v Kunovicích.

³⁵ KRETZ, František: Výšivky. In: Lubor Niederle (ed.): Moravské Slovensko I. Díl II. Praha 1922, s. 564–594.

³⁶ BENEŠ, Josef: Dokumentace lidových krojů. Slovákco. Kroj kunovský. Družstevní velkoobchod s oděvním zbožím Uh. Hradiště, 1951. Netištěný rukopis, nečíslováno.

Obr. 113 Detaily rekonstruovaných částí dívčího obřadního pentlení pro Kunovicko (foto: Romana Habartová)

5.4 Mužský oděv

V tradičním oděvu mužů na Kunovicku můžeme za základní oděvní součásti považovat košili-košulu, kalhoty, zde zvané *gatě*, *třaslavice* a soukenné nohavice, vestu-*kordulu*, svrchní kabátek-*lajbl*, svrchní kabát-*balenu* a *kožuch*, zástěru a další drobné součásti, jako jsou opasek-*řemeň*, pokrývka hlavy-*vydrovica*, *baranica*, *astrigánka*, *klobúk-širák*, boty, šátek do nohavic-*merínek*, vonice. Popisy pozůstalostních inventářů poddaných z 18. století a zápisy Josefa Klvani z konce 19. století prozrazují, že mužský oděv podléhal ve svém vývoji změnám méně než oděv ženský,³⁷ ale už na počátku 20. století sem pronikaly součásti městského typu, které vytvářely tzv. selský či sedlecký oděv.

5.4.1 Košile (košula) všední, prostá

Na Kunovicku bylo hlavním materiálem pro základní součásti oděvu mužů i žen konopné a lněné plátno. Bavlněné plátno začalo pronikat do vesnických domácností v průběhu 18. století. Z nebíleného konopného nebo hrubšího lněného plátna se hotovily **košile sprosté** (prosté), štěpované, nevyšívané, na všední den z hrubšího, na neděli z jemnějšího tenkého plátna. Jejich střih je složitější než střih košil v karpatské části Slovácka. Charakteristickým znakem tohoto typu košil, dudovic, je vrapení a všití navrapených horních okrajů do nízkého stojatého límečku.

Slavnostní podobu představuje **přiramková košile** z bílého kvalitnějšího plátna, původně plátna šifonového, namodralého. Tyto košile byly v minulosti kratší, dnes jsou prodloužené pod pás, aby nevyčnívaly z nohavic. Košile s vyšíváním oblékali muži především o církevních slavnostech, v neděli a o svátcích nosívali ženáci často štěpované či sprosté košile pod kabátem nebo s vestou místo korduly. **Košile dudovice** jsou tedy košile dvojího druhu – parádní,

³⁷ KLVANĀ, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku, s. 123.

vyšívané, na tvrdším šifonu, a přešité (vyřazené), z nichž bylo vyšívání odpáráno, nebo nově ušité, sporé. Obě tyto košile – jak nedělní, tak všední – jsou prací. Obrubek u zápěstí vyšívané košile býval vyšit červeným hedvábem, který při praní pouští (je tomu tak stále), ženy ho proto musely před praním strhnout a při přešívání vyšit obrubek nový, bílou bavlnkou, která se dnes používá při šití celé košile.

Všední košile je holá, bez vyšívání, a má stejný střih jako košile slavnostní. Tvoří ji vrapený trup s příramkovými, nahoře nadutými a ostře kosenými rukávy. Široké baňaté, tzv. vyduté či naduté, rukávy jsou u zápěstí zúžené, ale bez manžet. Zde bývala košile zpevněna ručním zdobným stehem, později, ve druhé polovině 20. století, i našitím stužky, tzv. líčka. Okraj rukávu u zápěstí těsně přiléhá, proto má v současné době nástřih, aby do ní muži ruku dostali, a zapíná se na jeden patent. Holé košile bez zdobení se nosily na všední dny, muži je oblékali pod černé selské vesty, svrchní cajkové kabátky i kabáty, ale i k slavnostním kordulám. Je to univerzální a praktická košile. Kolem krku a na ramenou je hustě vrapená, nepřiléhá těsně k tělu, dle slov pamětnic se dá dobře prát i žehlit. V ramenou je široká, baňaté dudy v horní části rukávů přispívají k šířce ramen mužů a dodávají jim na robustnosti i mužnosti. Rukávy jsou však ve srovnání se sousedními obcemi mnohem užší. Nosila se k soukenným kalhotám i k bílým gatím, převázaná zástěrou. Košile stejně jako plátěné gatě patří k těm součástkám mužského oděvu, které si v celé oblasti kunovského typu kroje muži znovu pořizují. V této oblasti nikdy nechodili a nechodí muži v košilích se stánkem na gatích, jak je zvykem v některých obcích na Brodsku.

Obr. 114 Hodové páry oblasti Kunovicka ve slavnostním kroji, současná podoba kroje (foto: Romana Habartová)

5.4.2 Košile – dudovice

Od druhé poloviny 19. století se košile šily úplně stejně jako košile všední, ale bez ozdobných dírkových stehů na obojku a na prsou, protože u slavnostní košile má místo výšivka zvaná hodinky. Parádní slavnostní dudovice byly šité z jemnějšího a velmi hustého brněnského šifonového plátna, které bylo přirozeně namodralé, s leskem, nemodřilo se. Vzhledem k tomu, že dnes není toto plátno na trhu, současně dostupná plátna ženy přibarvují například ultramarínem, proto jsou dnes košile v různých odstínech nádechu modří. Rukávy dudovic mají dnes organtýnové umírněné vycpávky dudky v podobě tenké vrstvy uvnitř nadutých rukávů, v minulosti to byly haděrky. Tuto vyšivanou parádní košili oblékali muži k svátečním, slavnostním a obřadním příležitostem.

5.4.3 Kompletní vyšívání k mužskému kroji

Košile mají velmi decentní vyšívání na obojku a na prsou, tomu se říká hodinky. Na ramenou jsou přišity pásky (dříve to byla výšivka přímo na košili) s rozvinutým motivem. Původně byla výšivka velmi jednoduchá (vyšívané krovky, na obracaná ostrožku), ale už v meziválečném období přistupují i jiné a rozmanité vzory. Výšivka zdobí límec, obojek, který je našit na přeloženém límečku, přední výšivce se říká faja či fajka, na ramenou jsou našity náramky či nárameníky. Výšivka byla provedena hedvábím v okrově žluté barvě nebo na okrově žlutém podkladě černě i vícebarevně, technikou podle počítané niti, na plastický, velmi jemný výřez takzvaným prolamováním, a to různými formami, vzorem.

Barevnost se od poloviny 19. století proměňovala od rezné po sytě červenou, stejně jako u ženského vyšívání. Josef Klvaňa uvádí, že tyto košile, které se nosí do kostela bez obleku, tedy jen s kordulou, nesmějí být nikdy prány a jsou vždy z nové látky. Pokud byly ušpiněny, muselo se bohaté vyšívání odpárat a všivalo se do nového plátna.

Obr. 115 Ukázka mužského výřezového vyšívání – detail nárameníků. Kunovicko, 2025 (foto: Romana Habartová)

5.4.4 Košile – sámkovice

Charakteristickou součástí kroje starších mužů je košile sámkovice, oblékaná přes hlavu. Je zdobená sámkou na prsou z obou stran zapínání a je mladším druhem mužské košile městského střihu. Nosí se k méně slavnostním chvílím i na všední den. Původně byla bílá, zdobená na prsou množstvím jemných sámků, s malým límečkem a zapínáním středem sámkované náprsenky, s menším řasením v rukávech, ukončených zřasením do manžet. Po roce 1930 začaly ženy zdobit sámkové košile svislými pruhy výšivky s jemným rostlinným motivem, provedeným plochým stehem červeným hedvábím, z nichž se vyvinula obecná verze sámkovic s tzv. slováckým motivem na jablíčko. Výšivka byla vždy odrazem výtvarného nadání, schopností a umu vyšivačky. Tato červená plochá výšivka s rostlinným motivem na sámkovicích se dnes stala univerzální a obce regionu nemají svůj vyhraněný zdobný motiv.

Na Kunovicku se v sámkovicích více uplatňují jemné červeno-černo-bílé prýmký a proužky krajek před červenou plochou výšivkou. Už v meziválečném období nosili muži do selského obleku s nohavicemi, vestou a sakem rovněž košile kupované, konfekční nebo takzvaně po městsku doma ušité, s úzkými rukávy. Tato verze je oblíbená dodnes, ale nový zájem o vlastní kompletní kroje vrací do života všechny varianty mužských košil.

5.4.5 Kalhoty – gatě (třaslavice)

Gatě či drle patří k nejstarším a geograficky nejrozšířenějším součástkám mužského oděvu. Byly šité ze dvou rovných kusů plátna a čtvercového klínu v rozkroku. Sahaly nad kotníky a dolní okraje nohavic byly roztřepeny a opatřeny zpevňující ažurkou. Gatě nosili chlapci od předškolních let, muži i chlapci je oblékali od jara do zimy jako pohodlnou a praktickou oděvní součástku, stejně tak jako prostou košili. Rozlišovali mezi drlemi několik variant, nedělní gatě oblékali ještě kolem roku 1950 do kostela, k nedělním odpoledním návštěvám, k cestě mimo obydlí, k pochůzkám na úřady apod. Bylo zvykem nazouvat třaslavice do holínek, aby byly gatice (tedy nohavice) volně přehnuty (nagasány) pod kolena přes horní okraj holínek, jakoby ležerně svěšené. Při práci, zvláště pak v létě, nosili nohavice spuštěné přes boty a gatice spodním okrajem sahalo až k podpatkům. Košile se na Kunovicku vždycky zapásala do gatí a převazovala zástěrou s úzkými trháčky.

Plátěné gatě se dnes již musí škrobit a žehlit, konopné a lněné se původně nežehlily, ale vyvály se pomocí válce a válací desky. Vyválené nebo vyžehlené gatě měly i svůj řád ve skládání, a to po délce v polovině, a poté třikrát na šířku dlaně do podélného obdélníkového tvaru. Pamětníci prozradili a dobová fotografie rovněž, že ještě kolem roku 1955 v neděli a o svátcích chodili muži v bílých gatích do kostela i k dalším příležitostem.

Kroj byl v druhé polovině 20. století z běžného oblékání vytěsněn, ale po roce 1989 se ve velkém tato krojová součást dostává do šatníku folklorních souborů, skupin a nadšenců, pořizují si ji mládežníci hodové chasy. Tak se znovu objevuje v živé tradici v průběhu celého roku. Ortodoxní krojařky dodnes dbají na to, aby měli děti i muži třaslavice naskládané, tedy je nosili s puky skládání, což bylo bráno jako důkaz pořádnosti hospodyň. Mladá generace žen už celé nohavice před oblečením žehlí, aby byly drle rovné jak list.

5.4.6 Kalhoty – nohavice

Stejně jako plátěné i soukenné součásti oděvu jsou uváděny v pramenech z 18. a počátku 19. století bez podrobnějšího popisu.³⁸ Podle nejstarších pamětníků se kunovické nohavice šily z jednoho metru temně modrého až černého strážnického sukna. Tvoří je dva stejné díly, podšívka byla vždy střižena jinak než svrchní látka. Švy musely být velmi pečlivě zpracovány – zvláště švy svislé hore nohů, protože každá nerovnost by na přiléhavé nohavici byla viditelná. Švy a rozparky u poklopce-schlopce, jsou přešity šňůrkami, které si krejčí sami vyráběli na podložce zvané valach.³⁹

Střih nohavic se podstatně neliší od nohavic okolních oblastí, šňůrování je však specifické pro každou obec. Typově se jedná o soukenné kalhoty s vedením švu po boční straně nohavice. Byly šité z kvalitního sukna, v tomto krojovém okrsku vždy z temného modrého až černého. Střih je přiléhavý, dle slov místního vyhlášeného mistra krejčího Josefa Borka jsou „spíš těsné než volné, šité na míru, aby vynikla postava muže“.⁴⁰ V pase je okraj zakončen tunýlkem-lémcem, jímž prochází vyběžený pásek-řemeň. Uprostřed předního dílu je poklop, padací most, punt se dvěma rozparky. Také při stáčení stužek, kterým se říká tresy, a šňůrek-sutašek je nutné zachovávat zákonitosti a postupy šití, a to s patkou nebo se zadělanými zuby na stroji plotýnkou. Mistr musí vědět, jakou šíři plochých a tenkých šňůrek na kterém kroji použít, jakou barevnost a odstín, zda ji má klást ploše, na kant, nebo na pleskato, přičemž je nutné mít vypěstovanou trpělivost, neboť je to práce náročná a závislá na preciznosti, přesnosti, se zapamatováním si postupu jednotlivých vzorků. Původ tohoto střihu kalhot je možné podle vedení švů a výzdoby vysledovat v polovině 18. století v uniformě uherské jízdy husarů, která představovala oděv uherské nižší šlechty.⁴¹

³⁸ JANČÁŘ, J.: Poznámky k vývoji tradičního lidového oděvu na Kunovsku, s. 10–23.

³⁹ Podle výpovědi Josefa Borka, výzkum 2004, zapsala Romana Habartová: „Valach je jednoduché nářadí tvaru střechy. Kostra je z dřevěných latěk, sbitých tak, aby v příčném průřezu tvořily rovnoramenný trojúhelník. Na hřebenu je připevněn trámek se zakulacenými podélnými hranami a s malým vyvrtným otvorem při jednom okraji. Na dřevěné kostře od trámku dolů je po obou stranách napjato hrubší plátno. Do vyvrtného otvoru se zasouvá dřevěný kolík. Šňůrky pletli krejčíři z hedvábných nití, které si navinuli na tzv. paličky. Nejvíce potřebovali šňůrky jeden milimetr úzké. K jejich pletení používali pět paliček. Těmito uzoučnými šňůrkami se tzv. malovaly téměř všechny ornamentální výplně. Širší šňůrky (asi 5–7mm) točili pomocí 15 paliček, nejširší (8–14mm) za pomoci 21 paliček. Šňůrky 5–7mm slouží k našívání na spodní okraj obojku mužských kordul, nad kapsu u korduly ženské, jako základní tvar na puntě nohavic, nejširší slouží na levé přednici mužské korduly, u puntu korduly ženské a na nohavicích, kde zakrývají hlavní šev. Mimo tyto tři druhy plochých šňůrek je zapotřebí k obrubě na mužské i ženské kordule kulaté duté šňůrečky, které se pletly pomocí deseti paliček. Paličky představují dřevěné 18 cm dlouhé a účelně vysoustruhované nářadí. Při horním konci je prstenec na zadrnutí nití. Jsou dvojího druhu, na pletení milimetrových šňůreček a šňůrek kulatých mají dole zakončení válcovité, další se používají ke zhotovování šňůrek širších, plochých. Ty jsou dole zakončeny hranolkem přiměřených rozměrů, aby při přebírání pevně ležely na plátěném potahu valachu.“

⁴⁰ Z výzkumu u Josefa Borka, kunovického krejčovského mistra, v roce 2005, zapsala Romana Habartová.

⁴¹ VOGELTANZ, Jan: Malý slovník starého vojenského názvosloví. Praha 2008, s. 46–47.

Obr. 116 Detail mužských soukenných kalhot zdobených šňůrováním na předním a zadním dílu. Kunovicko (foto Romana Habartová)

Výzdoba kunovických soukenných kalhot je v souladu s celým mužským krojem velmi prostá, nevtravá, jednobarevná: vepředu oba šikmé rozstříhy (punt) zdobí husté šňůrování, které tady nesahá níž než do horní třetiny stehen. Zadní šev zakrývá malý tulipánek, boční švy i šev od kyčlí směrem dozadu takzvaně utahuje či drží poměrně úzká šňůrka. Celá tato výzdoba je provedena našitými užšími i širšími šňůrkami barvy ultramarínové modře.

V celkovém tvarosloví výzdoby ani ve skladbě motivů nenastala během vývoje žádná změna a kunovičtí krejčí vždy pečlivě dbali na původnost šňůrování i barevnost. Zrovna tak přistupovali ke stříhu. Na vnitřních stranách nohavic nejsou švy, pouze na vnějších. Postranní svislý šev se však v místě kyčlí asi šest centimetrů pod pasem náhlým obloučkem vytáčí a pokračuje téměř vodorovně až dozadu. Druhý šev je v rozkroku. Můžeme předpokládat, že se tu v 18. století nosily nohavice z bílého sukna nebo huně, nedá se to ale už bezpečně zjistit. Nasvědčuje tomu původní způsob hospodaření i domácká výroba surovin. Šňůrování spočívalo v tom, že šňůrky krejčí našivali ručně na sukno. Této práci říkali malování. V levé ruce držel krejčí sukno a palcem současně přidržoval šňůrku. Jehlou v pravé ruce si vedl (pravil) šňůrku podle toho, jaký tvar nebo jakou část chtěl vymalovat (oblouček, kolečko apod.). Ve výzdobě šňůrkami nenastala podle dokladů ani pamětníků žádná změna.

Kunovické šňůrování si uchovalo původní ráz dodnes, a to na kordulách i na nohavicích. Ani motivy nebyly měněny. Nejdůležitější jsou stylizované *květy tulipánu*, *jatelinka*, *makůvka*, *čtverlístky*, *trojlístky*, *srdéčka* a několik druhů jednoduchých lístků. Je přirozené, že každý tvůrce tyto motivy podle svých uměleckých schopností a invence obměňoval a různě řadil vedle sebe. To svědčí o schopnostech mistrů, kteří práci kolegů dokážou identifikovat.⁴²

⁴² HABARTOVÁ, Romana: Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku. Slovácko 48, 2006, s. 53–81; TÁŽ: Krojovní krejčí – nositelé rukodělných hodnot na Uherskohradištsku. Slovácko 50, 2008, s. 91–110; TÁŽ: Lidový oděv a jeho současná společenská potřeba. Národopisná revue 15, 2005, č. 3, s. 56–58; TÁŽ: Textilní techniky IV, 7. část, současné krejčovské techniky při výrobě mužského kroje. Doprovodná publikace ke stejnojmennému DVD. Strážnice 2008; TÁŽ: Textilní techniky IV, 8. část, současné krejčovské postupy při výrobě ženského kroje. Doprovodná publikace ke stejnojmennému DVD. Strážnice 2009.

5.4.7 Vesta – kordula

Neodmyslitelnou součástí mužského kroje je **vesta-kordula**. Je považována za vývojově mladší oděvní součást. Zikmund Winter ji datuje do 16. století, původně v ženském odívání.⁴³ Podle dalších zpráv se vesta v mužském oděvu objevila až během 17. století a do českého prostředí ji přinesla třicetiletá válka. Na venkov přicházela postupně během 18. století jako součást svátečního a slavnostního oděvu. V tradičním odívání jihovýchodní Moravy jí věnoval pozornost také Josef Beneš. Tým odborníků se v letech 2010–2013 zabýval výzkumem tradičního lidového oděvu na Moravě z let 1850–1950 a výstupem je zjištění rozšíření podoby vest na širším území, které zahrnuje několik krojových okrsků.

Jak už bylo uvedeno dříve, tradiční oděv vykazuje při hlubším studiu vázanost k Uherskobrodsku. To prokázala i analýza mužských vest, při níž se jednoznačně potvrdila shodnost stříhu kordul na území Kunovicka, Ostrožska, Vlčnova a Hradčovicka. Pro stříh vesty je typický princesově střižený zadní díl šitý z jednoho kusu sukna, rovné přední díly, stojatý límeček, na němž se uplatňuje ruční výšivka, na obou předních dílech jsou vnější kapsičky kryté oble krojenými patkami. Kordula se nezapínala, je ve výzdobě jednořadá, s řadou knoflíčků na pravé straně a dírkami na straně druhé, na pravé přednici je vyšitá ornamentální léga. Neprostřížené dírky jsou zdobně obšité modrým harasem. Horní dvě dírky jsou u kunovické korduly prostřížené a provléká se jimi zdobně na valachu spletená šňůrka v přesně daných barvách, ve 20. století v barvě trikolory. Při muzice si mladíci uvazovali do horní dírky u korduly také tibetový či merinový šáteček, kterým si omotávali při tanci levici, aby potom neušpinili kordulku a rukávce děvčat.

Vesta z Kunovicka je kratší, aby vynikla košile mezi okrajem korduly a pasem nohavic, který je obtočen opaskem. Vyšívání a trásně jsou z červeného kamrholu, je velmi střídmé ve srovnání s červenými trsovými kytkami na kordulách vlčnovských, hradčovických nebo oranžových a velmi kadeřavých na Ostrožsku.

Obr. 117 Současná podoba slavnostního kroje Kunovicka. Kunovice, 2025 (foto Romana Habartová)

⁴³ WINTER, Zikmund: Dějiny kroje v zemích českých II. Od počátku století 15. až po dobu bělohorské bitvy. Praha 1893, s. 345.

5.4.8 Svrchní kabátek – lajbl

Při chladnějším počasí se ještě na začátku 20. století nosil na Kunovicku **flanelový kabátek-lajblík**; v pramenech z 18. století se s ním však ještě nesetkáváme. Muži zde oblékali ještě kolem roku 1900 lajble dvojího druhu. Starší varianta je dnes již zapomenutá. Jednalo se o lajbl z bílého jemného vlněného flanelu, stejného střihu jako ženský, ale bez rukávů; tento se v okolních obcích nevyskytoval. Mohli bychom tuto součástku pojmenovat jako lajblová kordula. Byl určen pro starší ženáče a nejstarší generaci, která dle výpovědí pamětníků už nehleděla na parádu, jenom na teplo na zadku. Postrádal výzdobu, měl pouze protáhlé štíhlé červené výložky pod krkem a dvě řady porcelánových či skleněných kulatých knoflíků šikmo našitých na obou přednicích.

Oproti hradišťským lajblům měl ten z Kunovicka, stejně jako u vesty, zadní díl vcelku, dole s vyšším, štíhlým a téměř rovným praporkovitým šůskem, který zdobil i oba zádové švy, spoje s přednicemi. Celý lajbl byl dokola i kolem celého obojku lemován namodralým šifonovým plátnem, včetně výložek a šůsků na zádech. Výložky byly zdobně štepovány bílým a fialovým hedvábím křížkovým znamenem (ozdobou). Přednice mají po obou stranách deset až dvanáct funkčních dírek, proti nim ve vzdálenosti zhruba devíti centimetrů byly přišity dvě řady malých bílých knoflíčků, které se zde nikdy nezapínaly.

Z něj se vyvinul lajbl z bílého jemného vlněného flanelu bez ozdob, s rukávem. Jedinými zdobnými prvky zůstaly pod krkem štíhlé klopy a ohrnuté manžety, podobně jako ženské, pošíté výložkami z červeného sukna (někdy decentně vyšité barevným rostlinným motivem na klopách i manžetách), dírky po stranách přednic a dvě zešikmené řady bílých porcelánových knoflíčků, později kulatých kovových gombíčků. Celý lajbl byl lemován šifonovým plátnem, čímž získal nejen zajímavý detail, ale především šlo o zpevnění obvodu kabátku. Byl oblékán hlavně v období jara a podzimu. Rukávy jsou dvoušvové, u zápěstí lemované červenou manžetou, která se ohrnuje. V minulosti byly rukávy delší, sahaly až k pěstím. V pase byl kabátek vždy delší než kordula. Kolem krku má nízký stojáček. Na obou přednicích jsou zapuštěny kapsy, které mají patky lemované bílým šifonem a jsou otočené profilem vzhůru. Zadní díl je vcelku, středem prostrížený pouze od spodního okraje asi do hloubky osmi centimetrů, kam se vkládají malé klínky vytvářející praporovitý, téměř rovný šůsek, boční šůsky jsou vytvořeny v obou bočních švech.

Kunovický lajbl prodělal několik vývojových změn. Byl doplněn o rukávy, poté byly po vzoru hradišťského střihu a výzdoby rozšířeny výložky pod krkem ze štíhlých na zaoblené trojúhelníkové, a také byly podloženy praporkové šůsky na zadním díle. Dnes vedle sebe existují oba typy.⁴⁴

⁴⁴ Více HABARTOVÁ, Romana. Lajbl, marínka, kabát, halena: příspěvek k typologii mužských svrchních oděvních součástí na Slovácku (na příkladu sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti). 1. část. Slovácko 53, 2011, s. 11–58; 2. část. Slovácko 54, 2012, s. 27–56; TÁŽ: Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradišťsku. Slovácko 48, 2006, s. 53–81 (Josef Borek); TÁŽ: Výrobci krojů na Slovácku (17). Malovaný kraj 47, 2011, č. 6, s. 14–15, obr. (Božena Stašková); TÁŽ: Výrobci krojů na Slovácku (34). Malovaný kraj 50, 2014, č. 5, s. 22–23, obr. (Zdeňka Schneiderová); TÁŽ: Výrobci krojů na Slovácku (46). Malovaný kraj 52, 2016, č. 5, s. 14–15, obr. (Ivana Pudelková); TÁŽ: Výrobci krojů na Slovácku (9). Malovaný kraj 46, 2010, č. 4, s. 24–25, obr. (Marie Bilíková).

5.4.9 Kabát (plášť) – halena

Halena je výrazným reprezentantem tradičního oděvu v panonské oblasti a je rozšířena od Maďarska přes jihozápadní Slovensko na jihovýchodní Moravu. Na našem území se oděv tohoto stylu zachoval také v oblasti ovlivněné karpatskou kulturou ve styčném pásu Moravy se Slovenskem a v přilehlých oblastech. Pokud si všimneme konstrukce šití, trup tvoří pruh látky položený jako podélné pončo tak, že v jednom kuse pokrývá záda i hrud'. Po bocích je rozšířen podélnými pruhy, v horní části pokračují obdélnými rukávy bez hlavice. Mělký průkrčník je po celém obvodu lemován větším obdélníkovým límcem, jehož překlopení na záda způsobuje přeložení a otevření obou přednic.

Je doloženo, že se haleny na Moravě nešily, obchodníci je na trhy dováželi z jihozápadního Slovenska. Jednalo se o obyčejný užitkový oděv pro běžné nošení, ale mohl posloužit i k lepším příležitostem či chránit kožichy před špatnými povětrnostními podmínkami. Halena v Kunovicích představuje svrchní mužský oděv šitý z rovných dílů, obvykle ze světlého huněného sukna (valchovaného, jemného) ve stylu volného kabátu. Na rozdíl od vlastních kabátů zachovává primární způsob zhotovování oděvu ve stříhu i typu šití, což lze více sledovat u prostých kusů užívaných k práci a krytí postavy v nepohodě. Přírozenost stříhu podmiňovala původní kvalita silného sukna, které se po vláknu krájelo a bylo sešito lněnou režnou nití vrchním přešitím v úzkém švu. Na lemu se u ozdobnějších kusů šití překrývalo páskem jiného, tenčího barevného materiálu nebo šňůrkou. Tato přirozená a logická ozdoba zdůrazňovala také její stříh.

Na území jihovýchodní a střední Moravy se nosily haleny složitějšího stříhu, sešíváné do rozměrné formy kabátu z různých obdélníkových dílců. Sahaly často téměř k zemi, ale v Kunovicích byly kratší; délka také závisela na potřebě ochrany těla před špatnými klimatickými podmínkami. Haleny měly široké rukávy, vzadu rozměrný límec, darmovis, schlopec nebo hazuchu, pokračující na předním dílu do přehnutých, v některých oblastech zdobených přednic, výložek. Límec vývojově souvisí s kapucí a zjevně se z ní vyvinul. V Kunovicích byl límec zkrácený, jednoduchý.⁴⁵

Obr. 118 Mužská halena oblasti Kunovicka, starý muž v plátěných tráslavicích, zástěře a vestě, mladší muž v nohavicích, Kunovice, 20. století (soukromý archiv)

⁴⁵ HABARTOVÁ, R. Lajbl, marínka, kabát, halena. 1. část, s. 11–58; 2. část, s. 27–56.

Halena jako nejstarobylější součást svrchního oděvu mužů se na Kunovicku přestala nosit na začátku 20. století. Byla obdobná pro celé území Dolňácka. Vyznačovala se jednoduchým střihem s dokonalou funkčností, prověřenou letitým užíváním, takže u haleny nenajdeme podstatné regionální odlišnosti. Ty z Kunovic jsou téměř identické s halenami z Veletín, Vlčnova, Rohatce i z území Kyjovska. Nepatrné odchylky tvoří výzdoba na límci, který je u kunovické haleny prostý, pouze je lemován červeným proužkem sukna, zdobícím výstřih kolem krku do hloubky asi deseti centimetrů pod všité malé klínky.

Haleny byly v Kunovicích zdobený tak, že si zdejší krejčí upletli z bílých nití a soukenného červeného proužku šňůrku na již zmíněném zařízení, valachu. Tenký dvoubarevný provázek všivali na švy obou klínků do tzv. klopy, stejně tak na vodorovné švy pod rukávy a kolem zápěstí. Zdejší haleny byly hotoveny z hrubého, tvrdého a málo poddajného sukna, huně. Říkalo se jim živé a byly sešívány silnými konopnými nitěmi. Sahaly zde asi do půlky lýtek, byly tedy mnohem kratší než na Horňácku nebo Kopanicích. Také límec nebyl rozměrný a nebyl nikdy zdoben střípci. Některé haleny mají přednice široce přeložené až ke spodnímu okraji, kunovická halena je přeložena pouze k pasu. Nikdy se nezapínala pomocí spon či šňůrek, muži si ji přidržovali rukou. K práci používali na upevnění haleny povřísla, později opotřebovaný opasek. Je velká škoda, že haleny v Kunovicích dávno vymizely.

Na začátku 20. století je ještě nosili nejstarší muži, haleny nebyly tehdy žádnou vzácností. Od této doby si Kunovjané haleny už nepožívali, pouze dotrhávali staré. Kolem roku 1910 zde už málokdo chodíval v zachovalé haleně do kostela. V obnošených chodili muži jen do pole a na jarmarky. Tyto obnošené haleny hospodáři používali jako pokrývku na koně, jako podložku-deku na pastvě, šily se z nich papuče. Její vymizení souvisí i s tím, že v Kunovicích nebyli krejčí, kteří by haleny šili, Kunovjané si je kupovali na jarmarcích na Brodsku.⁴⁶ Halena (od slovesa haliti) se zpravidla neoblékala, ač měla rukávy. Nosila se nejvíc v zimě, v předjaří a na podzim, za deštivého počasí měla také funkci chránit bílou, choulos - tivou barvu zdejších kožichů před nepohodou. S vytrácením kunovických kožichů zaniká též uplatnění zdejších halen. Doklady halen z Kunovic jsou uloženy ve sbírkách Slovácké - ho muzea v Uherském Hradišti a byly využity pro zhotovení jejich kopií pro Mužský sbor z Kunovic v roce 2012.

5.4.10 Kožich (kožuch)

Kunovický mužský **kožich** byl zhotoven z ovčí kožešiny vydělané na bílo. Na rozdíl od některých kožichů, například vlčnovského či velického, byl velmi střízlivý a přiléhal těsně k tělu. Postavu muže tak dělal tzv. vznosnou. Nebyl tak slavnostní jako hnědé dubeňáky některých krojových okrsků v okolí Kunovic. Střih je úplně stejný jako střih kožichu ženského. Pouze střížení obojku bylo odlišné, ženský obojek byl široký asi tři a půl centimetru, mužský obojek má šířku asi jedenáct centimetrů. Ženský obojek je stojatý, mužský se zhruba v polovině přehýbal vlasem vně tak, aby dlouhá bílá vlna tvořila kolem krku a na prsou ozdobný prvek, parádu. Ta měla zároveň i praktický účel, aby límec hrál.

⁴⁶ Tamtéž.

Postupy šití byly stejné jako u ženského kožichu. Odchylky lze vidět ve výzdobě. Červená rajčina byla našívána nejen na pravou přednici po celé její délce, ale i kolem spodní části, také na přednici levou i na části zádové. Okraje rukávů byly zdobeny rovněž páskem rajčiny tři centimetry širokým a nad ním je o něco užší proužek černé kůže, na jehož vrchním okraji jsou vystříhány drobné polokruhy. Vlastní lemování kožichu kolem dokola není provedeno modrým tzv. prémem, ale bylo zdobeno krátkou, zhruba jeden centimetr širokou černou psí kožešinkou. Mužský kožich nemá ve své konstrukci kapsy. Zdobení je soustředěno v místě kyčlí, kde je rozsáhlejší než na ženském kožichu. Na zadním dílu od soklíků směrem dozadu a šikmo dolů jsou našity bílé pásy kůže patnáct centimetrů dlouhé a šestnáct milimetrů široké, jimiž jsou protaženy dva uzoučké pásy červené rajčiny. Bílý pásek byl v polovině na délku přeložen, na přehybu do hloubky čtyř milimetrů nastřížen zhruba po třech milimetrech od sebe a takto vzniklými dírkami byly provlečeny dva proužky rajčiny asi tři milimetry široké. Střídá se vždy obdélníček červený s obdélníčkem bílým, takže vznikly na bílém pásku pravidelné červenobílé kostky. Spodní konec všech tří pásků byl jemně nastřížen do hloubky asi pěti milimetrů. Takto připravený pásek kožešníci přišli na kožich hedvábnými světlemodrými nitěmi, vždy stehy kladenými do křížků. Přední díly měly vždy jinou ozdobu, která vycházela od soklíku, směřovala svým středem šikmo dolů a dopředu, ale v ostřejším úhlu než pásek na zádové díle. Vlastní kvítko tu tvoří jakýsi tulipánek z červené kůže, nad ním je z téže kůže srdíčko a pod tulipánkem tvar slzy. Tyto tři drobné aplikace jsou spojeny stehy světlemodrého hedvábu. Tulipánek tzv. sedí mezi dvěma polo kruhovými motivy, provedenými černou barvou. Celé kvítko je přizdobeno vlnovkami, závitnicemi, kolečky a kvítečky nakreslenými modrým indigem, které po válce už nebylo na trhu. Proto byly malůvky na opravovaných kožiších prováděny černou barvou připravenou odvarem z duběnek.

V meziválečném období se nahrazoval duběnkový odvar černým lakem, který však svým leskem porušil celkový vzhled kožichu. Na přelomu století je ještě v zimě oblékali ženáci, záhy je však s halenami odkládali. Jejich zánik můžeme spojit se změnou způsobu hospodaření a likvidací stád ovcí a také s tím, že kožešiny se začaly používat jako teplá podšívka pod dlouhé kabáty z černého sukna. Tyto těžké kabáty s ovčí podšívkou byly oblíbené i ve vesnické módě do světové války. Opatřované sloužily i jako podložka na pec pro ležení dětí.

Ženské a mužské kožichy (i kunovické) malovali Joža Uprka i Antoš Frolka, doklady kožichů zůstávají uchovány jako kulturní dědictví v našich muzeích. Muži kožichy nikdy nezapínali, mistři kožešníci je opatřovali zápinkou a bombíkem (knoflíkem), které sami zhotovovali z bílé kůže zbavené vlasů. Na okraji pravé přednice v pase býval v rubu mezi vlnou přišít knoflík z bílé kůže. Pásek této kůže asi jeden a půl centimetru široký se stočil po délce do válečku o průměru asi dvanáct milimetrů, jeho konec se protáhl dírkou vybodnutou přes celý váleček a ten byl přišít ke kožichu ještě dříve, než byla na lící straně našita černá ireška. Zápinka-klička byla zhotovena ze stejné bílé kůže stočením pásku téže šířky a délky asi dvanáct centimetrů po celé jeho šířce. vznikl motouzek dvanáct centimetrů dlouhý, jehož vnější okraj byl zašit. Pak jej bylo třeba přehnout oběma konci k sobě a přišít po rubu na levou přednici na obdobném místě jako bombík. Aby se nezapjatý kožich při chůzi neotevíral, přidržovali si ho muži vepředu tak, že pravou ruku vsunuli mezi okraje obou přednic, zachytili do hrsti chlupy levé přednice a tu přitáhli k pravé. Opatřovaný kožich si muži opasovali řemenem, starým kmetům pak postačilo povřísllo. Malí kluci nenosili nikdy pro velkou nákladnost bílé kožichy, ale

pouze v čase největší zimy kratší hnědé dubenňáky, které se od začátku 20. století dostávaly na Kunovicko ze Staroměstska. Lidé tak i v Kunovicích staré krásné bílé kožichy nahrazovaly lacinějšími a pohodlnějšími šedočernými, vyfutrovanými (vyvatované, vyvložkované), dlouhými, polodlouhými i krátkými kabáty-burnusy.

5.4.11 Pásek – opasek (řemeň)

K mužským nohavicím patří řemen, který se vyráběl z pásu hřbetu kravské nebo volské vyčiněné kůže. Celý řemen nebýval vybíjaný, opatřený zdobnými kroužky. Část pásu, která je skrytá v tunýlku, lémcí, nohavic v délce asi sedmdesát centimetrů, je holá, mosazné kroužky v řadě uprostřed jsou jen po jednom konci, na nějž se řemen zapíná. Těchto kroužků bývalo v délce pětadvaceti centimetrů sedm. Teprve další jeho část až po konec je kroužky opatřena bohatě, jejich seskupení tvoří různé ornamenty. Každá obec měla základní zdobení řemene i odpovídající barevnost kůže. Na jednom řemeni je v délce asi 160 centimetrů přibližně 370 až 400 kroužků-cvoků. Tato vybíjená část řemene obepíná volně postavu kolem pasu a nemá žádnou jinou funkci než udržet kalhoty v pase, a navíc ve viditelné části dodat oděvu výtvarný efekt.

V Kunovicích jsou však ještě na začátku 19. století doloženy vysoké kožené opasky, jak je známe například z Brodského nebo Luhačovického Zálesí. Ty zpevňovaly břišní část při namáhavé práci v lese. Vedle tohoto dekoru měly v minulosti kunovické opasky po celé délce i širce jemně vyrýsované plastické ornamenty nebo alespoň linky podél obou krajů. Opasek je asi tři metry dlouhý a dva a půl centimetru široký, vybíjení je provedeno mosaznými dírkami seskupenými do působivých opakujících se obrazců a pásek je ukončen mosaznou přezkou.

5.4.12 Šátečky – merínky

Šátky menších rozměrů tvořily odedávna také součást mužského kompletního tradičního oděvu. Nejčastěji se jednalo o šátečky nebo kapesníčky, které si mladí muži vkládali do zástřihu-poklopce na přední rozkrokové straně soukenných kalhot. Těmito šátečky se odlišovali svobodní muži od ženatých. V Kunovicích tak mladíci nosí v puntě nohavic pestrobarevný vlněný šátek merínek, zhotovený z červeného merinu s přivazovanými vlněnými trásněmi. I touto činností se zabývaly v minulosti ženy v Kunovicích, které k šátečkům pro muže i ženy přišivaly trásně zhotovované různými technikami, například drháním (makram, kdy dle vlastní fantazie vázaly různě nitě a šňůrky, které vytvářely působivé prolamované plošné ukončení šátků). Muži měli šátečky na úzko trojúhelníkově složené v puntu. Jednak bylo decentně chráněno choulostivé místo, které bylo v této intimní části vyzdobeno parádou.

Vedle merinových šátečků se v Kunovicích nosily i šátky kašmírové (muži i ženy), které se vyráběly z kašmírové vlny získávané ze srsti kašmírových koz. Pojmenování se k nám dostalo z Persie, kde už ve 14. století byla v Kašmíru vlněná vlákna zpracovávána. K nám se materiál dostal až na začátku 19. století. V kunovické terminologii je však pro kašmír i merin používán výraz merínkový šátek.

5.4.13 Pokrývky hlavy – čepice (*vydrovice, širáky, beranice, astrigánky, klobúky*)

Nejstarší pokrývkou hlavy byly v kunovické oblasti **beranice-vydrovice** z vydří kožešiny a **plstěné širáčky**. Vydrovice bývala zhotovena z vydří kožešiny přírodní hnědé barvy s okolkem vysokým jedenáct až dvanáct centimetrů. Její horní část nevybíhala do špičky, jak je tomu u pozdějších astrigánek, byla rovnější a přiléhala k temeni hlavy. Malý záhyb kolem horního okraje okolku způsobil, že vydrovice posazená na hlavě dostala nízký hrotkovitý vzhled. Ještě v devadesátých letech 20. století chodívali někteří kmeti ve vydrovicích do kostela, ale tyto starobylé čepice, nošené ke kožichu a k haleně, se už pomalu vytratily.

Je doloženo, že na začátku 20. století měli v Kunovicích vydrovice na hlavách o slavnosti jízdy králů pážata i král jako velmi starobylou zvláštnost, ostatní jezdcí měli už všeobecně rozšířené černé baranice. Širáky rovněž hrotkovitého tvaru zanikly snad ještě dříve než vydrovice. Bývaly z hrubé plsti šedočerné barvy s dýnkem nahoře úplně rovným, se stříškou mírně odstávající od hlavy. Stříška se obloukovitě zvedala k dýnku a sahala horním okrajem až k němu. Kolem lebeční části klobouku byly ovinuty šmuky barvy bílé, červené a zelené, které jen nepatrně přecházely nad horní okraj vysoké stříšky. Mimo šmuky býval tento širák ozdoben ještě jakýmsi pomorančem-pérkem.⁴⁷

Jan Húsek ve své stati o novoveském kroji tvrdí, že to bylo „černé kučeravé péro z morky, a že se jím obtáčelo půl klobouku“.⁴⁸ Přestože Josef Beneš byl k tomuto tvrzení skeptický,⁴⁹ skutečně se v Kunovicích pérkům na pokrývce hlavy říkalo pomoranč (u starých žen je slovo ve slovníku dodnes). Mohlo být skutečně z bílé morky, krůty domácí, která se na dědinách chovala pro výborné maso, chov byl nenáročný, po pštrosích je největším domestikovaným ptákem. Zda se v Kunovicích nosilo původně Josefem Klvaňou uváděné volavčí nebo pštrosí pero, není známo, ale při odvozech nosili kunovičtí regrúti klobouky vysoce vyzdobené několika pavími pery.⁵⁰

Od konce 19. století tak vydrovice a hrotkové širáky rychle nahradily nízké klobúky kulatého tvaru s uzoučkou stříškou. Bývaly z jemné plsti okrově žluté barvy, hnědé až tmavohnědé, někdy i modročerné, všechny s nápadným leskem. Od začátku 20. století přišly do módy širáky s vysokým temenem a širší odstávající stříškou. V horní části klobouku, který nepřiléhal až k hlavě, bývaly vytlačeny po stranách dvě prohlubiny, za něž muži klobouk uchopili při nasazování na hlavu a při jeho sejmutí. Okraj stříšky byl lemován stužkou barvy o něco světlejší, než byla barva klobouku, kolem se vinula užší nebo širší klobouková stuha stejné barvy jako klobouk. Spoj stuhy byl vždy upraven do zdobné smyčky. Méně podléhala módě čepice zvaná astrigánka. Její tvar je rovněž hrotkovitý, s pozvolným přechodem do mírně zakulacené špičky nahoře. Je o něco vyšší, než bývala vydrovice. Ve vysunutém tvaru do výšky

⁴⁷ Hovoří o něm také Josef Klvaňa; viz KLVANĀ, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku, s. 123.

⁴⁸ HÚSEK, Jan: Kroj: kapitola z národopisné monografie „Moravskoslovenská vesnice Ostrožská Nová Ves“. Zahrada Moravy 3, 1926, s. 11–13, 31–32, 43–46.

⁴⁹ BENEŠ, Josef: Dokumentace lidových krojů. Slovácko. Kroj kunovský. Netištěný rukopis. Uherské Hradiště 1952.

⁵⁰ Zapsáno Josefem Benešem z vyprávění devadesátiletého Jurky Habarty, kolem roku 1950, a Romanou Habartovou u osmdesátiletého Štěpána Habarty, kolem roku 1985. Srov. KLVANĀ, Josef: Lidové kroje na moravském Slovensku. In: Lubor Niederle (ed.): Moravské Slovensko I. Díl II. Praha 1918, s. 131.

se však nenosí, v dolní třetině je mírně založená dovnitř. Tak z okolíku asi sedm centimetrů vysokého vyčnívá nad temenem její zúžená část.

Beranice na hlavě vypadá, jako by byla uprostřed přerušena. Bývala zhotovována z kožešin mladých, dokonce nedonošených černých tureckých jehnat, vlnky na ní musely být v minulosti co nejjemnější. Podšívka bývala z bílé ovčí kožešinky, nakrátko sestřižené. Její okraj byl lemován asi tři centimetry širokým páskem červeného sukénka. Před nepříznivým počasím se chránila tím, že se obracela bílou podšívkou ven. Současné beranice se nosí nejen v zimě, ale i v létě, a to k parádnímu, tedy slavnostnímu i obřadnímu oblečení. Ženich a družbové o svatbě nosí astrigánky ozdobené mimořádně velkými vonicemi z umělých květín, mládenci na levé straně, ženich vždy na pravé.

Obr. 119 Mužská pokrývka hlavy beranice-astrigánka s obřadní ženichovskou vonicí (Kunovicko, 2013)

5.4.14 Vonice, voničky z kvítí

Drobné a na první pohled nepodstatné voničky živého (rostlého) a umělého (krámského) kvítí tvořily odedávna významnou součást oděvu s věrskou, znakovou i dekorativní funkcí. Dodnes představují specifickou ozdobu, která nejenom u krojů, ale též v odívání civilním upozorňuje na funkci svých nositelů. Jsou odznakem svobodného stavu mužů (mládence, odvedence, družby, ženicha) i žen (družičky, nevěsty). Voničkami se odlišovaly děti, mládež a skupiny lidí se sounáležitostí k určité příležitosti, slavnosti či obřadu rodinného i výročního charakteru.⁵¹ Muži odvedení na vojnu byli v minulosti signováni pestrými voničkami z umělého kvítí, zdobenými barevnými pentlemi nebo stuhami v národních barvách, často i dlouhými pavími pery. Umělé kvítí upravené do kytíček a kytic představovalo znakové ozdoby na kloboucích a klopách mužského oděvu v přelomových okamžicích jejich života. Nejpodstatnější symbolický význam mělo použití rostlin a květin při svatebním obřadu.⁵²

⁵¹ Více HABARTOVÁ, Romana: Drobné umění. 5. část. Výroba textilních květin, vonic a vínků. Doprovodná publikace k filmovému dokumentu. Strážnice 2012 (obsahuje také DVD).

⁵² O významu rostlin, o svatbě a čarování s nimi pojednává publikace POPELKA, Pavel: Od věnečku k obálence aneb Co všechno kdysi znamenala svatba na Uherskobrodsku a Moravských Kopicích. Uherský Brod 2011, s. 99.

5.4.15 *Obutí*

Za obuvníky byli považováni nejen mistři, ale i tovaryši, kteří uměli ušít všechny druhy obuvi, od nejnáročnějších vysokých bot-čizem úkladových, kordovánek, krabovaček, až k botám jednodušším-škarbále, střevíce, škorňe, filce i mladší cigánky. Šustry lidé nazývali obuvníky tehdy, pokud se vyučili a nějakou dobu byli na zkušenou či na vandru ve Vídni. Právě jim patřilo nejvyšší ocenění. K šustrům přicházeli lidé ze zámožnějších vrstev, chlapci frajeři nebo i štrycáci a svobodná děvčata parádnice. Za výjimečné chování a pracovitost se délka učebního poměru mohla zkrátit až o jeden rok. Počty obuvníků a zájemců o tento učební obor se začaly snižovat ve dvacátých letech 20. století. Lidé už kupovali konfekční obuv od firmy Baťa. Ručně šitá obuv nemohla Baťovým výrobkům konkurovat, a proto musela většina živnostníků své dílny zavřít. Boty se téměř přestaly šít, u řemesla zůstali pouze ti, kteří se věnovali krojové obuvi, a ti, kdo opravovali boty pro firmu Baťa. Ševci patřili ke společenstvu lidí, kteří byli v jistém smyslu slova nositeli tradice. Znakem ševců bylo běžné ševcovské oblečení, ke kterému patřila vždy čistá bílá košile, tmavé cajkové, štrukturované gatě nebo kalhoty na způsob kožených tyrolských nohavic a modrá zástěra.

5.4.16 *Mužské boty*

Mužské boty se postupně vyvíjely. Bývaly a doposud jsou vysoké, s holínkami sahajícími téměř pod kolena. Nejstarším druhem byly boty úkladové, hrubé, těžké, z hovězí kůže, s polovysokými kramflíky. Floky-klínce nebyly ještě známé, proto připevňovali ševci podešev ke svršku dratví tak, že podešev v jisté vzdálenosti od kraje šikmo nařízli a mírně odchlíplí. Po sešití překryli švy odchlípnutou částí podešve. Kramflíky připevňovali tenkými kolíčky na způsob pozdějších klínců, které si sami řezali z březového dřeva. Jako u každých holénkových bot bývaly i holénky bot úkladových nahoře vzadu vykrojeny. Vpředu na horním okraji býval rovněž nehluboký zářez a pod výkrojem byla našita malá harasová růžice modré barvy, zpod níž visel krátký střepec téže barvy. Ten ještě v 19. století sahal téměř k nártu. Nárt i část vzadu nad podpatkem měly hrubé vrapy. Úkladové boty měly dva švy po stranách a holénky byly podšity štípenkou, tzv. špoldou. Nártový ohyb se pracně dělával na dřevěné valše. Přejít od holénky k chodidlu tvořilo několik hrubých vrapů. Kramflíky bývaly polovysoké, asi čtyři centimetry, kónicky skrojené a okuté železnou podkůvkou.

Na přelomu 19. a 20. století se začaly šít boty viksové. Materiálem byla teletina nebo hovězí kůže, box nebo oskar. Kůže se obracela rubem na líc a ševci ji museli vyhladit za použití kosti. Hovězí hnát dali vyvařit s touto kostí, třeli rub kůže, aby dosáhli patřičného lesku. Dobovému leštidlu na boty se říkalo obecně viks, odtud dostal tento druh bot název viksové. Holénky podšité štípenkou měly opět dva švy po stranách. Přední část v místě nártu dostala potřebný ohyb na valše. Horní okraj holénky byl seříznut směrem dozadu, čtyři centimetry vysoké kramflíky se zužovaly a byly vespod opatřené podkovou. S viksovými botami se začala používat dvě kopyta pro nohu pravou a levou, dříve šili ševci na jedno kopyto.

Kolem roku 1910 vystřídaly viksové boty pohodlnější krabovačky. Tzv. holénky byly širší ve tvaru válce a po stranách zploštělé. Místo dosavadních dvou švů mají krabovačky jeden šev vzadu, uprostřed. Přejít k patě – opatku – vzadu pod švem tvořily dva úhledné faldy-vrapy.

Horní okraj holínek nebyl seříznut, ale kolem dokola byl rovný a ovrouben lakovou koží. Sříznutí směrem dozadu nebylo už nutné, protože holeně krabovaček byly nižší než holénky bot viksových. Podpatky-kramflíky byly již nižší a širší, nezužovaly se a bývaly také okuty železnou podkúvkou. Krabovačky se hotovily z hovězích a telecích kůží rubovou stranou na líc. Faldy na nártu tvořili ševci valchováním na dřevěné valše. Název dostaly krabovačky od slova krab, od spisovného vrap (fald). V oblibě byly krabovačky s jedním faldem vzadu nad patou a s dva až tři centimetry vysokými podpatky. Místo železných podkúvek si kolem roku 1940 muži na podpatky přibíjeli gumu. Holínkové boty činili postavu vznosnou a chůzi lehkou, křepkou. Kunovické boty nemají ani na patách, ani na podpatcích (kramflících) žádnou ozdobu. Starší lidé nosili v zimě holínky-filce s vysokými holénkami, s jedním švem vzadu a nízkými podpatky opatřenými zesponu gumou.⁵³

5.4.17 Výzdoba oděvu

Na mimořádnou dovednost, rukodělnou zdatnost, smysl pro výtvarnou harmonii a cit místních žen upozorňují zdejší výšivky. Fyzické doklady vyšívání z kunovické oblasti můžeme konkrétně sledovat až od první poloviny 19. století. Je jednoznačné, že výšivka v té době měla na oděvu praktickou funkci. Prameny podávají kusé zprávy o formách přes vrapy na fěrtoších, o mřížkách, jimiž byly spojovány plátěné součástky. Rozlišujeme dva základní způsoby vyšívání, které jsou diametrálně odlišné, a to na těžké krojové krejčovně, především na suknu, kde se jedná o specifickou výšivku pomocí šňurování, cifrování, a drobnou doplňkovou ruční výšivku a vyšívání na lehké krojové krejčovně, převážně na plátně. Oba principy vyšívání by si zasloužily samostatnou stať, a proto se jim budeme na tomto místě věnovat jen v obecné rovině.

5.4.18 Výšivka na těžké krejčovně

Při studiu vývoje lidového odívání můžeme sledovat, že zdobení oděvu se rozvíjelo postupně a plnilo původně důležitou praktickou a účelovou funkci. Sloužilo ke zpevnění, zdvojení, posílení švů a míst na oděvu, které byly více náchylné k poškození, ohrožené napínáním, prasknutím, opotřebením. Funkce ryze praktická se tak postupně proměňovala v dekorativní a zdobnou.

Při detailním pozorování jednotlivých krojových součástí vidíme, že se na jejich švech, po obvodu oděvu, jako zpevnění průstřihů a kolem zapínání, objevuje větší dekorativní výzdoba. Tato krejčovská výšivka zdobí především mužský oděv – nohavice a korduly, v minulosti také ženské, které byly téměř totožné s mužskými. Zdobné prvky tvoří šňůrkovanou výzdobu, provedenou jasnými modrými prýmkami. Tvoří ji ornamentální prvky stáčené harasové úzké stužky, sutašky. Základní pruhy, lampasy, na bočních švech a zadním dílu jsou provedeny silnější plochou harasovou stužkou, tresou. Názvy zdobných stužek, jako jsou sutašky a tresy,

⁵³ Více: HABARTOVÁ, Romana: Ševcovské řemeslo v Kunovicích. Slovácko 42, 2000, s. 28–43. Více TÁŽ: Obuvníci v okrese Uherské Hradiště. Slovácko 39, 1997, s. 25–35; TÁŽ: Obuvníci v Kunovicích. In: Obuv v historii 2000: Sborník materiálů ze III. mezinárodní konference 25.–27. září 2000. Zlín 2001, s. 123–133; TÁŽ: Ševcovské řemeslo v Kunovicích. Slovácko 42, 2000, s. 28–43; TÁŽ: Zvyky a obyčeje učňů, tovaryšů a mistrů. In: Zvyky a obyčeje socioprofesionálních skupin. Sborník příspěvků z konference karpato-logické komise pro lidové obyčeje MKKKK konané v Buchlovicích v r. 2005. Ed. Ludmila Tarcalová. Uherské Hradiště 2005, s. 123–138.

jsou odvozeny z francouzštiny, pravděpodobně od výrobců zdobných prýmků – sutaše (soutache), tresy (tresse). Dodnes jsou ploché i kulaté stužky různé šířky takto mezi krejčími pojmenovávány. Sutaše představují ploché oboustranné prýmky, v nichž jsou všechny nitě splétány do dvou sloupků, obvykle vyztužených výplňkovými nitěmi. Sloupky mohou být stejně nebo různě široké. Tresy představují ploché oboustranné prýmky, ve kterých se každá nit (pramen) provazuje pravidelně nad jednou a pod jednou nebo nad dvěma a pod dvěma nitěmi (prameny). Pomocí nich vytvářejí neobvyklou ornamentální výzdobu, uplatňovanou na krojových kalhotách a vestách. Je typická pro každý krojový okrsek, a dokonce v jednotlivých obcích mistři dokázali rozpoznat práci okolních krejčích. Zabývají se jí především krejčí, kteří pracují se sukrem, a obor se nazývá těžká krejčovina. Mistři vynikají nejen dovednostmi v oboru šití, ale dokážou rovněž dokonale, umělecky a originálně vyzdobit oděv šňurováním – našíváním šňůr a šňůrek různé síly. Tato technologie je nesprávně nazývána cifrováním, které představuje další typ výzdoby krojů, jenž je prováděn pomocí cifrovacího stroje, cifru. Šňurování spočívalo v tom, že šňůrky krejčí našivali ručně na sukno. Této práci se říkalo malování. V levé ruce držel krejčí sukno a palcem současně přidržoval šňůrku. Jehlou v pravé ruce si vedl, pravil, šňůrku podle toho, jaký tvar nebo jakou část chtěl vymalovat (oblouček, kolečko apod.).

Ve výzdobě šňůrkami nenastala podle dokladů ani pamětníků žádná změna. Kunovické šňurování si uchovalo původní ráz dodnes, a to na kordulách i na nohavicích. Ani motivy nebyly měněny. Nejdůležitější jsou stylizované květy, které tvoří základní prvky šňůrkování – *makánka, pupenec, tulipánky, jatelinky, malé jatelinky, kvítko, závitnice, srdéčka, lístečky, hadí běžka, rozmarýnek a řetázek*. Je přirozené, že každý krajčír tyto motivy podle svých uměleckých schopností a invence obměňoval a různě řadil vedle sebe. To svědčí o tvůrčích schopnostech mistrů, kteří práci kolegů dokážou identifikovat. Josef Klvaňa a František Kretz uvedli ve své době v monografii *Moravské Slovensko*, v kapitole o výtvarném umění lidu slovenského, že se „tuto techniku snažili napodobiti pomocí stroje, ale nedocílili těch pěkných tvarů, ani rázovité měkkosti“.⁵⁴

Krojovní krejčí praktikující tuto náročnou uměleckou práci do dnešních dnů však dokázali jejich hodnocení vyvrátit. Při stáčení stužek je nutné zachovávat zákonitosti a postupy šití – „s patkou nebo se zadělanými zuby na stroji plotýnkou, mistr musí vědět, jakou šíří plochých a tenkých šňůrek na kterém kroji použít, jakou barevnost a odstín, zda ji má klást ploše, na kant, nebo napleskato“, přičemž je nutné mít vypěstovanou trpělivost, neboť je to práce náročná a vyžaduje preciznost, přesnost, se zapamatováním si postupu jednotlivých vzorků. Tyto motivy dodnes v nezměněné podobě zdobí mužské kalhoty, vesty, ale i ženské látkové kordulky, kde se ještě v druhé polovině 20. století jemný cifrovaný motiv nacházel na přednici i zádech, pod kamrholovými červenými kytkami.

⁵⁴ KRETZ, F.: *Výšivky*, s. 564–594.

5.4.19 Výšivka na lehké krejčovně

V ženském oděvu se výšivka uplatnila a je dokumentována na nejstarších plátěných součástech lidového oděvu, na čepci s vyšívaným dýnkem, na šatce jako obvodová a koncová výzdoba včetně specifického vyšitého znamena-spony, na koutních a úvodních plachtách jako středový pruh ze síťoviny s výšivkovými pruhy. Na zadních sukních (fěrtochu i šorcí) je to výšivka přes vrapy, na rukávcích je to kompletní vyšívání, které tvoří obojek, pár nárameníků, pár přednic, pár dlouhých kadrlí na úpěstí a pár nadloketních výšivek. V oděvu mužů je to kompletní vyšívání na košili – obojek, pár nárameníků a přednice, fajka. Pak jsou to další zpevňovací vyšívací stehy.

Tyto výšivky se uplatnily jako technická záležitost praktického a funkčního charakteru na místech oděvu, která bylo nutno spojit, zpevnit nebo začistit, obroubit.

Kunovicko řadíme do oblasti výšivky podle počítané nití, na zadních sukních šlo o nabrání jednotlivých vrapů a jejich sešití tak, aby držely potřebnou formu (proto forma přes vrapy), jejichž přešívání přes tři a pět nebo dva a čtyři vrapy přispívalo k vytváření rytmu ornamentálních geometrizujících prvků. Pásky tvořící kompletní vyšívání na rukávce žen a košile mužů jsou na každé součástce stehově i motivicky identické a lišily se dříve jen velikostí výšivky.

Dochovaná nejstarší vyšívání byla jednoduchá, úzká, jako vyšíváčský materiál sloužily rezné konopné nitě, nebílené, surové, později bílené. Dokladem jsou vyšívané formy na konopných fěrtoších a pásy z koutnic. Vyšívání bylo provedeno hrubými nitěmi na hrubém podkladě, tím vzory plasticky ze základu téže barvy vystupovaly. Původně byla v bílém či krémovém provedení jako zpevnění a spoj přímo na látce. Od poloviny 19. století se již jedná o vyšívané pásky, které se původně vyšívaly přímo na textili, proto se nejsvátečnější kusy nepraly, a až v druhé polovině 19. století se staly zdobnými pásky, které se našívají na uvedená místa košil a rukávců.

Obr. 120 Ukázky proměny výřezového vyšívání od začátku 19. století do současnosti (foto: Romana Habartová)

5.4.20 Vyšívání

Nejstarší vyšívání z Kunovicka je doloženo na dýnkách z čepců, na šatkách a na vložkách do koutních a úvodních plchet. Jejich původ lze datovat do přelomu 16. a 17. století. Kunovické vyšívání je ve srovnání s okolními okrsky velmi prosté a nenápadné. Je střízlivé v objemu, motivice i v barevnosti. Mimořádná je však pracnost technologie vyšívání, ale i harmonie motivů a barevnosti.

V polovině 19. století se rozšířilo vedle plátna konopného jemnější plátno lněné, proto bylo nutné zajistit jemnější materiál k vyšívání – hedvábí, hedváb. Vedle bílých hedvábných nití se rozšířilo použití ošafaněného hedvábí jemně i sytě žlutého, černého. Vlastní vzor jako bubínky, řetízky a výplně byly provedeny barvou jemně žlutou, znamena vzorů žlutí sytější, zuby hedvábím černým. Po roce 1870 byla sytější žlut' nahrazována hedvábím tzv. spáleným, nafialovělým, karmazínovým. Původní ornamentální typy nacházíme ve vyšívkách dodnes v různých variantách.

Až kolem roku 1950 byly na Kunovicku opouštěny původní motivy a vyšívačky zařazovaly do výšivek ornamenty širších rozměrů (to také kvůli podkladovému plátnu s řídkou strukturou), se zvětšenými a obměněnými hlavně rostlinnými prvky, které však zůstaly stylizovány do geometrických útvarů. Ve vyšívání se vyskytují buď jako jediný prvek, který je vedle sebe postaven dvakrát, nebo v obráceném obrazci (například vyšívání na leluju), nebo jako dva prvky, které se pravidelně střídají (na ostrožku a na eska, na krovky a obracaná ostrožku).

I současné vyšívání je na Kunovicku stále po technické stránce velmi blízké starému způsobu. Lze zde vidět analogii k horňácké výšivce, především v konzervativním přístupu zdejších vyšívaček a ve snaze uchovávat původní stříhy a tvarosloví, barevnost, vzory i použití materiálů, které jsou však pro nedostupnost nahrazovány novými, původním alespoň podobnými. Pro kunovické vyšívání je typická technika podle počítané nití, výšivka výřezová, kterou nacházíme v rozmanitých obměnách téměř ve všech krojových okrscích na Hradištsku, Ostrožsku a Brodsku.

6 Uherskoostrožsko

Uherskoostrožsko lákalo umělce neobyčejnou zdobností a pestrostí v kroji. Velký význam v dokumentování tradičního lidového oděvu z Ostrožska se hrávali výtvarní umělci, kteří ve svých dílech, ale i studiích, náčrtech, skicách zachytili podobu svátečního i všedního lidového odívání, ale často i pouhý detail, například výšivky, úvaz šátků, konkrétní okamžik s odpovídajícím typem oděvu. V druhé polovině 19. století zaujal lidový oděv tohoto krojového okrsku především malíře Jožu Uprku⁵⁵ (1861–1940), který zaznamenal řadu svátečních, slavnostních a obřadních příležitostí, Antoše Frolku⁵⁶ (1877–1935), malíře, zpěváka, tanečníka a muzikanta, který čerpal zkušenosti právě u Joži Uprky, ale na rozdíl od něj se mu podařilo zaznamenávat všední život slováckého venkova při nejrůznějších pracovních příležitostech.

Obr. 121 Zleva: Děvče od Uherského Ostrohu, kolem roku 1910. Joža Uprka. Reprodukce pohlednice. (foto: Romana Habartová)

Obr. 122 Naše mamičky (Na hřbitově), Uherskoostrožsko, 1893. Joža Uprka. Reprodukce pohlednice (foto: Romana Habartová)

Uherskoostrožsko zaujalo malíře a ilustrátora Karla Žádníka (1847–1923), který se na Slovácku usadil v sedmdesátých letech 19. století, Cyrila Mandela (1873–1907), který se přátelil s Ludvíkem Ehrenhaftem (1872–1955) z Veselí nad Moravou a umělecky byl ovlivněn právě jím, nebo Josefa Koudelku (1877–1960), malíře figuralistu Vincenta Plesnivého (1879–1944), který často pobýval a tvořil v Boršicích u Blatnice, pohyboval se po celém Slovácku a pěstoval vztah k tomuto regionu. Pro zachycení krojů z Ostrožska má význam i Vojtěch Pernica (1886–?), dílo Vladimíra Štěpánka (1906–?), který studoval soukromě

⁵⁵ PAJER, Jiří: Joža Uprka: reprodukováné malířské dílo = reproduced paintings. Strážnice 2010.

⁵⁶ HOLÝ, Dušan – HOLÁ, Ludmila: Antoš Frolka: mezi paletou a písní: o malíři Frolkovi a jeho rodině. Brno 2000; PAJER, Jiří: Antoš Frolka : reprodukováné malířské dílo = reproduced paintings. Strážnice 2010.

u Antoše Frolky, jímž byl silně ovlivněn, František Bezděk (1906–1983) z nedalekého Uherského Ostrohu a v neposlední řadě Dominik Černý (1903–1973), v jeho případě výjevy z přírody a ze života zdejších obyvatel, především města Hluku.⁵⁷ V té době se již začala uplatňovat jako zdroj zkoumání lidového oděvu fotografie. Mezi fotografy a majitele souborů dobových snímků té doby jmenujme alespoň podnikatele, spolujaditele pivovaru v Jarošově, sběratele lidového umění a amatérského fotografa Josefa Brauna (1855–1929)⁵⁸ z Uherského Ostrohu, pedagoga z Uherského Brodu a amatérského fotografa Eduarda Horského (?), učitele, redaktora, publicistu, sběratele lidového umění, hudebníka a fotografa Františka Kretze⁵⁹ (1859–1929) z Uherského Hradiště, architekta, výtvarníka, historika užitého umění, etnografa a fotografa Jana Koulu (1855–1919), kněze, učitele a fotografa Františka Horenského⁶⁰ (1873–1933), pedagoga, národopisného badatele, znalce lidového oděvu na Moravě, fotografa a zakladatele české vědecké etnografie Josefa Klvaňu (1857–1919), německého cestovatele, uměleckého fotografa a průkopníka dokumentární fotografie Erwina Rauppa (1863–1931), jemuž průvodcem a tlumočnickem po Slovácku byl František Kretz. Kroje z oblasti Uherskoostrožska na svých akvarelech, kresbách a fotografiích zaznamenal kreslíř a fotograf Josef Šíma⁶¹ (1859–1929).

Znalec lidového oděvu na Moravě Josef Klvaňa zařadil Ostrožsko ve statí Lidové kroje na moravském Slovensku monografie Moravské Slovensko do oblasti krojů dolňáckých a krojového okrsku uherskoostrožského. Tento dnes pestrý kroj se s lokálními odchylkami nosí území ohraničené obcemi Hluk, Ostrožská Nová Ves s Chylicemi a Kvačicemi, Uherský Ostroh s Milokošticí, Ostrožská Lhota, Blatnice pod Sv. Antonínkem, Blatnička. Kroj této oblasti prodělal během 20. století značné proměny v přílišné zdobnosti, což můžeme konfrontovat s dobovými snímky datovanými od druhé poloviny 19. století, se sbírkovým fondem muzeí, kde jsou krojové kusy, komplety a výšivky tohoto lokálně vymezeného subregionu zastoupeny a dokumentovány od začátku 19. století po současnost.⁶²

Také barevnost kroje je ovlivněna továrně zhotovenými materiály a umělými barvivy, které se postupně prosazují i ve venkovském prostředí. Kolem roku 1900 dosáhl uherskoostrožský kroj největší barevnosti i pestrosti v materiálech. Po roce 1925 se kroj začal pozvolna vytrácet z každodenního života, jeho forma se měnila v méně praktickou i díky silného škrobení. Jeho původní archaické vizuální sdělení přestalo být srozumitelné. Silueta se změnila, zkrátila se délka sukní. Aby svrchní sukně udržely formu, musely být podkládány větším počtem

⁵⁷ http://www.kronikahluk.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=202:paralelni--pibh-uvaha-o-obrazech-d-erneho&catid=33:dominik-erny&Itemid=23; cit. dne 26. dubna 2011; <http://www.ostrozsko.cz/pruvodce/14228/>; <http://www.galerie-narodni.cz/cs/autori/223--detail/koudelka-josef/>; cit. dne 26. dubna 2011.

⁵⁸ BERÁNKOVÁ, Helena – DVORÁKOVÁ, Hana: Josef Braun: fotografie 1901–1910. Brno 1999.

⁵⁹ HABARTOVÁ, Romana: František Kretz (1859–1929): sběratel, národopisec, novinář. Uherské Hradiště 2009.

⁶⁰ HABARTOVÁ, Romana: Slováccko očima Františka Horenského. Slováccko 51, 2009, s. 73–92.

⁶¹ RAUPP, Erwin: Moravská Hellas 1904 = Mährisches Hellas 1904 = Moravian Hellas 1904. Lomnice nad Popelkou 2010. BERÁNKOVÁ, Helena: Josef Šíma (1859–1929): kreslíř a fotograf. Brno 2009; jeho fotografická sbírka v Etnografickém ústavu Moravského zemského muzea neobsahuje přímo dokumenty z Hluku, ale ostrožský krojový okrsek reprezentuje například Šímův akvarel a kresba tužkou z Ostrožské Nové Vsi – Terka Kusáková. Děvče, 21. listopadu 1885, který patří k nejpracovanějším.

⁶² KLVANĀ, Josef: Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Lubor Niederle (ed.): Moravské Slovensko. Sv. 1. Praha 1918, s. 128.

naškrobených spodnic. S ní musela korespondovat horní polovina těla, která se nově vzniklé nepraktické siluety snažila přiblížit použitím vyztužení a vycpávek v rukávcích, které nabyly nových nelogických, rozměrných a lomených tvarů. Postupně lze sledovat pronikání střihu městského oděvu do oděvu lidového. Mužský oděv byl tvořen stále častěji tzv. selskými obleky ve skladbě: sako, košile, kalhoty, klobouk městského typu. Zvýšila se obliba hedvábných materiálů převzatých z městského prostředí. Odchod za prací mužů i žen způsobil rychlé pronikání městské módy do lidového oděvu, včetně doplňků, především se to týkalo obuvi. Rovněž význam proslaveného poutního místa na kopci svatého Antonínka se setkáváním tisíců lidí různých krojových typů i s městským aktuálně módním oděvem návštěvníků poutního místa, nepřímo zasahovalo aktuálními módními trendy do tohoto prostředí a zvolna působilo na vývoj kroje zdejších obyvatel. Velkou roli sehraává možnost svobodného pohybu s cestami do měst a na trhy a jarmarky s rozvojem obchodní činnosti a zvyšování kupní síly jednotlivců.

Obr. 123 Matka s dcerkou-školačkou ve slavnostním ostrožském kroji, žena v módním městském šatu. Ostrožsko, začátek 20. století (soukromý archiv)

Obr. 124 Rodina ve slavnostních krojích, batole v plátěných šatkách a čepičce, školní děti již ve zmenšenině dospělých krojů, chlapec v poměštěném selském oblečku. Ostrožsko, 1920 (soukromý archiv)

Obr. 125 Pout' u Sv. Antonínka nad Blatnicí – v popředí lidé z Ostrožska a Kunovicka. Blatnice, 1894. Joža Uprka. Reprodukce pohlednice (foto: Romana Habartová)

6.1 Dětský oděv

Novorozeňata se ještě na začátku 20. století balila do plátna, barchetu nebo flanelu, narozené děti byly oblékány do podomácky šitých **plátěných košilek** nebo **kabátků**, vzadu rozstřížených a vázaných na tkaničku v zátylku. K úvodu a křtu byly oblékány do háčkovaných nebo paličkovaných přízových kabátků a čepiček. Děti byly pevně baleny do obyčejných **čtvercových peřin** plněných domácím peřím, ovinovány tkanými pruhy – **povijany, trháčky** či **štruplemi**.

Batolata se chovala v širším popruhu z pevné tkané textilie, tzv. **chůvce**, do které se dítě zavinovalo a mohlo se nosit na zádech i v náručí. V době, kdy děti již začínaly chodit a až do předškolního věku, nosili chlapci i děvčátka šatičky s dlouhým rukávem, kterým se říkalo **kanduše** nebo **němkyně**.

Obr. 126 Matky s dětmi ve slavnostních krojích, tzv. kanduších, na hlavách mají pupy s frčou. Uherskoostrojsko, kolem roku 1915 (F. Sukaný)

Byly šité z barevných, nejčastěji rumělkově červených květovaných látek s plátěnou vazbou, se zvýšeným pasem, v němž byla přiřasená tříčtvrteční sukně. Pro obzvlášť sváteční chvíle byly děvčátkům přivazovány **pestré fěrtušky**, převážně ze žlutého delínku, lemované krajkou. Na krk se připínal bílý krajkový sřasený **límeček-krejzlík, obojek**. Ještě v prvních desetiletích 20. století nosily děti na hlavě **čepičky-pupy**, které měly na temeni jako ozdoba větší **skládanou stuhu-mašlu, frču** z červených pentlí. Ve všední dny byla obyčejná plátěná, ke svátečnějším dnům ze štofu, atlasu nebo popelínu. Domin Černý zaznamenal, že se děti na Ostrožsku odmalička oblékají do červených šatek a na hlavu je jim dáván čepce bohatě zdobený lesklými patáčky, flitry a cetkami s nápadnou kokardou, gargulí na vršku. Tyto čepce však v meziválečném období začaly mizet.

Chlapci nosili **klobouk- širáček** a děvčátka **šátek vázaný pod bradu**. Starší děti, které již začaly navštěvovat školu, se začaly oblékat jako dospělí. V meziválečném období nosili školou povinní chlapci vedle **bílých třaslavic** a **přední zástěry** málo zdobené **košile-dudovice**

avrstičky- kordulky, také cajkové nebo manšestrové **sedlcké oblečky** tvořené kalhotami, sakem i vestičkou, do ní oblékali bílé košile sámkovice, po stranách sámků zdobené pruhy s květovanou výšivkou. Na hlavě nosili širáčky nebo **beranice**.

Obr. 127 Ženy ve slavnostních krojích Ostrožska, ve svrchním kabátku-kabani a v lajblech, matka s kojencem v úvodní plachtě. Ostrožská Lhota, 1908 (soukromá sbírka)

Obr. 128 Děvčátka v tradičním lidovém oděvu – v šatičkách-němkyních a šátku. Ostrožská Lhota, 1908 (soukromá sbírka)

Obr. 129 Současná podoba lidového oděvu batolete – rekonstrukce podle návrhu R. Habartové. Děvčátko v šatičkách-kanduších. Ostrožsko, 2020 (soukromý archiv)

Děvčata, šolačky, byly oblékány různě v závislosti na jejich sociálním původu. Děvčátka z rolnických rodin chodila do školy v kroji, v rukávcích, **vestičkách-kordulkách**, **sukních-šorcích a předních fěrtúškách**, nejčastěji vlněných štofových nebo pruhokvětách, ve 20. století běžně oblékala podle ročního období lehčí hedvábné nebo teplejší sametové **svrchní kabátky-jupky**, zdobené prýmky, portami a kraječkami jako u ženské varianty, u krku s krajkovým nebo plátěným krejzlíkem.

Pro slavnostnější chvíle byl obojek vyšíváný a lemovaný skládanou krajkou. Jako zadní sukňě používaly malé dívky opotřebované černé šorce, jako přední sukňě pak nejčastěji vlněné kašmírové fěrtúšky, také zdobené po obvodu krajkou a v pase vázané světlým i barevným povijanem nebo tkaným trháčkem, vázaným na suk.

Chlapci dnes nosí kroj, pokud jej při různých příležitostech oblékají, stejný jako svobodní mládenci. **Košile-dudovica** má velmi široké dudové rukávy a je zdobená výšivkou jako u dospělé verze, **kalhoty -třaslavice** jsou u dolního okraje otřepené a převazují se v pase černou klotovou zástěrou, nezdobenou nebo u dolního okraje vyšitou pestrým rostlinným motivem. V pase se uzavazuje pestrými stuhami s vetkaným nebo vyšíváním květinovým dekorem.

Obr. 130 Matka s chlapcem ve slavnostním kroji – dítě v košili-dudovici s vyščívánou náprsenkou a širokými dudovými rukávy, má kalhoty -třaslavice se zástěrou, v kloboučku s pérkem. Blatnice pod Sv. Ant., kolem roku 1915 (soukromý archiv)

Obr. 131 Matka s dítětem ve slavnostním kroji , matka v sametové jupce, dítě v kanduších-němkyni. Blatnice pod Sv. Ant., kolem roku 1910 (soukromý archiv)

Na hlavě nosí malý **klobouk s voničkou** nebo **beranici**. Děvčata se oblékají jako starší dívky. Nosí **lomené rukávce**, **sametové kordulky** jsou miniaturami dospělých kordulek, po obvodu výstřihu jsou zdobené výraznou vyšívanou pentlí. **Sukně** jsou šité z pastelových brokátů, po celém obvodu zdobené bílou krajkou. Na hlavě mají hranatý úvaz na ušnice. Vzadu na zádech z něj dolů splývá zapletený cop, lelík, s pentličkou.

Obr. 132 Mladá rodina ve svátečním kroji, muž v selském kabátě, matka v jupce a třásňovém šátku, kojeneček v plátěné košilce. Ostrožsko, kolem roku 1920 (soukromý archiv)

Obr. 133 Ženský slavnostní kroj, dívka v hedvábné kordulce, volných baňatých rukávcích a v úvazu šátku na náušnice. Ostrožsko, začátek 20. století (soukromý archiv)

Obr. 134 Matka s dětmi ve slavnostních krojích (Ostrožsko, 1920)

6.1.1 Obřadní kroj dětí

K obřadním příležitostem oblékají dívky zadní **bílý fěrtoch**, svátečnější přední sukně ze světlých brokátů, na hlavě nosí **turecké šátky**, **věnečky** z asparátu a drobných bílých umělých kvítků nebo pentlení.

6.2 Ženský oděv

Ženský kroj prodělal ve srovnání s mužským během posledních 150 let výraznější proměnu. Podoba dnešního kroje se podstatně liší od jeho ikonografických dokladů, dobových snímků a hmotných artefaktů, uložených ve sbírkách muzeí. Odrazem dobových a módních trendů je celková proměna původní štíhlé siluety ženského kroje do výraznější, širší, kulatější a kratší podoby (rukávce, spodnice, sukně, boty). Proměnu zaznamenaly všechny vrstvy ženského kroje. Spodní košile-rubáč se přestal nosit a byl nahrazen několika spodnicemi, které rozšířily siluetu postavy. Došlo ke zkrácení svrchních sukní, zadních fěrtochů a šorců i předních fěrtůšků, následkem čehož se pro vyváženost postavy musel zvětšit také objem rukávců. Změnu zaznamenal použitý materiál. Původní materiál pro hotovení všech částí ženského lidového oděvu, dříve vyráběný podomácky a korespondující s konkrétním geografickým prostředím, byl postupně nahrazen honosnějšími a těžšími látkami pro všechny krojové kusy, které také vedly k rozšíření siluety. Jemnější a splývavější vlněné a bavlněné textilie (haras, kašmír, mušlín, hedvábí, atlas) s jednoduššími vzory do pruhů a květů pro hotovení ženských předních sukní a kordulek byly postupně nahrazovány nákladnějšími nesplyvavými látkami (brokát) s výraznější barevností a nápadnější dekorativností. Váha těžkých látek vyžadovala

pevnější podložení, které zajistilo použití většího počtu naškrobených spodnic. Tím došlo k podstatnému rozšíření postavy, kterému se postupně úměrně přizpůsobilo zvětšení rukávů.

Zásadní dopad na podobu kroje měla městská móda, která negativně ovlivnila délku sukní, jež se během 20. století ve dvou etapách zkrátily téměř o třetinu. Přední sukně-fěrtůšky a zadní sukně-šorce a fěrtochy se z délky sahající do půle lýtek (kolem roku 1920 ještě činila kolem 80 centimetrů) zkrátila do poloviny 20. století po kolena a ustálila se asi na 55 až 60 centimetrech. Módní vlna šedesátých a sedmdesátých let 20. století opět negativně zapůsobila na délku sukní v lidovém oděvu. Také vrstvením většího počtu více naškrobených spodnic nabyla silueta ženské postavy na šířce a sukně působí dnes kratším dojmem, než ve skutečnosti jsou.⁶³

Obr. 135 Novomanželský pár v obřadním kroji. Ostrožsko, první polovina 20. století (soukromý archiv)

⁶³ HABARTOVÁ, Romana: Textilní techniky IV., 8. část, současné krejčovské postupy při výrobě ženského kroje. Doprovodná publikace ke stejnojmenné DVD. Strážnice 2009, 57 s.

Obr. 136 Současná podoba obřadního kroje Ostrožska s honosnou přední sukní s brokátu, vytkávaném kovovými nitěmi, dívka-družička má na hlavě obřadní pentlení. Ostrožsko, 2010 (foto: Romana Habartová)

6.2.1 Spodní košile – rubáč, spodnice

Základní a nezbytnou součástí ženského slavnostního (ale i všedního lidového oděvu) byla spodní košile, tzv. **rubáč**. V uherskoostrožském krojovém okrsku nesahal už na konci 19. století pod spodní okraj svrchních sukní a ještě kolem roku 1920 nepoužívaly dívky další spodní sukně, které se rozšířily v polovině dvacátých let 20. století.

Obr. 137 Spodní košile-rubáč ušitý z konopného a lněného plátna z konce 19. století a košile z bavlněného plátna z 20. století (Ostrožsko)

V té době dívky na košili začaly nosit plátěné a přiškrobené **spodní sukně – spodničky**, u dolního okraje zdobené úzkou kraječkou. Tyto sukně byly kratší než sukně svrchní. Vrstvily se zepředu dozadu, v počtu dvou až tří, aby byla dívka dobře natrčená. Nejkratší se váže zepředu, druhá zezadu a je hustě vrapená a zdobená, ve svrchní spodničce je méně plátna a je o 2 cm delší, ale kratší než horní sukně. Dnes se dokonce přidává zezadu další krátká spodnice, tzv. **stolička** nebo prdelnica, aby správně držela tvar zadní sukně. Obvykle se jako první oblékala košilka, tzv. opléčko, upevňované příčně na jedno ramínko, pak dozadu nejkratší, tzv. malá spodnička s o poznání delší spodničkou zepředu a nakonec si dívky přivazovaly dopředu spodničku nejdelší, která zajišťovala pěkný a neprolomený tvar fěrtúšku.

6.2.2 Ženské rukávce

K slavnostním tzv. parádním krojovým součástkám patří **rukávce**. Tvoří je tělo-stánek, podpažní klínek, vrchní a spodní nárameník, límeček v podobě úzkého stojáčku a vlastní vrapené rukávy s volány-kadrlými. Josef Klvaňa ve své době zmiňuje tzv. duté, volně zřasené široké rukávce s geometrickým výřezovým malým mozaikovým vyšíváním na žluté půdě. Rukávce byly šité z namodralého šifonového plátna, nebyly vrapené, baňky byly volně hustě zřasené.⁶⁴

Obr. 138 Zleva: Dívka v soukenné kordulce, volných baňatých rukávcích a v polosvátečním úvazu šátku „na ocas“. Ostrožsko, 1892 (foto: J. Klvaňa)

Obr. 139 Dívka v hedvábné kordulce, volných baňatých rukávcích a v úvazu šátku „na naušnice dole konce“. Ostrožsko, 1892 (foto: J. Klvaňa)

Obr. 140 Dívka v hedvábné kordulce, volných baňatých rukávcích a v úvazu šátku „na zaušnice hore konce“. Ostrožsko, 1898 (foto: J. Klvaňa)

⁶⁴ Více: KLVAŇA, Josef: Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Lubor Niederle (ed.): Moravské Slovensko. Sv. 1. Praha 1918, s. 128-129.

Obr. 141 Rekonstrukce slavnostních dívčích ostrožských krojů z let 1870-1920, podle návrhu R. Habartové, dívky jsou v hedvábných atlasových kordulkách, volných baňatých rukávcích, v úvazu šátku „na zaušnice konce dole i hore“, v šatce. Ostrožsko , 2012 (foto: Romana Habartová)

Během 20. století prošla forma rukávců na Ostrožsku proměnou. Na přelomu 19. a 20. století neměly rukávce lomení rukávů, které tehdy byly přirozeně měkké a baňatého tvaru. V další vývojové fázi se do rukávů začal přidávat pro dosažení objemu nakrčený měkký papír. Ostřejší lomení rukávců v jeho horní části se vyskytuje nejprve bez kartonové tvrdé vycpávky a tužších hrubějších vrapů, které nejsou ještě fixovány prošíáním nitěmi jako u současných rukávců.

V další fázi vývoje kolem roku 1930 se do rukávců začal vkládat tvrdý plochý papír kartonového charakteru. K tomuto účelu byl vhodný a žádaný papír, do kterého se v minulosti balil cukr. Po první světové válce se rukávce zdokonalovaly hustě vrapenými, jemně tzv. nasbíranými rukávy, které jsou kónicky lomené v horní třetině, a vytvářejí vizuálně prodloužení ramen. U dolního okraje začaly být rukávy kolem loktů zdobeny širokými krajkami, tzv. kadrlemi či kadlemi, bohatě zdobenými bílou dírkovou výšivkou.

Obr. 142 Obřadní kroj Ostrožska – volně lomené rukávce žen bez vycpávek s obřadním pentlení dívčích hlav. Blatnice pod Sv. Ant., počátek 20. století (soukromý archiv)

Obr. 143 Slavnostní ženský kroj Ostrožska – volně lomené rukávce žen bez vycpávek s úvazy „na naušnice konce hore“. Ostrožsko, kolem roku 1915 (soukromý archiv)

Od druhé poloviny 20. století se rozšířily kadrlé krepinkové, zhotovované z bílých textilních galanterních krepinek, spojovaných bavlněnou nití do pruhů prokládaných krajkou. Rukávce nabývaly na velikosti a vytvořily dnes nadměrně objemný a nepraktický tvar.

6.2.3 Kompletní vyšívání na ženské rukávce

Finální podobu slavnostních rukávců dotváří **kompletní ženské vyšívání** tvořené dvěma nárameníky, dříve dvěma přednicemi, které dnes nahradila jedna širší náprsenka-přednice, dva náramky u loktů, límcem-obojkem. Výšivky byly původně prováděné pracnou geometrickou technikou na jemný výřez v barvách od krémové, okrové, cihlové, a vytvářelo efektně působící drobný, uzlíčkový celek. Tato jemná výřezová technika se ve 20. století proměnila v mozaikové vyšívání, kde motivy tvoří shluky motivků v pestrých barvách. Dnes v širší a hrubší výšivce převažuje barva oranžová a v ní pestrobarevné mozaikové motivy, tzv. znamena. Obojek, není přišit k rukávcům, je to samostatný kus a kolem dokola je zdoben hustě skládanou širokou obvykle tylovou krajkou, která zvýrazňuje honosnost a bohatost kroje.

Obr. 144 Současná podoba ženského svátečního (vycházkového) kroje, ženy v jupkách s velkými krajkovými límci. Ostrožsko, 2013 (foto: Romana Habartová)

6.2.4 Sukně zadní – černá šorce a obřadní bílý fěrtoch

Sukně představují základní součást ostrožského kroje. Jedná se o nesešitou sukni, kterou si žena uvazuje v pase přes spodnice zezadu dopředu. Pro zadní sukni je typické husté drobné řasení, vrapení, a vyšívání přes vrapy v pase, forma přes vrapy či forma v límci. Původně nosily ženy i u kroje ostrožského pouze bílé fěrtochy, které se zhotovovaly z domácího hrubšího konopného plátna. Po obnošení je neodkládaly, ale dávaly je obarvit domácím barvířům načerno. Tyto černé fěrtochy – šorce – pak nosily na všední den i do práce. Barvíři začali poté z praktického důvodu zhotovovat černé šorcové plátno, které bylo nejdříve matné a málo škrobové, později v Hluku získalo oblibu tvrdé leštěné plátno.

Zadní sukně byly na Ostrožsku hotovené z velmi lesklého černého barevnického či blysknavého černého plátna, od dvacátých let 20. století z černého, po povrchu povoskovaného blyšťavého pergálu, poté z černého blyskavého klotu, kterému se říkalo také radioklot. Zdoben byl úzkou formou přes vrapy, která byla nahrazena našitou barevnou stuhou – tkanicí – se stříbrnou portou, od níž se upustilo. Dnes je zadní sukně šitá z černého kvalitnějšího plátna, v pase je místo formy zdobena našitou výšivkou, tmavou stuhou nebo je jen všitá do pásku,

tzv. lémce. Obřadní zadní sukni i zde představuje bílý, hustě navrapený fěrtoch, šitý z bílého šifonu, který měl ještě na přelomu 19. a 20. století v pase vyšitou formu přes vrapy.

Obr. 145 Zleva: Ženský slavnostní oděv z oblasti Ostrožsko, baňaté volně vrapené rukávce, délka sukni pod polovinou lýtek, vysoké holínkové boty, Ostrožská Nová Ves, 1892 (foto: Josef Klvaňa)

Obr. 146 Svatební pár v obřadním kroji s viditelnou proměnou tvaru rukávců a jejich vypodložení a lomení, zkrácení sukni, proměna obutí do lodiček, místo oobřadního pentlení má na hlavě věneček z umělého kvítí. Ostrožsko, kolkem roku 1940 (soukromý archiv)

Obr. 147 Zleva: Plátěný fěrtoch s geometrickou výšivkou přes vrapy, Uherskoostrožsko. Kolem roku 1890 (soukromý archiv)

Obr. 148 Bílý zadní šifonový fěrtoch s našitým pruhem výšivky přes vrapy. Ostrožsko, kolem 1925 (soukromý archiv)

Obr. 149 Zdobení šorce jemnou žlutou geometrickou výšivkou přes vrapy, vpravo s plochou výšivkou s naturalistickým květinovým. Blatnie pod Sv. Antonínkem, 20. století (soukromý archiv)

6.2.5 Navázané stuhy na zadní sukni – štruple, tráčky

Viditelným zdobným prvkem zadních sukni, šorců a fěrtochů, tzv. **tráčky** či **štruple**, představující dva pruhy navázané stuhy splyvající na zadní sukni. Pro obřadní chvíle byly na zadní bílý fěrtoch vázány velmi jemné plátěné štruple zdobené bílou dírkovou výšivkou, které působily dojem velmi vzdušné krajky.

Obr. 150 Stuchy na zadní bílou sukni-fěrtoch. Ostrožsko. Kolem roku 1900-1930 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 151 Vývojová řada zadních stuh na zadní černou sukni šorec
(fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant., 20. století)

6.2.6 Přední sukně – fěrtůšek

Na hotovení předních sukni-fěrtůšků, byly v 19. století používány kartounové a batistové látky světlejších barev, poté vlněné sukně harasové a kašmírové v tmavších pastelových barvách. Byly pestré, široké a splývaly do půl lýtek. K nejrozšířenějším patřily kašmírové sukně-delínky se žlutým, zeleným, bordó nebo růžovým základem a pestrými drobnými kvítky, sukně harasové, tzv. pruhakvěty či harásky.

Obr. 152 Různé materiály předních sukni v průběhu první poloviny 20. století: vlněný-kašmírový, (merinový), vlněný štof-pruhokvět, brokát, oblíbený dodnes (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 153 Detaily atlasových předních sukni-fěrtůšků (osnova hedvábí, útek bavlna). Ostrožsko, začátek 20. století (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 154 Rekonstruovaná podoba ženského a mužského obřadního kroje svatebních párů podle muzejních sbírek dle návrhu R. Habartové (zleva 1920 a 1890). Ostrožsko, 2012 (foto: Romana Habartová)

U mladší generace dívek byly oblíbené pestrobarevné sukně-hedvábné atlasky s pestrobarevným, rostlinným a květinovým vzorem, kolem okraje vždy zdobené bílou kraječkou, tzv. kaničkou, o šířce tři až pět centimetrů. Mladé a svobodné dívky nosily sukně světlejších tónů, sukně tmavších barev byly vhodné pro starší ženy; typické byly pro období zimy, půstu a smutku. Od třicátých let 20. století se začal více používat brokát, který vedle kašmíru přetrvává dodnes. K slavnostním a obřadním příležitostem se dnes využívají těžší látky, dvojútkové brokáty, často protkané kovovými nitěmi. Ve všední dny a v letním čase nosí ženy sukně z lehčího brokátu, polobrokátu, světlých pastelových barev. Přední sukně jsou v současné době u dolního okraje nebo dokola téměř až k pasu lemovány bílými tylovým, tzv. tyranglovými krajkami, kterým se říkalo orientálky. Dnes i tyto kanice či kaničky nabyly na velikosti a dosahují šíře osm až dvanáct centimetrů.⁶⁵

⁶⁵ Habartová, R.: Lidové odívání v Hluku. In: Břečka, J. et al. Hluk: dějiny města. Vyd. 1. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 613–644.

Obr. 155 Současná podoba ženského svátečního kroje s viditelnou pestrostí předních sukní s kaničkami. Ostrožsko, 2009 (foto: Romana Habartová)

6.2.7 Stuhy (pentle) na přední sukně

Do pasu si dívky vážou stuhu, tzv. pentli, která byla dříve úzká, v podobě tkaného trháčku, povijanu, zavázaná pouze na jeden suk bez mašle a její okraje splývaly k dolnímu okraji sukně. Rozšířené byly jednobarevné stuhy hedvábné (atlasové, rypsové, taftové), které začaly ženy zdobit vodokresbou, tzv. rozpíjaným květovým motivem, malováním nebo i pestrou naturalistickou plochou výšivkou. Dnes v odívání převažuje méně vhodná široká tzv. slovácká vytkávaná stuha nebo bílá rypsová mašle, která se váže ve středu přední sukně na dvě mašle a konce splývají k dolnímu okraji sukně.

Obr. 156 Typy tkaných stuh-opasovaček do pasu používaných v průběhu 20. století (zleva: geometricky vytkávané povijany, malované saténové stuhy, trháčky vytkávané rostlinným motivem, stuhy hladké i zdobené technikou Chiné á la branche. Průběh 20. století (fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant.)

6.2.8 Vestička – kordulka

Ženské kordulky se ještě na přelomu 19. a 20. století podobaly mužským. Byly šité z černého sukna, ale bez stojatého límečku, na zádech i vepředu byly zdobeny tzv. cifrováním-šňůrečkováním. Spolu s červenými či oranžovými střapečky-kytkami z kamrholu (niti z velbloudí srsti) představovaly hlavní znak ženského slavnostního ostrožského kroje. Vedle soukenných kordulek se začala paralelně vyvíjet na konci 19. století řada kordulek z jemných hedvábných textilií, z atlasu, rypsu, saténu, taftu, jemného brokátu apod.

Obr. 157 Tmavě modrá až černá soukenná ženská kordulka, zdobená ruční výzdobou-cifrováním a výšivkou, Ostrožsko, přelom 19. - 20. století (fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant.)

Obr. 158 Rekonstrukce - tmavě modrá soukenná ženská kordulka, zdobená ruční výzdobou-cifrováním a výšivkou, hedvábná atlasová kordulka, rukávce s kompletním vyšíváním (kolem roku 1890) - podle návrhu R. Habartové. Ostrožsko, 2013 (foto: Romana Habartová)

Na začátku 20. století patřily k nejoblíbenějším mezi mladými dívkami **kordulky z hedvábí**, nejčastěji modré a květované se secesními motivy. Tyto kordulky byly již zdobené kolem výstřihu stuhou-*pantlou* i lesklým prýmkmem-portou, podobně jako u vestiček okrsku hradištských krojů. Ostrožské vestičky mají vzadu výšivku (cifrovanou, ručně vyšívanou) s motivem na tři tulipány, s oranžově červeným šňůreckováním a malými štrapatými kytkami.

Obr. 159 Atlasová kordulka s rypsovou stuhou zazadu, začátek 20. století; sametová kordulka s naturalistickou výšivku kolem výstřihu a s kovovou krajkou, 2. polovina 20. století. Ostrožsko (fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant.)

Další vývojovou fází představují kordulky šité z hladkého nebo tzv. vyrázaného sametu, nejčastěji v barvě zelené, temně modré, bordó či fialové. K oblíbeným materiálům na kordulky se i na Ostrožsku zařadil jednobarevný i květovaný brokát. Domin Černý k ostrožským rukávcům kolem roku 1935 poznamenal: „Bílé rukávce jsou ušity z bílého, hodně namodřeného a natvrdo škrobeného plátna, drobně zvrapeny či plisovány a jsou všity do stánku. Mají vyšité náramky, buď geometrické, barvy hnedočervené (na leluju, na ptáčky, na kola a jiné), nebo prvky volně řaděné. Rukávce mají rovněž vyšitou přednici, obojek a lémečky. Základní barva je oranžová nebo žlutá, znamena jsou obyčejně vyšita černým hedvábím. K lémečkům jsou přišity kadrle a jsou vyšity na bílém batistu bavlnkou. Je to šest kulatých zubů, jichž okraje jsou dírkovány a vykátrovány.“⁶⁶

Kordulky si zachovaly svůj střih, vepředu s hlubokým výstřihem do písmene V, sahajícím až k pasu, kolem obvodu s našitou pestrobarevnou květovanou tkanou stuhou, která se ovšem neúměrně rozšířila a dnes je méně citlivě nahrazena velmi širokým bílým pruhem plátna, který pokrývá pestrý velkokvětý motiv vyšitý plochým stehem, přizdobený perličkami i patáčky, u okraje se stříbrnou portou. Na zádech už není stuha kolem výstřihu zaoblená, ale často je tato vyšívaná pantla kladena vodorovně, sahá až do třetiny zad a téměř se dotýká špic cifrovaného motivu.

⁶⁶ HOŘÍNEK, František: Slovácké městečko Hluk. Uherské Hradiště 1937, s.148. Obr. 37. Detail zad soukenné ženské kordulky s cifrovanými třemi tulipány a bohatým oranžovým třepením, tzv. kytek. Hluk. Ze sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti.

Kordulky jsou dnes mnohem delší, přivazují se do sukni a v pase pentlí. Zapínání tvoří čtyři knoflíčky. Vzadu zůstává typická ornamentální oranžová šňůrkovaná a cifrovaná výzdoba s motivem na tři tulipány s kadeřavým třepením.

6.2.9 Geometrická výšivka – podle počítané niti

Výšivka podle počítané niti je starším typem než výšivka podle předkresleného vzoru.⁶⁷ Geometrická výšivka vypracovaná podle počítané niti je nazývána také výšivkou z volné ruky. Efekt vzoru spočívá v přesnosti výšivky, v plasticitě jednotlivých stehů a popřípadě i v barevnosti. Právě plastičnost výšivky, kterou se dosahuje různými stehy vhodnými pro ruční geometrickou výšivku, je ve své podstatě nenapodobitelná strojově.

Geometrická výšivka dle počítané niti nevyžaduje předkreslení, vzor a jeho velikost je definován pomocí sítě osnovy a útku vyšivací tkaniny. U tohoto druhu výšivky dochází ke stylizaci vzoru, který způsobuje respektování podkladové tkaniny. Při domácí produkci plátna s vhodnou hustotou osnovy pro výšivku dle počítané niti byla výšivka zpočátku vyšívána přímo na ženský či mužský oděv. Výšivka podle počítané niti má na rozdíl od výšivky podle předkresby i funkci praktickou – bývá aplikována v namáhaných místech oděvu, v místech, kde je potřeba látku začistit, zpevnit – kolem výstřihu, na límci, kolem loktů, zápěstí.

Obr. 160 Ukázka proměny ženského vyšívání z Ostrožska a rukávce s výšivkou na výřez. Období 1890-1930. Soukromá sbírka a fond Slovákčého muzea (foto: Romana Habartová)

Kompletní ženské vyšívání sehrává dnes v kroji především okrasnou a estetickou funkci. Skládá se z límce, nárameníků, dvou přednic, případně zápěstí a příramků. Na zápěstí a příramcích bývá hlavní ornament zpravidla odlišný a menší. Tato kompletní sestava se užívala ve starším období ve všech oblastech.

⁶⁷ Více: Habartová, R.: Společně pro vzdělávání občanů. Studijní materiál (skripta) pro vzdělávací modul. Ostrožsko, Veselsko, Hornácko. Nепublikováno. Uherský Ostroh, 2013. 200 s. Spolu s kol.

Dalším příkladem výšivky podle počítané niti je výšivka přes vrapy zadní sukně, která fixuje navrpenou látku. Systém nabrání látky v límci sukně o šíři cca 5-6 metrů vytváří půdu, přes kterou se následně vyšívá zpevňující geometrický motiv.

V oblasti Uherskohradištska, Uherskobrodsko a Uherskoostrožsko byly geometrickou výšivkou technikou „na výřez“ vyšívány také vložky-středy koutnic-koutních plachet, šatky a dýnka čepců, límečky a pruhy kolem výstřihů rukávů a mužských košil.

Nejstarší typy výšivky byly velmi jemný. Dokladem toho jsou hlavně šatky a dýnka čepců se starobylými, většinou geometrickými ornamenty, které jsou uloženy v paměťových organizacích jako velmi vzácné starobylé kusy textilu, dokonce z přelomu 18. a 19. století. Převládající barevnost té doby je krémová v kombinaci s černou.

Obr. 161 Detail výšivky na jemný výřez – roh šatky jako pokrývky ženské hlavy. Ostrožsko, kolem roku 1830. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obr. 162 Rekonstrukce - detail výšivky na jemný výřez – dýnka a konce šatky jako pokrývky ženské hlavy a čepce s šatkou konce hore. Ostrožsko, podle návrhu R. Habartové, kolem roku 1830. Práce L. Farkašové, 2025 (foto: Romana Habartová)

Na Ostrožsku a Veselsku převládá technika drobného či jemného tzv. struhadélkového výřezu, zatímco na Uherskohradištsku, hlavně Polešovicku, byl rozšířený tzv. hrubý výřez vysoký, s výrazně vyšitými uzlíky, kterým se říká úlky. Na Uherskobrodsku byl výřez plochý. Technika výšivky na výřez je velmi složitá a pracná, proto byla během 20. století nahrazována jednodušší křížkovou technikou. Zjednodušená technika tak měla za následek přebujelý ornament, odklon od geometrických vzorů a s tím související používání křiklavější a méně vkusné barevnosti ve výšivce.⁶⁸

6.2.10 Výšivka podle předkresleného vzoru

Uherskoostrožsko prodělalo ve vývoji výšivky radikální proměnu. Změnil se jak původní vzor, tak i barevnost a použitý materiál. Geometrické vzory se zaoblily, převažují v nich vzory florálního charakteru, naturalistického výrazu. Do obliby se dostaly jasné barvy, typická je anilinová křiklavě růžová. Výšivka se začala odchylovat od původních geometrických tvarů už od přelomu 19. a 20. století. Prvním výrazným krokem v tomto směru bylo pestré malované vyšívání na předních dílech mužských košil. Následně se začaly zakulacovat tvary vzorů i na ženských rukávcích. Např. v Blatnici se nové druhy vzorů naprosto liší od původních.⁶⁹

Místo hedvábí se začal používat umělý materiál. Používala se také vlněná vyšivací nit. V současnosti se používá kordonetová/viskózová a bavlněná příze.

Výšivka na výřez se dnes téměř nevyskytuje, pozadí je častěji vyplněno plochým stehem, kladených ve stejném směru s překrýváním délek (tzv. buchtičky, buchtíčkový steh), anebo v případě, že je vzor vyšit křížkovým stehem, je křížkem vyšito také pozadí.

Kolem roku 1884 Josef Klvaňa uváděl, že na Slovácku se křížkovým stehem v té době vyšívalo jen málo a jen všední kroje. Mužské košile jsou v současnosti na Uherskoostrožsku zfobené právě tzv. malovanou výšivkou, podle předkresleného vzoru.

Ve vývoji stylizované výšivky na Uherskoostrožsku je patrné to, že čím je výšivka starší, tím se jedná o větší tzv. stylizaci vzoru. Staré vzory respektují strukturu materiálu. Jestliže se nejstarší výšivky vyšívaly jedním anebo dvěma odstíny, vynikla tak více plasticita jednotlivých stehů. Také odraz světla u různě kladených stehů projevoval zajímavým efektem, obzvláště u výšivky hedvábné, kde má hedvábná příze jemný lesk. Vzor takovéto výšivky nebýval složitý, protože detaily by se v jedné barvě příze ztratily, zanikly. Z jednotlivých přísně geometrických vzorů se v pozdějších obdobích začaly skládat vzory nové. Pomocí úpravy původních vzorů, jejich otáčením, zmenšováním se objevují vedle původních vzorů složitější vzory seskládané z původních motivů – tzv. vzory mozaikové.

V mladší vrstvě výšivek se barvy více mozaikovitě skládají. Tím mizí i původní efekt různého odrážení světla u stehů jednobarevné či dvoubarevné výšivky. Mladší výšivky se vyznačují oproti starší výšivce jednodušší technikou (plochý steh nebo křížková výšivka), výraznějšími a prudšími barevnými odstíny a složitější až nepřehlednou kompozicí vzorů.

⁶⁸ Zastávková, J.: Technologie lidové výšivky. Technologie lidové výroby ; Sv. 5. Praha, SNLT 1981. 148 str.

⁶⁹ Více: Klvaňa, 1922, s. 589.

Obr. 163 Nárameník, vzor „na složitý kalich“, kalich je tvořen dvěma tulipány a květem. Kontrastní dvoubarevná výšivka na jemný výřez doplněná v detailech neutrální bílou (krémovou) barvou. Velikost výšivky je 190 x 50mm. Blatnička, kolem roku 1870 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 164 Výřezová výšivka ženského nárameníku s motivem „na kalich a cestu“ (na kola a cestu, na tragač a cestu). Kalich se skládá ze dvou koleček a tulipánu. Kontrastní dvoubarevná výřezová výšivka doplněná v detailech neutrální bílou (krémovou) barvou. Velikost výšivky je 190 x 50mm. Blatnička, kolem roku 1870 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 165 Výšivka z kadrlí ženských rukávů s motivem „na dubový list“. Vyšito bílým, zlatožlutým, červeným, zeleným, modrým a černým hedvábím. Velikost výšivky je 710 x 30mm. Blatnice, 1870 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

6.2.11 Svrchní kabátek – lajbl, marýnka, jupka, kacabajka

V chladnějším období nosily ženy ke kroji soukenné nebo flanelové světlé svrchní krátké **kabátky-lajbly** s barevnými vlněnými výložkami na klopách a manžetách, vyložené obvykle z fialovým, červeným nebo zeleným květovaným kašmírem nebo atlasem, vpředu má kabátek dvě řady plochých knoflíčků. Lajbly oblékaly i vdané ženy k slavnostním i obřadním příležitostem. Byly postupně nahrazeny tzv. **marýnkami**, nepřiléhavými sametovými jupkami s rovným živůtkem a rovnými rukávy. Pro zimní období si ženy na Ostrožsku pořizovaly plyšové nebo sametové **jupky** a beránkové **kacabajky**, nejčastěji v barvě fialové, temně červené, tmavě zelené nebo modré, ale i černé, na přednicích, kolem obvodu a na rukávech zdobené řadami port, prýmků, stužek a krajek. U okraje nad pasem jsou jupky zdobené po centimetrech skládaným pruhem sametu vysokým celkem čtyři až pět centimetrů.

Obr. 166 Dívky v jupkách různého druhu s obršlákem-obojkem z krajek. Ostrožsko , kolem roku 1920 (soukromý archiv)

Obr. 167 Staří lidé v kožíšku a haleně, mladá žena v bílém lajblu. Ostrožsko, 20. století (soukromý archiv)

6.2.12 *Svrchní kabát – kožíšek, kacabajky, vlňáky*

V tuhých zimách patřily k tradičnímu oděvu žen **kožichy**. Působivé bílé ženské kožíšky s vysokým stojatým límečkem z černé beránčiny byly lemovány černým beránkem a originálně zdobeny aplikacemi, převazovaly se zepředu dozadu speciálním pásem. Kožíšky byly v průběhu 20. století postupně nahrazeny plyšovými beránkovými kabátky, které jsou v pase a u zápěstí zdobené beránčinou a staly se hlavním zimním oděvem. K těmto svrchním krátkým kabátkům nosily ženy u krku již zmíněné vyšívané límce, obojky, s nažehlenou krajkou. Až do druhé světové války k nim ženy nosily turecké šátky vázané na náušnice s konci hore. Turecký červený šátek, turčák, byl pak nahrazen plyšovým šátkem s trásněmi a rostlinnou výšivkou v jednom rohu, v méně chladném počasí si vázaly trásničkový šátek z brokátu nebo harasu, také s drhanými trásněmi.

K zimnímu oděvu patří také **mladší vlňáky**, které si ženy dávaly přes ramena na jupky a kacabajky. Svobodné dívky je nosily složené do obdélníku, vdané do trojúhelníku. Ve všední dny nosily ženy tabulové vlňáky s károvým motivem, jako svátečnější sloužily černé beránkové vlňáky, které byly nahrazeny velkými tmavými hrklákovými vlňáky s vetkaným květinovým, obvykle okrovým nebo zeleným vetkaným vzorem. K nim si na hlavu vázaly vlněné plyšové šátky bez štrápců, do kostela jako svátečnější variantu i se štrápci. Ženský kroj dotvářel také vlněný merinový šáteček k obalení modlitební knížky.

6.2.13 *Obřadní úvodní plachta – úvodnice*

Mezi obřadní ženské krojové součásti řadíme zadní bílou sukni-fěrtoch pro nevěsty a družičky, přední sukňe z těch nejkvalitnějších materiálů (bílé mušelínové nebo batistové, bílé světlé sukňe), plachetky či úvodnice, na konci 19. století vyšívané podobně jako šátky a čepce jemným výřezem. Vrcholným obřadním prvkem je dívčí čepení – pentlení.

Původní význam motivů výšivky měl ochrannou symboliku pro svého nositele. Úvodní plachta tvořila významnou součást obřadního ženského oděvu a doprovázela ženu při důležitých životních meznících jako je svatba (nevěsta), úvod do života dítěte (kmotry) po šestinedělí matky, úmrtí svobodných (družičky), měla také ochranný charakter. Úvodní plachtu, úvodnici, tvoří pruh šifonového plátna, který byl středem zdoben výšivkou. V minulosti přináleželo pouze nevěstě, starším družičkám, kmotrám při křtu a ženám nesoucím dítě do kostela k úvodu, aby měly ramena zdobená touto obřadní součástí.

Ve 20. století byla jemná výřezová výšivka úvodnic s paličkovaným nebo síťovým středem nahrazena pestrobarevnou hedvábnou nebo vlněnou výšivkou s naturalistickým velkokvětým pestrobarevným motivem, přizdobeným perličkami, patáčky, flitry a dalšími cetkami. Z obou stran byla lemována pruhy s výšivkou na hrubší výřez, s převažující barvou oranžovou s pestrobarevnými mozaikovými motivy.

Obr. 168 Obřadní kompletní kroje z Ostrožska (zleva současná podoba, rekonstrukce podle návrhů R. Habartové – uprostřed cca podoba kolem roku 1920, vpravo kolem roku 1890) podle muzejních sbírek (foto: Romana Habartová)

Na úvodních plachtách se už v první polovině 20. století začaly uplatňovat motivy z církevních oltářních plachet-antependií a k poslední úpadkové vlně výšivkové výzdoby úvodnic můžeme zařadit motivy pestrých velkých naturalistických motivů ve formě velkých květů, provedených plochým stehem. Okraje úvodnice, které splývají k okraji přední sukně, bývaly hladce zaobroubené nebo zdobené malými trásněmi. V minulosti v ní bývala žena po své smrti také pohřbená.

Obr. 169 Družička v pentlení a v úvodnici. Ostrožsko, 20. století (foto J. Klvaňa)

Obr. 170 Úvodní plachta přes ramena ženy, rekonstrukce podle návrhu R. Habartové podle muzejních sbírek – střed úvodnice je necovaný s motivem na grumle, pruhy tvoří pracná výšivka podle počítané niti podle předlohy kolem roku 1880. Práce L. Farkašové. Ostrožsko, 2013 (foto: Romana Habartová)

Byl to přes dva metry dlouhý pruh plátna, jehož střed tvořila podélná výšivka. Šíře se pohybovala kolem padesáti centimetrů. Barevnost a provedení výšivky korespondovaly s výšivkami uplatněnými na čepcích a na rukávcích. V 19. století to byla umírněná stylizovaná geometrická výřezová výšivka v krémových barvách provedená hedvábím. Ve 20. století začal být pás výšivky druhotně používán např. rozstříháním jako výšivka na rukávce či na šorec.

Úvodnice z první třetiny 20. století měly středy plachet zdobené rostlinným motivem - výšivkou provedenou barevnou vlnou na etamínu. Tato výšivka byla po stranách lemována pásy geometrické mozaikové výšivky, širokými cca 5 cm, provedené původně hedvábím, později vlnou nebo chemlonem.

Obr. 171 Zleva: Střed úvodní plachty s geometrickou výřezovou výšivkou. Blatnice, kolem roku 1890. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obr. 172 Střed úvodnice, výšivka provedená plochým stehem, vlnou. Blatnice, kolem roku 1930. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Mezi mladší provedení reprezentující 20. století patří hladká hrubší naturalistická výšivka provedená barevnou lesklou vyšivací přízí, lacetkou. Tato vrstva úvodnic má ve svém středu vyšit často křesťanský symbol IHS a tyto plachty sloužily také jako církevní antependia (plachty) na čelní stranu oltářů.

6.2.14 Úprava hlavy

Uherskoostrožsko se vyznačuje specifickou úpravou ženské hlavy. Svobodná děvčata si do spletených copů, lelíků, vplétala úzkou **stužku-zapletačku** a v neděli si konec copu zdobila širokou květovanou **pentličkou**. Vdané ženy nosily vždy pod šátkem **obalenku**, dřívko asi osmnáct centimetrů dlouhé, kolem kterého bývaly vlasy vodorovně položené a vzadu se obtáčely.

Ke kompletnímu ženskému kroji patří odpovídající pokrývka hlavy. Ještě v první polovině 19. století měly ženy hlavu pokrytou plátěným **čepcem a pruhem plátna, tzv. šátkou** s pracnou výšivkou na jemný výřez ve smetanových, žlutých nebo okrových barvách, s černými zoubky a černými řetízky po obvodu, často po obvodu s úzkou paličkovanou kraječkou, která korespondovala s vyšíváním na rukávcích. Šatky měly na obou koncích jemnou černo-smetanovou hedvábnou výšivku, vázaly se na čepce s čtyřhranným dýnkem větším než na Kunovicku. Tyto starobylé a dnes velmi vzácné krojové součástky byly v první polovině 19. století vytlačovány **červenými tureckými šátky**, kterým i zde předcházely tmavomodré, žlutě kvítkované, podomácky barvené **barveňáky**.

Obr. 173 Rodina ve svátečním oděvu, různé typy obuvi, starší žena má vysoké boty holínkového typu, děvčata mají šněrovací střevíce, muž již v městském oblečení, rozdílná pevnost a forma úvazu šátku u staré ženy, mladší ženy a děvčat, Blatnice, počátek 20. století, Muzeum Blatnice (soukromý archiv)

Pro uherskoostrožský krojový okrsek jsou charakteristické různé způsoby uvazování šátků. Josef Klvaňa poznamenal, že se v Hluku šátek vázal ve všední dny někdy na babušu, tedy pod bradu, s konci splývajícími středem zad. Dívky jej pro méně slavnostní příležitosti vázaly na ocas. Jeden konec splývá hluboko do zad, zbylé dva z přeloženého šátku splývaly vepředu. V neděli a ve svátky nosily ženy úvaz na ušnice, které mají nad ušima ze šátku vytvořené specifické kornoutky. Zadní cíp se hned na začátku podhrne tak, že záda nejsou šátkem krytá. Pravý a levý konec se při cestě do kostela a při slavnostech nechává viset dolů, k ostatním příležitostem se obtočí kolem temene.

Obr. 174 Rodina ve slavnostních krojích z Ostrožska, kolem roku 1900 (soukromý archiv)

6.2.15 Obřadní pokrývky hlavy – pentlení

Nejvýraznější ženskou obřadní součástí kroje je vysoké **pentlení-čepení**, do něhož bývaly zapentleny nevěsty a družičky. Josef Klvaňa ho hodnotí jako úhlednější než na Hradištsku a jeho podobu popsal takto: *...čelo i část vlasů je při něm volné, takže pantla, kánka a věnec sedí bodně vzadu a vlasy jsou viditelné. Uši zdobí velmi velké růžičky k ušám, sešité z pentlíček a pokrývající úplně uši. Další částí faboru se tu říká visák.*⁷⁰ Zapentlená dívka měla na hlavě asi třicet šest pentlí připevněných těsně vedle sebe k vlasům a k vrkočům z koudelce, což vytvářelo zvláštní růžice. Mezi růžicemi byly vloženy umělé kytky. Vpředu nad čelo se kladla čelenka, tady zvaná kaňka nebo kánka. Obřadní pentlení ostrožského typu je tvořeno stužkou nad čelem, tzv. čelovou pantlou, dýnkem – vrkočem, čelenkou – kaňkou či kánkou, vrchní korunkou – věncem kupovaným, z růžic k uším – stužek k ušám, z věnce – šilionu, ze stuh visících na zádech – visáku a zadní mašle s růží. Dnes toto neobvyklé a působivé svatební pentlení tvoří jeden sešitý čepce posítý prýmky, zrcátky, umělým kvítím, patáčky, na uších je zdoben modrými růžemi, na zádech splývají slovácké barevné stuhy až do poloviny fěrtochu. Čepení nosí dívky k bílému fěrtochu při obřadních příležitostech církevního a rodinného charakteru, např. k biřmování, o Božím těle, k primicím, o svatbě, k pohřbu i k hodům, v Blatnici dnes dívky nosí k obřadnímu pentlení černý šorec.

⁷⁰ Více: KLVAŇA, Josef: Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Lubor Niederle (ed.): Moravské Slovensko. Sv. 1. Praha 1918.

Obr. 175 Obřadní pentlení, obnovované květy, v barevnosti převládá červený odstín tkaných pentlí (původní svatební barva = červená). Ostrožsko, kolem roku 1900. Ukázky barevnosti a vzorů starých stuh-pentlí. Ostrožsko, kolem roku 1900 (fond Slovákkeho muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 176 Obřadní ženské pentlení, v barevnosti pomalu mizí dominantní červená barva. Ostrožsko, kolem roku 1925b(fond Slovákkeho muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 177 Věnečky z umělého textilního a voskového kvítí. Blatnice, 1. polovina 20. století (fond Slovákkeho muzea v Uh. Hradišti)

6.2.16 Krojová obuv

V oblasti Ostrožska nosily ženy ke kroji černé vysoké kožené boty, čížmy, s tvrdými holínkami, podobné mužským, ale s vyššími vybíjenými podpatky. Josef Klvaňa popsal zdejší boty jako veskrze duté, s hladkými tvrdými holínkami s opatky neobyčejně vysokými, žlutými hřebíčky ozdobenými a často pěkně do špičky zformovanými.

Obr. 178 Ženská krojová obuv vysokého typu se špičatou tupou špičkou, původně se sklady v nártní části boty, projmutí tvar podpatku u paty vytváří elegantní dojem tvaru obuvi. Ostrožsko, kolem roku 1880 (fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti)

Už na začátku 20. století se začaly objevovat boty šněrovací, které byly během 20. století se zaměstnáváním žen u Bati ve Zlíně postupně nahrazeny konfekčními střevíčky a tenkými černými punčochami. Ve třicátých letech 20. století se od vysokých bot téměř upouští a ženy upřednostňují pohodlnější městské střevíce a polobotky.

Dnes se ke slavnostnímu kroji obouvají i polovysoké vepředu šněrovací třičtvrtěční střevíce sahající do půl lýtek, u horního okraje a někdy i na špičce s lesklou lakovanou kůží, která je obvykle zoubkově prolamovaná a zdobená vysekávanými dírkami a obloučky, které vytvářejí ornament. Znovu se obnovuje nošení vysokých holínek.

6.2.17 Všední a polosvátečně oděv

Základní součást všedního lidového oděvu představovala již zmíněná **spodní košile, tzv. rubáč**. V 19. století byl hotoven z konopného hrubšího plátna, na horním díle, opléčku, s jedním ramínkem. Z nedostatku materiálu a pro větší pohodlnost se na spodní košilky začalo používat jemnější lněné a bavlněné plátno. Měla dvě ramínka, horní díl oplečí se prodloužil a spodní sukňovitá část, zvaná spodek, nabyla na objemu zřasením větší šíře plátna. Vlivem dostupného konfekčního spodního prádla byly spodní dlouhé košile nahrazovány doma šitými plátěnými opléčky a spodními kalhotami s nohavičkami, poté kupovaným spodním prádlem z mako materiálu v podobě košil, vestiček se zapínáním na prací textilní knoflíčky a bombardáku.

K všedním dnům si ženy oblékaly již obnošené nebo poškozené krojové součásti nebo z lacinějších materiálů zhotovené jupky, přední i zadní sukňe, které si doma šily z plátna, kartounu, barchetu či zefíru. Na hlavu si vážaly tištěné prací šátky. Na cestu do pole si oblékaly

světlejší lepší krojové součástky, které si před prací sundávaly a za pěkného počasí zůstávaly ve spodním oděvu, na který si oblékaly obnošenou světlou jupku a zřasenou přední a zadní sukni. Pro těžší práci s možností ušpinění si ženy oblékaly už našpiněné krojové součástky, opět z lacinějších tmavších materiálů s pepitovým, károvým nebo proužkovým tištěným vzorem, oblékaly si často mužovy součástky, pracovní zástěry s laclm nebo v chladnějším období obnošená selská saka.

Na hlavě nosily prací barevné šátky, v zimě pak vlněné pepitové šátky s třásněmi, které si ve velkém chladu často ovazovaly také kolem pasu. Polosváteční oděv tvořily světlejší různobarevné jupky šité z plátna, popelínu, ale i saténu. Byly na přednicích a po obvodu pasu a u kraje rukávů zdobené řadou krajek a prýmků. Jako zadní sukně si oblékaly obnošené nebo poškozené, tzv. rozhozené šorce, místo nich se v meziválečném období začaly uplatňovat do pásku řasené sukně z tmavších látek – kanafasu, barchetu, ale i sametu. Přední sukně pro všední a polosváteční příležitosti si ženy šily z vlněných látek, ze štofu, dotrhávaly obnošené kašmírové sukně, oblékaly sukně z tištěného plátna.

6.3 Mužský oděv

6.3.1 Slavnostní košile – dudovice

K základním součástem mužského oděvu patří košile. Mužská slavnostní příramková košile *dudovice* je šitá z bílého, původně šifónového plátna. Má široké baňaté, tzv. *vyduté* rukávy, u zápěstí zúžené do užší manžety, a je zdobená výšivkou. V 19. století byla výšivka provedená jemnou výřezovou technikou, ve 20. století byla nahrazena výšivkou plnou, dnes je často provedená křížkovým stehem. Výšivka zdobí ramena, límeček i manžety, na hrudi je široká *náprsníčka*.

Obr. 179 Svatebčané v obřadním a slavnostním kroji z Ostrožska. Hluk, 1928 (soukromý archiv)

Naturalistický květový motiv je proveden podle předkreslené niti pestrobarevně, obvykle červeně, žlutě a černě. Někdy jsou na ostrožské košili pod výšivkou v malém medailonu v podobě kroužku, srdce nebo věnečku uváděny iniciály či jméno majitele nebo vnočení. Tento typ košile dnes oblékají svobodní mládenci k soukenným nohavicím pro slavnostní příležitosti, mladí chlapci a starší generace ji oblékají k plátěným třaslavicím a zástěře.

Obr. 180 Mužská košile-dudovice, kombinovaná výšivka provedené hedvábím. Blatnice, 1890 (fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti)

Obr. 181 Slavnostní mužská košile-dudovice. Rekonstrukce uvedené košile výše podle návrhu R. Habartové. Blatnice, 1890. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obr. 182 Přednice, část nárameníku a obojku mužské košile-dudovice, výšivka provedená plochým stehem lesklými lacetkami. Blatnice, 1930. Fond Muzea Blatnice pod Sv. Ant (soukromý archiv)

Dalším druhem mužské košile je *červenice*, nošená k méně slavnostním chvílím i na všední den. Má stejný střih jako *dudovice*, ale s menším řasením v rukávech.

Obr. 183 Současná podoba kroje Ostrožska. Slavnostní kroje pro chladnější počasí, muži v lajblu a haleně, v košilích-červenících, ženy a lajblu a plyšovém kabátku-jupce. Hluk, 2009 (foto: Romana Habartová)

Po obvodu náprsníčky, manžet a límce je lemovaná např. stonkovým, řetízkovým, křížkovým nebo kombinovaným stehem. Na přednici je motiv zjednodušen na jednu až tři červené růže, který je vždy odrazem výtvarného nadání, schopností a umu vyšivačky. Menší chlapi nosili košile *sámkovice* s klasickým límečkem, se sámkou na prsou. Košile byla také zdobena barevným květovaným motivem, vždy bez použití černé barvy. Nosí se pod lajbl, ale i

pod kordulu u starších mužů. Nejmladší vlnu výšivky na mužské košili charakterizuje použití velkých naturalistických rostlinných motivů s přidružením barvy zelené, modré i černé.

Výšivka podle předkresleného vzoru, malovaná výšivka svou ornamentikou nerespektuje podkladovou tkaninu. Výšivka se provádí zpravidla na rámu, kde se vypíná vyšivací tkanina. Materiálem bývá jemnější plátno. Ve volné ruce bez upevnění na rám se vyšivaly jen oděvní součástky jako např. kožich.

Obr. 184 Fragment mužské košile, kombinace geometrické a malované výšivky, barevnost žlutá, červená a černá, Blatnice, 1900. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

6.3.2 Kalhoty – nohavice, třaslavice

Mužský sváteční kroj tvoří kalhoty *nohavice* z temně modrého až černého sukna, které je obvyklé pro šití krojů z Dolňácka. Tento typ přiléhavých dlouhých kalhot je zdoben tmavě modrým až fialovým šňurováním. Je vytvářeno stáčením plochých či dutinných prýmků, kterým se říká sutašky a tresy. Sutašky tvoří splétaný prýmek s nitěmi spojenými do dvou sloupků, do kterých se obvykle vkládá výplňková nit a ploché tresy tvoří splétaný prýmek, u kterého se každá nit pravidelně provazuje nad a pod další nití. Ostrožské šňurování je odlišné od šňurování kalhot hradištských nebo kunovických a mělo by respektovat lokální motivy. V minulosti nebylo bohatě rozvinuto, dnes zůstává zdobení pomocí šňůrek ve volnější kompozici, ale často sahá až nad kolena.

Obr. 185 Šňurování na mužských kalhotách. Ostrožsko (Blatnice, 1890)

Nohavice ostrožských kalhot jsou přiléhavé a jsou na lýtku ukončeny rozparkem s tkaničkami, které se ovazují kolem lýtek proto, aby se dobře nazouvaly do vysokých bot. Byly vždy šité tak, že měly pouze spojovací šev v rozkroku a v pase a šev na bocích, který je zakrytý plochou tresou, tzv. harasovým lampasem. Kalhoty vepředu se dvěma rozparky vytvářejí úzký *punt* či *poklopec*, kterému se také říká *padací most*. Do něj si svobodní vkládají na půl složený bílý nebo žlutý vlněný merinový šáteček či kapesníček s třásněmi.

Ženatí muži nosili vždy nohavice z černého sukna, méně zdobené šňurováním, staří muži měli pak selské nohavice nezdobené, které se nosily k vestě a saku nebo ke krátkému soukennému kabátu.

Malí chlapci a staří muži nosili režné konopné, dnes lněné nebo bavlněné bílé plátěné **kalhoty-tráslavice**, zvané též **drle**, a bavlněné bílé kalhoty, kterým se v Hluku říká *porcelánky*. K nim se v minulosti vázala tmavě modrá, dnes černá **klotová zdobená zástěra**. K svátečnějším příležitostem je zástěra v dolní části zdobená plochou výšivkou s květy a u dolního okraje je mírně otrásněná nebo zdobená plochou výšivkou vytvářející u okraje malé obsmykované obloučky. V pase se na suk převazovala červeným tkaným *trháčkem*, červenou stuhou z harasu. Dnes ji nahradila červená stuha s vetkaným vzorem, která by měla splývat až k dolnímu okraji zástěry. Konce trháčků jsou bohatě zdobené flitry, krajkami a krepinkami. Doplnkem nohavic je kožený, malými kroužky bohatě vybíjený **řemen**, tzv. **opasek**, který je dlouhý tak, že jej muži dvakrát až třikrát obtáčíjí puntem a kolem pasu.

Obr. 186 Shora: Opasek ke kroji, zdobený vybíjenými kroužky vzorem do vlnovky. Ostrožsko, kolem roku 1930 a opasek jemně zdobený vyráženým vzorem do vlnovky. Ostrožsko, 1890. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

6.3.3 Vesta – kordula, svrchní kabátek – lajbl

Nejcharakterističtější krojovou součástí mužského oděvu je tmavá až černá soukenná **vesta-kordula**. Její střih je obdobný jako u jiných kordul na Dolníácku vytvářející na zádech tři šúsky. Nepřehlédnutelná je na mužské ostrožské vestě její bohatá výzdoba. Stojatý límec je po celé ploše zdoben velmi hustě a jemně vyšitým pruhem provedeným oranžovou harasovou vlnou. Josef Klvaňa zmiňuje, že na stojatém límci je šňurování modré, červenými stehy prošité, a to buď jablíčkovaté nebo růžičkovaté, kde totiž buď jablíčka nebo růžičky jsou vyšity.⁷¹

Obr. 187 Mužská kordula z Ostrožska. Blatnice, 1925. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obr. 188 Zleva: Mladí muži ve slavnostním kroji z Ostrožska. Hluk, 1999. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: L. Chvalkovský)

Obr. 189 Mužská kordula z Ostrožska zezadu. Rekonstrukce kolem roku 1890 podle návrhu R. Habartové. Blatnice, 2012. Podle fondu Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obdobný je i zdobný ornamentální pás na levé přednici, který je směrem k průramkům lemovaný jemnými závitnicemi. Z harasové oranžové vlny jsou vytvořeny další zdobné prvky na vestě v podobě kadeřavého třepení, tzv. *štrápc* nebo *štrápaté kytky*, které jsou umístěné z obou stran pod stojáčkem, na levé přednici, v rozích obou kapes a také nad šúsou na zádech, kde je pod nimi na švech rozvinut závitnicový ornamentální motiv *na tři tulipány* z modrofialového harasu, kryjící spojovací švy zádového dílu s přednicemi. Kytky mistrů krejčí barvili šafránem, pro zachování kadeřavosti se jednotlivé pramínky harasu splétaly do copánků.

⁷¹ KLVANĀ, J.: Lidové kroje na Moravském Slovensku, s. 129.

Pro zpevnění tvaru se namáčely do cukrové vody a po zaschnutí a rozpletení dosáhly žádaného kudrnatého vzhledu.⁷²

Obr. 190 Slavnostní kroj i poměštěný selský mužský oděv. Ostrožsko - Hluk, kolem roku 1920 (soukromý archiv)

Obr. 191 Slavnostní a obřadní kroje. Ostrožsko. Kolem roku 1920

Vesta bývala po celém obvodu lemována modrou hasavou sutaškou a límec býval podšitý červeným sukem vystřihovaným do zoubků. Pravou stranu přednice zdobí řada mosazných kulatých hustě vedle sebe našitých knoflíčků. Kordula je dnes součástí svátečního, slavnostního a obřadního tradičního oblečení a muži ji nosí jak k soukenným nohavicím, tak k plátěným třaslavicím.

⁷² HABARTOVÁ, Romana: Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku. Slovácko 48, 2006, s. 53–81; TÁŽ: Krojoví krejčí z Uherskohradištska – nositelé rukodělných hodnot. Slovácko 50, 2008, s. 91–110; TÁŽ: Textilní techniky IV., 7. část, současné krejčovské techniky při výrobě mužského kroje. Doprovodná publikace ke stejnojmenné DVD. Strážnice 2008, 63 s.

6.3.4 Svrchní kabátek – lajbl

Ženatí muži nosili místo korduly bílý svrchní **kabátek-lajbl**, který byl zdoben červenými nebo modrými výložkami a řadou plochých knoflíčků. Pod lajbl však oblékali košili s méně našasenými rukávy. Josef Klvaňa začátkem 20. století poznamenal, že se lajble na Ostrožsku pomalu vytrácejí a jsou nahrazovány poloměstskými černými nebo tmavě modrými sakovitými kabáty, které zdejší muži nosí k třaslavicím i k nohavicím. Lajbly se znovu vrátily do šatníku mužů na celém Slovácku a slouží dnes hlavně k chladnějšímu počasí.

6.3.5 Svrchní oděv – haleny, kožichy

K starým součástem mužského svrchního oděvu patří tříčtvrteční nebo až ke kotníkům sahající **haleny** rovného střihu s čtverhranným límcem sahajícím do třetiny zad. Muži je nosili především k práci, často jen přehozené přes ramena, a v chladném počasí. Klvaňa zapsal, že se halena této lokality lišila od okolních hlavně límcem, který sahal hlouběji do zad a na konci byl *ofranclený*, tedy přizdobený krátkým třepením, nad ním se dvěma černými asi deset centimetrů od sebe vzdálenými vodorovnými proužky. Haleny byly šité z huně nebo světlého sukna a po obvodu lemované červeným sukénkem.⁷³

Obr. 192 Mladý muž ve slavnostním kroji – v korduli, starší formě kloboučku a v haleně z Ostrožska. Rekonstrukce kolem roku 1890 podle návrhu R. Habartové. Blatnice, 2015. Podle fondu Slováckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

⁷³ KLVANĀ, J.: Lidové kroje na Moravském Slovensku, s. 129.

6.3.6 Kožich

Pro nejchladnější období oblékali muži **honosné kožichy**, které začaly po první světové válce z nedostatku materiálu mizet. Klvaňa je popisuje takto: ... *límeč má stojatý, asi deset cm vysoký, z černomodré kosmaté kožešiny, která lemuje i celý kožich napředu a dole, i u rukávů. Na zevnějšíku rukávů nad rukou jsou zvláštní výložky z kůže tmavočervené, kteráž i napředu i na spodu kožichu s bílými kůžičkami pěknou výzdobu tvoří. Všechny švy kožichu přešity jsou také kůžičkami tmavočervenými nebo bílými. Takové mají jen dospělí, chlapci nosí jednoduché dubenné kožichy, tzv. župky.*

Zdejší nákladné kožichy byly díky výzdobným prvkům pojmenovány jako *malované*, s harmonicky sladěnými barevnými aplikacemi, výšivkou a kožešinou kolem krku, po obvodu předních dílů a u spodního okraje. Mužské hnědé kožichy *dubeňáky* bývaly na švech zpevněny a zdobeny koženými pásky se střípečky a nenosily se přepásané.

6.3.7 Pokrývky hlavy

Kompletní kroj dotváří pokrývka hlavy. Za starší typ mužské pokrývky hlavy můžeme považovat klobouky šedé barvy ve tvaru hrotku bez stříšky nebo s malým okrajem, které dosahovaly výška 20 centimetrů. Bývaly lemované jemnou dekorativní přízdobou z pestrobarevné žinylky, tzv. *housenkami*, které představovaly ozdobné „ochlupacené“ a různě proplétané drátky. Tyto **hrotky** nahradily méně sváteční, malé plstěné tmavě šedé **kloboučky**. K nim Klvaňa poznamenává, že se v jeho době donedávna v tomto kroji nosil malý tmavošedý klobouček se zelenou pentlí a širšími stříškami, odlišný od krojů hradišťských, které nahradily černé a hnědé, vyšší a uprostřed promáčknuté klobouky městského rázu.

Hrotkovité širáky bývaly zdobené po obvodu třemi pentličkami v barvě žluté nebo červené, voničkou se dvěma kohoutími péry, tzv. *kosíry*, ženáci nosili klobouk bez pér. V průběhu 20. století byly vystřídány konfekčními černými klobouky s vyšší stříškou, promáčknuté obvykle ze tří stran *na tři facky*.

Dnes muži nosí **klobouky městského střihu**, k zimnímu oblečení a starší muži nosí nezdobené beranice *astrigánky* či *persiánky* z černé beránčiny mladých ovcí, která je dnes nahrazena umělými materiály, např. černým lesklým plyšem. Na klobouky si svobodní mládenci připevňují na levou stranu stříšky voničky z umělého barevného textilního kvítí s kohoutími péry, ženatí nosí klobouky nezdobené, nebo si na pravou stranu dávají malou voničku z umělého kvítí nebo snítku zeleně, ale bez pér.

Obr. 193 Mladý muži ve slavnostním kroji – v korduli a beranici-astrigánce. Ostrožsko. Hluk, 2009
(foto: Romana Habartová)

6.3.8 Obutí

Na nohy muži z Hluku obouvali **vysoké čížmové boty**, které měly vepředu dlouhé, až po nártu sahající, štrápce z jasně modrého hedvábí a měly okované podpatky, tzv. *krajovice* či *sekanice*. Starší muži nosili v zimě ke kožichu čížmové holínkové boty, zvané *filčáky*.

6.3.9 Obřadní oděv mužů

Základní znaky mužů, charakterizující obřadní příležitosti, představují artefakty svatební úpravy družby, svatebčanů a ženicha. U družby a ženicha je to především **velká vonice** z krámského umělého kvítí, která se upevňovala na klobouk nebo na beranici. Josef Klvaňa zapsal, že svatebčané *mužáci* nosili v Blatnici a v Hluku jako obřadní oděv **starobylé kabáty-mentýky**. Jednalo se o tmavomodré kabáty sahající po kolena nebo i hluboko pod kolena, které byly zdobené modrým šňurováním a řadou kulatých knoflíčků, tedy se zdobením typickým pro *čamary*. Tyto archaické *mentýky* nosili například obecní hodnostáři, tzv. *úřadé*, a ti, kdo nesli baldachýn v průvodu Božího těla. Oblékali si je také nejváženější svatebčané. Starobylý mentýk je dochován v obecním muzeu v Nivnici.

Obr. 194 Mladá rodina ve slavnostních krojích, muž v honosném kabátě-mentýku, žena v úvazu šátku „na zaušnice hore konce“, volné rukávce, dítě v kandaších s čepičkou-frčou .Ostrožsko – Blatnice pod Sv. Ant., 1892 (foto: J. Klvaňa)

K obřadnímu oděvu řadíme rovněž oblečení odvedenců. Vedle standardně užívaných oděvních součástí, kterými byly třaslavice s modrou nebo černou klotovou zástěrou, zdobenou pouze obsmykováním nebo u dolního okraje s kretonovým vzorem, si rekruti na bílou plátěnou košili s méně řasenými rukávy s pestře vyšívanou náprsenkou oblékali selská saka či soukenné kabáty a na hlavu si dávali klobouky s vyšší stříškou, které byly po celé ploše vysoko vyzdobené umělým, tzv. *krámským* kvítím se sklíčky, zrcátky, buliony a pavími pery. Z krempe až do pasu splývalo množství hedvábných stuh s vetkaným květinovým motivem.

6.3.10 Všední oděv mužů

Všední a pracovní lidový oděv v průběhu 20. století téměř vymizel. Dnes jsou znovu pořizovány některé všední součásti s obnovováním řady příležitostí k oblékání pracovního, všedního a polosvátečního kroje, jako jsou dožínky, vinobraní, kosení luk, tematicky řemeslně zaměřené programy různých setkání a festivalů apod.

Součásti všedního oděvu představují **kalhoty třaslavice, drle a porcelánky**, šité původně z hrubého konopného plátna, které bylo z nedostatku doma tkaného hrubého plátna postupně nahrazeno obyčejným bílým lněným a bavlněným plátnem. Jednotlivé trhané díly v rozkroku se čtvercovým klínem cviklem bývaly sešívány stínkem, v pase zavázané na tkaničku a dole ukončené dírkovým stínkem a krátkým třepením z vytažených nití. K oděvu pro všední den a pro práci nosili muži k třaslavicím obvykle tmavě modrou barvířskou velmi úzkou nezdobenou zástěru, která se v pase převazovala červenou harasovou stuhou, trháčkem, jehož konce splývaly k okraji zástěry. Při práci si muži obvykle zastrkávali jeden konec zástěry v pase, aby nepřekážela.

Dnes jsou mužské zástěry o poznání širší, jsou šité z černého klotu, u dolního okraje zdobené pestrobarevným květinovým motivem a v pase jsou převazované výraznějšími stuhami, někdy méně vkusně zdobenými výšivkou nebo aplikací. K všednímu oblečení patří bílá plátěná košile, někdy si pod krk muži připínali na knoflíčky vyšívanou náprsníčku. Po první světové válce se začaly uplatňovat kalhoty městského typu. Byly součástí tzv. selského obleku, který tvořila vestička a delší sako. Byly šité ze sukna, cajku, manšestru nebo méně kvalitní štruksové tuhé a málo foremné látky. Kalhoty mohly být šité jako nohavice bez šňurovaného zdobení, nebo jako rajtky, které se zasunovaly do vysokých holínek, nebo byly na přezku stažené u okraje čizmy.

Pro chladnější počasí si k obleku přibírali svrchní selský tmavý kabát. I tyto oděvní součásti patřící ke kroji si dnes jednotlivci i skupiny pořizují k velkému množství příležitostí, kde se chtějí společně s určitou skupinou přítomných nějakým způsobem identifikovat. Kroj je tím nejlepším a nejviditelnějším znakem.

7 Vlčnovský krojový okrsek

Samostatnou skupinu krojů Uherskobrodsko tvoří kroj obce Vlčnov, který si lidé oblékají pouze tady. Vlčnovský kroj je na první pohled rozeznatelný od všech ostatních. Pokud bychom měli upozornit na specifickou odlišnost, pak nepřehlédnutelným znakem je velmi bohaté rovné červené kamrholové kadeřavé třepení. Jsou to husté tzv. kytky na tmavě modré soukenné mužské i ženské vestičke-korduli, u mužů je to starobylá pokrývka hlavy *kuláč*, klobouk kulatého tvaru, jehož rovná stříška *dýnko* je zdobeno červenými harasovými nitěmi. Pro ženský kroj jsou typickým znakem hustě vrapené a lomené rukávce.

Vlčnovský kroj se dnes svým charakterem podobá krojům dolňáckého typu, nejvíce ostrožskému, je ale oblékán pouze ve Vlčnově. Současná podoba vlčnovského kroje je stejně jako v jiných lokalitách odrazem přirozeného vývoje lidového oděvu, který dnes zakonzervoval podobu asi padesátých let 20. století. V té době docházelo v důsledku velkých změn ve způsobu života a práce na venkově k odkládání původních podomácku zhotovovaných součástí oděvu. Lidový oděv odrážel vždy prostředí, kde vznikal. Vyvíjel se přirozeně podle potřeby životního stylu a zaměstnání místních obyvatel. Vliv na přetváření oděvu obyvatel venkova měla částečně i slohová móda či úroveň textilní průmyslové výroby, která přinášela především ve druhé polovině 19. století nové materiály, látky a doplňky k výzdobě oděvu. Svou roli sehrály vnější vlivy, například z vojenského prostředí.

Vlčnov byl obcí výrazně zemědělskou, a zdejší kroj tak odpovídal nárokům na pohodlí a ochranu těla při polních pracích. V souvislosti s hledáním pracovních příležitostí v průmyslu začaly kroj odkládat nejprve rodiny pracující v průmyslu a po roce 1945, se zánikem soukromého zemědělského hospodaření, ustávalo každodenní oblékání kroje zcela. Kroj se stal oblečením příležitostným k světským i církevním svátkům a slavnostem.

Obr. 195 Současná podoba slavnostního a svátečního kroje. Vlčnov, 2009 (foto: Josef Tymonek)

Kroj zvolna ustupoval z běžného života a posunul se do užívání pouze slavnostního a obřadního oděvu. Mizela i přesně daná norma, která platila historicky v krojovém oblékání? Stejně tak znalost způsobu nošení některých krojových součástí a jejich uplatnění.⁷⁴

Ikonografické doklady podoby vlčnovského kroje před 19. stoletím neexistují, k poznání vývoje vlčnovského kroje nám slouží až odborná pojednání Josefa Klvani, doplněná vyobrazením v časopise Světozor v roce 1891. Zásadními jsou fyzické doklady ve sbírkách Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Moravského zemského muzea v Brně a Národního muzea v Praze a také národopisné sbírky vlčnovské, uložené v Klubu sportu a kultury a částečně vystavené v Galerii na Měšťance. Zachované snímky, popisy a součásti vlčnovského kroje přibližují vývoj v posledních dvě stě letech. Každá změna přicházela s dalšími generacemi, v kroji se projevovala pozvolna a vedle sebe se ocitly součásti několika vývojových fází.

7.1 Druhy vlčnovského kroje

Lidové kroje můžeme jako všude dělit podle pohlaví, věku, příležitosti, stavu a ročního období. To můžeme sledovat v kroji dětském, ženském, mužském; složily k různým příležitostem, oděv měl podobu pracovní, všední, sváteční, slavnostní a obřadní. Rozdílné součásti, doplňky či atributy měly kroje svobodných a ženatých nebo vdaných, vdov, svobodných matek ad. Podle ročních období pak dělíme kraj na letní a zimní. **Pracovní kraj** tvořily obvykle obnošené součásti kroje svátečního, které se dotrhávaly při práci, a součásti šité z plátna či dalších látek nejhorsí kvality. Košile nebo rukávce byly pro práci z konopného silného plátna, které bylo těžké, hrubé, zároveň však pevné. Pracovní kraj se oblékal pro běžnou i těžkou práci v hospodářství, v domácnosti i na poli. Specializovaní řemeslníci pak toto oblečení doplňovali případně zástěrou (kováři, ševci ad.). **Všední kraj** se oblékal na cestu mimo dům a hospodářství, například k vyřízení pochůzek do dědiny nebo k návštěvě sousedů. Na rozdíl od kroje pracovního se braly krojové součásti z lepších materiálů, méně obnošené a čistě vyprané. **Polosváteční** oblečení sloužilo pro nedělní odpoledne nebo k muzice, kdy nebylo třeba nosit sváteční součástky, které se mohly ušpinit nebo zničit, ale příležitost vyžadovala lepší oblečení než ve všední den. **Slavnostní i sváteční kraj** se oblékal v neděli do kostela a s některými specifickými součástmi k velkým církevním svátkům a slavnostem. K výjimečným příležitostem rodinného a výročního cyklu se nosil kraj obřadní. Od svátečního kroje se odlišoval některými doplňky nebo zcela novými součástkami. Obřadní kroje se oblékaly především při křtu, svatbě, pohřbu, ale také k prvnímu svatému přijímání nebo o primicích.

⁷⁴ Více: Kondrová, Marta. Vlčnovský kraj, s. 667-762. In: Vlčnov, dějiny slovácké obce. Vlčnov, 2013. ISBN 978-80-260-2486-3. 1037 str.

7.2 Dětský oděv

Kojenec byl po narození oblékán do **jednoduché košilky** s našaseným krejzlem, zavazované za krkem, a zavinulo se do peřinky přepásané povijanem, povijákem. Součástí běžného oblečení byla bílá plátěná čepička nad čelem s kanýrem, vázaná pod krk. Děti se v peřince nosily pevně stažené, aby byly v teple a prosperovaly. Matky při práci nosily miminka v **chůvce, loktuši**. Byla tvořená pruhem plátna nebo pevnější tkaniny, v níž měla dítě šikmo vpředu na prsou, batolata nosila na zádech, což umožnilo volný pohyb rukou pro práci. Obojí způsob nošení dětí zachytil ve svých dílech také Joža Uprka. Tento způsob nošení zanikal postupně na konci třicátých let 20. století a především ve čtyřicátých letech, kdy se v obci objevily první kočárky. Jako pleny posloužily opotřebované natrhané lůžkoviny.

Obr. 196 Pestré sváteční oblečení školních dětí. Vlčnov, první polovina 20. Století (soukromý archiv)

Ke křtu patřila košilka s našaseným límečkem-krejzlíkem u krku a čepička zdobená pošíťím pentlíčkami a portami, portovaná. Ve třicátých letech 20. století se ke křtu zabalovalo dítě do peřinky se dvěma krajkovými kanýry v rohu, které se škrobily a kulmovaly, kmotra pak ještě peřinku zabalila do plyšového šátku, delínku, a dítě k sobě přivinula obřadní plachtou, úvodnicí.

Obr. 197 Zleva: Kojenecká čepička, tzv. portovica, zdobená stužkami a portami. Vlčnov, 1900. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Ladislav Chvalkovský)

Obr. 198 Batole v šatičkám- tibétce a čepičce-portovici. Vlčnov, 2024 (foto: Romana Habartová)

Na hlavě děti nosily bohatě zdobenou **čepičku-portovici**, šitou ze tří dílů z hedvábného atlasu nebo brokátu. Po ploše byla čepička bohatě posítá stříbrnými patáčky, buliony a portami. Ve věku dvou až tří let začali nosit kluci k **šatičkám-tibétce** malý **klobouček**, děvčátka **turecký šátek**, v chladnějším počasí štrápcový šátek nebo plyšový delínek. K tibétkám se dětem oblékaly silnější punčochy tmavé barvy, k největším svátkům měly děti punčochy bílé a bílé boty. Obouvaly se kožené kotníkové botky na šněrování.

Obr. 199 Zleva: Dětský kroj z Vlčnova, chlapec v košili a třaslavicích a děvče v šatičkách-kanduškách. Vlčnov, 2024 (foto: Romana Habartová)

Obr. 200 Chlapci v košili, třaslavicích a kloboučku. Vlčnov, 1945-1946 (foto: František Tomíšek⁷⁵)

7.2.1 Oblečení dětí školního věku

Před nástupem do školy si děti místo šatiček oblékaly již součásti ženského a mužského kroje, **děvčátka** rukávce, jupky a sukně, kluci plátěné gatě-plkavice, košile a kordulky. Dědily je po svých starších sourozencích. Děvčátka oblékala na všední den a do školy jupky z pláten s drobným potiskem, zadní sukně jednobarevné i kárované či se vzorem puntíků a přední fěrtušky z plátěných tisků, plátěný šátek pod bradu. K fotografování na školní podobenku se děti oblékly do polosvátečních krojů, s jupkami zdobenými květinovou výšivkou, případně jednou nebo třemi parádami, nebo do rukávců s kordulkou a jako fěrtušek si vzaly vlněný štóf nebo tibét. Dívky nosily ve všední den plátěný šátek nebo byly prostovlasé, učesané na pěšinku-pútec, a zapleteným ohonem-lelíkem. K svátečnímu kroji patřil turecký šátek uvázaný pod bradu. V zimě oblékaly teplé vatované kacabajky na všední den i ve svátek, teplé punčochy a jako zadní sukni černou sametku nebo vlněná kabátek-moldonku. Na všední pak vlněný pepito šátek, k svátečnímu kroji štrápcový šátek nebo delínek uvázaný jako turecký šátek vzadu za krkem na suk.

⁷⁵ Více: BENEŠ, Josef. Rok ve Vlčnově 1945-46. Národopisný dokument o životě vesnice. Společnost Jízdy králů ve Vlčnově, 2003. 259 s.

Obr. 201 Dětský kroj z Vlčnova, chlapec v košili, kalhotech z mašestru a kloboučku, děvče v jupce, štofce a šátku na babušu. Vlčnov, 1945-1946 (foto: František Tomíšek)

K prvnímu svatému přijímání oblékají děvčátka poprvé obřadní kroj, to jsou rukávce, kordula, bílý zadní fěrtoch a bílý přední fěrtušek. Nejstarší obřadní fěrtušky byly mušelínové, s jemným vytkávaným nebo i tištěným vzorem, později polobrokáty. Na hlavě měly družičky věneček se dvěma copy z bílých konvalínek a poupátek růží, na nohou bílé punčochy a šněrovací boty. Starší děvčata nosila k obřadním příležitostem malý věneček s copy až do čtrnácti let, kdy vyšla ze školy a začlenila se mezi dívky, které brzy začaly chodit k muzice, pak mohly nosit velký obřadní věnec. Větší dívky nosily místo bílého mušelínového fěrtušku vlněné štófové sukně, na nohy obouvaly čížmy.

Chlapci i děvčata chodili od jara do podzimu ve všední den nabosodo školy i na pastvu nebo při práci kolem domu, v neděli do kostela se však muselo v botách. V chudších rodinách, kde neměly boty všechny děti, se museli členové rodiny při návštěvě mše vystřídat. Některé děti šly na ranní mši a na hrubou půjčily boty sourozenci. V období třicátých let se nosily také šněrovací vyšší boty k dívčímu kroji, ty byly rozšířené v širší oblasti Uherskobrodsko a kupovaly se na jarmarku. Zpravidla k prvnímu svatému přijímání dostávali chlapci své první vysoké holínkové boty, děvčata brzy poté čížmy. Také tato obuv se v rodinách půjčovala a dědila.

Chlapci nosili plátěné gatě-plkavice, přes ně košulu, ve svátek a v chladnějším počasí pak i kordulu a klobouk. Zvláštností pro nejmenší kluky byly krátké kalhoty na jednu nebo dvě kšandy oblékané od dvacátých let 20. století. Brzy po první světové válce se začaly šít kalhoty městského střihu z černého mašestru s barevně vyšitými kapsami, zvané sametky, které byly velmi blíbené ještě ve čtyřicátých letech, kdy začali chlapci chodit také v městských cajkových kalhotách, ke kterým si oblékali krojovou košulu, v chladném počasí dvouřadový kabátek městského střihu a zdejší klobouček. Soukenné nohavice dostávali chlapci k prvnímu svatému přijímání. Klobouček malých chlapců zdobila jen kulička z vlny, voničky a kosárky příslušely dospělým mláďencům, legrútům.

7.3 Ženský oděv

Rukávce u ženského kroje mají hustě nabírané rukávy škrobené a lomené téměř v polovině jejich délky. **Výřezové vyšívání** na rukávcích má oproti mužskému výraznější červenočernou barvu. Přes rukávce se nosí **soukenná kordulka**, stejně jako u mužů zdobená vyšitím a kytkami z červeného kamrholu. Ke svátečnímu kroji se nosí černý **zadní šorec**, k obřadním příležitostem bílý hustě vrapený *fěrtoch*, oba s barevně vyšitou formou přes vrapy, nejčastěji se vzorem *na ptáky*. **Přední fěrtůšek-štóf** se nosí nejčastěji z červeného vlněného harasu a kromě vyšitých květů je dozdoben třemi řadami pentliček našitými u dolního okraje sukně. Nejslavnostnější a obřadní pokrývkou hlavy u svobodných dívek je **věvec** z několika částí. Nejdříve se k vlasům připevní *obálenka*, *obálenica* s našitou růžicí mašlí, jejichž dolní konec splývá na záda. Obálenice se dříve musela přišívat k dlouhým vlasům, a dívky si proto musely zaplést několik copů. Dále se přivazuje červenozelená tkanice-*balenka*, perličkami vyšitá *kánka* se dvěma kulatými náušnicemi z pentlí a teprve nakonec přijde na řadu vlastní věvec z umělých kvítek, bohatě doplněný zrcátky a perličkami z foukaného skla. K méně slavnostním příležitostem si dívky uvazovaly **červený turecký šátek turečák** pod bradu. Vdané ženy chodily v šátku *záčepené*. **Boty** u ženského kroje si zachovaly starý střih se dvěma švy na bocích vysoké holínky a tvar do špičky, který byl zapříčiněn tím, že byly pravá i levá bota šity na jednom kopytu. Čižmy mají vrapení pouze na nártu a na patě jsou zdobeny vybíjením mosaznými hřebíčky.

7.3.1 Spodní košile – košula, opléčko

Základní součástí oděvu každé ženy i dívky byla v minulosti **spodní košile-rubáč**, ve Vlčnově tzv. košula, opléčko, na všední den z konopného plátna, na svátek z jemnějšího běleného plátna. Stříhově tvořil dvě části: oplečí kolem hrudníku se uvazovalo tzv. prolánkem jednou šňůrkou zezadu šikmo přes pravé rameno na horní okraj přední části, kde se uvazovala do dírky. Druhou část tvořil pruh plátna nařasený v zadní části tak, aby umožňoval pohodlnou chůzi. Až do konce první světové války se nosilo opléčko o čtyři prsty delší než sukně. Patrně to bylo zvláště vzadu, kde byla košula zřasená. Pod fěrtochem tak přečníval dolní okraj zvaný sobota. Po roce 1918 se košula zkrátila a dolní okraj už nebyl pod fěrtochem patrný, u mladší generace se objevily první kalhotky s nohavičkami a krajkou na okraji, které se během meziválečného období vžily jako spodní součást slavnostního kroje u většiny děvčat. Na rubáč se opasovaly sukně, jedna zezadu a jedna zepředu. Používání dalších spodnic u kroje lze datovat až na přelom 19. a 20. století.

7.3.2 Ženské rukávce

Starší **rukávce příramkového střihu** měly delší stánek a volně tvarované rukávy stejného střihu jako na mužské košili. V zimě se nenosily podkasané, ale stažené k zápěstí, proto se jim také říkalo natahačky. Rukávce tohoto typu zdobila výšivka původně žluto-černá, během sedmdesátých až osmdesátých let 19. století však zcela převládla v ženském vyšívání barva červená. Výšivky byly zásadně stejné barvy a vzoru na náramenicích, obojku, přednicích, úpěstích a kadrlicích. Případně se k širším náramenicím vyšívaly varianty přesně daného vzoru výšivky v užším provedení pro kadrle a úpěště (např. k náramenicím vyšitým vzorem na esko patří kadrle vyšité na ostrožsku). Kadrle, límeček i přední díly zdobila užší krajka původně tovární výroby. Ve všední dny při práci a v létě se nosily také samostatně bez kodulky, k svátečním kroji patřila kordulka, která byla šitá z hedvábných látek, v chladnějším počasí se oblékala soukenná.

Obr. 202 Zleva: Slavnostní ženské rukávce z Vlčnova, kolem roku 1920 a 1930. Soukromý archiv (foto: Romana Habartová)

Obr. 203 Slavnostní ženské lomené rukávce z Vlčnova. Současná podoba kroje. Vlčnov, 2009 (foto: Romana Habartová)

Obr. 204 Ukázka pracného výřezového vyšívání k ženskému kroji. Fond Slovákéjo muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Rukávce se před rokem 1880 začaly hustě vrapit, avšak neškrobily se a nechávaly se volně podkasané, jak je doloženo na nejstarších fotografiích Josefa Klvani.⁷⁶ Po roce 1900 se obojek odloučil od rukávů jako samostatný kus. Krajka obojku dosahovala na hrudník a kryla spojení předních dílů rukávů, proto nebylo nutné našít krajkou na přednice a zaniklo tak vyšívání na přednicích, které zcela zakryly kadeřavé objemné kamrholové kyty z korduly.

7.3.3 *Svrchní kabátek – lajbl, kabaně, kacabaje, jupky*

V chladném počasí ženy oblékaly bílý **flanelový kabátek, lajbl**, s dlouhým rukávem, zdobený na přednicích i zádech modrým šňůrováním a červenou výšivkou a červenými bohatými kytami, stejně jako soukenné korduly. Před rokem 1915 se běžně oblékal lajbl na měkké rukávce natahačky, takže z červeně lemovaných rukávů vyčnívaly kadrle s krajkou. V souvislosti se změnami střihu a bohatým vrapením rukávů ustupovalo i oblékání lajblů. Přestaly je oblékat svobodné dívky, vdané ženy pak místo rukávů pod lajbl nosily novou krojovou součást – jupku. Obojek, který se oddělil od rukávů, se připínal k lajblu samostatně a kadrle vyčnívající z rukávů nahradila samostatně přišitá krajka k dolnímu okraji červených harasových manžet.

Po roce 1900 se stále častěji šily pro chladné období **kacabaje či kabaně**, které postupně vytlačily z běžného oblékání lajblů. Josef Klvaňa uvádí při popisu vlčnovského kroje i červenou marýnku, která se však nedochovala, ani se nepodařilo nalézt jinou zmínku o její existenci⁷⁷. Naproti tomu kabaně se šily až do konce čtyřicátých let 20. století, nejčastěji z flanelu, plyše, sametu či černé beránčiny, krulu. Pro všední oblékání byly nezdobené, sváteční, obvykle sametové, mohly mít našitou krajkovou aplikaci a zdobné byly i velké knoflíky s barevnou skleněnou výplní. Byly teple vatované, v nepříznivém počasí se přes ně přehazoval vlháč.

Obr. 205 Ženský soukenný lajbl z Vlčnova, přední a zadní díl. První polovina 20. století. Fond Slovákého muzea v Uh.Hradišti (foto: Romana Habartová)

⁷⁶ Více: KLVAŇA, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Lubor Niederle (ed.): Moravské Slovensko. Sc.1. Praha 1918, s.175-179.

⁷⁷ Tamtéž.

Obr. 206 Vdaná žena z Vlčnova v lajblu a ve specifickém úvazu šátku. Vlčnov, 2008
(foto: Romana Habartová)

Obr. 207 Mladé ženy z Vlčnova v zimních kabátcích-jupkách a kabaních, ve specifickém úvazu šátku. Vlčnov, 2008 (foto: Romana Habartová)

Obr. 208 Mladá žena z Vlčnova v kabátku-kacabajce, s velkým krajkovým límcem. Vlčnov, 2008
(foto: Romana Habartová)

Obr. 209 Mládež ve svátečním kroji z Vlčnova, chlapi v košili, kalhotách z manšestru a kloboučku, dívky v jupce, štófce a šátku na babušu. Vlčnov, 1945-1946 (foto: František Tomíšek)

Své místo mají v šatníku žen kabátky-jupky, které se po roce 1900 oblékaly místo rukávců všednímu a pracovnímu lidovému oděvu. Byly ušité z různých materiálů (plátěné tisky, barchety, tibéty, flanely), pro chladnější čas ze sametu nebo plyše. Po roce 1930 se objevily jupky z dražších materiálů, ze saténu, brokátu. Byly už zdobené strojovou výšivkou i aplikací kraje a stužek, tzv. parád, které se našivaly v lichém počtu, od jedné do pěti. Pětiparádové jupky sloužily k polosvátečnímu oděvu. Vdané ženy je nosily na menší svátek, protože byly pohodlnější než rukávce. Zdobily motivem macešek nebo šípových růží. K vyšívaným a zejména pětiparádovým jupkám se oblékal i obojek a turecký nebo stápcový šátek. Až ve čtyřicátých letech 20. století začaly ženy nosit třeba ve všední dny do kostela šaty – set jupky a fěrtušku ze stejné látky.

7.3.4 Vesta – kordulka

Nejstarší vlčnovské **soukenné kordulky** byly podobné mužským, neměly žádnou ozdobu v podobě střepečků, kytek. Na některých se objevilo jednoduché zdobení v podobě červeně vyšitého motivu jatelinky na zádech nad šůsky. Josef Beneš uvedl, že kordulku zdobenou jatelinkami nosila pouze rychtářka, ostatní ženy nosily kordulku nezdobenou. Tento exemplář se zachoval v Muzeu Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.

Obr. 210 Mladé ženy z Vlčnova v soukenné kordulce s málo rozvinutým třepením-kytami a v rukávcích s malými volnými baňkami. Vlčnov, začátek 20. století (soukromý archiv)

Obr. 211 Mladé ženy z Vlčnova v soukenných kordulkách s velkým rozvinutým třepením a rukávcí s lomenými rukávy a velkým krajkovým límcem. Vlčnov, 2011 (foto: Romana Habartová)

Hedvábná kordulka, která na Uherskobrodsku i Uherskoostrožsku u krojů zcela převládla, se ve Vlčnově nerozšířila, ale některé kusy se zachovaly v muzejních sbírkách. Zhotovené byly z modré či šedomodré polohedvábné látky, často s žakárovým vzorem nebo v atlasové vazbě, případně z taftu, jednobarevná bez vzorku. Měla shodný střih se soukennou, s rovnými přednicemi lemovanými vytkávanou červenou, případně fialovou stuhou, na zádech tři malé skládané šusky. Zapínala na hladké stříbrné nebo mosazné knoflíčky. Ze čtyř knoflíků se však zapínal pouze jeden nebo dva dolní, zbylé dírky sei neprostřihávaly.

7.3.5 Zadní sukňě – bílý fěrtoch, černý šorec

Nejstarším typem zadní sukňě byl **fěrtoch** z nebarveného konopného plátna, s bílou nebo režnou výšivkou přes vrapy v pase. Fěrtoch neměl sklady po celé ploše, látka pouze volně splývala do půl lýtek. Výšivka přes vrapy zpevňovala naskládání látky, ale také zdobila. Původní bílá výšivka se začala červeně lemovat a kolem roku 1890 se přidaly další barvy, když se výplně začaly tzv. strakatit. Ve stejné době se fěrtochy začaly šít z lehce modřeného brněnského plátna a po celé délce vrapit. Vrapy zpevňovalo na několika místech délky přešití tak, aby celá plocha byla kompaktní. Prát nebo jinak udržovat bílé fěrtochy nebylo možné, proto se jejich oblékání omezilo nejsvátečnější a obřadní variantě kroje.

V běžném oblékání svátečního kroje, např. do kostela, k muzice, byl nahrazen **černým šorcem**, který je stejně šitý i zdobený barevnou vyšívanou formou. Původní šorce byly z barvenického nebo barvířského plátna, které si ženy přinesly od uherskobrodských barvířů a pomocí skleněného hříbku plátno vyhladily do vysokého lesku. V meziválečném období nahradil barvenické plátno na šorce klot-glot, který se snadno formoval, a nekrčil se. Pro všední den sloužila zadní sukňě z tmavých látek – sametu, plyše, ale pro zimní období převážně z vlněné látky pepitového vzoru fialovo-modré barvy zvaná moldonka. Zadní sukňě byly pohodlné, měkké, volně skládané s charakteristickou ozdobou v podobě dvou našitých pentlíček lacetek u dolního okraje.

7.3.6 Přední sukňě – fěrtušek

Podobu fěrtušku ovlivňovaly dostupné materiály i jeho rozšíření na dvojnásobnou šířku. Nejstarší přední sukňě byly modrotiskové, zdobené bílým batikovaným vyvazovaným vzorkem do proužků. Nejprve bylo nutno látku seskládat nebo svázat do malých uzlíčků, případně pošít například obilnými nebo kukuřičnými zrny, a poté se takto připravené plátno nechalo obarvit v modrotiskařských dílnách v Uherském Brodě. Modrotiskový fěrtušek se šil ze dvou půlek plátna, spojených bílým stínkem. K šití předních sukňí se užívala i různě potištěná a barvená plátna – kartouny, během druhé poloviny 19. století především hedvábný atlas, tenký vlněný kašmír, různobarevný tibet, mušelin. Oblíbeným se stal červený vlněný haras s místním pojmenováním štóf. Nejmladším materiálem, který se ve Vlčnově objevil asi ve třicátých letech 20. století, byly různobarevné brokáty.

Původně se fěrtůšky šily ze dvou půlek a při uvázání zakrývaly o něco více než polovinu obvodu postavy. Stejně úzký, zpravidla užší byl fěrtoch, proto se při chůzi na bocích mezi oběma sukněmi objevovala spodní košile. Jak nabíral fěrtůšek další množství látky, rozšiřoval se stále víc za boky. Kartúnové fěrtůšky se šily ještě ze dvou, ale i tří půlek, atlasky a tiběty i štófy už ze čtyř půlek a fěrtůšky šité ve třicátých letech 20. století a zejména po roce 1945 i z pěti až šesti částí.

Obr. 212 Ženy a dívky z Vlčnova v jupkách a předních sukních s našitými pentličkami. Vlčnov. Kolem roku 1930 (soukromý archiv)

Nejstarší přední sukně nebyly nijak zdobené. Modrotiskový fěrtůšek měl kromě středového stínku vyšité rohy obou polovin bílou nití. Kartounové sukně s tištěným květinovým vzorem měly pouze zahnutý zapravený nebo obsmykovaný dolní okraj. Na konci 19. století se začala do poloviny délky sukně našívat úzká hedvábná stuha – pentlička. Kolem roku 1910 přidaly mladší ženy a dívky stužku druhou a třetí. Tři pentličky našité blízko u sebe a posunuté těsně k dolnímu okraji sukně se staly charakteristickým znakem vlčnovského kroje kolem roku 1930.

Obr. 213 Dívky z Vlčnova v obřadním kroji s věncem na hlavě, v bílých zadních sukních-fěrtoších a předních sukních s našitými pentličkami. Vlčnov, kolem roku 2024 (foto: Romana Habartová)

Výrazný vývoj zaznamenala délka sukní. Před rokem 1890 sahala sukně ženám až do půli lýtek a délka dodávala celé siluetě důstojnosti. Postupně se délka sukní zkracovala. Po první světové válce to bylo ještě hodně pod kolena, kolem roku 1945 pod kolena. Platilo pravidlo, že při pokleknutí v kostele by měly sukně dosahovat právě na zem.

7.3.7 Stuhy – tráčky, harase

Tráčky, harase byly do konce 19. století nedílnou částí fěrtošku, které sloužily k uvázání sukně kolem pasu a nechávaly se vpředu splývat až k dolnímu okraji sukně. Pevně přišité tráčky tvořila obvykle vytkávaná tkanice nebo vlněná harasová stuha.

Už kolem roku 1900 se přivazovaly samostatně jako stuha navázaná na mašli kolem pasu a konce se zdobily výšivkou a lemovaly naskládanou krajkou do lomených oblouků, takzvaných kapliček. Na tyto nejstarší dochované samostatné tráčky navázaly již ze stuh naformované a napevno ušité tráčky, které měly konce uvázané do mašle a přišité do pevného pásu zapínaného na háčky. Tráčky se začaly šít z kanavy a vyšívat pestrými vlnami, v meziválečném období se vyšívaly strojově na sametu a brokátu. Původní střídá výšivka se rozrostla z delších konců olemovaných kapličkami na celou plochu delších i kratších pásů a začala se zdobit aplikací květů ze stuh i pošíáním perličkami, patačky. Okraje od čtyřicátých let 20. století lemují porty, původně korálkové, později patačkové. V padesátých a šedesátých letech 20. století se rozšířilo maximalistické zdobení podkládáním porty do zoubků naskládanými stuhami.

Obr. 214 Anna Chováňková ukazuje tzv. malované vyšívání na harasech - stuhy na přední sukni k vlčnovskému ženskému slavnostnímu kroji. Vlčnov, 2016 (foto: Romana Habartová)

7.3.8 Úprava a pokrývka hlavy

Nejstarší pokrývkou hlavy ženy byly jako jinde na Slovácku **šatka a čepce**. Svobodné dívky si uvazovaly šatku na vlasy. Učesané byly do copu s mašlí. Vdaná žena si vázala na hlavu plátěný čepce s vyšitým čtvercovým dýnkem a na něj šatku z pruhu plátna s krajkou, se třemi vyšitými okraji.

Čepce s bravurně vyšitými dýnkou se zachovaly v muzeích. Jejich identifikací a dokumentací se zabýval František Kretz, který označil čepce na Uherskobrodsku jako výtvarně nejdokonalější. Podle motiviky a barevnosti zařadil do jedné skupiny čepce vlčnovské a nivnické, přičemž pro Vlčnov byly typické vzory na tři chlapy, tři stromky, na vlčnovské svazy. Základní barvy pro velmi jemnou výšivku byly světle žlutá či zlatožlutá, dosažená barvením šafránem, černá a pro čepce z Vlčnova pak typická výrazná zelená či modrozelená. Výšivka byla provedena hedvábnou nití. Černý hedváb se kupoval, žlutavý se původně barvil šafránem smíšeným s bílkem.⁷⁸ K dýnku čepce se později našivala oválná loubková konstrukce, obálka či obálénica, která se dochovala jako plátěný čepce s loubkovým vyztužením, vkládaná pod šátek vdaných žen.⁷⁹

⁷⁸ KRETZ, František: Slovácké čepce. Praha 1901.

⁷⁹ Více: KONDROVÁ, Marta. Vlčnovský kroj, s. 688. In: Vlčnov, dějiny slovácké obce. Vlčnov, 2013. ISBN 978-80-260-2486-3. HABARTOVÁ, Romana.: František Kretz (1859–1929) : sběratel, národopisec, novinář. Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2009. 201 s. ISBN 978-80-86185-82-8. Spolu s kolektivem. KRETZ, František: Slovácké čepce. Praha 1901. Více: KLVAŇA, Josef. Lidové kroje na Moravském Slovensku. In: Lubor Niederle (ed.): Moravské Slovensko. Sc.1. Praha 1918, s.175-179.

Obr. 215 Vzácná dýnko z čepců vyšitá pracnou výřezovou výšivkou. Vlčnov. Kolem roku 1850. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Podle příležitostí se rozlišovalo dvojí vázání šatky – konce hore a konce dole. Při úvazu konce hore se šatka vázala na uzel v zátylku. Oba konce se pak obtočily kolem hlavy. Na spánkách vynikl vzor výšivky, tzv. spona. Vázání konce hore bylo pro všední dny, k muzice a k polosvátečním příležitostem. Do kostela, zvláště k velkým církevním svátkům a obřadním příležitostem, nosily ženy šatku s konci volně splývajícími na záda. Z dvojího vázání šatky se také vyvinul dvojí způsob vázání čtvercového tištěného šatku.

Šatky z Vlčnova tvoří pruh jemného plátna o rozměrech 140 x 40 centimetrů, po obvodu s jemnou kopřivovou krajkou v krémovém tónu. Výšivka byla soustředěna kolem jedné dlouhé strany a obou kratších stran v barvě žluté nebo zlatožluté a černé, stejně jako u čepce, s níž šatka tvořila soupravu stejného vzoru a barvy. Okraj lemoval pás s řetízky nebo srdéčky obvykle černé barvy, tvořícími spolu se žlutou výplní asi 2,5 centimetrů široký pruh. V rozích byl křížkovým stehem proveden černý květ a ve vzdálenosti asi dvaceti centimetrů obdélníkový vzor spony s výrazným černým orámováním a žlutou výplní, případně modrozeleným strakacéním.

O nošení čepce a šatky ve Vlčnově se zmiňuje Josef Klvaňa: *"Kdysi nosily se tu ještě kolem roku 1860 i šatky, a to u vdanych přes obálenku a čepce s dýnkem čtyřhranným bobatě na výřez vyšitým. Svobodně nosily šatku bez čepců a pod lelikem zauzlenou. Je pravděpodobné, že v roce 1860 už nosily šatku pouze některé stařenky a dívky a mladé ženy si uvažovaly modrotiskový barvenický nebo turecký šátek. Jediným dokladem jejího nošení je akvarel Joži Úprky Stará vlčnovská šatka s dýnkem, publikovaný v díle Vázání šatek. Šatka už se v té době nenosila, proto si ji mistr pro tento účel vypůjčil ze sbírek poštmistra Josefa Zemka. Traduje se však, že vrátil místo ní obyčejnou šatku hornáckou. Již v první polovině 19. století se začaly místo původních šatek nosit velké čtvercové tištěné šatky. Nejstarší barvenické-modrotiskové šatky, vyráběli domácími barvíři. Velká plocha byla potištěna žlutými puntíky a okraj lemovala výrazná bordura s motivem žlutých dubových listů. Nosily se krátce ještě kolem roku 1850, kdy je definitivně nahradily velké červené turecké šatky, které se dovážely převážně z rakouských zemí v celých štůpcích, ze kterých se stříhaly. Mezi největší producenty patřila firma Johanna Georga Ulmera (1807-1875), založená jeho otcem v Dornbirnu v rakouské spolkové zemi Vorarlberg již v roce 1806."*⁸⁰

⁸⁰ Tamtéž.

Turecké šátky se rozšířily téměř po celém Slovácku, vyráběly se ve velkém množství vzorů, v několika rozměrech a v základních barvách červené a černé s výraznou květinovou obrubou, podle jejíhož vzoru dostaly také místní názvy. Turecké šátky, turečáky nebo turčáky, své pojmenování získaly podle výrazné červené barvy nazývané barvíří a obchodníky jako turecká červen, získávané z kořenů mořeny barvířské (*Rubia tinctorum*). Tato bylina má svůj původ v Indii a na Středním východě a pro své barvicí vlastnosti se hojně pěstovala také v Malé Asii a Evropě.

Obr. 216 Vlčnovjané ve svátečním oděvu. Vlčnov, 12891 (foto: Josef Klvaňa)

Ve Vlčnově se nosily převážně turecké šátky o rozměrech 140 x 140 centimetrů s bordurou např. na *dubový list, věncový, cibulový, chebzový, klokočkový, hájový, s černým pérem, s jedním listem, špový, rýnsčákový a dětský*. Bylo obvyklé, že nevěsta měla ve výbavě všechny typy šátků s červeným středem, a několik také s černým pro období půstu nebo jako smuteční. V obci byly oblíbené převážně šátky s holým, tedy prázdným středem, méně se vyskytovaly šátky s kvítkovým středem, zatímco halúzkové, rozšířené na Uherskohradištsku, se zde neujaly. Ke každému kroji patřil specifický úvaz šátku pro svobodnou i vdanou ženu.

Vázání se vyvinulo z vázání šátky, konce hore a konce dole. Svobodná vlčnovská děvčata vázala šátek převážně s cípem splývajícím po zádech dolů, na ocas. Vdané ženy pod šátek dávaly loubkovou obálenci zašitou v plátěném čepci a chodily začepené, uvázané tzv. na mladú ženu. Pojmenování na mladú ženu je odvozeno od zvyku čepit nevěstu při svatbě, kdy je dívka přijímána mezi vdané ženy a od té doby již nikdy nenosí šátek bez obálanky. K obřadním příležitostem a velkým církevním svátkům (Boží Tělo, Vzkříšení) chodily i vdané ženy uvázané na ocas, avšak pod šátkem byla patrná konstrukce obálence, která je odlišovala od svobodných dívek.

Během čtyřicátých let 20. století se ke všednímu kroji začaly nosit oblíbené **šátky střapcové** z různých materiálů, s květinovou výšivkou v jednom rohu, o rozměrech 70 x 70 centimetrů. Bílé i nažloutlé (krémové) šátky z vlněných látek i sametové se nosily uvázané pod bradou na jeden suk. V chladném počasí byly oblíbené také černé sametové delínky. K všednímu kroji se místo tureckých šátků začaly nosit bílé tiskové šátečky vázané pod bradu, v horkém létě v týle pod jedním cípem na čajku.

7.3.9 Obutí

Ženy obouvaly ke kroji **čičmy**, které si ve Vlčnově zachovaly původní tvar i střih a jsou šité starým způsobem na jedno kopyto. Když si žena nebo dívka přinesla nové boty, nebylo poznat, která je pravá a která levá. Boty, vpředu tvarované do výrazné špičky, se naformovaly až při nošení. Žlutě lemovaná podrážka i boční švy jsou charakteristickou ozdobou, stejně jako tvrdá pata zdobená vybíjením mosaznými hřebíčky a vrapení na nártu. Nová bota šitá z kordovánu, dovážené jemné kůže se zrnitým povrchem, měla až třináct vrapů a přední část holínky i nárt byly šité z jednoho kusu. Když se bota obnosila, mohl ji obuvník okaplovat, tedy vyměnit celou část nártu a přišít nastavený kus až k vrapení. Při šití se do podrážek vkládaly kousky kůže, které při chůzi vrzaly. Čičmy se nosily do kostela a ke svátečnímu kroji, ve všední den se v chladnějším počasí obouvaly obnošené boty, na dotrhání a v zimě ženy obouvaly od třicátých let 20. století filcové knoflíčkové papuče.⁸¹

Obr. 217 Starý pár v starobylé podobě vlčnovského kroje, muž v kožichu, žena v soukenné vestě bez příkras a volných rukávcích. Vlčnov, začátek 20. století (soukromý archiv)

⁸¹ Více: KONDROVÁ, Marta. Vlčnovský kroj, s. 688. In: Vlčnov, dějiny slovácké obce. Vlčnov, 2013.

7.3.10 *Svrchní kabát – kožich*

Ženský **kožich** byl bílý, dlouhý do půli lýtek, lemovaný tmavou kožešinou a hnědou kůží, s ozdobnou koženou aplikací na bocích u kapes. Pořizovaly se jen do první světové války a dále se jen „dotrhávaly“, protože na nové krojové součásti, jako byla kabaňa, se už pro její velký objem kožich nedal obléct. Kožichy se nosily přepásané červeným soukenným pásem, který se dochoval jen v muzejních sbírkách v několika málo exemplářích. Pás byl na koncích vyšitý barevnou vlnou. Starší ženy kožichy dotrhávaly ještě ve čtyřicátých letech, při práci, s provázkem kolem pasu, s cípy dozadu pro usnadnění pohybu. Kožichy kupované u kožešníků v Uherském Brodě vystřídal černá kacabaja a poté vlnáky.

7.3.11 *Obřadní kroj*

Nejsvátečnější varianta kroje doplněná specifickými součástmi se oblékala jen k největším obřadům rodinného cyklu, k svatbě, pohřbu, k největším církevním svátkům. Ženský obřadní kroj se vyznačoval převahou bílé barvy, patřil k němu vždy bílý zadní fěrtoch a u svobodných dívek věnec, skládající se z několika částí. Běžně začaly dívky nosit velký věnec poté, co vyšly ze školy. Do té doby nosily věneček se dvěma copy. Dívkám oblečeným v obřadním kroji s velkým věncem se říkalo družice, na rozdíl od mladších družiček v copovém **věnečku**.

Věnec byl určen výhradně svobodným dívkám, nevěstě byl při svatebních zvycích jako znak svobodného stavu, který opouští, snímán a nahrazen šátkem s obálenicí.

Obr. 218 Vlčnovské dívky v obřadním kroji ve věncích. Vlčnov, 2009 a 2024 (foto: Romana Habartová)

Obr. 219 Vlčnovské dívky v obřadním kroji ve věncích. Vlčnov, 2011
(foto: Romana Habartová, soukromý archiv)

Důležitou obřadní součástí oděvu byla **plachetka či úvodnice**. Pruh plátna s vyšitým středem nosila nevěsta a družičky při svatebním obřadu. Po odchodu z kostela se odkládala. Původní stříhová konstrukce plachetky byla tvořena dvěma pruhy plátna uprostřed spojenými sít'ovaným pruhem paličkované krajky se vzorem zvaným Ještě před rokem 1900 nahradil paličkovanou krajku pruh mulu s výšivkou barevnými vlnami, kterou ve třicátých a čtyřicátých letech doplněnou pošitím stříbrných a zlatých perliček-ovsů z foukaného skla a patáčků. Plátno se zcela zakládá dovnitř, takže zůstal patrný pouze široký pruh výšivky lemovaný pásy výřezového červeno-černého vyšívání. Původně měla výřezová výšivka stejný vzor jako výšivka na rukávcích. Zvláštností je uplatnění vzoru na hamovník, který se jinde v oděvu nevyskytuje a pravděpodobně měl ochrannou magickou funkci, která měla nositele chránit před zlými silami. Ve Vlčnově chodila do úvodnice zahalená při svatbě nejen nevěsta, ale také mladší a starší družička.⁸²

⁸² Více: KONDROVÁ, Marta. Vlčnovský kroj, s. 688. In: Vlčnov, dějiny slovácké obce. Vlčnov, 2013.

7.4 Mužský кроj

Mužská košile má dolňácký střih se široce nabíranými rukávy. **Bílo-černá výšivka** s barevným *strakacem* na náramenících, přednici a stojatém límečku tvoří vždy soubor se shodným motivem (*na bodiny, kobůty, krabujce, muškáty* a mnohé další).

Kordula z tmavě modrého sukna rovného střihu je bohatě vyšívána a ústředními motivy na zádech i levém předním díle jsou srdce, uvnitř s vyšitými květy. Na zádech, a především předním díle zdobí kordulku bohaté štrápce z červené vlny-*kamrholu*, kterým se říká *kytky*, ve Vlčnově častěji *kyty*. Stejně jako v okolních obcích se ve Vlčnově oblékaly **kalhoty-nohavice** z tmavomodrého sukna s bohatým modrým šňůrováním. Do nohavic se navléká černý kožený řemen zdobený vybižením a u svobodných ukončený barevnou pentličkou.

Vlčnovský klobouk je charakteristický kulatou plochou stříškou s přehnutým okrajem, stříška je bohatě posítá červeným kamrholem. U svobodného zdobí klobouk i kamrholová kulička a při slavnostních příležitostech vonička z umělých květů, kosárky a navíc hrozen pestrobarevných vlněných kuliček.

Na mužském kroji se proměny neprojeví tak výrazně jako v případě oděvu žen. Původní součásti kroje si zachovaly svůj střih i způsob nošení. V letním období se oblékaly plátěné **gatě-plkavice**, původně z hrubého konopného plátna, rovného jednoduchého střihu, s dolním okrajem otřepeným. Nosily se ve všední dny a v létě i k muzice, k polosvátečnímu kroji se šily z bílého hrubšího plátna. Původně se nohavičky nechávaly splývat přes holínky, v meziválečném období se začaly zasunovat do vysokých bot. **Soukenné nohavice** se nosily i ve Vlčnově původně šité z bílého podomáčku zpracovaného sukna **huně**.

Josef Beneš zmiňuje, že ještě koncem 19. století je dotrhávali dědáci při práci. Říkalo se jim **hrabovice** a měly jen jednoduché lemování kolem zástřihu, puntu, černé barvy. Ke svátečním příležitostem se šily nohavice z tmavě modrého sukna, kolem puntu zdobené cifrováním, které se do čtyřicátých let 20. století značně rozšířilo a dosahovalo až téměř ke kolenům. Původně bylo šňůrování tmavší, postupně však krejčí začali používat kontrastnější světle modré šňůrky, a poslední nohavice z druhé poloviny 20. století jsou cifrovány modrou až modrofialovou barvou. Nohavice měly barchetovou podšívku a podle pamětníků se ve všední den nosily podšívku obrácenou nahoru, v neděli a ve svátek pak normálně.

7.4.1 Slavnostní košile s výšivkou

Košile s nabíranými rukávy i stánkem se oblékala přes gatě plkavice, zakasávala se pouze do soukenných nohavic. Avšak u starších mužů bylo běžné, že oblékali košili i přes nohavice. Zatímco střih košile zásadní změnu nezaznamenal, její výzdoba v podobě výšivek na náramenících, přednici a obojku se proměnila výrazně. Nejstarší košile měly pouze černě vyšité motivy znamena v rozích přeloženého límečku. Tento typ košile nosili ve všední dny starší muži ještě po roce 1900. Výšivka na košili byla původně přírodní rezné barvy s černě vyšitým vzorem a obecně se dá konstatovat, že se časem rozrůstala rozměrově a proměňovaly se také vzory, které se mimo černou základní barvu barevně strakaly.

Obr. 220 Ukázka mužského výřezového vyšívání na slavnostní košile. Vlčnov, 20. století.
Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obr. 221 Šňůrování na mužských nohavicích z Vlčnova (stehno, zadní sedlo). Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Soukenná kordula se stříhově nezměnila, výrazně se však vyvinula výzdoba v podobě krejčovské výšivky a cifrování. Nejstarší ženské kordulky z hedvábných látek si šily ženy a dívky samy, mužské korduly byly vždy dílem krojových krejčích. Původní jednoduché zdobení na límečku se vzorem jatelinek se rozrostlo o výrazné červené vyšití. Zřejmě nejstarší mužská kordula je uložena ve sbírkách Slovákého muzea v Uherském Hradišti a lze ji datovat do doby kolem roku 1860. Motiv na levé straně korduly je šňůvaný modře. Červeně je zvýrazněno pouze šňůrování límečku. Na zádech ještě nejsou patrné velké pány, ale také zde je nad rozparky pouze motiv trojlístku. Tato vesta je velmi příbuznou se současnou vestou z Kunovic, kde nedošlo k rozvinutí výzdoby. Malé kytky jsou červeno-modré a na pravé přednici je našita řada obyčejných plechových knoflíků. Korduly kolem roku 1890 už měly červeně vyšitý límeček, levá přednice však byla stále ještě modře šňůvaná s podložením menšího kousku červeného sukna. Na zádech měla tři modře šňůvané pány.

Obr. 222 Mužská vesta z Vlčnova – přednice levá a pravá strana s cifrovanou výšivkou. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Obr. 223 Mužská vesta z Vlčnova – zsdní díl s cifrovanou výšivkou. Fond Slovákého muzea v Uh. Hradišti; mladý muž ve slavnostní soukenné korduli. Vlčnov, 2009 (foto: Romana Habartová)

Obr. 224 Mužská vesta z Vlčnova – přední a zadní díl s cifrovanou výšivkou. Fond Slovákckého muzea v Uh. Hradišti (foto: Romana Habartová)

Vnější kapsičky, kryté ozdobnou patkou, se využívaly málo, přestože byly plně funkční. Šňurování, stejně jako výšivka, bylo původně umístěno na nejvíce namáhaných místech a švech, které se mohly dále párat a měly funkci nejen ozdobnou, ale primárně měly tato místa zpevňovat a krýt prošíití. Toto malé třepení bylo hezkou ozdobou, a tak se mimo konce šňurek začaly samostatně přišívat chomáčky či kytky z červeného kamrholu, které ještě zdůrazňovaly převažující červenou barvu v krojovém celku. Kvůli objemu a velikosti třepení na mužských i ženských kordulách se ve Vlčnově této ozdobě neříká zdobnělinou, ale používá se název kyta, kytý. Největší kytý jsou přišity pod límečkem na obou stranách, na levé přednici je však našita další velmi bohatá kyta kryjící část šňurování a výšivky i légu s knoflíkovými dírkami zvanou špunt. Knoflíkové dírky byly na starých kordulách prostrženy, naznačuje to tedy, že byly funkční a v dolní části se kordula zapínala. Jako pozůstatek další fáze zapínání je v knoflíkové dírce navlečena modrá šňůrka zápinka, která mohla stahovat obě části korduly k sobě. Při obřadních příležitostech rodinného nebo výročního zvykoslovného cyklu se do knoflíkové dírky zasunoval růžový vlněný šátek tibétek. Červené vyšívání prováděli krejčí jemnou vlnou harasem, kytý tvoří střípce namotaného kamrholu, příze, jejímž základem je velbloudí srst (z německého Kamel Haar).

7.4.2 Pokrývky hlavy

Nejstarší klobouky, které se dochovaly na snímcích i v muzejních sbírkách, měly širší odstávající stříšku vyhrnutou směrem vzhůru a černé rovné dýnko. Protože klobouk byl větší a spadal až na uši, rovné dýnko se při nošení lehce vypouklo. Spíše výjimečně se nosily také klobouky s oblou hlavou a úzkou stříškou vyhrnutou vzhůru, ty se objevovaly u kroje na Uherskohradištsku, nebo klobouk na tři facky.

Starobylý vlčnovský klobouk byl vyšší i rozměrnější a černé rovné dýnko bylo bez dalšího zdobení. V období, kdy na kroji začala převládat červená barva, pošil krejčí obvod klobouku červeným kamrholem, střed klobouku zůstal holý.

Kolem roku 1900 už nosili mládenci klobouk zcela pošíť červeným kamrholem po celé ploše. Zároveň s výzdobou v podobě červeného pokrytí se měnily rozměry a tvar klobouku se ustálil na nízkém válci, který zmenšil svůj průměr, takže seděl jen na vrcholu hlavy. Na klobouku se objevuje červená kamrholová kulička, kotulka, jako znak stavu svobodného mládence. Někdy se chybně označuje jako kotulka klobouk, správně se tak říkalo jen kamrholové kuličce. Kulička jako atribut svobodného mládence se při svatbě z klobouku odstříhávala, ale během čtyřicátých let 20. století se tento význam smazával a kuličku nosili i ženatí, nikdy však staří.

Vonička s kosárky byla vždy znakem legrůtů, vojenských odvedenců, a její nošení na klobouku bylo citlivě vnímáno – kdo nebyl odveden, kosárky jako symbol mužné síly si na klobouk nesměl dát. Klobouk se nosil jako nedílná součást kroje a smekal se pouze v kostele, jinde v místnosti zůstával na hlavě. V chladnějším počasí se místo klobouku nosila beranice z černé beránčiny nebo plyše. Starší muži nosili ještě ve třicátých letech 20. století beranici v dolní části s ohnutým lemem, jako bylo běžné v Kunovicích.

Obr. 225 Starší muži v halenách a v typickém vlčnovském klobouku. 2011 (foto: Romana Habartová)

7.4.3 *Obutí*

Vysoké boty s tvrdou holínkou a nízkým podpatkem obouvané k mužskému kroji v širší oblasti Slovácka se začaly nosit až po roce 1900. Nejstarším obutím byly ve Vlčnově boty se dvěma švy na bocích, šité na jedno kopyto, a s vrapením na nártu, tedy v podstatě velmi podobné ženskému obutí-čizmám. Kolem roku 1890 se hojně obouvaly boty s kulatou špičkou a tvrdou holínkou, které však měly vyšší podpatek zakončený podkovkami-*sekavičkami*. Horní okraj holínky byl lemován modrou stužkou-paspulkou, mírně vykrojený a ozdobený rúžičkou či modro-bílou vlněnou bambulkou a modrým štrápcem sahajícím až na nárt. Vlněné štrápce se přestaly nosit, boty s modrou ozdobou-bambulkou a lemováním obouvali muži běžně ještě po první světové válce.

7.4.4 *Svrchní kabátek – lajbl*

Muži ve Vlčnově oblékali v minulosti jako svrchní součást **bílý kabátek-lajbl**, ten se však na rozdíl od ženského nedochoval. Zanikl zřejmě už v druhé polovině 19. století. Jeho existenci uvádí Josef Klvaňa. Jak vypadal, popsal Josefu Benešovi v roce 1951 krojový krejčí Antonín Solík, který jako chlapec dotrhl jeden z posledních lajblů. Byl o něco delší než kordula, sahal tedy deset cm pod pás. Šitý byl z bílého sukna, jemnějšího než sukno na haleny, na zádech měl stejně jako kordula tři rozparky, nad nimiž bylo modré šňurování v podobě motivu jatelinky. Podobné šňurování bylo i na límečku a obou předních dílech. V dolních rozích předních dílů bylo na obou stranách srdíčko, ze kterého vyrůstaly modré tulipánky. Nebyly na něm žádné červené kadeřavé kytky ani červené vyšití, pouze deset knoflíků z kovu žluté barvy. Zapínal se však pouze na horní a dolní knoflík. Stejně tak zcela zanikl další svrchní díl mužského kroje, kterým byl obřadní kabát-mentík, který byl šitý z tmavého modrého sukna a byl zdoben zajímavým krouceným zapínáním v řadách a textilními kulatými gombíky.

7.4.5 *Svrchní kabát – halena*

Jako svrchní součást oděvu se udržela **halena z bílého sukna** šitá z pravoúhlých dílů, dlouhá do půli lýtek. Zdobení haleny není výrazné, omezuje se na úzké lemování paspulkami v černé, červené, zelené a bílé barvě podél předních dílů. Samotnou ozdobou je na mnoha halenách také písmeno M uprostřed velkého límce zvaného darmovis nebo také schlopec. M bylo značkou soukeníka Mečára z Prievidze, který dodával na trhy do okolí nejlepší halenové sukno. Krejčí pak stříhal halenu tak, aby byla značka zároveň ozdobou. Obdélníkový límec se při dešti přehodil přes hlavu.

Halena se až na výjimečné příležitosti (pohřeb) neoblékala, ale nosila se přehozená přes ramena a oba její konce se přidržovaly rukou – odtud i její název, protože člověka zahalovala, halila. Staré haleny se oblékaly ve všední den k práci přepásané motouzem nebo sloužily jako pokrývky či se prostíraly na lavici nebo pec, stejně jako kožich. Až do čtyřicátých let 20. století nosili haleny nejen starší muži, ale také mladší ženáci. Svobodní mládenci měli od konce třicátých let v oblíbě krátký **tmavě modrý i černý kabátek** s dvouřadovým zapínáním šitý ze sukna nebo oblekoviny. Ten oblékali v chladném počasí na vyšívanou košili i kordulu.

7.4.6 *Svrchní kabát – kožich*

Mužský kožich byl obdobného střihu i délky jako kožich ženský, s tím rozdílem, že byl hnědé barvy a na okrajích zdobený výrazným lemováním širokým pruhem bílé kůže na vnitřní straně vykrojené do obloučků. Také okraje rukávů a dolní části zdobily na některých kožichách výrazný červený pruh. Červené zdobení bylo určeno pouze nejmajetnějším sedlákům.

Původně oblékali kožichy v zimě i svobodní mládenci, avšak stejně jako ženské kožichy se i mužské přestávaly šít brzy po první světové válce a následně se pouze dotrhnávaly staré kusy, zhotovené Uherskobrodskými kožešníky, kteří je prodávali v Uherském Brodě na jarmarku. Svě stánky měli v meziválečném období na dolním rynku nedaleko farního kostela. Tmavá kožešina použitá na lemu byla údajně z jezevčků, tmavočervené kůži se říkalo rajčanka.

7.4.7 *Svrchní kabát – mentyk, kmotrovský kabát*

Kabáty zvané mentyky, mentlíky známé z okolních krojových okrsků se dochovaly jako obřadní součásti do začátku 20. století. Ve Vlčnově se mu říkalo také kmotrovský kabát. Byl šitý z tmavě modrého sukna a jeho oblékání zaniklo zřejmě kolem roku 1860. Zmiňuje ho Josef Klvaňa. Protože se jednalo o nákladnou součást, bylo jich v obci jen několik kusů, které se půjčovaly. Šitý byl z tmavě modrého sukna, od pasu se zvonovitě rozšiřoval a sahal až do půli lýtek. Byl stejně jako nejstarší typ korduly zdoben pouze modrým šňurováním s charakteristickými motivy výšivek, tzv. jatelinkami na límci a u kapes. Švy zdůrazňovalo našití modré šňůrky, na pravé přednici bylo z modrých šňůrek vytvořeno ozdobné zapínání, na levé přednici byla našita řada kulatých textiních šňůrkových knoflíků-gombíčků.⁸³

Obr. 226 Současná podoba vlčnovského slavnostního a obřadního kroje. Vlčnov, 2009
(foto: Romana Habartová)

⁸³ Více: KONDROVÁ, Marta. Vlčnovský kroj, s. 688. In: Vlčnov, dějiny slovácké obce. Vlčnov, 2013.

Pořizování tradičního oděvu představuje dnes osobitý způsob uchování kulturního lokálního, regionálního a národního kulturního dědictví. Tzv. oblékání se do kroje nás identifikuje s našim domovem.

Prostřednictvím krojů si vytváříme silné vazby k životnímu prostoru, kde si stále více uvědomujeme lidské příběhy a osudy, a to nejen svých rodových předků.

Osobní angažovanost široké veřejnosti v rámci výročního a rodinného zvykosloví, v rámci společensko-kulturních aktivit, je současně projevem našich osobních postojů a názorů. Můžeme hovořit o způsobu identifikace lokální, regionální, národní, ale současně také kulturní, náboženské a společenské.

Proto také oblékání tradičního oděvu či svátečních, slavnostních i obřadních krojů vyžaduje při jejich pořizování a využívání pozornost a úctu, ale také znalosti a poznání v oblasti vývoje tradiční oděvní kultury. Do této kapitoly patří i pořizování různých variant lidového odívání, podrobná identifikace a dokumentace postupů tvorby a skladby kompletních dětských, ženských a mužských krojů. Uvedený výstup může tedy sloužit i jako tolik potřebný zdroj informací všem těm, kdo se hotovením a výzdobnými technikami tradičního lidového oděvu zabývají.

Seznam použitých zdrojů

Muzea

Slovácké muzeum v Uherském Hradišti

Muzeum Jana Amose Komenského v Uherském Brodě

Moravské zemské muzeum Brno

Potomákovo muzeum v Popovicích

Muzeum v Blatnici pod Sv. Antonínkem

Soukromé sbírky

Prameny a literatura

Beránková, H.: Josef Braun – fotografie 1901–1910. In: Historická fotografie: sborník pro prezentaci historické fotografie ve fondech a sbírkách České republiky. V Hradci Králové: Muzeum východních Čech, 2001, s. 25-31.

Bimková, M. – Svobodová, V.: Lidový kroj a jeho výroba. In: Hurt, R.: Kyjovsko. Brno 1970, s. 200–222.

Bouček, S. – Jeřábek, R. a kol.: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, 2. svazek Věcná část A-N, Praha 2007, 634 s.; 3. svazek. Věcná část O–Ž, Praha 2007, 643–1298 s.

Dokumentace lidových krojů. Slovácko. Družstevní velkoobchod s oděvním zbožím Uh. Hradiště s dokumentace Ústředí lidové umělecké výroby, oddělení pro péči o lidové kroje v Uherském Hradišti.

Frolec, V.: Lidový kroj jako znak lokální příslušnosti obyvatel současné jihomoravské vesnice. NA, 17,1980, s. 205–216.

Frolec, V.: Oděv. In: Frolec, V – Holý, D. – Jeřábek, R.: Horňácko. Brno 1966, s. 153–197.

Habartová, R.: Krojové inspirace napříč regiony. Pocta rukodělným tvůrcům ze Slovácka, Valašska a Hané. Katalog k výstavě. Občanské sdružení Kunovjan, z.s. , Městské muzeum Rýmařov, p.o. Český Těšín 2021, 345 s. ISBN 978-80-903743-5-5, ISBN 978-80-907903-8-4.

Habartová, R.: Krojovní krejčí – nositelé rukodělných hodnot na Uherskohradištsku. Slovácko 50, 2008, s. 91–110. Habartová, R.: Mistr tradiční rukodělné výroby Zlínského kraje a oceněná Lenka Macečková. Valašsko, 2015, 35 (2), s. 32–33.

Habartová, R.: Lidový oděv a jeho současná společenská potřeba. NR 3, 2005, roč. 15, s. 56–58. Habartová, R.: Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku. Slovácko 48, 2006, s. 53–81.

Habartová, R.: Polešovice v tradici a zvycích. Polešovický kroj a nářečí. In. Polešovice 1595 1995. Velehrad 1995, s. 114–117.

Habartová, R.: Drobné umění. 5. část, Výroba textilních květin, vonic a vínků : doprovodná publikace k filmovému dokumentu. 1. vyd. Strážnice : Národní ústav lidové kultury, 2012. 159 s. : il. (převážně barev.) + 1 DVD. (Lidová řemesla a lidová umělecká výroba v České republice; I. řada ; V. díl). ISBN 978-80-87261-81-1.

Habartová, R.: Odívání. In: Mitáček, J. et al. Kunovice II. Vydání 1. Kunovice: Město Kunovice, 2018, s. 69–138. ISBN 978-80-907393-1-4.

Habartová, R.: Textilní techniky IV., 7. část, současné krejčovské techniky při výrobě mužského kroje. Doprovodná publikace ke stejnojmenné DVD. Strážnice 2008, 63 s.

Habartová, R.: Textilní techniky IV., 8. část, současné krejčovské postupy při výrobě ženského kroje. Doprovodná publikace ke stejnojmenné DVD. Strážnice 2009, 57 s.

Habartová, R.: Jízda králů v Kunovicích: hylóm, hylóm, na krála, matičko, na krála... Kunovice: Město Kunovice, 2008. 342 s. + 1 CD. ISBN 978-80- 903743. Spolu se S. Štěrbou.

Habartová, R.: Jízda králů v Kunovicích: hylóm, hylóm, na krála, matičko, na krála... Kunovice: Město Kunovice, O.s. Kunovjan, z.s.. Kunovice, 2021. 455 s. Druhé doplněné vydání. ISBN 978-80-907393-2-1., 978-80- 903743-9-3. Spolu se S. Štěrbou.

Habartová, R.: František Kretz (1859–1929) : sběratel, národopisec, novinář. Vyd. 1. V Uherském Hradišti: Slovácké muzeum, 2009. 201 s. ISBN 978-80-86185-82-8. Spolu s kolektivem.

Habartová, R.: Na paletě krojů: Slovácké slavnosti vína a otevřených památek Uherské Hradiště. Uherské Hradiště: Nadace Děti-kultura-sport, 2010. 371 : il. ISBN 978-80-254-7930-8. Spolu s M. Dlouhým a kol.

Habartová, R.: Lidové odívání v Hluku. In: Břečka, J. et al. Hluk: dějiny města. Vyd. 1. Hluk: Město Hluk, 2011, s. 613–644. ISBN 978-80-254-9705-0. 342

Habartová, R.: Slovácko očima Františka Horenského: František Horenský (1866–1933), učitel, publicista, fotograf. Vydání: první. Boršice: Obec Boršice, 2016. 479 stran. ISBN 978-80-260-9995-6.

Habartová, R.: Šátky a šatky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Slovácko 30, 1988, s. 95–111.

Habartová, R.: Šátečky ve sbírkách Slováckého muzea v Uherském Hradišti. Slovácko 31, 1989, s. 69–78.

Habartová, R.: Šátky, šatky a výšivky z Horňácka. Slovácko 46, 2004, s. 102–104.

Habartová, R.: Lidový oděv a jeho současná společenská potřeba. Národopisná revue 15, 2005, č. 1, s. 56–58.

Habartová, R.: Lidový oděv a jeho tvůrci na Uherskohradištsku. Slovácko 48, 2006, s. 53–81.

Habartová, R.: Krojovní krejčí z Uherskohradištska – nositelé rukodělných hodnot. Slovácko 50, 2008, s. 91–110.

Habartová, R.: Lajbl, marínka, kabát, halena: příspěvek k typologii mužských svrchních oděvních součástek na Slovácku (na příkladu sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti), 1. část. Slovácko 53, 2011, s. 11–58; 2. část – Slovácko 54, 2012, s. 27–56.

Habartová, R.: Ženský svrchní oděv ve sbírkách muzeí: příspěvek k typologii ženských svrchních oděvních součástek (na příkladu sbírek Slováckého muzea v Uherském Hradišti, Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě a Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně). Slovácko 55, 2013, s. 11–78. ISSN 0583-5569.

Habartová, R.: Odívání. In: Mitáček, J. et al. Kunovice II. Vydání 1. Kunovice: Město Kunovice, 2018, s. 69–138. ISBN 978-80-907393-1-4.

Habartová, R.: Známi i neznámí autoři snímků fondu Slováckého muzea v Uherském Hradišti. In: Fotografie jako ikonografický pramen: sborník příspěvků: 20. strážnické sympozium 15. – 16. září 2004. Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2004, s. 107–126. ISBN 80-86156-67-2.

Habartová, R.: Mistrovská rukodělná výroba Zlínského kraje – tvůrci z Valašska. Slovácko 60, 2018, s. 303–319.

Habartová, R.: Tradice a život v obci. In: Čoupek, J. et al. Popovice: slovácká obec v letech 1220–2020. Vydání I. [Popovice]: Obec Popovice, 2020, s. 173–217. ISBN 978-80-270-8853-9.

Habartová, R.: Společně pro vzdělávání občanů. Studijní materiál (skripta) pro vzdělávací modul. Ostrožsko, Veselsko, Hornácko. Nepublikováno. Uherský Ostroh, 2013. 200 s. Spolu s kol.

Habartová, R.: Slovo úvodem. In: Uhlíková, Lucie, ed., Číhal, Petr, ed. a Káčer, Jan, ed. Zlínský kraj v lidové písni. I, Okres Uherské Hradiště. První vydání. Zlín: Zlínský kraj ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, v.v.i., 2019, s. 6–7. ISBN 978-80-87833-33-9.

Habartová, R.: Slovo úvodem. In: Uhlíková, Lucie, ed., Číhal, Petr, ed. a Káčer, Jan, ed. Zlínský kraj v lidové písni. II, Okres Zlín. První vydání. Zlín: Zlínský kraj ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, v.v.i., 2020, s. 6–8. ISBN 978-80-87833-36-0.

Habartová, R.: Slovo úvodem. In: Uhlíková, Lucie, ed., Číhal, Petr, ed. a Káčer, Jan, ed. Zlínský kraj v lidové písni. III, Okres Vsetín. První vydání. Zlín: Zlínský kraj ve spolupráci s Etnologickým ústavem AV ČR, v.v.i., 2021, s. 6–8. ISBN 978-80-87833-36-0.

Habartová, R.: Textilní kvítí Marie Skrežinové. Zlechov, 2021. ISBN 978-80-903743-8-6

Habartová, R.: Tradiční odívání v obci Modrá. In: Kovařík, M. a kol.: Modrá. Stopy v historii. Obec Modrá, 2014, 67–104.

Hendrychová, V.: Ostrožský kroj. Uh. Ostroh. Lidové tradice a řemesla, o.p.s. 2010, s. 3–39.

Hynková, H.: Oblečení. In: Československá vlastivěda, díl III., Lidová kultura. Praha 1968, s.141–185.

Jančář, J.: Slovač, družstvo umělecké výroby v Uherském Hradišti. Uh. Hradiště 1985, 127 s.

Jeřábek, R.: Počátky národopisu na Moravě. Antologie prací z let 1786.1884. Strážnice 1997.

Jeřábek, R., Jeřábková A.: Tři příspěvky k ikonografickému studiu lidových krojů. ČL 56, 1969, s. 317–324.

Jeřábková, A.: Delimitace regionálních typů lidového oděvu na rozhraní Valašska a Moravského Slovenska. Slovácko 10–11, 1968–1969, s. 5–26.

Jeřábková, A.: Lidová oděvní kultura: příspěvky k ikonografii, typologii a metodologii. Brno, MU, 2014, s. 9–23. ISBN 978-80-210-6928-2.

Jeřábková, A.: Lidový oděv. In: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech Moravy a Slezska. 2. svazek. Věcná část A-N. Praha 2007, s. 498-500.

Jeřábková, A.: Odívání. In: Josef Jančář a kol. Lidová kultura na Moravě. Vlastivěda moravská. Země a lid, Brno 2000, s. 116–158.

Katholický, K. – Beránková, H.: ed. Karl Katholický (1839–1927): momentní fotograf = Karl Katholický (1839-1927): a photographer of moments. [Brno]: Moravské zemské muzeum, 2013. 128 s. ISBN 978-80-7028-415-5.

Klvaňa, J.: Lidové kroje na moravském Slovensku. Moravské Slovensko I., díl II., Praha 1918, s. 97–252.

Klvaňa, J.: Prof. Jos. Šímy studie krojové ze Slovácka mor. z roku 1885–1886. Časopis Moravského muzea zemského 14, č. 2, s. 283–307.

Klvaňa, J.: O pentlení nevěst a družiček na Moravě. In: Český lid IV. Praha: F. Šimáček, 1895, s. 417–444.

Klvaňa, J.: Ženský kroj uherskoostrožský: In: Český lid VII. Praha. F. Šimáček, 1899, s. 80–81.

Klvaňa, J. – Fintajsl, F.: Kyjovsko. Vlastivědný popis politického okresu kyjovského. Kyjov 1948, s. 19–59.

Kolísek, A.: Šatky a šátky (Se Slovenska). Hodonín, Sdružení výtvarných umělců moravských, tisk Praha, Unie 1916, str. 2.

Kretz, F. – Uprka, J.: Kožuchy. Kroměříž 1920.

Kretz, F. – Uprka, J.: Na pouti u Sv. Antoníčka. Kroměříž 1920.

Kretz, F.: O krojích a lidovém umění v Československé republice. Brno 1927.

Kretz, F.: Slovácké čepce. Sebral a slovem doprovází František Kretz, národopisné studie maloval Joža Uprka. Praha 1901.

Kretz, F. – Uprka, J.: Vázání šátků I. Kroměříž 1921.

Kretz, F. – Uprka, J.: Ženské kožuchy. Brno 1927.

Křížová, A.: Ozdoba, okrasa, šperk (Několik poznámek k terminologii a obsahu pojmů). Folia ethnographica 39, 2005, s. 17–26.

- Křížová, A.: Lidový a zlidovělý šperk v českých zemích. Masarykova univerzita, Brno 2021, 359 s.
- Křížová, A. a kol.: Ornament – oděv – šperk Archaické projevy materiální kultury. Masarykova univerzita, Brno 2009.
- Křížová, A. a kol.: Archaické jevy tradiční lidové kultury na Moravě. 2011.
- Křížová, A. a kol.: Ikonografické prameny ke studiu tradiční kultury. 2011.
- Kyjovsko. Vlastivěda moravská. Brno 1970. s. 407–410.
- Langhammerová, J.: České lidové kroje. Praha, 1994. 150 s.
- Langhammerová, J.: Lidové kroje z České republiky. Praha 2001, 262 s.
- Ludvíková, M.: Moravské lidové kroje. Stručný přehled. Ilustrace Jarmily Toušové. Praha 1969.
- Ludvíková, M.: Moravská lidová výšivka. Brno 1986.
- Ludvíková, M.: Moravské a slezské kroje. Kvaše z roku 1814. Brno – Mníchov 2000, 192 s.
- Minaříková, B.: Vliv výrobce na podobu kroje. In: Folia Ethnographica 83, 1998, s. 79–84.
- Mitáček, Jiří a kol.: Vlčnov, dějiny Slovácké obce. Vlčnov 2013, 1037 str. ISBN 978-80-260-2486-3.
- Náplavová, M.: Lidový oděv v Osvětimanech. In: Slovácko 10–11 (1968–1969), s. 137–148.
- Nekuda, V. a kol.: Uherskohradištsko. Vlastivěda moravská. Brno 1992, 855 s.
- Minaříková, B.: Lidový textil. Současné užití v módě. MK, 26, 1990, č. 1, s. 25.
- Petráková, B.: Lidový kroj luhačovického Zálesí. Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně. Zlín 2007, 46 s. 344
- Raupp. E. et al. Erwin Raupp: Moravská Hellas 1904 = Mährisches Hellas 1904 = Moravian Hellas 1904. Lomnice nad Popelkou: Studio JB, 2010. 238 s. ISBN 978-80-86512-47-1.
- Staňková, J.: Lidové výšivkyv Československu. In: Staňková, J., Zastávková. A.: Vyšívání. Praha, 1972. Stránská, D.: Lidové kroje v Československu. Čechy. Díl 1., Praha (1949).
- Svobodová, V.: K výzkumu lidového kroje a jeho výroby. In: NA 6, 1969, s. 17–29.
- Šíma, J.: Slovácké vyšívání stehem křížkovým a vrkůčkovým. Praha: F. Šimáček, 1897.
- Šmirous, K. – Šotková, B.: Československé lidové kroje v barevné fotografii. Praha, 138 + XXI s.
- Tarcalová, L.: Lidový oděv v Uherském Ostrohu. In: Uherský Ostroh. Uh. Ostroh, 200, s. 299–312. ISBN 80-238-5714-2.
- Tarcalová, L.: Mapa krojů na Slovácku. Slovácké muzeum v Uherském Hradišti 2006, mapa.

Tarcalová, L.: Pentlení nevěst a družiček na jihovýchodní Moravě. Poznámky k vývoji obřadní úpravy hlavy. Slovácko 50, s. 41–62.

Tauberová, M.: Lidové kroje. 1. Díl, Čechy. Národní muzeum Praha. Praha, 2020. 480 s. ISBN 978-80-7036-652-3.

Tyršová, R.: Lidový kroj v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Praha 1918, s. 45.

Tyršová, R.: Nauka o kroji. Praha, 1913. 134 s. Spolu s R. Machovou.

Uprka, J.: Vázání šátků. Slovem doprovází František Kretz, díl I. Kroměříž, Jos. Pikhart (1910), str. 15. Václavík, A.: Vývoj a zánik lidového kroje, jeho znaky, diferenciacie, praktické, estetické a etické hodnoty. In: Václavík, A.: Luhačovické Zálesí. Luhačovice 1930, s. 152–188.

Winter, Z.: Dějiny kroje v zemích českých. Od počátku století XV až po dobu bělohorské bitvy. Praha: F. Šimáček, 1893.

Urbachová, E.: Lidový kroj na Vsetínsku. Vsetín 2004. Židlický, V. – Orel, J. – Řehánek, F.: Lidové kroje na Hodonínsku. Martin 1982, 256+16 s.

Informátoři a tvůrci

Ludmila Farkašová, výšivky (Ostrožsko, Kunovicko)

Jarmila Matyášová, výšivky, příprava krojů (Uherskobrodsko, Vlčnov)

Marie Skrežinová, textilní kvítí, obřadní úpravy hlavy, vonice (Slovácko)

Jarmila Kraváčková, geometrická výřezová výšivka (Slovácko)

Zdeňka Schneiderová, příprava krojů (Kunovicko)

Zuzana Kotačková, Alena Vlčková, příprava krojů, technologie vrapení rukávců (Uherskohradištsko)

Soňa Kolblová, šití a zdobení krojů, úpravy hlavy (Ostrožsko, Kunovicko)

Marie Habartová, zdobné techniky (Kunovicko)

Josef Borek, těžká krojová krejčovina, cifrování, šňůrování (Kunovicko)

Božena Habartová, těžká krojová krejčovina, cifrování, šňůrování (Slovácko)

Josef Míšek, těžká krojová krejčovina, cifrování, šňůrování (Ostrožsko)

Helena Lakosilová, lehká krojová krejčovina (Slovácko)

Gabriela Mahdalová, lehká a těžká krojová krejčovina (Slovácko)

Anna Chovánková, krojové doplňky (Vlčnov)

Barbora Chvilíčková, péče o kroje (Vlčnov)

Zlataše a Petr Hejdovi, práce s kůží - boty, doplňky (Slovácko)

Anna Heliová, výšivky (Slovácko)

Jarmila Pospíšková, výšivky a šití (Ostrožsko)

Jana Burešová, lehká krojová krejčovina (Hradištsko)

Lidové tradice a řemesla Uh. Ostroh (Slovácko)

Názov:	Kroj ako inšpirácia
Vedecký garant projektu:	PhDr. Júlia Marcinová, PhD.
Zostavovateľ:	PhDr. Júlia Marcinová, PhD.
Autorky:	© Mgr. Lucia Franická Macková, Ph.D., 2025, SK © PhDr. Katarína Mičicová, PhD., 2025, SK © PhDr. Romana Habartová, 2025, CZ
Grafická úprava:	Mgr. Matej Somr, PhD.
Jazykové korektúry:	Bc. Beáta Heglasíková (SK) PhDr. Romana Habartová (CZ)
Vydávateľ:	KIRA n.o.
Miesto vydania:	Trnava
Rok vydania:	2025
Vydanie:	prvé
Počet strán:	304 s.

Bezplatná publikácia.

Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť reprodukováaná, kopírovaná ani šírená bez predchádzajúceho súhlasu držiteľa autorských práv.

Výhradnú zodpovednosť za obsah tejto publikácie nesú jej autori a nedá sa stotožniť s oficiálnym stanoviskom Európskej únie.

KROJ
AKO
INŠPIRÁCIA

JÚLIA MARCINOVÁ (ZOST.)
LUCIA FRANICKÁ MACKOVÁ
KATARÍNA MIČICOVÁ
ROMANA HABARTOVÁ

2025

